

Osmanlılar ile Anadolu Beylikleri Arasında

PSİKOLOJİK MÜCADELE

Hasan Basri Karadeniz

OSMANLILAR İLE ANADOLU BEYLİKLERİ ARASINDA
PSİKOLOJİK MÜCADELE

Prof. Dr. Hasan Basri Karadeniz

YEDİTEPE

OSMANLILAR İLE ANADOLU BEYLİKLERİ ARASINDA PSİKOLOJİK MÜCADELE

Prof. Dr. Hasan Basri Karadeniz

Genel Yayın Yönetmeni
Mustafa Karagüllüoğlu

© Yeditepe Yayınevi
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 16427

ISBN: 978-605-4052-02-8

Yeditepe Yayınevi: 93

Araştırma İnceleme Dizisi: 75

1. Baskı: Nisan 2011

Sayfa Düzeni
Burhan Maden

Kapak Tasarım
Yılmaz Buhar

Baskı-Cilt
Şenyıldız Yay. Matbaacılık Ltd. Şti.
(Sertifika No: 11964)
Gümüşsuyu Cad. No:3/2 - Topkapı / İstanbul
Tel: 0212 483 47 91-92

kitapadresi.com
İnternetteki kitap adresiniz

Yeditepe Yayınevi
Çatalçeşme Sk. No: 27/15 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 528 47 53 Faks: (0212) 512 33 78
www.yeditepeyayinevi.com | bilgi@yeditepeyayinevi.com

Osmanlılar ile Anadolu Beylikleri Arasında
PSİKOLOJİK MÜCADELE

Prof. Dr. Hasan Basri Karadeniz

YEDİTEPE
İstanbul 2011

Prof. Dr. Hasan Basri Karadeniz

18-09-1962’de Bayburt’un Akşar (Balahor) beldesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Bayburt’ta tamamladı.1985’de Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünden mezun oldu.1990’da 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Anabilim dalında “H.924/ M.1518 Tarihli Tahrir Defterine Göre Ergani Sancağı”, adlı tezi ile yüksek lisansı tamamladı.1995’de Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Anabilim dalında “Atçekenlik ve Atçeken Oymakları(1500-1643)”, adlı tezi ile doktorayı bitirdi.1999’da “Sultaniye (Karapınar)’nin Kuruluşu, İlk Sakinleri ve Vakıfları”, adlı takdim tezi ve birçok makale ile Doçent oldu, 2011 yılında da Profesör oldu.

Ayrıca, “Osmanlılar ileBeylikler Arasında Anadolu Meşruiyet Mücadelesi” (2008) adlı eseri yayınevimiz tarafından yayımlandı.

1986-1990 yılları arasında Giresun Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi’nde Tarih öğretmenliği yaptı.1990-1996 tarihleri arasında Erciyes ve Sütçü İmam Üniversiteleri’nde araştırma görevlisi olarak çalıştı. 1996’dan 2001 senesine kadar Sütçü İmam, bu tarihten itibaren ise Dumlupınar Üniversitesi’nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

*Başta şehit büyük dedem Asker (İskender)
Mollaoğlu (Karadeniz) ve şehitlerin aziz ruhlarına*

İçindekiler

Kısaltmalar	IX
Önsöz	XI
Osmanlıların Anadolu Beyliklerini İlhakı.....	1
Psikolojik Mücadele	39
Kâfir ile İşbirliği.....	53
Dindarlık, Velilik / Dinden Sapma	69
Cesurluk / Korkaklık.....	91
Vefasızlık, Nankörlük, İhanet ve Sözünde Durmama	103
Düşmanlık, Kin ve Nefret	127
Alay Etmek.....	147
Üstünlük, Affetmek / Aşağılamak, Horlamak	161
Osmanlı Bürokrasisi (Devşirmeler) ile Anadolu Halkı Arasında Rekabet	183
İlhak Sonrası Anadolu Halkının Osmanlı Devleti'ne Tepkisi.....	219
Sonuç.....	259
Bibliyografya.....	267
İndeks.....	277

Kısaltmalar

a.g.e.	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
a.g.t	adı geçen tez
Bkz.	Bakınız
BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
D.T.C.F.D.	Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi
DIY.İA.	Diyanet İslâm Ansiklopedisi
"gös.yer."	gösterilen yer
Haz.	Hazırlayan
İA.	İslâm Ansiklopedisi
İÜ.Ed.Fak.TED.	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi
İÜ.Ed.Fak.TD.	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi
ktb	kütüphanesi
Neşr	Neşreden
nr.	numara
S.	Sayı
s.	sayfa
SAD.	Selçuklu Araştırmaları Dergisi
Sad.	Sadeleştiren
TAD.	Tarih Araştırmaları Dergisi
TD.	Tahrir Defteri
Ter.	Tercüme
VD.	Vakıflar Dergisi
vd.	ve diğerleri
vs.	ve saire
vr.	varak
Yay.	Yayınlayan

Önsöz

Selçuklulardan sonra Anadolu'da fetret dönemi uzun bir süre yaklaşık iki yüz sene devam etti. Bu dönemde, mevcut olan yirminin üzerindeki Türk beyliği sürekli birbirleriyle iktidar mücadelesi yaptılar. Anadolu Türk birliğini sağlamak için 1350'li yıllarda ilk adımı atan Osmanlılar, bunu ancak 1514 Çaldıran ve 1516 Mercidabık Savaşlarının sonucu, doğu ve güneydoğu Anadolu'nun ilhakı ile gerçekleştirebildi. Osmanlılar için Anadolu Türk Birliği'ni sağlamak hiç de kolay olmadı. Çünkü, birbirleri ile sürekli mücadele eden beylikler her fırsatta Osmanlılara karşı birleşti. Öyle ki, Onlar Orhan Gazi'nin ölümünden II. Murad'ın vefatına kadar, 1402-1413 yıllarındaki Osmanlı Fetreti dahil, her saltanat değişiminde Osmanlılar aleyhine birlikte hareket ettiler. Buna mukabil, Osmanlılar Anadolu'da adımlarını daima dikkatli atarak doğudan beylikleri himaye eden Timurlular ve Akkoyunlulara ve güneyden onları koruyan Memlukluları hesaba katma gereği duydular. Bundan dolayı Osmanlıların Anadolu Türk Birliği'ni temini, Rumeli fetihlerine göre çok daha zor oldu. İşte bu sebeple Osmanlılar, Anadolu Beyliklerini ilhak ederken, onlara karşı askerî, hukukî ve siyasî mücadelelerin yanı sıra, psikolojik mücadele de yapmak zorunda kaldılar.

Diğer taraftan, gerek Anadolu Beylikleri gerekse Osmanlıların Anadolu'daki faaliyetleri genel ve müstakil olarak bir çok araştırmaya konu olmuş; bu dönem askerî, siya-

sî, iktisadî, idarî ve içtimaî yönleri ile bir çok Batılı ve Türk araştırmacılar tarafından incelenmiştir. Bununla birlikte, bu çetin mücadelenin psikolojik yönü çeşitli çalışmaların içinde yer almış ise de konu ile ilgili müstakil bir araştırma yapılmamıştır.

Bir tarafta Anadolu Türk birliğini kurmaya çalışan Osmanlılar, karşı tarafta ise buna karşı direnen Anadolu Beylikleri vardır. Anadolu'da sakin, aynı ırka mensup, dini bir, dili bir, aynı devlet geleneğinden gelen Osmanlılar ile beylikler arasında, birbirlerine üstünlük kurmak amacı ile yoğun bir psikolojik mücadele yaşanmıştır. Özellikle, Osmanlılar ile Karamanoğulları arasındaki askerî ve siyasî mücadelenin yanında psikolojik mücadele çok daha yüksek boyuttadır. Bu mücadele, Osmanlılar Anadolu Beyliklerini ilhak ettikten sonra da devam etmiş; tarafların birini Osmanlı saray çevresi (Devşirmeler) teşkil ederken, diğerini önce Türkmenler daha sonra da yerleşik Türk köylüsü oluşturmuştur.

Bu çalışmada tarafların psikolojik unsurlar ile birbirlerine üstünlük sağlama, dolayısı ile birbirlerine karşı propaganda yapma çabaları irdelenmektedir. Üstünlük kurma mücadelesi, kendini övme ve karşı tarafı yerme şeklinde cereyan eder. Taraflar, üstünlük adına dindarlık, cesaret, vefa, sadakat, güven, adalet, asalet vs hususlarda kendilerini överken, kâfirle iş birliği, korkaklık, dinden sapma, sözünde durmama, zulüm vs. konularında karşı tarafı suçlarlar. Bütün bu unsurlar taraflarca propaganda malzemesi yapılmış, sonucunda psikolojik başarı elde edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın konusu, psikolojik mücadele olduğuna göre, doğal olarak malzemesi de söze dayanmaktadır. Bu sebeple, propagandaya dayalı, her türlü söz, hikâye, türkü,

şiir, atasözü, destan, deyiş, ağıt, fıkra, kaside vs. bu araştırmanın malzemesini oluşturdu. Bunlar kronikler, divânlar, menakıbnameler, destanlar, gazâvatnameler gibi yazıya geçirilmiş kaynaklar olabildiği gibi hala günümüzde halk ağzında yaşayan sözler de olabilmektedir.

Bu kaynakların doğruluğu veya yanlışlığı, bu çalışmanın konusu değildir. Bununla birlikte, umumiyetle bir tarafın ileri sürdüğü görüşün doğruluğunu veya yanlışlığını karşı tarafın veya üçüncü tarafa ait kaynakların verdiği bilgiler ışığında değerlendirmeye çalışıldı. Fakat önemli olan bu sözlerin ne zaman ve ne amaçla söylenmiş olduğudur. Bundan dolayı malzemenin sunduğu imkan dahilinde tarafların aynı husus üzerinde görüşlerine yer verilmiş ve mukayese yapılmaya çalışılmıştır. Bu sebeple klasik tarih araştırmalarından farklı bir metot takip edilerek, kaynaklardan “alıntı” yapılmış, daha sonra da değerlendirme yoluna gidilmiştir.

Bu çalışmanın kaynaklarını, Osmanlı, Anadolu Beylikleri ve üçüncü taraflara ait kaynaklar olarak tasnif etmek mümkündür. Bu kaynaklar içinde şüphesiz en önemlilerini taraflara ait kronikler teşkil eder. Bu hususla ilgili tarafların durumunu mukayese ettiğimizde Osmanlı kroniklerinin zenginliğine mukabil, Anadolu Beyliklerine ait kroniklerin birkaç eserden ibaret olduğu görülür.

Osmanlı kronikleri, başta Osmanlıların Anadolu Beyliklerine yönelik ideolojisini oluşturan Aşıkpaşazâde, Neşri, İdris-i Bitlisî ve Kemalpaşazâde olmak üzere, Osmanlıların ilk dönemlerine ait kroniklerden Ahmedî, Enverî, Ruhî, Oruç Bey, Şükrullah, Hadidî, Gelibolulu Ali, Hoca Sadettin vs. yazdığı eserler ile anonim tarihler ve daha sonraki dönemler için yazılmış kroniklerden ibarettir. Birkaç kronik hariç diğerlerinden istifadeye çalışıldı.

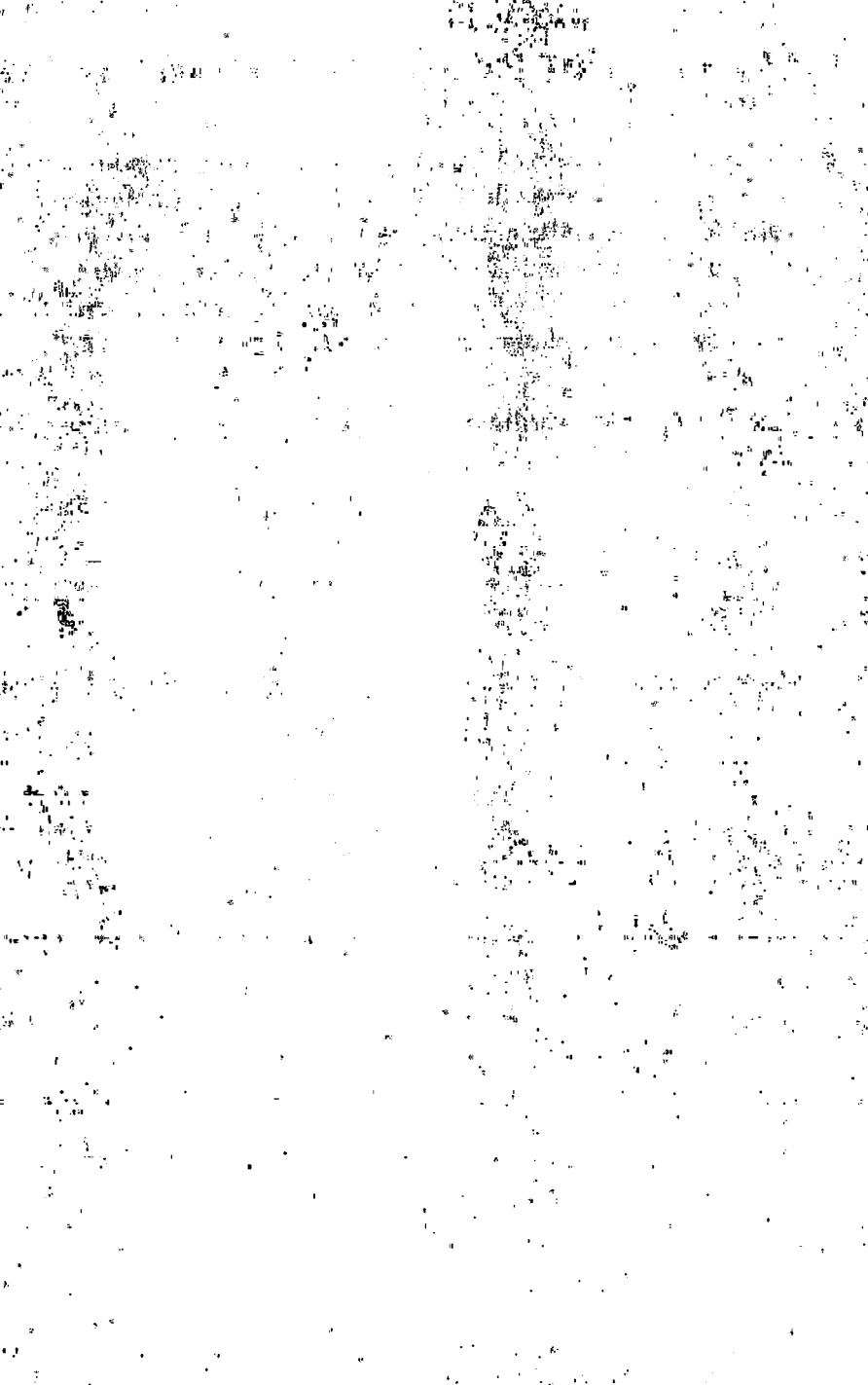
Buna mukabil, doğrudan Anadolu Beyliklerine ait kronik iki adettir. Birincisi, Karamanoğulları tarihini muhtevel olup, XV. yüzyıla kadar olan dönemi Yarcani daha sonraki kısmı ise Şikari tarafından kaleme alınan ve Şikari Tarihi diye bilinen eserdir. Diğer, XIV. yüzyılın sonlarında Orta Anadolu'da güçlü bir devlet kuran Kadı Burhaneddin ile ilgili, Estarâbâdi'nin yazdığı kroniktir.

Siyasi tarih araştırmacıları, Şikari Tarihi'ni kaynak olarak kullanırken haklı olarak ihtiyatlı davranırlar. Çünkü, Şikari'nin eserinde kronoloji bulunmadığı gibi, zaman zaman hadiseler birbirine karıştırılmıştır. Ayrıca, bu eserin birçok yerinde aşırı mübalağa mevcuttur. Hatta bazı vakalar masaldan başka bir şey değildir. Bütün menfi yönlerine rağmen bu araştırma için, Şikari Tarihi olmazsa olmaz bir kaynaktır. Bizim için bu eserin önemi öteki, yani karşı tarafın en önemli unsuru Karamanoğullarının tarihi olması ve taraflar arasındaki mücadele süresinin tamamını kapsamasıdır. Bu bakımdan Şikari Tarihi bir nevi öteki tarafı temsil eden elimizdeki tek eserdir. Bundan başka, bu eserdeki aşırı mübalağa da çalışmamız için bir avantaj teşkil eder. Çünkü, psikolojik mücadelenin vasıtası propagandanın unsurlarından biri de hadiseleri kendi adına abartmadır. Kaldı ki bu araştırma incelendiğinde, Osmanlı tezlerine karşı, Şikari'nin ileri sürdüğü görüşlerin umumiyetle mantıklı olduğu ve cevap niteliği taşıdığı görülecektir.

Anadolu Beylikleri adına önemli kaynaklardan biri de Esterabâdi'nin Bezm u Rezm adlı eseridir. Bu eser klasik şark eserlerinin özelliğine sahip olup, XIV. yüzyıl sonu itibariyle Anadolu tarihi için önemlidir. Fakat, otuz-kırk yıllık bir süreci kapsar. Yine de çalışmamız için önemli bir kaynaktır.

Buradan anlaşılacağı üzere, Anadolu Beylikleri adına kaynaklarımız yetersizdir. Bu açığı birkaç yolla gidermeye çalıştık. Bu meyanda, özellikle Batı Anadolu Beylikleri ile ilgili çağdaş Bizans tarihçisi Dukas'tan, Grekçe Anonim Osmanlı Tarihinden ve Osmanlı tarihçisi olmasına rağmen eserinde Aydınoğullarına geniş yer veren Enverî'den istifade ettik.

Bu çalışmada yardımlarını esirgemeyen bütün dostlarıma teşekkür ederim.

Osmanlıların Anadolu Beyliklerini İlhakı^(*)

Anadolu Selçuklu Devleti'nin 1243 yılında Köseadağ'da Moğollara yenilmesi Anadolu Türk tarihinin dönüm noktalarından birini teşkil eder. Özellikle, 1256 senesinde Moğol komutanlarından Baycu Noyan'ın askerleri ve onların aileleri ile birlikte, kalıcı olarak Anadolu'ya gelmesi, Moğol baskısını giderek artırdı. Bu baskı sonucu, Selçuklu Sultanları önce istiklâllerini korumaya çalıştılar, başarılı olamayınca da İlhanlılar (Moğollar)ın yüksek hakimiyetini tanımak zorunda kaldılar¹.

İlhanlıların Anadolu üzerindeki düşünceleri sömürü amaçlı olduğundan, Selçukluların siyasî zaaflarından istifade ederek hedeflerine ulaşmaya gayret ettiler. Bu niyetle, İlhanlılar Selçuklu sultanlarının nüfuz ve kudretlerini yıpratmak için onlara karşı serkeşlik eden devlet ricalini kordular ve onları muhatap aldılar. Bundan başka, ikili veya üçlü saltanat sistemini ihdas ederek, hanedan fertlerini birbirlerine düşürdüler. Öte yandan hak ve salahiyetlerini

(*) Bu bölüm tarafımızdan kaleme alınan *Osmanlılar ile Beylikler Arasında Anadolu'da Meşruiyet Mücadelesi* adlı eserden alınmıştır.

¹ İbn Bibi, *El Evamirü'l Ala'ie Fî'l- Umurî'l- Ala'ie*, Haz. Mürsel Öztürk, C. II, Ankara 1996, s. 64-155.

muhafaza etmek isteyen Selçuklu sultanları ya idam edildi yada tahtlarını kaybettiler. Nihayetle, Selçuklu sultanları başka bir çare bulamayarak İlhanlıların sadık bir valisi oldular².

Diğer taraftan, 1277'de Memluklu sultanı Baybars'ın Anadolu'ya gelip Elbistan'da bir İlhanlı ordusunu mağlup etmesine kadar, Anadolu'da kısmen siyasî istikrar mevcuttu. İlhanlıların bu mağlubiyetten, dirayetli vezir Süleyman Pervane'yi sorumlu tutup, onu idam etmesi siyasî düzenin tamamen bozulmasına sebep oldu³. Böylece, İlhanlı baskı ve sömürüsü giderek arttı. Türkmenler bir taraftan Selçuklulara diğer taraftan da İlhanlılara karşı mücadeleye başladı. Bunun üzerine, İlhanlılar Anadolu'ya sürekli yeni ordular göndererek, özellikle Orta Anadolu'yu yakıp-yıktilar. Ayrıca, Moğol komutanların merkeze isyanları, bu bölgeyi gittikçe ıssızlaştırdı. Buna karşılık, Moğolların önünden kaçan Türkmenler Anadolu'nun dağlık muntıkalarında kümelenmeye başladılar⁴.

Bunlardan Çepniler, Samsun-Sinop havalisinde; önemli bir Türkmen topluluğu Köyceğiz, Denizli, Uşak bölgesinde; Ağaçeriler; Maraş-Malatya civarında; Malatya'dan batıya göç eden Germiyan Türkmenleri Kütahya çevresinde ve kendilerini Selçukluların varisi gören ve Moğollara karşı direnişleri ile önemli bir askeri güce sahip olduklarını ispat eden Karamanoğulları ise Ermenek, Mut, Silifke ve Anamur bölgesinde sakin idi. Bu Türkmenler bulundukları dağlık bölgelerin avantajı ile hem giderek artan vergilere tepki

² Aksarayî, *Müsâmeretü'l- Ahbar*, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara 2000, s. 27-80.

³ İbn Bibi, a. g. e., C. II, s. 186-189; Aksarayî, a. g. e., s. 87-90.

⁴ Aksarayî, a. g. e., s. 98-195.

hem de müstakil hareket etme arzusu ile Selçuklu-İlhanlı müşterek ordularına karşı direnişlerini devam ettirdiler⁵.

Moğol baskısından kaçan ve batıda Bizans sınırına yani Eskişehir-Antalya hattına yığılan Türkmenler, bir taraftan, bu sınırın ötesindeki Bizans topraklarını zapt ederken, diğer taraftan da, XIII. asrın son çeyreğinden itibaren Selçuklu-İlhanlı birliklerine, XIV. yüzyılın ilk çeyreğinde ise, İlhanlı valileri Çoban, Demirtaş, Eretna vs. karşı istiklâl mücadelesi verdiler⁶.

Ayrıca, bu Türkmenler, XIII. asrın sonlarından itibaren ya bulundukları bölgelerde ya da Batı Anadolu ve Marmara havzasında Bizans'tan fethettikleri topraklarda, umumiyetle kendi boylarına mensup "bey"lerin öncülüğünde beyliklerini kurdular. Beylikler, özellikle uçta bulunanlar önce Selçuklulara, 1308'de son Selçuklu sultanı II. Gıyaseddin Mesud'un vefatından sonra ise İlhanlılara tâbi olmakla birlikte, genelde bağımsız hareket ettiler. İlhanlı valilerinin beylikleri merkeze bağlama çabaları yeterince etkili olamadı. Nihayet, 1335'te son hükümdar Ebu Said Bahadır'ın vefatı ile İlhanlı Devleti sona erdi. İlhanlıların son Anadolu valisi Celayirli Şeyh Hasan'ın naibi Eretna Sivas-Kayseri merkezli Orta Anadolu ve onun doğu taraflarında bir devlet kurdu. Bunu, fiilen mevcut olan diğer Anadolu Beyliklerinin istiklâlleri takip etti. Böylece, XIV.asrın ikinci çeyreğinde, Anadolu'da İlhanlıların mirasçısı Eretna Devleti'nden başka, Karasi, Saruhan, Aydın, Menteşe, Hamit, Germiyan, Osmanlı, Karaman, Ramazan, Alaiye, Candar ve

⁵ Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *SAD*, S. 1 (Ankara 1969), Ankara 1970, s. 46-48.

⁶ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1984, s. 505-512, 602-626.

Dulkadiroğlu beylikleri ile, onların yanı sıra muhtelif bölgelerde kurulu küçük teşekküller bulunuyordu⁷.

I.

XIII. yüzyılın ikinci yarısında Ertuğrul Bey öncülüğünde Ankara taraflarına gelen bir grup Türkmen, Selçuklular tarafından Eskişehir ucunun en ilerisine gönderildi. Onlara, dört bir tarafı Bizans tekdurlarının elinde bulunan Domaniç yaylak ve Söğüt kışlak olarak tahsis edildi⁸.

Selçuklular tarafından Osmanlılara bu bölgenin yurt olarak verilmesi rastlantı eseri mi idi? Kanaatimize göre bu yapılan planlı bir davranıştır. Şöyle ki, Selçuklu Devleti 1277'den itibaren Batı Anadolu'da bulunan Türkmenler üzerinde kontrolünü kaybetti. Bu esnada Germiyanogulları ve onlara bağlı Türkmenler, süratle Ege Bölgesi'ni zapt edip güçlendiler. Selçuklu Sultanı Mesud, isyan eden Germiyanlıları, ancak Moğolların yardımıyla mağlup etti, fakat etkisiz hale getiremedi⁹. İşte bu sebeple, Selçuklular batıya doğru önemli nispette büyüyen ve güçlenen Germiyanlıların kuzeye doğru ilerlemesini önlemek için bu bölgeyi Osmanlılara verdiler. Eskişehir ucuna geldiklerinde çok küçük ve zayıf olan Osmanlıları, Selçukluların Germiyanlılara karşı himayesi bundan dolayı olmalıdır¹⁰.

⁷ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, Ankara 1982, s. 39-43.

⁸ Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ*, Yay. M. Altan Köymen- F. Reşit Unat, C. I, Ankara 1987, s. 63-65.

⁹ Anonim, *Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi-III(Selçuknâme)*, Çev. F. Nafiz Uzluk, Ankara 1952, s. 47-49; O. Turan, a. g. e., s. 585-590; Sümer, a. g. m., s. 60.

¹⁰ Aşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, Haz. Nihal Atsız, Osmanlı Tarihleri-I, İstanbul 1949, s. 97; Neşri, a. g. e., C. I, s. 71.

Nitekim, Osmanlıların Anadolu Beylikleri ile ilk mücadelesi Germiyanogulları, daha ziyade onlara tâbi Çavdar Tatarları ile oldu. Osmanlılar bölgeye gelmeden önce, Eskişehir ve Bilecik yöresini, sürekli yağmalayan Çavdar Tatarları Ertuğrul Gazi tarafından engellendi. İşte, Ertuğrul Gazi'nin bu davranışı iki taraf arasında husumetin başlamasına sebep oldu¹¹. Osmanlılar 1288'de Karacahisar ve civarını fethederek, Kütahya'dan kuzeye çıkan vadiyi kontrol altına aldılar. Buda iki beylik arasındaki düşmanlığı artırdı. Öyle ki, Osman Gazi beyliğinin batı ucunda gazâyâ giderken, muhtemel Germiyan saldırısına karşı oğlu Orhan Gazi'yi Karacaşehir'de bıraktı. Buna rağmen daha önce de Osmanlı topraklarına tecavüzlerde bulunan Çavdar Tatarları, bu kez 1313'te Karacaşehir pazarını basıp yağmaladılar. Bu esnada Eskişehir'de bulunan Orhan Gazi, bunları takip ile Oynaşhisarı civarında yakaladı, mağlup etti ve beylerini esir aldı. Gazâdan dönen Osman Gazi, Çavdar Tatarlarını Müslüman oldukları gerekçesi ile affetti¹².

Daha sonra, gerek Germiyanlıların sözünde durması, gerekse Osmanlıların, gazâyı siyasî hedef olarak belirlemeleri sebebiyle, bu iki beylik arasında bir çatışma vuku bulmadı. Şüphesiz bunda, Osmanlıların giderek güçlenmesi, buna mukabil Germiyanlıların zayıf düşmesi etkili olmuştur.

Diğer taraftan, Osman Gazi ve Orhan Gazi, Anadolu Beylikleri arasında cereyan eden kısır çekişmelerden uzak durdular. Bu beyler, Bizans'ın içine düştüğü çöküntü, uçta bulunmanın avantajı ve "gazâ" ve "cihad" faktörlerinin de

¹¹ Neşri, a. g. e., C. I, s. 65.

¹² İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, I. Defter, Haz. Şerafettin Tıran, Ankara 1991, s. 51, 67, 107-109, 167-169; Aşıkpaşazâde, a. g. e, s. 14-15, 30, 38.

büyük katkısı ile daima Batıya doğru ilerlediler. I. Murad da atalarının siyasetini takip ile, Anadolu Beyliklerine karşı ılımlı bir politika yürüttü. Osmanlılar, "istimalet" siyaseti diye niteledikleri hoş görülü davranma biçimini, yukarıda bahsedildiği üzere, Osman Gazi'den itibaren devam ettirdiler. Onlar, mecbur kalmadıkça Anadolu Beylikleri ile bir mücadeleye girmediler ve civar beyliklerin kendilerine tâbiyeti ile yetindiler. Bununla birlikte, gerektiğinde ve fırsat bulduklarında da ilhakı gerçekleştirdiler.

II.

İşte, Osmanlıların Anadolu Beyliklerinden ilk ilhak ettiği Karasi Beyliği, bu usûl ile ülkeye katıldı.1300'lerin başında Güney Marmara'nın batı kesimlerinde kurulan ve denizlerde etkili olan Karasi Beyliği ile Osmanlılar arasında başlangıçtan itibaren dostluk söz konusudur. Hatta, bazı kaynaklara göre Karasi Beyliği Osmanlılara tâbidir. Bu sebeple de Karasi Şehzâdesi Dursun Bey, Orhan Gazi'nin yanında bir anlamda rehindir. Karasi ve Osmanlı Beylikleri arasında bir çatışmanın ortaya çıkmamasında her iki beylik arasında, bir koridor teşkil eden, Ulubat, Mihaliç (Karacabey) ve Kirmasti (M. Kemalpaşa) gibi kaleciklerin henüz Bizans tekfurlarının elinde bulunması etkili olmalıdır.

1340'lı yıllarda Karasi beyinin vefatı ve oğulları arsındaki taht kavgası, Orhan Gazi'ye aradığı fırsatı verdi. Balıkesir'de beylik yapan Demirhan'ın ümerasından olup, daha sonra Osmanlı hizmetine giren meşhur Hacı İlbey, Evrenos Bey, Gazi Fazıl vs. ona karşı aralarında anlaşıp, Karasi Beyliği'ne Dursun Bey'i getirmek için Orhan Gazi'den yardım istedi. Osmanlılar, bu yardım karşılığında beyliğin önemli kısımlarını ihtiva eden Balıkesir ve Bergama civarını alacaklardı. Orhan Gazi, Demirhan'ı sığındığı Bergama kalesinde

kuşattı. Demirhan'ın kaleden attığı ok ile kardeşi Dursun Bey'i öldürmesi, Orhan Gazi'yi öfkelenlendirdi. Yalnız kalan Demirhan teslim oldu ve Bursa'ya götürüldü. İki sene sonra burada vefat etti. Böylece, Orhan Gazi Edremit Körfezi civarı hariç, Karasi Beyliği'ni sulh yolu ile ilhak etti. Osmanlılar, bu esnada yukarıda bahsedilen tampon bölgeyi de fet-hederek, Biga hariç Güney Marmara'ya hakim oldular¹³.

Osmanlı Devleti'nin daha kuruluş aşamasında Karasi Beyliği'ni problemsiz ve sağlam bir biçimde bünyesine katması, ona çok büyük avantajlar temin etti. Birincisi, Osmanlıların önü açılmış, diğer Batı Anadolu Beylikleri gibi iç beylik durumuna düşmekten kurtulmuş, daha da önemlisi esas büyümesini gerçekleştirdiği Rumeli'ye adım atma fırsatı elde etmiştir. İkincisi, önemli bir toprak parçasına ve denizcilikte önemli tecrübelere sahip bir ümeraya sahip olmuştur. Böylece, Osmanlılar Anadolu'da dikkate alınır bir güç haline gelmiştir.

III.

Diğer taraftan, Orhan Gazi 1352'de Eretna'nın vefatından sonra bu devlette ortaya çıkan karışıklıklardan istifade ile 1354'te oğlu Süleyman Paşa'nın kumandasındaki bir kuvvetle doğuya doğru önemli bir üs ve merkez olan Ankara'yı ilhak etti¹⁴. Böylece, Osmanlılar Orta Anadolu'ya doğru sarkmış oluyorlardı. Fakat, bu durum, başta Karamanoğulları olmak üzere, Eretnalılar ve diğer beylikleri rahatsız etmiştir.

¹³ Zerrin Günel Öden, *Karasi Beyliği*, Ankara 1999, s. 49-62; Bu hususla ilgili ayrıca bkz. Elizabeth A. Zachariadou, "Karesi ve Osmanlı Beylikleri: İki Rakip Devlet", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, İstanbul 1997, s. 243-255.

¹⁴ Uzunçarşılı, a. g. e., C. I, s. 124.

Bu beylikler, 1362’de Orhan Gazi’nin vefatı ile, Osmanlı Devleti’nde zuhur eden iç huzursuzluktan ve I. Murad’ın Balkanlar’a gazâ için gideceğini haberinden istifade ile Ankara’yı geri aldılar. Buna öfkelenen ve gazâdan vazgeçen I. Murad, alimlerden fetva alarak, Ankara üzerine yürüdü ve şehri tekrar geri aldı¹⁵.

I. Murad’ın Rumeli’de sürekli fetihler yapması sonucu büyüyen Osmanlı Beyliği, giderek etkisini Anadolu’da da hissettirmeye başladı.1320’li yıllara kadar Germiyanoglu beyliği Batı Anadolu Beylikleri üzerinde nüfuz sahibi iken, bu beyliğin giderek zayıf düşmesi sonucu, Karamanoğulları bölgede etkin konuma geldi¹⁶. Fakat, Osmanlıların hem Karasi Beyliği’ni ve Ankara’yı ilhakı hem de Balkanlarda ki fetihleri, Anadolu’da dengeleri değiştirdi. Artık, Batı ve Orta Anadolu’da iki büyük güç vardı. Bunlar, Osmanlılar ve Karamanoğulları idi. 1350’li ve 1360’lı yıllar iki tarafın birbirini kollaması ile geçti.

Bununla birlikte, Osmanlıların Rumeli’deki gazâları, yavaş yavaş şöhretlerini Anadolu’nun haricine, Mısır’a kadar ulaştırdı. Buna karşılık Karamanoğulları, Akdeniz sahillerinde “gazâ” denemelerinde bulundular ise de başarılı olamadılar. Bu sebeple, ibre giderek Osmanlılara doğru kaydı ve Batı Anadolu Beylikleri istemeyerek de olsa, onların vassali oldu¹⁷.

¹⁵ Şükrullah, *Behçetü’l-tevârih*, Çev. Nihal Atsız, Osmanlı Tarihleri-I, İstanbul 1949, s. 55; Mustafa Akdağ, *Türkiye’nin İktisadî ve İltimaî Tarihi*, C. I, İstanbul 1979, s. 286-294;

¹⁶ Paul Wittek, *Menteşe Beyliği*, Çev. O. Ş. Gökyay, Ankara 1986, s. 56-69; Feridun M. Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul 2001, s. 41-42, 124.

¹⁷ Emecen, a. g. e., s. 45.

Öte yandan, Anadolu liderliği hususunda biraz geç kaldığını fark eden Karamanoğulları, batı sınırında bulunan Hamitoğullarına ait bazı yerleri zaptetmiş ise de, Germiyanogullarının yardımı ile Hamitoğulları bu memleketleri geri aldılar. Bu sebeple, Karamanoğulları, Germiyanogulları üzerine baskı kurdu. Bir taraftan sürekli büyüyen Osmanlılar, diğer taraftan da güçlü Karamanoğulları arasında sıkışan Germiyanoglu Süleyman Şah, çareyi Osmanlılar ile sühriyet kurmak ve onların himayesine girmekte buldu. Bu esnada, Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey de Osmanlılar ile yakınlaşmak adına, I. Murad'ın kızı Hafize Sultan'a talip oldu ve bu istek uygun görüldü¹⁸. Şüphesiz bu durum, Osmanlıların Anadolu'daki nüfuzlarının ulaştığı noktaya işarettir.

Nitekim, 1381'de yapılan Şehzâde Bayezid ile Germiyanoglu Süleyman Şah'ın kızının düğünü, Osmanlılar adına bir gövde gösterisine dönüştü. Osmanlı kroniklerinin genişçe bahsettiği bu düğüne, bütün Anadolu Beyliklerinin yanı sıra, dönemin en büyük devleti Memluklular'dan elçi gelmesi ve büyük hediyelerin verilmesi dikkat çekicidir¹⁹. Görünüşte düğün çeyizi, hakikatte Osmanlı himayesine girme karşılığında, Süleyman Şah beyliğinin önemli merkezleri, Kütahya, Eğrigöz (Emet), Simav ve Tavşanlı'yı Osmanlılara terk etti²⁰.

Yine, bu düğün esnasında I. Murad, Hamitoğlu Hüseyin Bey'den, onun beyliği ile Karamanoğulları arasında bulunan, beş şehri, Akşehir, Beyşehir, Seydişehir, Yalvaç ve Karaağaç'ı para karşılığı satın aldı. Gerçekte, bu satış gönül-

¹⁸ M. Çetin Varlık, *Germiyan-oğulları Tarihi*, Ankara 1974, s. 56-57.

¹⁹ Neşri, a. g. e., C. I, s. 203-209.

²⁰ Varlık, a. g. e., s. 60.

l   olmayıp, Osmanlıların baskısı sonucu gerçekleşti. Hatta, Hüseyin Bey antlaşmanın şartlarını yerine getirmede yavaş davranınca I. Murad'ın Kütahya taraflarında göründü. Bunu bir tehdit olarak algılayan Hüseyin Bey bahsedilen memleketleri Osmanlılara teslim etti²¹.

Keza bu düğüne, I. Murad ile dostane ilişkileri bulunan Candaroğ  lu Kötürüm Bayezid de elçi ve hediyeler göndermişti. O, Osmanlıların gerek Anadolu'da gerekse Rumeli'de ilerlemesinden kaygı duymakla birlikte, güçlü komşusuna karşı temkinli davranmayı uygun buldu. Fakat, Eski Türk devlet geleneğinden kaynaklanan hanedan içindeki taht mücadelesine I. Murad'ın müdahil olması ilişkilerin bozulmasına sebep oldu. Candaroğ  lu Süleyman, babası Kötürüm Bayezid hayatta iken, kardeşi İskender'i öldürüp, isyan etti ve Osmanlılara sığındı. I. Murad bir Osmanlı ordusunu Süleyman ile birlikte, Kötürüm Bayezid'in üzerine gönderdi. Kastamonu'da yapılan savaşı kaybeden Bayezid Sinop'a çekildi. Osmanlılar önce bölgeyi ilhak etti ise de Kastamonu halkının Süleyman'a bağlılığı sonucu buradan çekilmek zorunda kaldı. Fakat, bu h  dise sonucu, Süleyman tamamen Osmanlı'nın tabiyetine girdi²².

Öte yandan, Karamanoğ  llarının sıhriyet yoluyla kurduğu dostane ilişkiler, Osmanlıların onların sınırında bulunan Hamitoğ  llarına ait yerleri satın almasıyla bozuldu ve hakikatte bir daha düzelmedi. Hatta, bu durum iki siyas  i teşekkül arasında sonu gelmez savaşlara ve kadim düşmanlığa yol açtı. Karamanoğ  lları her halükarda bu topraklar

²¹ Sait Kofoğ  lu, *XIII-XV. Yüzyıllar Güney-Batı Anadolu Tarihi; Hamidoğ  lları Beyliği*, (Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü) İstanbul 1993, s. 201-209.

²² Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar-I*, Ankara 1991, s. 72-73.

üzerinde hak iddia etmekten vazgeçmediler ve her fırsatta buraları almaya çalıştılar. Karamanoğullarının bu kadar ısrarcı olmasının tek sebebi vardı, o da Osmanlıların onların batıya doğru açılmasının önünde set olması idi. Zaten, Osmanlılar daha önce Ankara'yı alarak bu cihetten de onların önünü kesmişti. Bu da Karamanoğullarının Batı Anadolu üzerindeki emellerinden vazgeçmesi ve Orta Anadolu'da sıkışması anlamına gelmekteydi.

Bu yüzden, tehlikenin farkına varan Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey, I. Murad'ın Rumeli'de bulunmasından istifade ile, Osmanlıların Hamitoğullarından satın aldığı Beyşehir ve civarını zaptetti. Rumeli'den Anadolu'ya geçen I. Murad, kendi askerlerinden başka, Sırp, Bizans vs.. den gelen yardımcı birlikler ile Karamanoğullarının üzerine yürüdü. Barış görüşmeleri netice vermedi. Propaganda amaçlı karşılıklı meydan okumalar oldu. Nitekim, 1387'de Konya yakınında Frenkyazısı'nda vuku bulan bu savaşta, Osmanlılar Türkmenlerden müteşekkil rakip beylik ordusunu mağlup etti ve daha sonra barış yapıldı²³.

Bu savaş sonrası Osmanlıların Anadolu'daki üstünlüğü tescil edildi. Batı Anadolu Beylikleri, istemeyerek de olsa, onların kontrolüne girdi. Nitekim, Batı Anadolu Beylikleri, 1389'daki Kosova savaşına katıldılar. Fakat, sıranın kendilerine geleceğini hisseden bütün beylikler, Candaroğlu Süleyman Paşa hariç Karamanoğulları'nın yanında Osmanlılara karşı ittifak yaptılar. Aslında bu, zorunlu bir beraberlik olup, bunların her birinin kendi aralarında kıyasıya rekabetleri mevcuttu²⁴.

²³ Uzunçarşılı, a. g. e., C. I, s. 246-249.

²⁴ Wittek, a. g. e., s. 77-78.

IV.

İşte, bu siyasî durum, yeni padişah I. Bayezid'in Anadolu Türk birliğini sağlamaya yönelik ilk adımı atmasına fırsat verdi. I. Bayezid, kendisinden önceki beylerin ılımlı siyasetini terk ile, seri ve sert bir ilhak politikası takip etti. Belki de yukarıdaki durum onu böyle hareket etmeye zorladı. 1390'da seri bir hareket ile Saruhan Beyliği'ni harpsiz bir şekilde aldı. Aydınolu beyi İsa Bey mukavemet etmedi. Bunun karşılığı olarak, kendisinin Tire'de kalmasına ve vakıflarını tasarrufuna müsaade edildi. I. Bayezid, daha sonra Germiyanolu Yakup Bey'in ülkesini zaptetti ve onu İpsala'da hapsettirdi. Ahmed ve Mehmed Bey adlı kardeşlerden Menteşe Beyliği'ni alan, Osmanlı padişahı, Hamid Beyliği'ni de ortadan kaldırdı ve daha sonra güneye inerek Tekeolu Mustafa Bey'in üzerine yürüdü. Bu beyin Mısır'a kaçması ile Antalya'yı ele geçirdi²⁵.

Bayezid'in Batı Anadolu Beyliklerini ilhakı seri ve sert olmakla beraber, onun siyasetine benzer politika takip eden Fatih'ten farklılık arzeder. Onun, harpsiz elde ettiği Saruhan ve Aydın beylikleri beylerine müsamahalı davranması, Saruhan beyi Hızır Şah'a beyliğin bir kısmını terk etmesi ve yine Aydın beyi İsa Bey'i ecdadının vakıflarının başında bırakması, ilhakta yumuşak geçiş süreci takip ettiğine işarettir²⁶. Bundan başka, Bayezid kendisine karşı duran beyleri ya hapsettirmiş ya da kaçışlarına göz yummuştur.

²⁵ M. Halil Yananç, "Bayezid I", *İA*, C. II, s. 370; Şehabettin Tekindağ, "Teke-Eli ve Teke-Oğulları", *İÜ. Ed. Fak. TED*, S. 7-8 (İstanbul 1977), s. 69; Wittek, a. g. e., s. 83. ;Emecen, a. g. e., s. 119.

²⁶ Himmet Akın, *Aydınolu Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Ankara 1968, s. 60; Emecen, a. g. e., s. 119-120.

I. Bayezid bu seferin hemen ardından ittifakın başı Karamanoğulları üzerine yürüdü. Konya önlerine kadar gelmesine rağmen mukavemet görmedi. Lârende'ye çekilen Alâeddin Ali Bey, Kadı Burhanettin Ahmed ve bu esnada sıranın kendisine geldiğini anlayarak Osmanlılarla ittifakını bozan Candaroğlu Süleyman Bey ile ittifak yaptı. Bu arada Karaman beyinin Osmanlılar ile sulh yapması, bu beylikler arasındaki işbirliğini geçersiz kıldı²⁷.

Osmanlı sultanı vakit geçirmeksizin, bu ittifaka dahil olan Candaroğlu Süleyman Bey üzerine yürüdü. Kadı Burhanettin, Candarlı beyine yardım etmek istedi ise de geç kaldı. I. Bayezid Süleyman'ı mağlup edip öldürdü ve bu suretle, Candarlı Beyliği topraklarının büyük bir kısmını zaptetti²⁸.

Böylece Osmanlılar Anadolu tahtı mücadelesinde Kadı Burhanettin ile baş başa kaldılar. Bu mücadele esnasındada Karamanoğulları, ikinci plana düştü. Osmanlılar ile Kadı Burhanettin arasındaki mücadele Tokat-Bursa ticaret yolu ve Orta Karadeniz Bölgesi üzerinde yoğunlaştı. Osmanlıların güçlü bir şekilde Yeşilırmak vadisine sokulması, bölgede bulunan ve Kadı Burhanettin'in hışmına uğramış olan Taşanoğulları ve Taceddinoğulları adındaki küçük emirlikleri onlara yaklaştırdı. Özellikle, Kadı Burhanettin'e düşman olan Amasya emiri Ahmed, I. Bayezid'i bölgeye gelmeye teşvik etti. Buna mukabil, Kadı Burhanettin bu duruma sert bir tavır aldı. Osmanlı öncüleri ile Kadı Burhanettin ordusu Çorumlu sahrasında karşılaştı. Bu sa-

²⁷ M. C. Şihabettin Tekindağ, "Karamanlılar", *İA*, C. VI, s. 323; M. Yinanç, a. g. m., s. 371.

²⁸ Yücel, a. g. e., s. 82-83.

vaşta, Osmanlılar mağlup oldular ve Şehzâde Ertuğrul öldü. I. Bayezid, muhtemelen Rumeli'deki hassas durum sebebiyle riske girmeden geri çekildi²⁹.

Bununla birlikte Osmanlılar, I. Bayezid döneminde, Rumeli'de fütuhât ve Anadolu'da ilhak faaliyetlerine hız kesmeden devam ettiler. 1393 yılı, Osmanlılar ile Kadı Burhanettin arasında Yeşilırmak havzasına ve civarına hakim olma mücadelesi ile geçti. I. Bayezid ısrarla hadisenin üzerinde durdu ve aynı yıl içinde güçlü ordular ile birkaç kez Kastamonu ve daha ilerisindeki Merzifon'a geldi.

Osmanlı öncülerinin Kadı Burhanettin'e yenilmesi, bölgede dengeleri değiştirmiş ve bazı yerel beyler Kadı Burhanettin'e meyletmişler de I. Bayezid'in büyük bir ordu ile bölgeye gelmesi, dengelerin yeniden Osmanlılar lehine dönmesine sebep olmuştur. Bayezid Merzifon'a gelince, bu civarda tutunamayan Kadı Burhanettin önce Tokat'a, akabinde de Sivas'a çekildi. Böylece I. Bayezid, Kuzey Anadolu'nun kilit şehri Amasya'yı aldı. Taceddinoğlu Mahmut Çelebi ve Taşanoğlu, Osmanlı hakimiyetini kabul etti. Kadı Burhanettin ile Karamanoğulları Osmanlılara karşı ittifak yapmak istediler ise de aksine bunlar birbirleri ile çatıştı. Bu da Osmanlıların rahatlamasına ve Rumeli'ye yönelmesine yardımcı oldu³⁰.

Diğer taraftan, 1393'te Timur'un Ortadoğu'da gözükmesi ve bu bölgedeki ülkeleri tehdit ederek kendisine itaate davet etmesi, Anadolu ve Ortadoğu'da siyasî dengelerin

²⁹ Aziz B. Esterâbadi, *Bezm u Rezm*, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara 1990, s. 370-380; M. Yinanç, a. g. e., s. 371-372.

³⁰ Mevlüd Oğuz, "Taceddin Oğulları", *D. T. C. F. D, C. VI*, (Ankara 1948), s. 481-482.; M. Yinanç, a. g. m., s. 373.

değişmesine sebep oldu. Anadolu Beyliklerinden Mutahharten, Karamanoğulları ve Dulkadirîliler Timur'a olumlu cevap verirken, Kadı Burhanettin'in çabası ile Osmanlılar, Kadı Burhanettin ve Memluklular ona karşı ittifak yaptı. Bu ittifaka Timur'un düşmanı Altınorda Hanı Toktamış da katıldı. Fakat, Timur'un bölgeyi terk etmesi ile bu ittifak dağıldı³¹.

Osmanlı ordularının Rumeli'de bulunduğu 1396'da Ankara sancak beyi Timurtaş ile Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey arasında bir çatışma vuku bulmuş ve Karaman beyi adı geçen paşayı esir almıştır. Gerçi, daha sonra bu paşa serbest bırakılmış ise de Avrupa'da bütün rakip devletleri sindiren ve oldukça güçlenen I. Bayezid, 1397'de Karamanoğulları üzerine yürüdü. Osmanlı ordusu ile Turgutlu, Bayburtlu, Varsak, Samagar vs. aşiretlerinden müteşekkil Karamanlı ordusu arasında Akçay ovasında uzun ve şiddetli bir savaş oldu. Osmanlıların galip gelmesi üzerine, Alâeddin Ali Bey Konya kalesine sığındı ise de şehir halkının kendisine yardım etmemesi sonucu esir düştü ve Osmanlı sultanı tarafından idam edildi. Bundan sonra, Karamanoğullarının asıl merkezi Lârende (Karaman) zaptedildi. Alâeddin Ali Bey'in oğulları Mehmed ve Ali Bursa'ya götürüldü ve bu beylik ilhak edildi³².

Osmanlıların önünde büyük bir engel olan Karamanoğullarının ortadan kaldırılması, Kadı Burhanettin'i telaşlandırdı. Kadı Burhanettin daha evvel de ittifak yaptığı Memluklu Sultanı Berkuk'a yaklaştı ve onun himayesine

³¹ İsmail Aka, "Timur Devri Anadolu", *Osmanlı*, C. I, Ankara 1999, s. 229-230.

³² M. Yinanç, a. g. m., s. 377; Tekindağ, a. g. m., s. "gös. yer."

girdi. Bu sırada Bayezid, Canik tarafına yürüyerek Müslüman Samsun'u ele geçirdi. Böylece, daha evvel Osmanlı hakimiyetine giren bölgedeki yerel beylerin yanısıra, Osmanlı varlığı Giresun'a kadar uzandı³³.

Öte yandan, Anadolu'da beklenmedik bir gelişme oldu. Kardeşleri ile anlaşamayan Akkoyunlu Kara Yölük Osman Bey, Kadı Burhanettin'in hizmetine girerek onun ümerasına dahil olmuştu. Daha sonra aralarındaki bir anlaşmazlık sonucu Osman Bey, onu terk ederek Divriği tarafına gitti. 1398'de Kadı Burhanettin onun üzerine yürüdü. Osman Bey ise yanındaki az bir kuvvetle pusu kurarak onu mağlup etti ve öldürdü. Osman Bey, Sivas'ı kuşattı ise de eşraf önce Kadı Burhanettin'in küçük yaştaki oğlu Alâeddin Ali'yi hükümdar yaptı. Fakat, Osman Bey'in baskısı devam edince, Sivas'ı ona terk etmektense, I. Bayezid'e haber göndererek şehri ona vereceklerini bildirdiler. Osmanlı sultanı oğlu Süleyman Çelebi'yi bir ordu ile Sivas'a gönderdi. Bu kuvvetler, Akkoyunlu Kara Yölük Osman'ı mağlup etti. Böylece Osmanlılar, Tokat, Niksar, Kayseri, Sivas, Karahisar-ı şarki (Şebinkarahisar)'yi ele geçirdi³⁴.

Bu sayede I. Bayezid hem Timur'un dahi ciddiye aldığı önemli bir rakipten kurtulmuş, hem de Orta Anadolu'nun doğu bölgelerini ülkesine dahil ederek, Anadolu Türk Birliğini temin yolunda bir adım daha atmıştır.

³³ M. Yinanç, a. g. m., s. 378.

³⁴ Ebu Bekr-i Tihriani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, Çev. M. Öztürk, Ankara 2001, s. 39-42; Esterâbadi, a. g. e, s. 463; Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar-II*, Ankara 1991, s. 192-206; Şevkiye İnalçık, "İbn Hâcer'de Osmanlılar'a Dair Haberler-II", *D. T. C. F. D, C. IV, S. 4* (Eylül-Ekim 1948 Ankara), s. 353.

Ayrıca, bu esnada Osmanlıların Anadolu'daki Memluklu sınırlarına dayanması, onların müttefiki olmasına rağmen Memluk Sultanı Berkuk'u telaşlandırdı. Tam bu sırada adı geçen sultanın vefatı ve onun yerine küçük yaş-taki oğlu Ferec'in geçmesi ile Memlukluların idari durumu bozuldu. I. Bayezid daha evvel Selçuklulara ait olup, Moğol istilası sonrası Memlukluların eline geçen yerleri almak istedi. 1399'da O, Timur'un Hindistan seferi ile meşgul olmasından ve Memluklu Devleti'ndeki siyasî buhrandan istifade ile, bu devlete ait Malatya, Divriği, Darende, Kahta ve Behisni kalelerini zaptetti³⁵. Fırat Nehri'ne ulaşan Bayezid'in bundan sonraki hedefi Suriye idi. Bu esnada, kuruluşundan beri Memluklulara tâbi olan Dulkadirli Beyliği'nin iç siyasetine müdahale etti.

I. Bayezid'in bu davranışı, yani Memluklular ile mevcut ittifakı bozması ve onların zayıf anından istifade etmesi, Osmanlıların aleyhine oldu. Memluklular 1402 Ankara savaşında Osmanlılara yardım etmedi. Bundan başka, bu tarihten itibaren Memluklular Osmanlılara daima kuşku ile baktılar ve güçleri nispetinde onları Anadolu'da çeşitli yollar ile kontrol altında tutmaya çalıştılar. XV. asrın ilk yarısı boyunca, her ne kadar iki taraf arasında dostane ilişkiler kurulup, karşılıklı elçiler gidip-geldi ise de gerçek anlamda XIV. yüzyıldaki dostluk bir daha gerçekleşmedi ve 1460'lı yıllardan sonra ise karşılıklı düşmanlık daha da şiddetlendi.

I. Bayezid bu kez, Anadolu'daki seri ilhak faaliyetlerine devamla, Kuzeydoğu Anadolu'ya yöneldi. Kadı Burhanettin Devleti'nin zaptı ile hem-hudut haline geldiği Erzincan emiri Mutahharten'i sıkıştırdı ve kendisine tâbi

³⁵ M. Yinaç, a. g. m., s. 379; Yaşar Koprıman, s. 473.

olmasını istedi. Mutahharten ise I.Bayezid'i 1394'te tâbiyetine girdiği Timur'a şikayet etti;1400'de Timur Anadolu'ya geldiğinde ona rehberlik etti ve Sivas'ın işgaline katıldı³⁶. Timur'un güneye Suriye'ye inmesi ve Bağdat'a gitmesi üzerine, onu karşılamak için Kayseri'ye gelen I. Bayezid, bu kez onunla düşmanlığının müsebbibi saydığı Mutahharten'in üzerine yürüdü. Erzincan'ı zaptetti. Şehri önce kendisine sığınan Karakoyunlu Kara Yusuf'a verdi ise de halkın isteği üzerine, kendisine tâbi olmak kaydı ile tekrar Mutahharten'e bıraktı. Fakat, onun ailesi ve çocuklarını rehin alarak Bursa'ya götürdü ki, Ankara Savaşı'nın zahirdeki sebeplerinden birisi de budur. Ayrıca, I. Bayezid Kemaş kalesini ülkesine kattı ve bu sarp kaleye muhafızlar yerleştirdi³⁷.

I. Bayezid bu seri ve sert ilhakı on üç yıl gibi kısa bir zamana sığdırdı. Onun Anadolu Türk Birliğini temin uğraşını üç kısma ayırmak mümkündür: Birincisi, Batı Anadolu'nun ilhakıdır. Bu, pek zor olmamış, zaten tâbi durumda bulunan küçük beylikler kolayca Osmanlı toprağına dahil edilmiştir. İkincisi, Orta Anadolu'nun ilhakı olup, I. Bayezid bu bölgede Candaroğulları, Karamanoğulları ve Kadı Burhanettin gibi güçlü beylikler ile çetin mücadelede bulunmuş ve büyük uğraş sonucu onları ortadan kaldırmıştır. Üçüncüsü, Orta Anadolu'nun doğu kesimleridir. Bu ilhak, ilerisi düşünülmeyen yapılmıştır ki, bu Osmanlıları daha sonra 70-80 yıl uğraştıracak bir meseleye dönüşmüş ve onlar bu süre içinde hem Timurlular, daha sonra onların

³⁶ Yücel, a. g. e., C. II, s. 289-292.

³⁷ Neşri, a. g. e., C. I, s. 335; Yücel, a. g. e., C. II, s. 390-392; M. Yinanç, a. g. m., s. 382.

yerini alan Akkoyunlular, hem de Memlûklular ile mücadele etmek zorunda kalmışlardır.

Bundan başka I. Bayezid, seleflerinin aksine sert bir siyaset takip etmekle birlikte, onun bu politikasının yumuşak tarafı olan, ilhak edilen memleketlerin beylerini Karamanoğlu beyi hariç sağ bırakması onun aleyhine olmuştur.

1402'de Azerbaycan'da iken, yeni getirttiği takviye kuvveti ile Anadolu'ya giren Timur'un karşısında sadece Osmanlılar kalmıştı. O daha evvel Altınorda hanını mağlup etmiş, 1400'de de Suriye'yi işgal ile zaten etkisiz durumda olan Memlûkluları sindirmişti. Kadı Burhanettin'in ülkesi ise Osmanlıların eline geçmişti. I. Bayezid, onlardan aldığı yerleri geri vermek suretiyle Memlûklular ile ittifakı yenilemek istedi ise de ona güvenmeyen Memlûklular buna yanaşmadılar ve her iki tarafın kendilerini müstakil olarak savunması kararını bildirdiler. Bununla birlikte, Osmanlılar da 1394'e göre çok daha güçlenmiş idi. 1396'da Niğbolu'da Haçlıları mağlup edip, Tuna'dan-Fırat'a kadar uzanan büyük bir devlet durumuna gelmişlerdi. Fakat, Osmanlıların Anadolu'daki ilhakının yeni olması, ilhak edilen beyliklerin beylerinin Timur'un yanında bulunması, Bayezid'in zayıf tarafını teşkil ediyordu³⁸.

İşte, kendisini İlhanlıların varisi sıfatı ile Anadolu'nun hakimi gören Timur, diğer ağır tekliflerin yanında, Anadolu'da vali olarak gördüğü I. Bayezid'den, yanındaki beylerin hukuken hakkı olan toprakları geri vermesini istedi. Öte yandan Timur, gazi kimliğinden dolayı kendi askerleri tarafından da taktir edilen Bayezid'i savaştan sorumlu tu-

³⁸ Aka, a. g. m., s. 231-232; M. Yinanç, a. g. m., s. 382-382.

tabilmek için, onun kabul edemeyeceği, oğullarından birini rehin göndermesini istemek gibi ağır taleplerde bulundu³⁹.

1402 Ankara savaşını, Moğol kökenli Kara Tatarlar'ın ve eski beylik askerlerinin karşı tarafa geçmesi sonucu, Osmanlılar kaybetti ve I. Bayezid Timur'a esir düştü. Bu yenilgi, Osmanlıların Anadolu Türk Birliğini temin amaçlı siyasetlerinin iflası anlamına geliyordu. Bütün beyliklerin memleketleri Timur tarafından kendilerine iade edildi. Osmanlı sınırları, Orhan Gazi'nin son dönemine geri çekildi. Timur bununla da yetinmedi. Osmanlı ülkesini I. Bayezid'in dört oğlu arasında taksim etti. Şüphesiz, Timur'un amacı çıkacağı Çin seferi öncesi, arkasında bütün ve güçlü bir Osmanlı Devleti bırakmamak idi⁴⁰.

V.

Bu esnada, Anadolu'da Osmanlıların elinde üç bölge kaldı. Birincisi, Bizans'tan fethedilen Güney Marmara; ikincisi, Karasi Beyliği'nden intikal eden yerler ve üçüncüsü, Orta Karadeniz Bölgesi'dir. Hakikatte, Osmanlılara bırakılan toprak parçası kılıç hakkı kabul edilen Bizans'tan fethedilen yerlerdir. Karasi arazisi bu beyliğe mensup kimse hayatta olmadığı için; Orta Karadeniz'de de evvelce bölgeye şamil bir beyliğin bulunmaması ve çok sayıda yerel beylerden intikal ettiği için Osmanlıların elinde kalmıştır. Gerçi buda kolay olmamış aşağıda bahsedileceği üzere, Devleti Anadolu'da yeniden kuran Çelebi Mehmed, Timur'dan hüküm aldıklarını iddia eden birçok yerel derebeyi ile savaşarak, eski merkezi Amasya ve civarında tutunabilmiştir.

³⁹ Nizamüddin Şâmî, *Zafernâme*, Çev. Necati Lugal, Ankara 1987, s. 297-303.

⁴⁰ Aka, a. g. m., s. 232-234.

Öte yandan Çelebi Mehmed, bir taraftan kardeşleri ile saltanat mücadelesi verirken, diğer taraftan da, az da olsa, Anadolu Beyliklerini tekrar ilhaka başladı. Fakat, bu kez, o Anadolu'da adımlarını daima dikkatli attı. Çünkü, artık onların Anadolu'da atacakları her adımı kontrol eden iki büyük rakipleri vardı. Bunlar, Timurlular ve Memluklular idi. H. İnalıcık'ın ifadesi ile Osmanlıların Anadolu'da attıkları her adım ya Horasan'dan ya da Kahire'den karşılık buluyordu.

Nitekim 1413'te Çelebi Mehmed, kardeşlerini tasfiye ettiği Timur'un oğlu Şahruh bunun hesabını ondan sordu. Çelebi Mehmed'e gönderdiği 1416 tarihli mektubunda Şahruh, onun kardeşleri Süleyman, İsa ve Musa ile ihtilafa düşmesi ve çekişmesini kınar ve bunun her ne kadar Osmanlı töresi gereğince yapılmış olsa da İlhanlı töresine göre hoş karşılanmayacak bir icraat olduğunu belirtir. Çelebi Mehmed ise Şahruh'a cevabında, saltanatın ortaklık kabul etmeyeceğini, iki padişah'ın bir iklime sığmayacağını, bu karışıklıklardan dolayı Selânik gibi İslâm ülkesi olan belde-lerin elden çıktığını ifade ederek, onun dindar kişiliğine hitap eder⁴¹.

⁴¹ Şahruh'un Çelebi Mehmed'e gönderdiği mektup şöyledir: "Sultan Mehmed bilsin ki Kardeşlerin Süleyman, İsa ve Musa beylerle ihtilaf ve çekişmeye düştüğün tarafımızdan duyulmuştur. Sultan onları Töre-i Osmaniye göre fani dünya kaygısından halâs etmiştir. Bu yüce Allah'ın takdiridir; lakin bu tarz bir hareket Töre-i İlhanîye uygun değildir. Çünkü birkaç günlük dünya devletin bekası yoktur. Böyle şeylerin lüzumunda yoktur. (Sadi'den bir beyit: Bir dane çeken karıncayı bile incitme / Çünkü canı vardır karıncanın da). Siz de Kara Yusuf ve ile boğuş-tunuz dersiniz o kardeş kavgasına benzemez. Onlar eşkıya ve dinsizdir". Çelebi Mehmed de Şahruh'a cevabında şöyle yazar: "Söylediklerinize uymak isteriz amma, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan beri bu iş tecrübelerle töre olarak yerleşmiştir. Saltanat ortaklık kabul et-

Ayrıca, Şahruh Osmanlıların Anadolu Beyliklerine karşı tutumlarından da hoşnut değildir. Çelebi Mehmed, Şahruh'un Anadolu'ya gelme ihtimalinden çekinip daima itaatini arz eder ve 1414'te Karamanlılar üzerine yaptığı seferin nefsi müdafaa olduğunu belirtir⁴². Bundan başka, onun oğlu II. Murad da istemeyerek de olsa Şahruh'un ölümüne kadar ona daima saygılı davranmış ve himayesini kabul etmiştir⁴³. Bununla birlikte, Şahruh ile Osmanlılar arasında Karakoyunlu Devleti'nin bulunması ve onların arasında kıyasıya bir mücadelenin cereyan etmesi daima Osmanlıları rahatlatmıştır.

İşte bu sebeple, Osmanlılar üzerinde Ankara savaşı bir "fobi" olarak kalmış ve bu çekingenlik, 1447'de Şahruh'un ölümünden sonra da devam etmiştir. Hatta, Osmanlılar, doğuda Timurluların yerini alan Akkoyunlulardan da 1473'te vuku bulan Otlukbeli Savaşı'na kadar ürkmüştür.

Bundan başka, Osmanlıların Fetret Dönemi'nde yaşadığı ağır bunalımdan, Anadolu Beylikleri, kendi ülkelerini elde etmenin haricinde bir fayda sağlayamadılar. Bu, muhtemelen onların ülkelerinde bozulan düzenlerini yeniden tesis etmek için uğraşmalarından kaynaklanıyordu. Bir de Osmanlıların Rumeli'de eski güçlerini aynen muhafaza etmeleri caydırıcı etken olmalıdır.

mez. Sadi'nin şiirini zikrediyorsunuz. Biz de başka bir şiirini hatırlatalım: İki derviş bir kilime sığar / Lakin iki padişah bir iklimde sığmaz. Bu karışıklıklar dolayısıyla Selanik gibi Müslümanlar tarafından fethedilen ülkelerin İslâm'ın elinden çıktığını görüyoruz. Niye biz bu fitne hikayeleri ile uğraşalım".

Feridun Bey'in Münşeâtı's- Selâtin adlı eserinden naklen; Mehmet Akman, *Osmanlı Devleti'nde Kardeş Katli*, İstanbul 1997, s. 121-122.

⁴² İsmail Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı (1405-1447)*, Ankara, 1994, s. 144.

⁴³ Halil İnalcık, "Murad II", *İA*, C. VIII, s. 606.

Diğer taraftan, Ankara Savaşı'ndaki bozgundan sonra Çelebi Mehmed sancak merkezi Amasya'ya döndü. Timur'un sebep olduğu siyasî istikrarsızlıktan istifade ile Timur'dan hüküm aldığını iddia eden bir kısım yerel güçler ile çarpıştı. O, bu derebeylerden, Sivas'ta Mezid, Kastamonu civarında Kara Yahya, Amasya çevresinde Kara Devletşah, Canik Bölgesi'nde Kubadoğlu, Tokat'ta İnaloğlu, Şarkikarahisar'da Gözleroğlu ve Kazabad'da Köpekoğlu ile mücadele etti. Bunlardan kimini mağlup ederek, kimini de affederek Orta Karadeniz Bölgesi'nde kendi hakimiyetini kabul ettirdi. Dolayısı ile bölgeyi yeniden Osmanlı Devleti'ne ilhak etti⁴⁴. Şüphesiz bunda, küçük yaştaki Çelebi Mehmed'in yanında Bayezid Paşa gibi tecrübeli devlet adamlarının bulunması ve onun bölgenin merkezi kabul edilen Amasya'da sancak beyi olması etkili olmuştur.

Orta Karadeniz Bölgesi'nde hakimiyetini sağlamlaştıran Çelebi Mehmed, Fetret Dönemi'nde dahi ilhak faaliyetinde bulundu.1405'te Çelebi Mehmed kardeşi İsa Bey'e yardım eden Aydınoğlu Cüneyd Bey, Saruhan ve Menteşe Beyliği'ne ait müttefik kuvvetlerini mağlup etti. Aydınoğlu Cüneyd Bey ile Menteşe beyi onun yüksek hakimiyetini kabul ettiler. Çelebi Mehmed, akabinde Saruhanoğlu Hızır Şah'ı Manisa'da bir baskınla yakaladı ve katletti. Bu muvaffakiyetin ardından Germiyanoglu Yakup Bey de onun yüksek hakimiyetini kabul etti⁴⁵. Böylece Çelebi Mehmed, daha Fetret Dönemi'nde Batı Anadolu Beylikleri üzerinde nüfuzunu tesis etti. Bu arada, 1406'da Anadolu'ya geçen Süley-

⁴⁴ Rûhî, *Rûhî Tarihi*, Haz. Y. Yücel- H. E. Cengiz, *Belgeler*, S. 18 (1989-1992 Ankara), s. 399-411; Neşri, a. g. e., C. I, s. 369-419.

⁴⁵ Uzunçarşılı, a. g. e., C. I, s. 333; Wittek, a. g. e., s. 95-96; Akın, a. g. e., s. 79-80; Emecen, a. g. e., s. 130.

man Çelebi, Aydınoğlu Cüneyd Bey'i de yanına alarak Rumeli'ye götürdü ve ona Ohri sancak beyliğini verdi⁴⁶.

Fetret döneminde Çelebi Mehmed'in Karamanoğulları ile ilişkileri iyi bir düzeyde iken, onun 1413'de Rumeli'de kardeşi Musa Çelebi ile mücadelesini fırsat bilen II. Mehmed Bey, daha evvel işgal ve tahrip ettiği Germiyanoglu arazisini yağmalayarak Bursa'yı kuşattı. Fakat, Musa Çelebi'nin ölüm haberinin gelmesi ile, şehrin batısından Kirmasti (M. Kemalpaşa) üzerinden geri çekildi. Çelebi Mehmed Anadolu'ya geçince ilk önce, Ohri'den kaçarak Aydın iline gelip bölgeye hakim olan Cüneyd Bey üzerine yürüdü. Cüneyd Bey mağlup olup kaçtı. Onun af talebi kabul edildi ve bu kez Niğbolu sancakbeyliğine tayin edildi⁴⁷.

Çelebi Mehmed aynı yıl Karamanoğlu ülkesi üzerine yürüdü. Bu sefere Candaroğlu Kasım Bey'in kuvvetleri iştirak ettiği gibi, beylik arazisi II. Mehmed Bey tarafından ağır bir biçimde tahrip edilen Germiyanoglu II. Yakup Bey de lojistik destek verdi. Çelebi Mehmed, Karamanoğlu'nu mağlup edip Konya'yı kuşattı ise de, olumsuz hava şartlarından dolayı sulh yaptı. Canik taraflarına giden Çelebi Mehmed, II. Mehmed'in Osmanlılara terk ettiği Beyşehir, Seydişehir, Akşehir vs. geri almaya kalktığı haberi gelince, tekrar bu tarafa yönelmiş, Konya ovasında yapılan savaşta Karamanlılar bir kez daha mağlup olmuşlardır. Taşili'ne kaçan II. Mehmed Bey yeniden affedilmiş, Osmanlı padişahı

⁴⁶ Dukas, *Bizans Tarihi*, Çev. VL. Mirmiroğlu, İstanbul 1956, s. 54.

⁴⁷ İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Mehmed I", *İA*, C. VII, s. 501; Akın, a. g. e., s. 80.

hı ile görüşüp eski muahede yenilenmiştir. Bu barışın temininde Memlûkluların da rolü olmuştur⁴⁸.

Timur tarafından eski toprakları kendisine iade edilen Candaroğlu İsfendiyar ile Çelebi Mehmed'in ilişkileri ise inişli çıkışlı bir seyir takip etti. Çelebi Mehmed'in Eflak Seferi için yardım talebini olumlu karşılayan İsfendiyar Bey, oğlu Kasım'ı bir miktar asker ile gönderdi. Sefer dönüşü, babasının kardeşi Hızır Bey'e ayrıcalıklı davrandığını ileri süren Kasım Bey, Osmanlılara iltica etti. Çelebi Mehmed, Kasım Bey adına Kastamonu, Çankırı, Tosya vs. yerleri İsfendiyar Bey'den istedi ise de o, bu talebi reddetti. Bunun üzerine Osmanlı kuvvetleri İsfendiyar Bey'i Sinop'ta muhasara etti. Nihayet, çaresiz kalan İsfendiyar Bey adigeçen yerleri oğluna değil Osmanlılara bıraktı. Ayrıca, Osmanlıların yüksek hakimiyetini kabul ile Çelebi Mehmed adına hutbe okuttu⁴⁹.

Bunun ardından Çelebi Mehmed, Cenevizlilerin elinde bulunan Gavur Samsun ile Candaroğlu Hızır Bey'e ait Müslüman Samsun üzerine yürüdü. Bu haberi alan Cenevizliler şehri yakıp terk ettiler. Hızır Bey ise sulh ile şehri Osmanlılara bırakıp, babasının yanına döndü⁵⁰.

VI.

II. Murad, saltanatının ilk yıllarında, I. Bayezid'in tahta çıktığı anda karşılaştığı duruma benzer bir hadiseye muhatap oldu. II. Murad'ın Düzmece Mustafa ile taht mücadelesinde bulunmasını fırsat sayan Anadolu Beylikleri her biri

⁴⁸ Neşri, a. g. e., C. II, s. 527-535; Tekindağ, a. g. m., s. 324.

⁴⁹ Yücel, a. g. e., C. I, s. 92-93; Uzunçarşılı, a. g. m., s. 502.

⁵⁰ Oğuz, a. g. m., s. 485.

bir taraftan Osmanlılardan toprak ve taviz koparmak için harekete geçtiler. Çelebi Mehmed tarafından geri alınan yerler, Karamanoğulları tarafından tekrar zaptedildi. Menteşeoğlu yeniden istiklâlini ilan etti. Saruhan ve Aydınogulları bir kısım topraklara sahip oldu. II. Murad bu nazik durum sebebiyle, düşmanlarına taviz vermek zorunda kaldı. Sadece, Çelebi Mehmed döneminde terk ettiği toprakları geri alan İsfendiyar Bey üzerine asker gönderdi. Sinop'a kaçan İsfendiyar Bey ile diğer beyliklerin aracılığı ile antlaşma yapıldı. II. Murad'ın amcası ile taht mücadelesi ona pahalıya mal olmuş nerede ise Çelebi Mehmed'in ilk yıllarına dönülmüştü⁵¹.

II. Murad Düzmece Mustafa hadisesinden sonra Anadolu Beyliklerinin desteğini alıp, saltanat davası güden kardeşi Küçük Mustafa ile zorlu bir mücadeleye girdi. Bu durumdan faydalanmak isteyen Karamanoğlu II. Mehmed Bey ile Tekeoğlu Osman Bey Antalya'yı zaptetmek için anlaştılar. Fakat, Osmanlı kumandanı Hamza Bey bir gece baskını ile Osman Bey'i öldürdü. Yine, hayli kalabalık bir ordu ile şehri kuşatan II. Mehmed Bey kaleden atılan bir gülle ile öldürüldü. Böylece Tekeoğulları Beyliği kesin olarak sona erdi⁵².

Bu kez, Karamanoğulları arasında vuku bulan taht kavgasından II. Murad istifade ile, tahta çıkmasına yardım ettiği İbrahim Bey'den, 1421'de babasının aldığı Hamidili'ni geri aldı ve o, Osmanlı tabiiyetini kabul etti⁵³.

⁵¹ Halil İnalçık, "Murad II", *İA*, C. VIII, s. 599; Wittek, a. g. e., s. 97-98.

⁵² Tekindağ, "Teke-Eli ve Teke- Oğulları" ..., s. 70.

⁵³ İnalçık, a. g. m., s. 601; Tekindağ, Karamanlılar, .., s. 324.

Diğer taraftan, Düzmece Mustafa'nın yanında yer alan Cüneyd Bey, Ulubat'ta II. Murad'ın kendi beyliğini ona geri vereceği vaadi ile Mustafa'yı terk ederek, memleketi İzmir'e geldi. Bu esnada Ayasuluğ'da sakin olan Aydınoğlu Mustafa Bey'i mağlup edip öldürdü ve bölgeye hakim oldu. II. Murad onun hukukunu tanımasına rağmen, Cüneyd Bey rahat durmadı ve Venedikliler ile işbirliği yollarını aradı ve civardaki Osmanlı arazisine müdahale de bulundu. Bunun üzerine II. Murad, Hamza Bey'i onun üzerine gönderdi. Cüneyd Bey bir takım ittifak arayışlarında bulundu ise de başarılı olamadı.

O ve oğlu Kurd Hasan yakalandı ve idam edildi⁵⁴. Bu sırada Aydınoğlu Cüneyd Bey ile hareket eden Menteşeoğullarından Ahmed ve Üveys kardeşler yakalanarak Tokat'ta Bedevi Çardak Hapishanesi'ne gönderilerek bu beyliğe de son verildi. Yine, Saruhanoğullarına mensup son beyler de Cüneyd Bey'in tedibi ile ortadan kaldırıldı⁵⁵.

Öte yandan, Germiyanoglu II. Yakup Bey 1411'de Karamanoğullarının istila ettiği beyliğine ancak Çelebi Mehmed'in yardımı ile sahip oldu ve Osmanlı himayesine girdi. II. Yakup Bey, II. Murad döneminde Osmanlılara karşı zaman zaman Karamanoğulları ile işbirliği yaptı ve II. Murad'a karşı kardeşi Küçük Mustafa'yı destekledi. Bu hadisenin hemen ardından Osmanlılar ile ilişkilerini düzelteren Germiyan beyi, yeniden Osmanlı himayesini kabul etti. Nitekim Osmanlılar, bütün Batı Anadolu Beyliklerini ortadan kaldırmalarına rağmen II. Yakup Bey'e dokunmadılar.

⁵⁴ Dukas, a. g. e., s. 102-106, 114-118; İnalcık, a. g. m., s. 602.

⁵⁵ Wittek, a. g. e., s. 98-101; Emecen, a. g. e., s. 131.

Nihayet, 1428'de çocuğu olmayan II. Yakup Bey Ortaçağ'da pek görülmeyen bir davranış ile Edirne'de II. Murad'ı ziyaret etti ve ülkesini ona ısmarladı. II. Yakup Bey'in 1429'da vefatı ile Germiyan Beyliği Osmanlı topraklarına katıldı⁵⁶.

Ankara bozgunundan dönen Çelebi Mehmed, sancak merkezi Amasya'yı kendine merkez yaparak, daha Timur Anadolu'da iken, hakimiyetini kabul etmeyen yerel beyleri çeşitli usuller ile ortadan kaldırmıştı. Bununla birlikte, Selçuklular sonrası bölgede bir beylik vücut bulamadığı için, onlardan intikal eden çok sayıda küçük aileler mevcuttu. Çelebi Mehmed, hassas bir dönemde Orta Karadeniz Bölgesi'nde tutunabilmek adına bu ailelerin Selçuklular'dan beri devam eden imtiyazlarını "divânî-malikane" adı verilen bir sistemle kabul etti. İşte bu sebeple, II. Murad döneminde çok küçük de olsa bazı derebeyler mevcuttu. Bunlardan bazıları, II. Murad'ın tahta çıktığı nazik dönemde, bölgede huzursuzluk çıkardılar. Yine, aynı sebebe binaen Tokat-Amasya civarında bazı Türkmen aşiretlerinin asayiş bozucu faaliyetleri oldu. Bundan başka, Çarşamba ve Ordu tarafları Taceddinoğlu Alparslan Bey'in oğlu Hasan Bey'in elinde idi.

İşte, hassas ve doğuya doğru sınır bölgesi olan Amasya'nın sancak beyi Yörgüç Paşa padişahın izni ile, bölgede Osmanlıların kesin hakimiyetini temin için harekete geçti. 1422-1427 yılları arasında önce, yağma ve talanları ile büyük huzursuzluğa sebep olan Kızılıkoca Türkmenlerini hile ile ortadan kaldırdı. Osmancık yakınlarında uzun yıllardır,

⁵⁶ Varlık, a. g. e., s. 75-79.

Kocakayası adlı kalede müstakil hareket eden Haydar Bey'i yine hile ile ele geçirdi.

Bundan sonra ise, I. Bayezid döneminde hem Osmanlılara hem de Kadı Burhanettin'e karşı direnip, adigeçen hükümdar tarafından öldürülen Taceddinoğlu Alparslan'ın oğlu Hasan Bey, Yörgüç Paşa'nın üzerine geldiğini haber alınca, kendisi topraklarını Osmanlılara terk etti. Gerek Haydar Bey'e, gerekse Hasan Bey'e başka yerlerden timarlar tahsis edildi⁵⁷.

Böylece, II. Murad saltanatının ilk yıllarında, Anadolu'da neredeyse Ankara Savaşı sonrasına benzer durumu, 1421-1429 yılları arasında I. Bayezid'in aksine, ılımlı, sabırlı ve tavizkar siyaseti ile tersine çevirdi ve Batı ve Orta Anadolu'da Candaroğulları ve Karamanoğulları hariç bütün beylikleri yeniden ilhak etti.

Bununla birlikte, Osmanlılar ile Karamanoğulları arasındaki mücadele hem şiddetlendi hem de öncekinden daha uluslararası boyut kazandı. Osmanlılar bu beylik ile rekabetlerinde, bir taraftan doğuda Timurlular, Akkoyunlular ve Memluklular'ı dikkate aldı, diğer taraftan da Karamanoğullarının zaman zaman ittifak yaptığı Bizans, Sırp, Venedik ve Macarları hesaba kattı.

Diğer taraftan, 1430'lu yılların başında Karamanoğulları, Macarlar ve Sırplar ile Osmanlılara karşı bir ittifak yaptılar. Osmanlı orduları, önce Macarları mağlup etti. Daha sonra da II. Murad Karamanoğulları'nın üzerine yürüdü ve onları da yendi. Karamanoğulları büyük alimlerden Mevlana Hamza vasıtası ile sulh talep ettiler. Önce,

⁵⁷ Oğuz, a. g. m., s. 481-482; Uzunçarşılı, a. g. e., C. I, s. 403-406.

Karamanoğlu İsa Bey'i Karaman beyi yapmayı amaçlayan II. Murad bundan vazgeçti ve onların, zaptettikleri araziye geri vermeleri karşılığında antlaşma yapıldı. Bu arada, II. Murad öfke ile Karaman bölgesi halkının bir kısmını sürgün etti. Bunlar, Karahisar-ı sahip (Afyon)'te iken, bundan vazgeçildi ve sürgünler geri gönderildi⁵⁸.

Bu kez, 1441'de Sırbistan uç beyi Mezid Bey pusuya düşürülüp öldürüldü ve Osmanlı kuvvetleri büyük kayıp verdi. Buna karşılık vermek üzere, ertesi sene Şehabeddin Paşa, Rumeli ordusu ile Eflak'a girdi . O da tedbirsizlik sonucu, Macarlara mağlup oldu.

Bu üst üste mağlubiyetler Hristiyan dünyasını ümitlendirdi ve Haçlı Seferi açma çabaları başladı. Bu esnada, Osmanlıların Rumeli'de mağlubiyetlerini duyan Karamanoğlu İbrahim Bey, Akşehir ve Beyşehir üzerine yürüdü. Bunun üzerine II. Murad Anadolu'ya geçti. Yine, Şehzâde Alâeddin emrindeki kuvvetler Amasya'dan bu tarafa geldiler.

Osmanlılar, ilk kez ama çok ağır bir şekilde Karaman ilini baştan başa tahrip ettiler. Ancak II. Murad Rumeli'deki hassas durum sebebiyle tekrar sulh yaptı. Osmanlılar, Macarlar karşısında zor durumda idiler. Macarlar Balkan geçitlerinde, İzladî'de zorlukla durdurulabildi.

Karamanoğulları, Anadolu'da tekrar saldırıya geçip, sınır bölgesindeki bir çok şehir ve köyü yağmaladı ve Akşehir civarını zaptettiler. II. Murad 1444'te tekrar Anado-

⁵⁸ Gelibolulu Ali, *Kitâbü't- Târih-i Künhü'l Ahbar*, Haz. İ. Hakkı Çuhadar vd., C. I, Kısım. I, Kayseri 1997, s. 350; Uzunçarşılı, a. g. e., C. I, s. 414-415; Tekindağ, a. g. m., s. 325.

lu'ya geçti ve İbrahim Bey ağır şartlar ihtiva eden bir antlaşmayı kabul etmek zorunda kaldı⁵⁹.

VII.

Diğer taraftan, Osmanlılardaki her saltanat değişimin-den istifade ederek harekete geçen beylikler, II. Mehmed'in padişah olması ile yine isyan ettiler. Özellikle, Karamanoğullarının tahriki ile, artık Osmanlı toprağı olan Batı Anadolu Bölgesi'nde bazı kıpırdanmalar oldu. II. Mehmed Karamanoğulları üzerine yürüdü. İbrahim Bey, bazı tavizler vererek sulh yaptı⁶⁰.

Öte yandan, XV. asrın ikinci yarısında siyasî dengeler yeniden değişti. 1447'de Timur'un oğlu Şahruh öldü ve bu devletin Anadolu üzerindeki baskısı kalktı. Bu esnada Anadolu ve ötesinde bulunan devletlerden Karakoyunlular, Osmanlılar ile dost idiler. Akkoyunlular ise henüz etkili bir güç değillerdi. Bölgede Osmanlıların haricinde güçlü bir devlet vardı, o da Memlûklular idi.

Bununla birlikte, İstanbul'u, Mora'yı, Sırbistan'ı vs. fetheden Fatih, 1450'li yılların sonunda, Anadolu'da dahi toprakları bulunan Memlûklulara üst perdeden bakıyor ve gönderdiği elçiler ile bunu onlara hissettiriyordu.

Bundan başka Fatih, Karadeniz siyaseti gereği, Kuzey Anadolu'da bulunan Candaroğullarının ilhakına karar verdi. Osmanlıların bu beylik ile ilişkileri yaklaşık kırk yıl boyunca dostane idi. Fakat, İsmail Bey'in Akkoyunlular, Karamanoğulları, Trabzon Rum İmparatorluğu ve Papa II.

⁵⁹ Halil İnalcık, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar-I*, Ankara 1995, s. 28-56; Tekindağ, a. g. m., s. "gös. yer."

⁶⁰ Aşıkpaşazâde, a. g. e., s. 191; Halil İnalcık, "Mehmed II", *İA*, C. VII, s. 509.

Pius ile ittifak girişimleri tespit edildi. 1460'ta Fatih Amasra üzerine yürüdüğünde, onun kendi üzerine geldiğini zanneden İsmail Bey, Sinop Kalesi'ne çekildi. Bu kale müstahkem olduğu gibi, denizden de yardım alabiliyordu. Ayrıca, Candaroğulları önemli bir donanmaya sahipti. Bu sebeple, gerek kara gerekse deniz hazırlıklarını tamamlayan Fatih aynı yıl, seferin Trabzon üzerine yapılacağı şayiasını yayarak Ankara'ya geldi ve İsmail Bey'den yardım istedi. O, en seçkin askerlerini oğlu Hasan Bey emrinde Ankara'ya gönderdi. Fatih, Hasan Bey'i tutukladı ve Sinop üzerine yürüdü. Bu arada, evvelce Osmanlılara sığınıp, Candaroğlu Beyliği sınırında Bolu sancak beyliği yapan İsmail Bey'in kardeşi Kızıl Ahmed'e Kastamonu verildi. O, Kastamonu'da halk tarafından iyi karşılandı. Öte yandan, Mahmut Paşa'da donanma ile Sinop'u denizden kuşattı. Osmanlılara mukavemetin zorluğunu anlayan İsmail Bey Fatih'ten affına dair berat gelince şehri teslim etti. İsmail Bey'e önce Yenişehir, İnegöl tarafları, daha sonra ise Rumeli'de Filibe dirlik olarak verildi. Kızıl Ahmed Bey ise Trabzon seferine giden Fatih tarafından ihtiyaten bir yıl Candaroğlu beyi olarak atandı. Fatih, sefer dönüşü onu da bölgede tutmayarak Rumeli'de Mora sancakbeyliğine tayin etti. Fakat, bunu hazmedemeyen Kızıl Ahmed önce Karamanoğulları, daha sonra da Akkoyunlulara sığındı⁶¹.

1463'te Karamanoğlu İbrahim Bey'in vefatı sonucu, oğulları arasında başlayan taht kavgası, bu beylik üzerinde, Osmanlı, Akkoyunlu ve Memluklu rekabetini doğurdu. Uzun Hasan'ın hakimiyetinde kuvvetlenen Akkoyunlular,

⁶¹ Selahattin Tansel, *Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri*, İstanbul 1999, s. 253-259; Yücel, a. g. e., C. I, s. 103-118.

üçüncü güç olarak bölgede çekişmeye müdahil oldular. Kardeşlerin büyüğü İshak Bey, Pir Ahmed karşısında tutunamadı ve önce Memluklular'a, daha sonra da Akkoyunlular'a sığındı. Uzun Hasan'dan arzuladığı yardımı elde etti. İshak Bey Akkoyunlu kuvvetleri ile Karaman ülkesine geldiğinde, ona karşı koyamayacağını anlayan Pir Ahmed Osmanlılara sığındı. Bunun üzerine, İshak Bey Fatih'in de desteğini almak için elçi gönderdi ise de taviz konusunda anlaşma sağlanamadı ve Osmanlı hükümdarı Pir Ahmed'i bir ordu ile Karaman ülkesine gönderdi. Bu kez, yapılan savaşı İshak Bey kaybetti ve Pir Ahmed, tek başına Karaman beyi oldu.

Fakat, büyük hedefleri olan, Suriye ve Mısır'ın zaptını düşünen Fatih, 1466'da Pir Ahmed'in bazı sınır ihlallerini ve son çıktığı sefere iştirak etmemesini bahane ile önünde engel gördüğü Karamanoğulları Beyliği'nin üzerine yürüdü. Pir Ahmed önce Lârende'ye, akabinde de Taşili'ne çekildi. Mahmud Paşa, bu beyliğin esas kuvvetlerini teşkil eden Turgudoğlu Türkmenlerini mağlup etti. Onlar da gerilla harbi yapacakları Toroslar'a çekildiler. Fatih, bütün Karaman ilini Osmanlı Devleti'ne ilhak etti. Bununla yetinmeyen padişah Mahmud Paşa eliyle, Konya, Lârende ve Ereğli'nin eşrafını İstanbul'a sürdü. Fakat, Osmanlı ordusu çekilince, Pir Ahmed ve kardeşi Kasım Bey Lârende'yi geri aldılar. Bunun üzerine Fatih, Rum Mehmed Paşa'yı bölgeye gönderdi. Paşa, Ereğli ve Lârende'de büyük tahribat yaptı ve zaten kuşkulu olan halkı Osmanlıların aleyhine döndürdü. Daha sonra, Rum Mehmed Paşa Varsak Türkmenleri'nden Uyuz Bey'in pususuna düşerek mağlup oldu. Yine, Kasım Bey Osmanlılara karşı bazı muvaffakiyetler elde etti. Fatih, bu kez İshak Paşa'yı gönderdi. Pir Ahmed kaçarak Akkoyunlulara sığındı. İshak Paşa bu defa Aksaray'ın eşra-

fını İstanbul'a sürdü. Bundan sonra Kasım Bey Toros dağlarında mücadeleye devam etti. 1471'de Gedik Ahmed Paşa Silifke ve küçük bir beylik olan Alaiye'yi Osmanlı Devleti'ne ilhak etti. Bununla birlikte, Karamanlıların direnişi devam etti. 1472'de Pir Ahmed ve Kasım Bey, beyliklerini yeniden elde etmek için bir Akkoyunlu ordusu ile Karaman Bölgesi'ne geldiler. Fakat, Osmanlı kuvvetleri Beyşehir civarında Akkoyunluları feci bir şekilde mağlup etti. 1473'te Osmanlılar bu kez Otlukbeli'de Akkoyunluları mağlup edince bu beyler hamisiz kaldı. Yine de onlar mücadeleyi bir müddet daha devam ettirdiler. Öte yandan, bu mesele II. Bayezid döneminde de devam etti. Turgudoğlu ve Varsak Türkmenleri Toros dağlarında direnişlerini sürdürdüler. Ancak, Osmanlılar, 1517'de Memlukluları ortadan kaldırdıktan sonra bu mücadele sona erdi.⁶²

Diğer taraftan, Osmanlılar 1460'lı yıllardan itibaren Dulkadirli Beyliği ile ilgilenmeye başladılar. Bu, kuruluşundan itibaren Memluklulara tâbi olan Dulkadirli Beyliği üzerinde, Osmanlı-Memluklu rekabetine yol açtı. Öyle ki, 1460'ta Şehsuvar Bey Fatih'in desteği ile Şah Budak'ı yenip Dulkadirli beyi oldu. Fakat bağımsız hareket eden bu bey, Memluklulara karşı başarılı mücadele vermesine rağmen, 1472'de onlara esir düştü ve Kahire'de idam edildi. Osmanlılar bu dönemde, Karaman Beyliği'nin ilhakı ve Akkoyunlu meselesi ile uğraştığından Dulkadirli Beyliği ile ilgilenemediler. Fakat, Suriye'yi zaptetmeyi tasarlayan Fatih, Şehsuvar Bey'in yerine tekrar Dulkadirli beyi olan Şah Budak'a karşı, kendine sığınan Alâüddevle Bey'i bey yap-

⁶² Tansel, a. g. e., s. 281-298; Tekindağ, a. g. m., s. 326-327; Walther Hinz, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd*, Çev. Tevfik Bıyıklıoğlu, Ankara 1992, s. 47-56.

mak için harekete geçti. Alâüddevle Osmanlı ordusunun yardımını ile Şah Budak'ı mağlup etti ve Dulkadirli beyi oldu. Alâüddevle II. Bayezid zamanında, Osmanlı-Memluklu savaşında akılcı bir siyaset ile beyliğinin varlığını devam ettirdi. Bununla birlikte, Dulkadirli de artık iki büyük devlet arasındaki rekabette tampon bölge oldu⁶³.

VIII.

Bu kez, Dulkadirli Beyliği, XVI. asrın başlarında en güçlü olduğu dönemde birbirlerine rakip üç devlet Osmanlı, Memluklu ve Safevilerin arasında kaldı ve sonuncusu tarafından ağır bir mağlubiyete uğratıldı. Osmanlılar adına Dulkadirli Beyliği meselesi Yavuz Selim'in Çaldıran Seferi öncesi yeniden gündeme geldi. Yavuz Selim Çaldıran Savaşı'na giderken, Dulkadirli tavrını ölçmek için, onlardan yardım istedi. Osmanlıları, beyliği için tehdit olarak gören Alâüddevle Bey, bu çağrıya menfi cevap vermesinin yanı sıra, Osmanlıların ikmal yollarını kesti. Dulkadirli bu tavrı ilhak gerekçesi oldu, fakat hesaplaşma Safeviler ile savaş sonrasına bırakıldı. Sefer dönüşü Yavuz Selim, daha evvel Osmanlılara sığınmış olan Şehsuvar oğlu Ali Bey'i Kayseri sancakbeyliğine atadı ve Dulkadirli elinde bulunan Bozok'u almasını istedi. Ali Bey'in Bozok'u zaptetmesi, Osmanlıların Dulkadirli hamisi Memluklu ile de ilişkilerinin bozulmasına sebep oldu. Yavuz Selim, 1515'te Kemah'ın zaptından sonra, Sinan Paşa'yı bir ordu ile Elbistan üzerine gönderdi. Göksun civarında Ördekli'de yapılan savaşı Osmanlılar kazandılar, Alâüddevle ise öldürüldü. Yavuz Selim, Memluklu meselesi yüzünden,

⁶³ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s. 62-88.

bu beyliği doğrudan ilhak etmedi. Ali Bey'i kendisine bağlı olmak kaydı ile, ama yetkileri azaltılarak Dulkadirli beyi ilan etti. Kanuni dönemine kadar bu konumunu muhafaza eden Ali Bey, Osmanlılara bir çok yararlı hizmette bulundu. Fakat, Suriye, Mısır vs. zaptedildikten sonra, Osmanlı ülkesi içinde ada gibi kalan bu beyliğin ilhakı artık zorunlu olduğundan, 1522'de Ali Bey bir bahane ile katledildi ve Dulkadirli Beyliği'ne son verildi⁶⁴.

Öte yandan, Osmanlılar Çaldıran zaferi ile Kuzeydoğu Anadolu ve Orta Anadolu'nun doğusunu ilk kez ilhak etti. Bu sefer sonucunda Kemah, Bayburt, Erzincan, Erzurum, Kiğı zaptedildi. Yine, bölgedeki aşiretlerin yardımı ile Diyarbakir ilhak edildi. Fakat, Şah İsmail bu bölge üzerindeki hakimiyet mücadelesine devam etti. O, Karahan kumandasında bir orduyu Diyarbakir'e göndererek şehri kuşattı. Buradaki çatışma uzun sürdü. Nihayet, Osmanlı takviye kuvvetlerinin gelmesi üzerine Karahan, Mardin tarafına çekildi. Güneydoğu Anadolu'nun kaderini belirleyen savaş, 1517'de Mardin yakınlarında Dede Kargın'da Osmanlılar ile Safeviler arasında vuku buldu. Bu savaşı kaybeden Safeviler bölgeden çekildiler. Bununla birlikte bölgede Osmanlı hakimiyeti tamamlanamadı. Çünkü, buranın sosyal ve idari yapısı farklı olup, Sünni aşiretlerin kontrolü söz konusu idi. Ünlü alim ve tarihçi İdris-i Bitlisi bu iş için görevlendirildi⁶⁵. Onun gayretleri sonucu, zaten Safevi idaresinden hoşnut olmayan bölgedeki aşiretler Osmanlı hakimiyetini kabul ettiler. Böylece, Güneydoğu Anadolu'nun tamamı, ayrıca, Doğu Anadolu'nun bazı yerleri Osmanlı

⁶⁴ R. Yinanç, a. g. e., s. 96-105.

⁶⁵ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevârih*, Sad. İsmet Parmaksızoğlu, C. IV, Ankara 1992, s. 221-272.

Devleti'ne ilhak edildi. Sayıları yaklaşık yirmi beşi bulan bu aşiretler miri sistemin haricinde "hükümet"ve "ocaklık" adı ile ayrı bir statüye tabi tutuldular.

Yine, Yavuz Selim'in, Mısır Seferi esnasında, Memlûklulara ait olup, Anadolu'da bulunan, Malatya, Divriği, Darıca, Gerger, Behisni, Kahta, Rumkale ve Antep kaleleri Osmanlı hakimiyetine girdi⁶⁶.

Bundan başka, kuruluşundan itibaren Memlûklular'a tabi olan Ramazanoğulları Beyliği de Yavuz Selim'in Mısır Seferi sürecinde Osmanlı tâbiliğine girdi. Mısır Seferi sonrası Piri Bey, bu beyliğin beyi oldu ise de hakikatte, Ramazanoğulları Beyliği, Osmanlılar tarafından ilhak edildi. Piri Bey'e de Dulkadiroğlu Ali Bey gibi özel bir statü tanındı ve kendisi ve ondan sonra da oğullarına, beylik merkezi Adana'da sancakbeyliği vazifesi verildi⁶⁷.

Nihayet, 1514 Çaldıran Savaşı sonrası Safeviler ile Osmanlılar arasında sık sık el değiştiren Van, 1548'de kesin olarak ilhak edildi. Böylece, Osmanlılar yaklaşık iki asır devam eden Anadolu Türk Birliğini gerçekleştirdiler⁶⁸.

⁶⁶ Hoca Sadettin, a. g. e., C. IV, s. 292.

⁶⁷ Faruk Sümer, "Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar", TAD, C. I, S. 1, (Ankara 1963), s. 59.

⁶⁸ Solakzâde Mehmed Hemdemî, *Solakzâde Tarihi*, Haz. Vahit Çabuk, C. II, Ankara 1989, s. 215; Uzunçarşılı, a. g. e., C. II, s. 360.

Psikolojik Mücadele

“Ustaca ve iddialı bir propagandayla insanları cennetin cehennem olduğuna ve cennette en sefil hayatın yaşandığına inandırmak mümkündür”. Adolf Hitler

I.

Tarih insan tekâmülünü meydana çıkaran bir ilim ve bunda en önemli etken insan olduğuna göre, bu gelişme içinde psikolojinde bir rolü mevcuttur. Tarihi olayların çıkışı fert veya fertlerin meydana getirdiği topluluklar eliyle gerçekleşir. Bu sebeple, hadiseleri ve özellikle de bu hadiselerin faillerini araştırırken onun psikolojik yönünü izah etmek zorunluluktur. Aksi takdirde olayların esasına inmek mümkün değildir⁶⁹.

Bu sebeple, tarihi hadiseleri açıklarken milletler ve kitleler psikolojisine dikkat etmek gerekir. Çünkü, hadiselerin seyrinde kitlelerin rolü oldukça önemlidir. Kitleler ise eylemlerini akıldan ziyade rastgeleliğin etkisi ile yaparlar.

⁶⁹ Hayrani Altıntaş, “Tarih ve Psikoloji”, Fırat Üniversitesi, Tarih Metodolojisi ve Türk Tarihinin Meseleleri Kolokyum, Elazığ 1990, s. 99.

Kitleler tahriklere göre tavır alırlar. Onlar, kendilerini tahrik eden sebeplere göre, kahramanca, zalimce veya korkakça⁷⁰, hareket edebilirler. Bunun etkisi ile kitleler kolaylıkla cellat olabildikleri gibi, aynı şekilde ulvi bir dava uğrunda canlarını ortaya koyabilirler. Dolayısı ile kitlelerin hareketleri değişkendir. Bundan başka, tek başına sakin olan bir fert, kitle ile hareketinde son derece vahşi olabilir ve onda imkansızlık mefhumu kaybolur. Diğer bir ifade ile tek başına kendini güçsüz hisseden fert, bir kitleye mensup olunca, çokluğun kendisine verdiği kudreti keşfeder ve engelleri süratle aşar⁷¹.

Tarihte ve günümüzde bu tür hadiselerle sıkça rastlamak mümkündür. Mesela, Osmanlı tarihinde, Esnaf İsyanı, Patrona Halil Ayaklanması, Kabakçı İsyanı, Vakay-ı Hayriye; Cumhuriyet tarihinde 6/7 Eylül Hadiseleri ve günümüzde siyasi bakımdan etnik ayrımcılara ve sosyal açıdan ırz düşmanlarına halkın bir anda sert tepki vermesi ve bahsedilenleri “linç” etme girişimleri bu tür kitle hareketlerindendir.

⁷⁰ 1453'te Osmanlılar'ın İstanbul'u kuşamalarında donanmanın karadan Haliç'e indirilmesi Bizans halkında korku ve ümitsizliğe sebep olmuş ve herhangi sıradan bir hadise şehrin Türklerin eline geçeceği şeklinde yorumlanmıştır. Mesela, büyük hücumdan önce Bizans halkı ellerinde Mer-yem Ana'nın resmi olduğu halde sokaklarda dolaşp Allah'a yalvardıkları esnada, hiçbir sebep yok iken bu resmin yere düşmesi, kalabalığın onu kaldıramaması, halkın dolu ile karışık şiddetli yağmura yakalanması, su baskının vuku bulması ve ardından yoğun bir sisin şehri kaplaması, halkta büyük bir korku ve endişeye sebep oldu. Bu hadiseler, Allah'ın şehirden ayrıldığıının, şehri kendi haline bıraktığıının ve bu şehre arkasını döndüğünün işareti kabul edildi. Çünkü onlara göre, Allah bulut ile örtülmüş olarak gelir ve yine döner. Kritovulos, *Tarih-i Sultan Mehmed Hân-ı Sâni*, Çev. Karolidi, Sad. M. Gökman, İstanbul 1967, s. 80.

⁷¹ Gustave Le Bon, *Kitleler Psikolojisi*, İstanbul 1997, s. 29-31.

Diğer taraftan, kitleler bir anlamda uyuyan insanlara benzerler. Uykuda muhakeme kabiliyeti durduğu için, zihinde bir takım hayellerin yerleşmesi kolay olur. Bundan dolayı, kitleler yalnızca hayelleri ile düşünürler ve yine hayalleri aracılığı ile kontrol altına alınırlar. Sadece hayaller onları korkutur veya kendine çeker ve onların davranışlarını etkiler. İşte, Fatihlerin gücü, devletlerin kudreti kitlelerin hayal dünyası üzerine bina edilmiştir. Bu sebeple, tarihin her döneminde büyük devlet adamları, güçlerini kitlelerin hayallerinden almışlar ve bunun aksine hükmetmeyi denememişlerdir. Bunun en tipik misalini Napolyon'un şu sözlerinde görmek mümkündür:

“Vendee harbini kendimi Katolik yaparak kazandım, kendimi Müslüman gösterdikten sonra Mısır'da yerleştim, kendimi Papa'nın nüfuzunu yaymaya taraftar göstererek İtalya'da papazları elde ettim. Eğer Yahudi kavme hükmetseydim Süleyman Mabedi'ni yeniden inşa ederdim”⁷².

Öte yandan, kitlelerin düşünce ve inançlarını iki faktör etkiler. Bunlar uzak ve yakın faktörler olarak ikiye ayrılır. Uzak faktörler kitleleri bazı kanaatleri kabule bazılarını da redde yönlendirir. Bu kanaatler tarihi süreç sonucunda oluşurlar. Buda kitlelerin inanç ve düşüncelerini etkileyen ırk, gelenek, zaman, kurumlar ve eğitim gibi unsurlardır. Yakın faktörler ise uzak faktörlerin etkisi ile birdenbire ortaya çıkar ve kitleleri eylem yapmaya sevk eder; bir isyanın çıkması veya bir grev yapmak gibi⁷³.

⁷² Le Bon, a. g. e., s. 53-54.

⁷³ Le Bon, a. g. e., s. 57.

Bundan başka, insan topluluklarında liderler büyük rol üstlenirler. Kitle çobanından vazgeçmeyen bir sürü gibidir. Bu sebeple, milletlerin önderleri hiçbir zaman eksik olmamıştır. Büyük liderlerin toplumdaki en önemli fonksiyonları dinî, siyasî veya toplumsal inanç oluşturmaktır. Bir insana inanç aşlamak, onun gücünü mevcut durumundan çok daha yukarı çıkarmaktır. Mesela, Selçuklu Sultanı Alparslan, 1071 Malazgirt Meydan Savaşı'nda üstün Bizans kuvvetleri karşısında askerlerini savaşa motive edebilmek için beyaz bir kefen giymiş bir şekilde etkili bir nutuk irat etmiştir. Sonuçta büyük zafer kazanılmıştır. Yine, İran seferinde Osmanlı ordusu Eleşkirt'e vardığında, zor şartlar ve düşmanın gözükmemesi sonucu, Yeniçeriler baş kaldırıp sultanın çadırına ateş edince Yavuz Sultan Selim, askere çok sert bir konuşma yapmış ve onları ikna etmiştir:

“Bu pis dinsiz, askerini ölüm tehlikesiyle karşı karşıya bıraksa onlar şevk ile can verirler. Köpüren sele, yakıcı ateşe şen şatır girerler. Çocuklarını şahları uğruna kendi elleri ile doğrarlar. Bunlarsa seçenek dizginlerini güçlü elime bırakmadıkları gibi, bizim tasarılarımız dizginini kısmaya girerler. Kulluk töresi bu mudur? Bağlılık davası sadece söz ve laflamıdır? Çoluk ve çocuk derdiyle eli bağlı olanlar, rahat döşeklerini gözleyenler gitsünler. Döşeli konaklarında huzur itsünler. Biz bunca yola dönmeğiçün gelmedik....”⁷⁴.

Diğer taraftan, tarihdeki büyük hadiseler, çoğu defa inaçlarından başka dayanakları bulunmayan kişilerce ey-

⁷⁴ Hoca Sadettin, a. g. e., C. IV, s. 192-193.

leme dökülmüştür⁷⁵. Mesela, İran'da Safevi şeyhi iken siyasete başlayan Şeyh Cüneyd ve onun oğlu Şeyh Haydar'ın müritleri şeyhlerine ölesiye bağlıydı. Hatta, bazı Anadolu müritler ifrata kaçıp, Şeyh Cüneyd'e "Allah" ve oğlu Şeyh Haydar'a "Allah'ın oğlu" demişlerdir. Gerçekte bu müritler Anadolu'nun fakir insanlarıydı ve aralarında "bey" olan birkaç kişi vardı. Bu sebeple, 1486'da Şeyh Haydar'ın Kafkas kavimleri üzerine sefere çıktığında on bin kişilik ordusundaki askerler yoksul olup, bir kısmının atı, bir kısmının silahı yoktu. Buna rağmen sefer başarılı oldu ve bol ganimet elde edildi.⁷⁶

İşte bu noktada önderin varlığı öne çıkar ve o mensup olduğu topluma rehberlik yapar. Diğer taraftan, önderlerin kitleleri etkilemesinde üç metod dikkat çeker. Bunlar, iddia, tekrar ve yayılmadır. İnançları kitlelerin ruhuna yerleştirmek için en güvenilir yol iddiadır. Bunun ardından ileri sürülen tez daima tekrarlanır ve kitlelerin şuuraltının derinliğine kadar iner. Son aşamada ise ortaya atılan görüşlerin yayılması ile amaca ulaşılır. Mesela, Avrupa'da 1848 ihtilalleri Paris'ten başlayarak birdenbire kıtanın büyük kısmına yayıldı ve bir çok monarşiyi sarstı⁷⁷.

⁷⁵ Le Bon, a. g. e., s. 83-90.

⁷⁶ Yine, Şeyh Haydar'ın oğlu on üç yaşındaki Şeyh (Şah) İsmail 1500 senesinde Erzincan'a gelip, müritlerini yanına çağırdığında, Dulkadirli bölgesinden gerdeğe girmek üzere olan bir genç, daveti alır almaz gerdeği unutup Erzincan yolunu tutmuştu. Bundan başka, Şah İsmail 1501'de Şirvan'a yaptığı seferde, atlar ve katırlar dahil olmak üzere, Şirvan ordusundan ele geçirilen ganimetin suya atılmasını emretmiş; Rumlu Muhammed'de emri yerine getirmek için, Şirvan Şahı'nın hazinesinden eline geçen mücevher dolu bir keseyi, kıymetini bildiği halde, suya atmıştır. Faruk Sümer, *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1992, s. 13, 18, 20.

⁷⁷ Le Bon, a. g. e., s. "gös. yer. "

II.

İşte, psikolojik mücadelede kitleler üzerinden yapılan bir savaş çeşididir. Klasik anlamda bir savaşın kazanılması veya kaybedilmesinde; ayrıca, savaştan sonra da üstünlüğün devam etmesinde, yahut meselelerin çözümünde insanların ruh haline etki ederek sonuç almaya “psikolojik savaş” denir⁷⁸.

Psikolojik savaş, bazen askerî faaliyetin ek bir aracı, bazen siyasetin bir kategorisi, kimi zamanda topyekûn savaşın uçtaki bir bilimi olarak ortaya çıkar. Psikolojik savaş insanların birbirleri ile olan anlaşmazlıklarının tarihinden doğmadır⁷⁹. İnsanlık tarihi kadar eski olan bu faaliyet şekli, ilk olarak insanlar arası anlaşmazlıkların çözümünde hilenin kullanılması ve büyüclük faaliyetleri ile ortaya çıkmıştır. Bu tür faaliyetler ilkel de olsa modern psikolojik mücadelenin ilk başlangıcı sayılabilir⁸⁰.

Bu savaş türü ideolojik devrimlerden ve siyasî toplumların değişimlerinden meydana gelir. Milletlerin ve halk yığınlarının geçmişte oluşan düşünceleri harekete geçirmesi ile belirir. Öte yandan, psikolojik savaş klasik savaştan ayıran yönü mala, mülke yönelen geleneksel zorbalığın yerine zihinlere yönelmiş bir zorbalık olmasıdır⁸¹.

Öte yandan, psikolojik mücadelenin “stratejik” amaçları vardır. Bunlar, düşmanın siyasî, ekonomik, sosyal ve moral bakımından zayıf taraflarını istismar etmek; zaptedilen bölgelerde teşkilatlanıp kontrolü sağlamak; sa-

⁷⁸ Nevzat Tarhan, *Psikolojik Savaş*, İstanbul 2003, s. 15.

⁷⁹ Maurice Mégret, *Psikolojik Savaş*, Çev. Semüh Tiryakioğlu, İstanbul 1972, s. 5.

⁸⁰ Necati Alkan, *Psikolojik Harekat Terörizm ve Polis*, Ankara 2000, s. 15.

⁸¹ Mégret, a. g. e., s. 5-6.

vaş azmini kırmak için moral bozarak manevi çöküntüye uğratmak ve korku duygusu uyandırarak cesaretlerini kırmaktır⁸². Ayrıca, psikolojik savaşın çeşitli “taktik” hedefleri mevcut olup, en önemlisi barış şartlarında düşman hedeflerine yöneltilenidir ki, buna “soğuk savaş” denir. Bir diğeri de hedef ülkeyi siyasî ve ekonomik olarak yalnızlığa itmektir⁸³.

III.

Psikolojik savaşın en etkili saldırı ve savunma silahı propagandadır. Propaganda, Latince bir kelime olup, bahçıvanın taze bir bitkinin filizlerini yenilerini yetiştirmek amacı ile toprağa dikmesi anlamını taşıyan “propagane” kelimesinden gelir. Sosyolojik anlamda değerlendirildiğinde ise bu kelime ile fikirlerin yayılması ifade edilir. Ancak bu fikirler kendi başına fikirler olmayıp, üretilmiş ya da yapay olarak vücuda getirilmiş fikirlerdir⁸⁴.

Diğer taraftan bir toplumun düşüncelerine, davranışlarına, tavırlarına ve hareketlerine etki ederek, onları düşünceye yöneltmeye propaganda denir. Aradaki fark birinin amacının ticari, diğerinin ise siyasi olmasıdır⁸⁵. Mégret’e göre ise propaganda silahlı zorbalığın yerini alan psikolojik saldırının bir aletidir⁸⁶.

Şöyleki, rekabet ve çıkar çatışmalarından kaynaklanan sıcak savaşlar, telafisi mümkün olmayan büyük maddi ve

⁸² Tarhan, a. g. e., s. 23.

⁸³ Tarhan, a. g. e., s. 24.

⁸⁴ J. A. C. Brown, *Siyasal Propaganda*, Çev. Yusuf Yazar, İstanbul 1992, s. 11.

⁸⁵ J. M. Domenach, *Siyasi Propaganda*, Çev. Cevdet Perin, İstanbul 1961, s. 10-11. ; Tarhan, a. g. e., s. 36.

⁸⁶ Mégret, a. g. e., s. 12-13.

manevi kayıplara sebep olur. Bundan dolayı hedefin fiziki tarafına değil, kalbine ve ruhuna etki edebilen, az maliyetle uygulanabilen psikolojik hareket faaliyetleri, geliştirdikleri yeni teknikler ile bugünkü korkunç gücüne ulaşmış ve sıcak savaşların yerini almıştır. Buradan hareketle, günümüzde birçok devlet milli stratejilerini değiştirerek, amaç ulaşmada psikolojik hareket ve onun en uygun ve etkili silahı “propaganda”yı yöntem olarak kabul etmişlerdir⁸⁷. Buna paralel olarak, propagandanın önemi ve gücü, Hitler’in şu sözlerinden açıkça anlaşılır:

“Ustaca ve iddialı bir propagandayla insanları cennetin cehennem olduğuna ve cennette en sefil hayatın yaşandığına inandırmak mümkündür”⁸⁸.

Propagandanın çeşitli nitelikleri vardır. Propaganda aynı zamanda hem şahsa hem de kitleye hitap etmek durumundadır. Propaganda ferdi kitlenin bir parçası olarak ele alır. Yine, propagandada bütünlük esastır. İleri sürülen fikirlerin birbirleri ile çelişmemesi gerekir. Bundan başka, propaganda kesintisiz ve uzun zaman dilimini kapsamalıdır. Çünkü, aksi durumda başarıya ulaşmak çok güçtür. Propaganda ancak örgütlü bir çalışma ile başarıya ulaşabilir. Ayrıca, propaganda da insan psikolojisi dikkate alınır ve ön yargı ve kalıplaşmış düşüncelere karşı açıkça tavır alınmaz. Bu ancak uzun sürede hedef kitlenin bilgi gereksimi karşılandıktan sonra aşılabilir. Son olarak, propagandanın

⁸⁷ Alkan, a. g. e., s. 16.

⁸⁸ İsmail Kayabalı- Cemender Arslanoğlu, *Propagandanın Sosyo Psikolojik Temelleri*, Ankara 1983, s. 58.

dikkate alınması gereken önemli bir hususu da, zamanın genel görüş, adet ve geleneklerini dikkate almak zorunda olmasıdır. Bunlara karşı çıkan bir propagandanın başarı şansı hemen hemen yoktur⁸⁹.

Öte yandan propagandanın, beyaz, gri, kara, silahlı ve karma propaganda diye çeşitleri vardır. Beyaz propaganda kaynağı belli açık olup, doğruluğa önem verilir. Bunun malzemesi haberdır. Karşı tarafın fikirlerini çürütür, hatalarını malzeme olarak kullanır. Psikolojik mücadelenin önemli propaganda unsurlarından birisi gri diğer bir ifade ile bulanık propagandadır. Bu tür propaganda da kaynak belli olmayıp, yalan veya iftira olduğundan net değildir. Ana malzemesini rivayetler teşkil eder. Kara propaganda da kaynak belli olmakla birlikte, başka kaynaklardan çıktığı ifade edilir. Bu yöntemde hile, entrika, iftira vs. temel özelliştir. Gizlilik esastır. Aksi durumda etkisi olmaz, geri teper. Bir diğer propaganda çeşidi, silahlı propagandadır. Genellikle terör örgütlerinin kullandığı bir yöntem olup, amaç varlıklarını ispatlamaktır. Ayrıca, bahsedilen propaganda çeşitlerinin hepsini kapsayan bir yöntem vardır ki, buna karma propaganda denir⁹⁰.

Bundan başka, propagandanın çeşitli araçları mevcuttur. Bunlar, yazı, söz ve resimden ibarettir. Şüphesiz eskiden her üç unsurdan da yararlanmak çok zordu. Ancak, matbaanın icadından sonra "yazı" ile propaganda yaygın ve etkili oldu. Öyle ki, kitaplar, ansiklopediler, gazeteler, dergiler, bildiriler vs. yayınlandı. Günümüzde ise bunlara internet eklendi. Yine, mikrofona bundanda öte, radyo ve televiz-

⁸⁹ Haluk Gürgen, " Propaganda", *Kurgu Dergisi*, S. 8 (Eskişehir 1990), s. 140-150.

⁹⁰ Tarhan, a. g. e., s. 36-45.

yonun icadı “söz”lü propagandanın en etkili araçları haline geldi. Propagandanın üçüncü aracı “resim” ise fotoğrafın ve sinemanın icadından itibaren kullanılmaya başlandı⁹¹.

Diğer taraftan, psikolojik savaş ve onun en önemli aracı propaganda sayesinde klasik savaş, diğer bir ifade ile zorbalığın yerini kurnazlık almıştır⁹². Daha öncede ifade ettiğimiz üzere, propagandanın özel bir görevi de karşı tarafı aldatmaktır. Başarılı bir aldatma, hayali yetenekler bulmak veya mevcut yetenekleri gizlemek şeklinde yapılan yerine göre çok farklı biçimlerde uygulanan propaganda ve hazırlıklarla gerçekleşir⁹³.

Nitekim, Hz.Peygamber “Savaş hiledir” der. Bunu, M.628’de vuku bulan Hendek Savaşı’nda müttelik Müşrikler ile Yahudileri birbirine düşürerek bunu başarılı bir şekilde uygulamıştır. Şöyleki, Medine savunmasının yapıldığı süreçte henüz Müslümanlığını aşikar etmemiş bir sahabe olan Nuaym bin Mesud Hz. Peygamber’e gelerek hile ile mütteliklerin arasını bozmak istediğini amacıyla izin istemiş, Hz Peygamber “ *Sen tek başına bir kişisin. Gücün yettiği kadar bizim için bir hile yap. Çünkü savaş bir hiledir*”, diyerek ona müsaade etmiştir⁹⁴. Yine Hz. Peygamber M.630’da Mekke’nin Fethi öncesinde gece askerlerine meşaleler yakıtarak ordunun mevcudunu olduğundan çok fazla göstermiştir⁹⁵. Ayrıca, Müslümanların ünlü komutanı Halid bin Velid Bizans’ın yüz bin kişilik ordusuna karşı üç bin asker

⁹¹ Domenach, a. g. e, s. 15-17.

⁹² Mégret, a. g. e., s. 13.

⁹³ Kayabali- Cemender, a. g. e., s. 42-43.

⁹⁴ İbnü’l- Esir, *El- Kâmil Fî’t-Tarih*, C. II, Çev. M. Beşir Eryarsoy, İstanbul 1985, s. 171.

⁹⁵ Taberi, *Millletler ve Hükümdarlar Tarihi*, Çev. Z. Kadirî Ugan- Ahmet Temir, C. V, İstanbul 1992, s. 668- 669.

ile savaşmış, birkaç gün devam eden savaşta, ordu mevcudunu fazla göstermek için, her geçen gün sağ cenahda olanları sola, soldakileri sağa ve arkadakileri öne alarak düşmanı aldatmıştır. Yine, XII. asırda Selçukluların ünlü atabeglerinden İmadeddin Zengi ilginç bir hile ile Nusaybin Kalesi'ni zaptetmiştir⁹⁶. Bundan başka, 1601'de Avusturya büyük bir kuvvetle Kaniye Kalesi'ni kuşattığında Osmanlı kumandanı Tiryaki Hasan Paşa hile ile onları mağlup etmiştir⁹⁷. Bu tür misalleri çoğaltmak mümkündür.

Öte yandan, yine yukarıda bahsedildiği üzere, uzun süreli aldatma yada propaganda şekli mevcuttur. Tarihte bu hususla ilgili ilk kez Çinli General Sun-tzu, 2500 yıl önce bir kitap yazmıştır. Sun-tzu'nun önerilerini; düşman ülke-

⁹⁶ "İmadeddin daha sonra Cezire'den Nusaybin'e gitti. Burası Mardin hakimi Hüsameddin Temürtaş'ın elindeydi. İmadeddin şehrin önüne karargah kurunca Hüsameddin Hısn-ı Keyfa hakimi amcazâdesi Rüküddevle Davud b. Sökmen b. Artuk'un yanına gidip Atabeg Zengi'ye karşı yardım istedi, o da bizzat yardıma geleceğini vaat etti ve askerlerini topladı. Temürtaş daha sonra Mardin'e döndü ve posta güvercinlerinin kanadına mektuplar bağlayıp Nusaybin'e gönderdi, oradaki askerlere kendisinin ve amcazâdesinin büyük bir orduyla gelip İmadeddin'i oradan uzaklaştıracaklarını bildirdi, bunun için de şehri beş gün müddetle muhafaza etmelerini istedi.

Atabeg Zengi çadırında bulunduğu bir sırada karşısındaki çadıra bir kuş düştü (kondu). Emir verip kuşu avlattı ve kanadında bir mektup buldu. Okuyup içindekilere vakıf olduktan sonra başka bir mektup yazılmasını emretti. Bu mektupta " Amcazâdem Rüküddevle'nin yanına gittim, o bana yardım ve asker göndermeyi vaat etti. Onun gelmesi yirmi günü geçebilir" diyor ve şehri gelinceye kadar muhafaza etmelerini emrediyordu. İmadeddin daha sonra bu mektubu posta güverciniyle gönderdi. Güvercin Nusaybin'e girdi. Nusaybin'dekiler mektubu okuyunca ne yapacaklarını şaşırdılar. Şehri bu kadar uzun bir süre muhafaza edemeyeceklerini biliyorlardı. Hemen Atabeg Zengi'ye haber gönderip onunla barış yaptılar ve Nusaybin'i ona teslim ettiler, böylece Temürtaş ile Davud'un planları suya düştü. Bu garip bir hadiseydi. " İbnü'l-Esir, El-Kâmil Fî't-Tarih, Çev. A. Ağırakça-A. Özyayın, C. X, İstanbul 1987, s. 510-511.

⁹⁷ Naima, *Naima Tarihi*, Çev. Zuhuri Danışman, C. I, İstanbul 1968, s. 284-290.

lerde iyi olanları gözden düşürmek, hakanlarının başarılarını küçük gösterip, onların halkın nazarında horlanmasını temin etmek, adi ve aşağılık şahıslarla iş birliği yapmak, halkın arasına fitne sokup, kavga çıkarmak, törelerini gü-lünç duruma düşürmek şeklinde ifade etmek mümkündür. Çinliler bu yöntemi Eski Türk devletleri üzerinde uygulamışlar ve başarılı olmuşlardır⁹⁸. Nitekim, Çinlilerin hileleri Göktürk abidelerinde acıklı bir şekilde anlatılır:

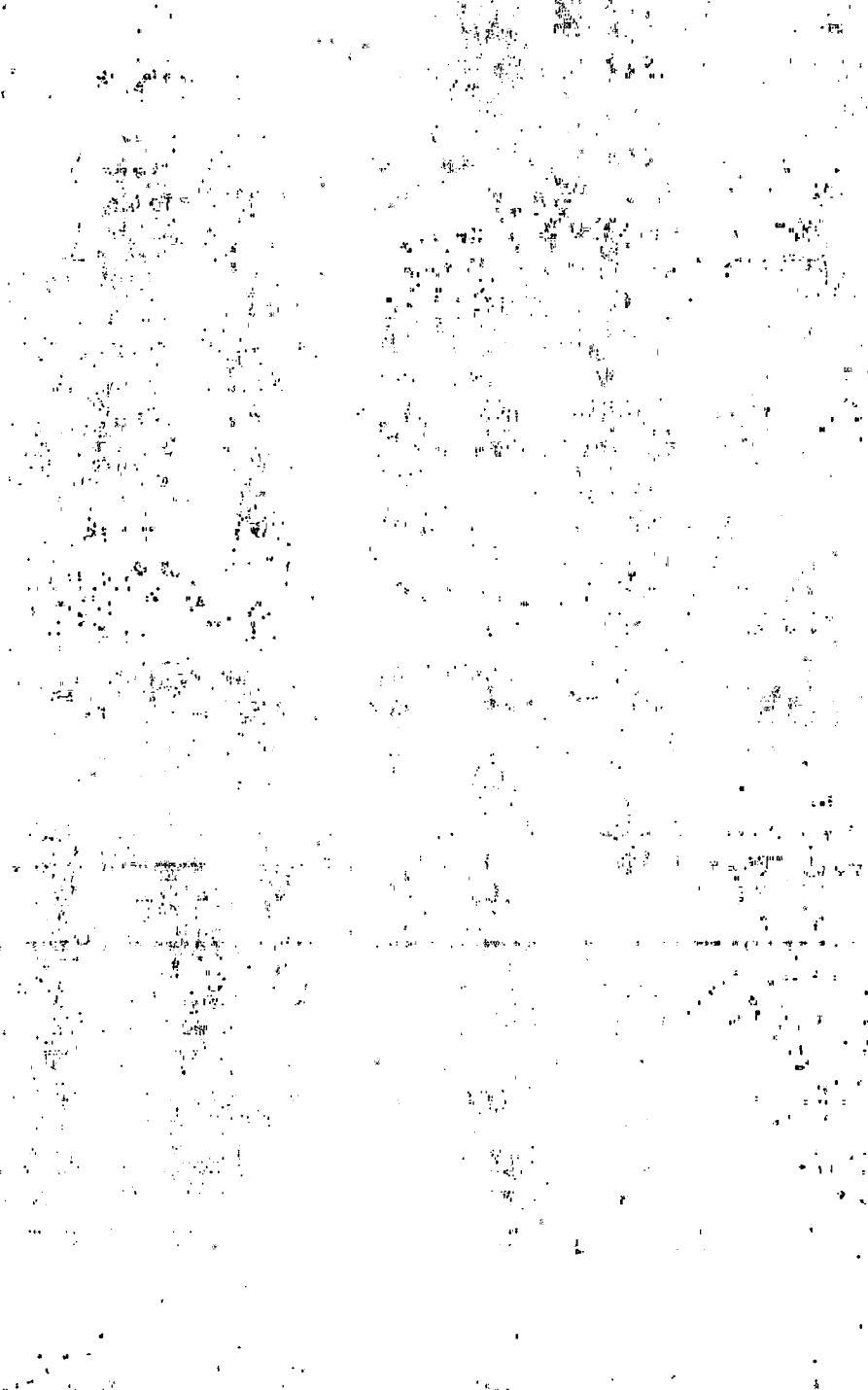
“Çin milletinin sözü tatlı, ipek kumaşı yumuşak imiş. Tatlı sözle, yumuşak ipek kumaşla aldatıp uzak milleti öylece yaklaştırmış. Yaklaştırdıktan sonra, kötü şeyleri o zaman düşünürmüş. İyi bilgili insanı, iyi cesur insanı yürütmezmiş. Bir insan yanılsa, kabilesi, milleti akrabasına kadar barındırmazmış, Tatlı sözüne, yumuşak ipek kumaşına aldanıp çok çok Türk milleti, öldün; Türk milleti öleceksin! Güneyde Çogay Ormanı’na, Tögültün Ovası’na konayım dersen, Türk milleti öleceksin!

Orda kötü kişi şöyle öğretiyormuş: Uzak ise kötü mal verir, yakın ise iyi mal verir diyip öyle öğretiyormuş. Bilgi bilmez kişi o sözü alıp, yakına gidip, çok insan öldün! O yere doğru gidersen, Türk milleti, öleceksin! Ötüken yerinde oturup kervan, kafil e gönderirsen hiçbir sıkıntın yoktur. Ötüken ormanında oturursan ebediyen il tutarak oturacaksın”⁹⁹.

⁹⁸ Tarhan, a. g. e., s. 35-36.

⁹⁹ Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, İstanbul 1980, s. 18.

Şüphesiz, bu tür psikolojik mücadele, daha sonraki dönemde de devam etmiş ve günümüze gelmiştir. Bu mücadele farklı milletler arasında olabildiği gibi, aynı millete mensup farklı siyasî teşekküller arasında da vukubulmuştur. Bu çeşit psikolojik mücadelenin en tipik misallerinden birisi de Osmanlılar ile Anadolu Beylikleri arasında karşılıklı olarak cereyan etmiştir. Taraflar psikolojik unsurlar ile birbirlerine üstünlük sağlama, dolayısı ile birbirlerine karşı propaganda yapmışlardır. Üstünlük kurma mücadelesi, kendini övme ve karşı tarafı yeme şeklindedir. Taraflar, üstünlük adına dindarlık, cesaret, vefa, sadakat, güven, adalet, asalet vs. hususlarda kendilerini överken, kâfir ile iş birliği, korkaklık, dinden sapma, sözünde durmama, zulüm vs. konularında karşı tarafı suçlarlar. Bütün bu unsurlar taraflarca propaganda malzemesi yapılmış, sonucunda psikolojik başarı elde edilmeye çalışılmıştır.

Kâfir ile İşbirliği

"(Karamanoğlu elçisi) Sen öteden, ben beriden yürüyelim. Rumeli senin Anadolu benimolsun. Osmanlı'yı ortadan götürelim Vulk (Sırp) oğlu'na dahi ilini alıverelim". Neşri.

"(Turgutoğlu I.Murad'a) Şimdi nice cenk idersin ve Tekfur Kostantin (Bizans)'den iki kâfir beyin neye yardımcı aldın, Müslüman üstüne geldin Müslüman olan kâfir, askerinin yardım cımı idinür?" Şikari.

Osmanlılar ile Anadolu Beylikleri arasındaki psikolojik mücadelenin önemli unsurlarından birisi karşı tarafı "kâfirle işbirliği" yapma suçlamasıdır. Özellikle bu karşılıklı itham, Osmanlılar ile onların en büyük rakibi Karamanoğulları arasında vuku bulmuştur. Halbuki, her iki taraf da Müslüman olup, yönetimin kaynağını İslâm hukukundan alırlar. İslâmiyete göre bir Müslüman devletin diğerine karşı kafirler ile işbirliği yapması "ayet" ve "hadis"ler ile şiddetle yasaklanmıştır. Meselâ, Kur'an-ı Kerim'in Ali İmran Suresi 28. ayetinde:

"Müminler, müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesin ve onu her kim yaparsa Allah'dan ilişiği kesilmiş olur, ancak onlardan bir korunma yapmanız başkadır. Bununla beraber Allah sizi kendisinden korunmanız için uyarır. Nihayet, gidiş Allah'adır"¹⁰⁰.

¹⁰⁰ M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C: II, İstanbul 1994, s. 339.

Bu ağır ve sert ayete rağmen İslâm aleminde zaman zaman bu kesin emir terk edilmiş; gerek devletler gerekse topluluklar, gayrimüslim devletler ve cemiyetler ile Müslümanlara karşı işbirliği yapmıştır. Şüphesiz bu durum İslâm aleminde hiçbir zaman hoş karşılanmamıştır.

I.

Kur'an'ın bu ağır emrinin etkisiyle olmalı ki, Osmanlılar ile Karamanoğullarının aralarındaki mücadelede gayrimüslimlerle iş birliği ve buna bağlı olarak da karşılıklı suçlamalar gerçekleşmiştir. Bu husus ile ilgili ilk itham Karamanoğulları tarafından gelmiştir. Karamanlı tarihçi Şikari bu mesele hakkında şöyle yazar:

“... Şah Alâeddin mektub yazub ve fetva idüb gönderdi. Mektubu Murad Bey'e sundular. Alub mektubu okudular. Ne denlü ülema var ise kulak tutdular. Dimiş ki: “Müslüman-Müslüman'a kılınç çekmek kangı kitabda vardır. Müslüman kâfir askerinden yardım alub, Müslümanları kırmağa gelmek kangı mezhebde vardır? Fetvaları yanında olan ülemalara okudasın, göreler, dini Muhammed'e eyledüğü fiiller var mıdır? Dimiş. Murad Bey iltifat eylemeyüb, mektub ve fetvaları pare pare idüb cenge ağaz (başlama) eyledi”¹⁰¹.

Şikari'nin eserinde kronolojik bilgi bulunmamasına rağmen, yukarıdaki kayıttan bu ifadelerin 1387'de vukubulan Osmanlı- Karamanoğlu savaşı öncesi söylendiği anlaşılır. Bu sözleri tahlil ettiğimizde, her iki siyasî teşekkül arasında müthiş bir hukukî ve psikolojik savaşın varlığı görülecektir. Yalnız bunu tam manası ile tespit

¹⁰¹ Şikari, *Karamanoğulları Tarihi*, Haz. Mesud Koman, Konya 1946, s. 160.

edebilmemiz için, I. Murad'ın tahta çıktığı 1362'de sarf ettiği sözleri buraya aynen almamız gerekiyor:

"... Leşker cem' idüb, diledi-kim Rûmili'ne geçüb gazâlar ide. Bu etrafın mülûki(beylikler) Bursa'ya kasd itdiler. Sultan Murad Gazi anı işidüb 'ulemâyı cem 'idüb istiftâ(fetva isteme) idüb, eytdi: " iş bu leşkeri kâfir niyyetine cem' idüb müteveccih oldum kim, Gelibolı'dan geçüb küffâr'a gazâ idem. Bu taraftan mülûki zaleme (zalim beylikler), müslimîn üzere kasd itdiler Küffâr niyyetine cem' olan leşkerle bunların muharebesi caiz olup, gazâ niyyetin tehir itmek revâ olur mu?" didi. Ulemâ eytdiler: "küffâra gazâ nefir-i'âm (halkı askere sürme) olmasa, farz-ı kifâyedür. Ammâ müminlerden mezâlimi def' itmek farz-ı ayındur"didiler. Pes Sultan Murad Gazi dahi gazâyı tehîr idüb, dönüb, serhadd-i Rûm (Anadolu)'a, Kal'a-i Selâsil'e geldiki şimdi ana Engüri (Ankara) dinilür. Ol diyârun müfsidlerin kam' itdi. Dirler ki ol vakit Kal'a-i Engüriyye Ahiler elinde idi"¹⁰².

Hakikatte, I. Murad'ın tahta çıkışı sırasında ve bundan sonraki Osmanlı taht değişikliklerinde Anadolu Beylikleri fırsattan istifade her defasında Osmanlı Devleti topraklarına saldırıp bazı sınır bölgelerini zaptetmişlerdir. I. Murad, 1362'de ilk tahta çıktığında onun kardeşleri ile mücadele-si¹⁰³ ve akabinde Rumeli'ye sefer düzenlemesinden istifade ile başta Karamanoğulları ve diğer beyliklerin Bursa'ya saldıracakları haberinin gelmesi ve bu beyliklerin teşviki ile

¹⁰² Neşri, a. g. e., C. I, s. 191

¹⁰³ I. Murad tahta çıktığında kardeşleri ile mücadele etmek zorunda kalmış ve onları ortadan kaldırmıştır. Bu hususu Ahmedi şöyle ifade eder:

"Oldılar yağı (düşman) ana kardaşlar

Kamunun bitdi elinde işleri",

Ahmedi, *İskendernâme*, nşr. Nihal Akı, Osmanlı Tarihleri-I, İstanbul 1949, s. 15.

Ahilerin ve diğer beylerin Ankara'yı zaptetmeleri üzerine, Rumeli seferini erteledi ve Ankara üzerine yürüyerek burayı geri aldı¹⁰⁴.

İşte I. Murad, kuvvetle muhtemel halihazırda ve ileride yapacağı Anadolu seferleri ve beyliklerin zaptını meşru kılmak için Ankara'nın ele geçirilmesini propaganda malzemesi yapmıştır. Burada Karamanoğulları ve diğer beylikler manevi bombardımana tutulmuştur. Bu beylikler, ulemanın verdiği fetva ile Müslümanlara zulüm yapan zalimler olarak gösterilmiş; bu sebeple, İslâm'a göre onlar ile savaşmanın kâfirler ile savaşmaktan daha önemli olduğu beyan edilmiştir.

Böyle dinî içerikli bir propagandanın Anadolu halkı üzerinde etkili olmaması mümkün değildir. Öyle ki, bu durumda başta Karamanoğulları olmak üzere, diğer beylikler "gazâ" yapan bir İslâm devletine yani Osmanlılara arkadan saldırmış oluyordu.

Nitekim, Osmanlıların bu propagandası etkili olmuş olmalı ki, Orta Anadolu'nun güçlü hükümdarı Kadı Burhanettin Ahmed, Osmanlıları sevmemesine rağmen, 1389'da I. Murad'ın Kosova Savaşı'na gitmesinden doğan boşluktan istifade yoluna gitmemiştir. Kadı Burhanettin'in tarihçisi Esterâbadi, Kadı Burhanettin'in huzuruna gelen Moğol beylerinin, ona Osmanlıların kendi düşmanı Hacı Şadgeldi (Amasya emiri)'yi desteklediğini, Memlukluları ona karşı kışkırttığını, onların kâfir (Rumeli) tarafına geçtiğini, hazır fırsat var iken, bunu değerlendirecek, onların topraklarını yakıp-yıkması gerektiğini, böylece

¹⁰⁴ Münecimbaşı, a. g. e., 103; Neşri, a. g. e., C. I, s. 191; M. C. Şihabeddin Tekindağ, "Karamanlılar", *IA*, C. VI, s. 321.

büyümlerinin engelleneceğini söylediklerini; buna karşın, Kadı Burhanettin'in Osmanlıların gazâda bulunduklarını, böyle bir durumda fırsattan istifade ederek Müslüman bir topluluğa arkadan saldıramayacağını, bunun ancak kâfirlerin işine yarayacağını ve bundan İslâmiyet'in zarar göreceğini belirttiğini ve Moğol beylerinin teklifini reddettiğini yazar:

“... basit bir Moğol olan Osnanoğlu'nun, kâfirlerle savaşa gittiği ve onları hizaya getirmek için çarpıştığı bir sırada onlara saldırmayı vicdanına ve insanlığına sığdıramadı. Bunca bilgisini, olgunluğunu, adaletini ve insafını bir yana bırakarak, dar zamanından istifade edip, Müslüman bir topluluğa saldırıp onlara zarar vermeyi kendisine yediremedi. Her ne kadar yapacağı öyle bir savaş ona bir miktar toprak kazandırırda da diğer yandan dinin zayıflamasını ve küfrün yayılmasını da beraberinde getireceğini düşünerek, düşmanlarının boşalttığı topraklara saldırmayı uygun görmedi”¹⁰⁵.

Diğer taraftan, Karamanoğullarının da Osmanlıların yaptığı bu ağır propagandanın etkisi altında kaldığını gösteren işaretler vardır. Yaklaşık çeyrek asır Anadolu'daki bu iki güçlü beylik arasında bir çatışma söz konusu olmamış; hatta, Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey I. Murad'ın kızı ile evlenme gereği duymuştur. Fakat, Osmanlıların Germiyan Beyliği'nin önemli bir kısmını Şehzâde Bayezid'in düğün çeyizi ve Hamitoğullarının önemli şehirlerini para ile satın alıp, batıda Karamanoğullarının önünü tamamen kesmesi, iki güçlü rakibin diğerinin ortadan kalkmasına kadar sürecektir düşmanlığına amil olmuştur. Osmanlıların Balkanlar'da

¹⁰⁵ Aziz B. Erdeşir-i Esterâbadi, *Bezm ü Rezm*, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara 1990, s. 353.

meşgul olduğu bir sırada 1386'da Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey, Hamitoğullarından alınmış olan Beyşehir ve civarını zaptetmiştir. Bunun üzerine, I. Murad 1387'de bu beylik üzerine yürümüştür. Karamanoğullarının sulh için gönderdiği elçiler ise iki kez geri çevrilmiştir¹⁰⁶.

İşte, Şikari yukarıda söylediği sözleri bu safhada dile getirmiştir. Bu noktada Karamanoğulları karşı propagandaya başlamış ve daha önce rakiplerinin kendilerine karşı kullandığı silahı "fetva"yı gündeme getirmiştir. Alâeddin Ali Bey savaşı önlemek için muhtemelen Karaman ulemasından aldığı fetvayı elçisi ile I. Murad'a göndermiştir. Fetvanın gerekçesi ve muhtevası Müslüman'ın diğer Müslüman'a kılıç çekmemesi ile ilgilidir. Ayrıca, bu fetvada Osmanlıların kâfirlerden yardım alması da şiddetle eleştirilmekte ve bunun İslâm'daki yeri sorgulanmaktadır. Halbuki, I. Murad Anadolu Beyliklerine karşı aldığı fetvada sadece onları gazâyâ mani oldukları için suçlamıştır. Bu durumda Karamanoğullarının dini referans göstererek Osmanlıları suçlamaları daha sert, etkili ve inandırıcıdır. Burada dikkati çeken diğer bir husus da, daha önce Karamanoğulları hakkında fetva veren Osmanlı ulemasının yeni durum karşısında suskun kalmaları ve bundan dolayı Şikari tarafından tenkit edilmeleridir.

Diğer taraftan, Şikari bu tartışma ve karşı propaganda'yı savaş meydanı Frenkyazısı'nda da devam ettirir:

"Râvi eyder: Turgudoğlu Ali Bey meydana girüb, Murad Bey'i çağırdı. Didi ki: "Ey Murad Bey! Karamanoğlu değildir ki, senin pederini Germiyanoglu habsinden çıkardı. Tabl-u alem ve nakkare virdi, şimdi

¹⁰⁶ Uzunçarşılı, a. g. e., C. I, s. 246.

nice cenk idersin ve Tekfur Kostantin(Bizans)’den iki kâfir beyin neye yardımcı aldın, Müslüman üstüne geldin, Müslüman olan kâfir askerinin yardımcı mı idinür?”¹⁰⁷.

Şikari, burada Osmanlıların kâfirle işbirliği hususuna açıklık getirir ve bu işbirliğinin Bizans İmparatoru ile olduğunu belirtir. Hakikatte, 1387’de Osmanlılar ile Karamanoğulları arasında vukubulan savaşa, Bizans imparatoru, Sırp despotu, Köstendil Sırp askerleri vs. Osmanlılar yanında iştirak etmişlerdir¹⁰⁸.

Nitekim, Karamanoğullarının kâfirlerle işbirliği konusundaki karşı propagandaları o kadar etkili olmuş olmalı ki, I. Murad savaş sonrası Konya’yı kuşattığında, halkın malına dokunulmaması için askerleri uyarmıştır. Hatta bu emri dinlemeyerek Müslümanlara zarar veren bazı Sırp askerlerini de idam ettirmiştir¹⁰⁹.

Yine, I. Bayezid de aynı siyaseti takip etmiş; 1390’lı yıllarda Anadolu’ya yaptığı seferlerde kendisine tâbi, Bizans, Sırp vs. devlet ve prensliklerinden yardımcı kuvvet almıştır¹¹⁰. I. Bayezid’in Anadolu Beyliklerine yönelik seferlerine Gayrimüslim Sırp ve Rumları götürmesi, Anadolu halkı ve İslâm aleminde hoş karşılanmamış; onun gazi sıfatını olumsuz yönde etkilemiştir¹¹¹.

¹⁰⁷ Şikari, a. g. e., s. 158.

¹⁰⁸ Uzunçarşılı, a. g. e., C. I, s. 246.

¹⁰⁹ Neşri, a. g. e., C. I, s. 231-233.

¹¹⁰ M. Halil Yinanç, “Bayezid I”, *İA*, C. II, s. 370; Wittek, a. g. m., s. 563.

¹¹¹ Paul Wittek, “Ankara Bozgunundan İstanbul’un Zaptına (1402-1455)”, Çev. Halil İnalçık, *Belleten*, C. VII, S. 27 (Ankara 1943), s. 564.

II.

Diğer taraftan, Karamanoğulları, II. Murad döneminde Sırp ve Macarlar ile ve Fatih döneminde de Venedikliler ile Osmanlılara karşı açık ittifaklar yapmıştır. Bu durum doğal olarak Osmanlı kroniklerinde yer alır. Kronikler Karamanoğullarının “kâfir” ile işbirliğini bazen sert, bazen de alaycı bir üslup ile kaydederler. Karamanoğullarını genel olarak değerlendiren Kemalpaşazâde onlar için: “*Laziler (Sırlar)’le dostluk, gazilerle düşmanlık iyerlerdi*”¹¹² diyerek, durumu kısaca özetler.

II. Murad döneminde Osmanlılara karşı ilk ittifak 1433 senesinde gerçekleşmiş, Sırp, Macar ve Karamanoğulları bu devlete karşı birleşmiş, ilk ikisi batıdan üçüncüsü ise doğudan harekete geçmiştir. Ancak, II. Murad her iki cephede de galip gelmiştir. Osmanlı kronikleri Karamanoğullarının kâfirler ile işbirliğini pek tabii olarak onların aleyhine kullanmışlardır¹¹³. Bu ittifakı ve sonucunu Aşıkpaşazâde:

“Hak Ta’âlâ avnuyile (yardım) ehl-i İslâm şâd ve hurrem (şen) oldılar. Bu tarafda Karamanoğlu ve cemi’ küffar melül ve mahsun ve mağbun (şaşkın) oldılar. Sual: Karamanoğlu niçün melül ve mahzundur derler ise; Cevab: Anun için kim Karamanoğlıyilen Vılak (Sırp) oğlu’nun ittifakı var idi kim Üngürüz (Macar) bu taraftan yüriye ve Karamanoğlu dahi ol taraftan yürüyeyidi. Ehl-i İslâm’ı aradan getüreler idi. Sanusına ermedi”¹¹⁴, şeklinde kaydeder.

¹¹² İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman, II. Defter*, Haz. Şerafettin Turan, Ankara 1991, s. 192.

¹¹³ Uzunçarşılı, a. g. e., C. I, s. 414-415.

¹¹⁴ Aşıkpaşazâde, a. g. e., s. 174-175.

Osmanlı müverrihlerinden Hadidî de eserinde bu ittifağa yer verir ve mütteliklerin Osmanlı topraklarını Rumeli bir tarafa, Anadolu bir tarafa olmak üzere aralarında paylaştıklarını belirtir. Hadidî, Karamanoğlu elçisinin ağzından bu ittifakı:

“Karamanoğlu Vilk(Sırp)oğlu’na kâsıd
Salup ne dimiş işit ol mu’ânid(inat)

Demiş kim âcizüz Osmânîler’den
Degülüz hâlî bir dem sûr u serden

Gerek kim Üngürûs’ile idüp ahd
İdevüz bunları getürmege cehd

Anatolî bana Rûm-ili size
Kıralile danuş dahi di bize

Hücum idüp aradan götürelüm
Ferâgatda huzûrile oturalum”¹¹⁵,

şeklinde kaydeder. Öte yandan, Sırp, Macar ve Karamanoğulları arasındaki bu ittifakın gerçekleşmesinde Bizanslıların tahrikleri, dolayısıyla önemli katkıları olmuş-

¹¹⁵ Hadidî, *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*, Haz. Necdet Öztürk, İstanbul 1991, s. 192.

tur. Anonim Gazâvât'a göre Bizans elçisi Karamanoğulları'na:

"... Kralımız Tekvûr sana vâfir (çok) selâm eder ve cevâbı budur ki, hareket edüb asker cem' edüb varub Âl-i 'Osmân'dan elinden Bursa'yı feth edüb ve ecdâdın tahtına cûlus edüb oturasın aslâ korkmayub öşünmeyesin, eğer Sultan Murâd üzerine gelmelü olursa biz anı deryadan yana geçirmeziz, şöyle ki, eğer kuş olsa uçmak mümkün olmaya"¹¹⁶.

Bundan başka, II. Murad döneminde Osmanlılara karşı ikinci ittifak, Osmanlıların Rumeli'de üst üste mağlup olmasının ardından 1443 yılında gerçekleşmiş; bu ittifaka adı geçenlerin yanı sıra diğer Avrupa devletleri de iştirak etmiştir¹¹⁷. 1440'lı yılların başında, Macarlar'ın Rumeli'de Osmanlıları üst üste mağlup etmelerine Karamanoğullarının sevinmesini Aşıkpaşazâde:

"Elhâsıl-ı kelâm İslâm leşkeri anda münhezim (bozgun) oldu. Bu tarafda Karamanoğlu İslâm leşkerinün münhezim olduğın işidüb, sıyan dayısıymış, begayet ferahnâk oldu. Ol kaltaban heman at arkasına geldi. Yüridi"¹¹⁸,

diyerek ince bir üslup ile eleştirir ve arkasından da ağır hakaret dolu bir şiir ile onları suçlamaya devam eder:

"Bu dem tâli'ne bürçden tülû' etdi
Ki kâfir tâli 'ini garib etdi

¹¹⁶ Anonim, *Gazâvât-ı Sultan Murad bin Mehemed Han*, Yay. H. İncalcık-M. Oğuz, Ankara 1989, s. 6.

¹¹⁷ Halil İncalcık, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar -I*, Ankara 1995, s. 28-35.

¹¹⁸ Aşıkpaşazâde, a. g. e., s. 182.

Mu'in(yardımcı) oldu Karaman kâfire gör
Yüzi kara, özini mağbun(şaşkın) etdi

O demde küfrine hüküm etdi İslâm
Ki İslâm Elini(ülke) yıktı ve gitdi"¹¹⁹.

Aşıkpaşazâde, bu şiiri ile, Karamanoğullarını bir taraftan Macarlara yardım etmekle suçlarken, diğer taraftan da onların bundan dolayı küffar dairesine girdiğini belirtir ve aşağıda bahsedileceği üzere, İslâm alimlerinin Karamanoğulları aleyhine verdikleri "fetva"lara gönderme yapar.

Ayrıca, Osmanlı kronikleri Aşıkpaşazâde¹²⁰ ve Neşri, Macarların Osmanlıları üst üste yenmesinden sonra, Karamanoğullarının teklifi ile ittifakın gerçekleştiğini belirtirler. Neşri'ye göre Karamanoğlu elçisi Macarlara:

"Sen öteden, ben beriden yürüyelim. Rumeli senin Anadolu benim olsun. Osmanlı'yı ortadan götürelim. Vulk (Sırp)oğlu'na dahi ilini aliverelim"¹²¹, der.

Yine Lütü Paşa¹²² ve Anonim Tarih, Karamanoğullarının ittifak dahilinde Osmanlı topraklarına hücumunu Karamanoğullarının nediminin ağzından iğneleyici bir

¹¹⁹ Aşıkpaşazâde, a. g. e., s. "gös. yer. "

¹²⁰ Aşıkpaşazâde, a. g. e., s. 183.

¹²¹ Neşri, a. g. e., C. II, s. 645.

¹²² Lütü Paşa, a. g. e., s. 179.

üslup ile verirler. Anonim Tarih bu olayı şöyle ortaya koyar:

“ol vakit kim kâfir bu yanadan yürüyüp Karamanoglu dahi ol tarafdand yürüyecek oldu. Sonra Karamanoglinun bir masharası var idi. Karamanoglu’na eyitmiş : “Eyü vardunuz bu Osmanlıya yürüdünüz” demiş. Karamanoglu eyitmiş: “Be niçün” mashara eyitmiş: “Sultânım bu tarafdand siz, ol tarafdand Yanko karındaşunuz müslümanlığı bolay ki ortadand götüreydünüz”, Anonim devamla “ Karamanlı şunun gibi tâyifedür kim ol vakit kâfire ilçî göndürüp kâfir ile bir olup kasd itdi kim müslümanlığı kâfir elinde helak itdüre, âciz olalar. Kâfire nisbet idenün hod hâli ma’lûmdur”¹²³.

II. Murad Macarlar ile 1444’de Segedin Andlaşması’nı imzaladıktan sonra tahtdan feragat etmiş, yerini küçük yaştaki oğlu II. Mehmed’e bırakmıştır. Yine, Aşıkpaşazâde’ye göre, Karamanoğulları bu fırsatı değerlendirmek istemiştir. Nitekim Macarlar’a gönderdikleri ilçî vasıtası ile:

“... Ne durursın? Üşde Osmanoglu delü oldu. Tahtını bir oğlana verdi. Kendü çalıcı avratlar ile bağlar ve bağçalar bucağında yeyüb içüb yürür. Vilâyetinden el çekdi. İmdi fırsat sizün ve hem bizümdür. Yürimek gerek...”¹²⁴, şeklinde bir mesaj iletmışlerdir.

Bu hadise ile ilgili benzer bir kayıтта Gelibolulu Mustafa Ali’de bulunur¹²⁵.

¹²³ Anonim, *Tevârih*, Giese neşr, s. 72.

¹²⁴ Aşıkpaşazâde, a. g. e., s. 184.

¹²⁵ “Hüdavendigâr (II. Murad) hala teka’udle kenara çekildi. Ve bir ferzendi sagirine (küçük çocuk) taht-ı saltanatı reva gördi. Siz ol semtten, biz bu taraftan ‘asker çekelim, bunları ortadand götürüb, memleketlerine tohm-ı şer

Diğer taraftan, Şikari'de Osmanlı kaynaklarının önemle üzerinde durduğu kâfirler ile Karamanoğulları arasındaki işbirliğine eserinde yer verir. Kronoloji ve isim hataları mevcut olan bir kayıda göre, güya Karamanoğlu Kasım Bey'in kardeşi olup, Fatih'in Rumeli'de sancak verdiği Küçük Mustafa Macar kralı ile anlaşmış ve bu hususla ilgili bir mektubu Kasım Bey'e göndermiştir:

“Benim karındaşım Karaman şahıdır. Kırk bin aske-
re malikdir. Mektub gönderelim, karındaşım ol
canibden yürüsün, biz seninle bu canibden yürüye-
lim” deyu. Bu ahd üzere bir mektub yazub Karaman'a
gönderdi. Yolda mektubu tutub Sultan Mehmed (Fatih)'e
arzylediler...”¹²⁶

Öte yandan, Karamanoğlu İbrahim Bey 1443 yılında it-
tifakın bir parçası olarak, Osmanlı topraklarına saldırmış;
Ankara-Kütahya bölgelerini ağır bir şekilde tahrip edip,
ırza tecavüz, yağma ve katliam yaptırmıştı. II. Murad üze-
rine gelince her zaman olduğu gibi Karamanoğulları
Toroslara çekilerek sulh talep etti; durumun nazik olmasın-
dan dolayı Osmanlılar bunu kabul etti. Fakat, Osmanlıların
kötü durumundan faydalanmak isteyen İbrahim Bey ant-
laşmayı bozup tekrar harekete geçti¹²⁷. Bunun üzerine,
Karamanoğullarına ağır bir darbe vurmak isteyen II.
Murad, hem onları daima himaye eden Timurlu Şahruh'un
ve Memlukluların tepkisini önlemek hem de yapacağı sefe-

ekelim. Hatta ba'de'l-husûlî'l-meram (bundan sonra) sizinle uhuvvet
(kardeşlik) idüb, görüşelüm. Semtlü semtimize münasib olan memleketle-
rini hüsn ü rızayile bölüşelim” deyü mektublar gönderdükde...”, Gelibo-
lulu Ali, a. g. e., C. I, Kısım. I, s. 354-355.

¹²⁶ Şikari, a. g. e., s. 194.

¹²⁷ İnalçık, Fatih Devri Üzerine.., s. 15; Uzunçarşılı, a. g. e., C. I, s. 424-429.

ri İslâm aleminde meşrulaştırmak, dolayısı ile karşı propagandayı önlemek amacı ile, sünni dört mezhebe mensup alimlerden fetva talep etti¹²⁸.

Osmanlıların talep ettiği fetvanın içeriğinde; Bütün Frenklerin ittifak ederek, Osmanoğlu'nun ülkeleri zapt ve Rumeli'deki Müslümanları katledip, oralara sahip olmak istedikleri, Osmanoğlu'nun ise buna mukabil onlara karşı askeri hazırlıklarını yapıp, Frenkleri İslâm memleketlerine sokmamaya hazırlanmış iken, Karamanoğlu'nun bu tehlikeli durumu bilmesine rağmen, İstanbul Rum İmparatoru ile mektuplaşarak, Osmanoğlu'nu iki taraftan sıkıştırıp¹²⁹, ortadan kaldırmaya azmettiği; bu sebeple, düşmanın İslâm beldelerini istilasına yardım eden ve Osmanoğlu'nu düşmana karşı savunmadan alıkoyan Karamanoğlu'nun katlinin vacip olup-olmadığı sorulur¹³⁰.

II. Murad İslâm alimlerinden fetva talebi ile, bütün rakiplerine karşı hem meşruiyet hemde psikolojik mücadele adına çok önemli bir adım atmış ve bunda da başarılı olmuştur. Çünkü gelen fetvaların tamamı Karamanoğullarını

¹²⁸ İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Karamanoğulları Devri Vesikalarından İbrahim Bey'in Karaman İmaretine Vakfiyesi", *Belleten*, C. I, S. I, (Ankara 1937), s. 118.

¹²⁹ Bizans elçilerinin Karamanoğlu ülkesine varıp onları tahrik ettikleri hususa Anonim Gazâvat geniş yer verir. Buna göre, Bizans imparatoru gönderdiği mektubunda, Osmanlılar'ı Rumeli'den atmaya niyet ettiğini, hatta onları Kudüs veya Kâbe (Mekke)'ye kadar süreceğini, şayet bir pay almak istiyorsa bu ittifaka katılması gerektiğini, korkmamasını, Macarlar ile işbirliği içinde bulunduğunu, Osmanlılar Anadolu'ya asker geçirmek isterlerse denizden geçişlerini gemileri ile engelleyeceğini ifade eder. Gazâvat devamla, Karamanoğlu'nun buna sevindiğini, buna mukabil beylerinin ve ulemasının karşı çıktığını, onların kâfir olduklarını, gerçek dost olmadıklarını belirtip, beylerine nasihat ettiklerini ama sözlerinin dinlenmediğini yazar. Anonim, Gazâvat, s. 34-35.

¹³⁰ Uzunçarşılı, a. g. m., s. "gös. yer."

kâfirle işbirliği yaptığı için suçlamış; çoğunluğu İbrahim Bey'in katlini talep etmiş, Hanefi alimleri ise onların yapmış oldukları fenalıktan tövbe edip, Osmanlılara yardım etmeleri mukabilinde tövbelerinin kabul edileceğini beyan etmişlerdir. II. Murad elindeki bu fetvalar ile İslâm alemini arkasına alarak, hem meşru dayanağa hemde güçlü bir propaganda malzemesine sahip olmuştur. Nitekim, II. Murad'ın barış için gelen Karamanoğlu elçilerine tepkisini Anonim Gazâvât:

"Pâdişâh-ı 'âlem-penâh hazretleri bu elçilere asla iltifat etmeyüb ve yüzlerine bakmayub buyurur kim, Karamanoğlu dedikleri pelidin dîni î mânî yokdur ve kâfir-i bî-dîn ile arka bir edüb taht arzusuna düşmüş, ol eyle mi kıyâs eder ki, bu fesâd anun yanına kala; ya budur ki, anı ele götürüb başını keserim ve yahud başın alur bir gayrı iklime gider, gayrı dürlü olmaz deyüb elçileri taşra edüb kovdular.." ¹³¹, diye kaydeder.

Buna göre, II. Murad İslâm alimlerinden aldığı bu destek ile moral bulmuş ve Karamanoğullarına ağır ithamlar yöneltmiştir. Ayrıca, Osmanlı padişahı bahsedilen beyliği ortadan kaldıracığını ilan etmiştir. Nihayet, II. Murad, Osmanlı kaynaklarının da kabul ettiği üzere, 1443 yılında Karaman ülkesini o ana kadar görülmemiş bir şekilde baştan-başta tahrip ettirmiştir.

Buna mukabil, Karamanoğlu İbrahim Bey, II. Murad'dan sonra tahta geçen II. Mehmed (Fatih)'i ilginç bir suçlama ile Memluklulara şikâyet etti. İbrahim Bey'in 1455 yılında yaptığı şikâyetin konusu, Fatih'in Ortodoksları dost edinip, onları himaye etmesini kendi tebâası için tehlikeli

¹³¹ Anonim, Gazâvât. . . , s. 6.

bulmasıdır¹³². Fakat, İbrahim Bey'in şikayeti, bu tarihlerde Osmanlı-Memluklu ilişkilerinin dostane olmasından dolayı karşılık bulmamıştır.

¹³² Şehabettin Tekindağ, "Fatih Devrinde Osmanlı-Memluklu Münasebetleri", *İÜ. Ed. Fak. TD*, S. 30 (Mart 1976 İstanbul), s. 75.

Dindarlık, Velilik / Dinden Sapma

*" (I. Murad) Mevlâna beniim günahum
Çokluğundan mı dur ki namaza tekbir bağlayacak,
Kere Allahî ekber diyüb tekbir itmeyince
Ka'be-i müşerrefi şerefha'llahî müşahade
(görme) idemezsin. Sen heman bir tekbirde ne
Hoş müşahade edersin." Neşri*

*İmanına bir gün, "evvel tekbirde üç
Kâbetullah sana aşikâre olur mu,
Bana ikinci tekbirde ancak olur"
Deyii sual edüb." Şikari.*

İnsanlığın büyük çoğunluğu fıtratlarından gelen bir hissiyat ile bir yaratıcıya ihtiyaç duyar ve ona inanır. Bu da insanlığı din olgusu ile buluşturur. Tek tanrılı ve kutsal kitaplı dinler olduğu gibi çok tanrılı putperest dinler de mevcuttur. Bu dinlerin ortak noktası, insanları iyiliklere teşvik ve kötülüklerden uzaklaştırmaktır. Dinlerin iyi tarafını sevgi, saygı, yardım, affetme vs.. gibi iyi huylar teşkil eder. Bu özellikleri bünyesinde taşıyan birey veya cemâatlere de "dindar" denir ve daima övgüye mazhar olur. Aksine bir dine inanmakla birlikte, üzerinde kötülükleri barındıran ve dinin kabul etmediği eylemlerde bulunanlar "dinden sapma" olarak nitelenir ve yerilir. Bu sebeple, Dünyanın bütün toplum ve topluluklarında modern dönemde dahil dindar olanlar takdir toplar. Dindar olmayanlar bile kendilerini böyle göstererek toplumda sempati toplamaya çalışır.

Diğer taraftan, Allah ile kul arasında bir takım dinî vecibelerin yerine getirilmesinde ve yine bazı dinî meselelerin çözümünde peygamberlerden başka şahıslar da mevcuttur ki, bunlara "din adamı" denir. Mesela, İslâmiyette "imâm, hoca" Hıristiyanlık'ta "papaz" Musevilik'te "haham" vs.. denir. Bu din adamları kendi toplumlarında büyük saygı ve itibar görürler.

Bundan başka, kendini mensubu olduğu dine adanmış ve onu "takva" düzeyinde yaşayan insanlar da vardır. Bu kişiler Hz. Peygamber'den sonra İslâm aleminde de çokça mevcut olmuştur ki, bunlara "veli" veya onun çoğulu "evliya" denir. Arapça'da sözlük anlamı itibarı ile veli; dost, ahbab, arkadaş gibi anlamlar taşır. Tasavvufta ise, Allah'ı seven, dost edinen ve onun tarafından dost edinilen manasında kullanılır¹³³. İşte, İslâmiyet sonrası Türk toplumunda sayıları binler ile ifade edilen veliler daima büyük itibar görmüş ve kerâmet ve anıları asırların ötesinden günümüze taşınmıştır. İslâm sonrası, düşünceleri ile Türk cemiyetinin manevî dünyasına büyük katkı sağlayan velilerin başlıcaları, Ahmed Yesevi, Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram-ı Veli vs..dir.

Öte yandan, Türk hükümdarları ve devlet adamları, İslâmiyet öncesinden itibaren dine büyük önem vermişler, hakanlığın Tanrı tarafından kendilerine bahşedildiğine inanmışlar ve kendilerini ona karşı sorumlu hissetmişlerdir¹³⁴. Mesela, Göktürklerin ünlü hakanı Bilge Kağan: "*Tanrı irade ettiği için tahta oturdum; dört yandaki milletleri nizama soktum*" ve "*Türk tanrısı milleti yok olmasın diye babam İlderis*

¹³³ A. Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler*, Ankara 1997, s. 1.

¹³⁴ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s. 295-301.

Kağan'ı ve anam İl-bilge Hatunu gökten tutup yükseltmiştir"¹³⁵, diyerek Göktanrı'ya olan inancını ve onun arzusu ile hükümdar olduğunu belirtir. Yine, Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in "*Kendime saray yapıp, yanında Allah'ın evini (cami) inşa etmezsem utanırım*"¹³⁶, demesi, onun dindarlığının bir delilidir. Bu tür misalleri çoğaltmak mümkündür.

Müslüman Türk devletlerinde, dindarlığı; hatta, veliliği umumiyetle kabul edilen hükümdarların yanısıra, klasik Şark tarih yazıcıları mübalağa ve hükümdara yaranmanın etkisi ile, efendilerine ithaf ettikleri eserlerinde onları olduğundan fazla dindar gösterirler ve onlara ait kerâmetlerden bahsederler. Mesela, Anadolu Selçuklu sarayında yetişen ve ailesi ile birlikte devlet hizmetinde bulunan tarihçi İbn Bibi Alaeddin Keykubad'ın bir kerâmetini:

"...Parçalanmış organlarını demir bir kafese doldurarak Kubadabad müşrifi Kemal'in asılı cesedini darağacından indirip Köpek (Sadeddin)'inkini taktılar. Kemal'in hikâyesi şöyle: Köpek'in iftirası ve gammazlaması sonucunda Sultan Alâeddin onu astırmış, fakat daha sonra yaptığına pişman olmuştu. Kemal'in akrabaları ve yakınları, onu darağacından indirip defnetmek için Sultan'a yalvarıp yakarmışlarsa da Sultan kabul etmemiş, "onun yerine onun ölümüne sebep olan kimsenin asılmasına kadar o orda kalacak" buyurmuştu. Köpek asılanca yakınları onun cesedini oradan indirerek toprağa verdiler. Sultan Alâeddin'den nakledilen kerâmetlerden biri budur"¹³⁷, şeklinde abartılı ifadeler ile kaydeder.

¹³⁵ Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, İstanbul 1979, s. 168.

¹³⁶ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, İstanbul 1980, s. 142.

¹³⁷ İbn Bibi, a. g. e., C. II, s. 35-36.

İbn-i Bibi'ye göre Anadolu Selçukluları'nın meşhur sultanı Alâeddin Keykubad veli idi ve kerâmeti onun ölümünden sonra zuhur etmiş idi.

Diğer taraftan, İslâm toplumunda sultanların dindar, hatta veli olması veya öyle gösterilmesi, hem onların yüceltilmesi hem de halk tarafından benimsenmesi ile ilgilidir. Bu sebeple, Osmanlı kronikleri ve Anadolu Beyliklerine ait tarih yazıcılarında tabii olarak kendi beylerini "dindar" veya "veli" gösterme eğilimi oldukça güçlüdür.

I.

Osmanlı tarihçileri eserlerinde, Osmanlı hanedanından daha ilk hükümdardan itibaren "dindar" olarak bahsederler. Bir kere Osmanlıların atası ve uç beyi Ertuğrul Bey'den itibaren, Osman, Orhan ve I. Murad'a "gazi" ünvanı verilmiştir. Gazilik İslâmiyet için savaşanlara verilen dinî bir sıfat olduğundan, ilk Osmanlı hükümdarları gazi ünvanına sahip olmakla, aynı zamanda "dindar" vasfını üzerlerine almış oluyorlardı.

Bundan başka, Osmanlı tarihçileri Osman Gazi'dan başlayarak ilk sultanları dindar olarak gösterirler. Mesela Neşri, Ertuğrul Gazi hakkında:

"Ve Ertuğrul dahi gayet dindar ve nâmdar ve secâ'at ile ma'ruf kişiydi. Züh'd ü takvâda ve salahda ol zamanun meşâhirindendi" diye yazarken, onun oğlu Osman Gazi için de: "Ve Osman Gazi gayet salih müslüman ve dindar kişiydi ve adeti idi kim üç günde bir ta'am bişirdüb fukarayı ve sulehâyı cem' idüb it'am (yemek verme) iderdi. Ve hem yalıncakları giyürüb tonadurdu. Ve tul (dul) 'avretlere dâim sadaka virirdi"¹³⁸, der.

Yine Osmanlı kronikleri, Orhan Gazi'nin dindarlığı, cömertliği ve hayırseverliğinden ittifakla bahsederler¹³⁹. Onun oğlu olup, Gelibolu'da atından düşerek vefat eden Süleyman Paşa'yı ise hem şehit hem de veli olarak gösterirler¹⁴⁰. Osmanlı koniklerinden Oruç Bey, Enveri ve Kemal paşazâde, Süleyman Paşa ile Aydınoğlu I. Umur Bey'in Rumeli'de birlikte gazâ yaptıklarını belirtirler¹⁴¹. Oruç Bey, veliliği zahir olmuş Aydınoğlu I. Umur Bey'in Süleyman Paşa'ya Anadolu yakasına geçemiyeceğini, dolayısıyla burada vefat edeceğini ifade eder, akabinde de her iki zatın vefatlarından sonra kerâmetlerinin zuhur ettiğini:

"... Şimdi dahi zamanımız gazileri, Umur Bey'in ve Süleyman Paşa merhumun evliyâlıklarını, gözleri açıklar (kalp gözü) zâhiren görürler. Bolayır'da olan dini bütün kişiler de daima âşikâre görürlermiş. Her gazâ ki Rum (Bizans) ülkesinde olurmuş, onların dahi ruhları Ulu Tanrı'dan izin alıp gazâdan eksik olmazlarmış. Bu haber gözleri açık gazilerden naklolundu. Hak Taâla onların yardımını gazilerimizin üzerinden esirgemeye inşaallah."¹⁴², ifadeleri ile kaydeder.

¹³⁹ Ahmedi, *İskendernâme*, Yay. Nihal Atsız, Osmanlı Tarihleri-I, İstanbul 1949, s. 9-11; Şükrullah, a. g. e., s. 53; Hadidi, *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*, Haz. Necdet Öztürk, İstanbul 1991, s. 81; Gelibolulu Ali, a. g. e., C. I, Kısım I, s. 78.

¹⁴⁰ Müneccimbaşı bir rivayete göre Süleyman Paşa'nın Mevlevi olduğunu kaydeder. Müneccimbaşı, *Camii'd Düvel*, Çev. Ahmet Ağırakça, İstanbul 1995, s. 100.

¹⁴¹ Enveri, *Düsturname*, Yay. M. Halil Yinanç, İstanbul 1928, s. 83; Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, Haz. Nihal Atsız, İstanbul 1972, s. 38 ; İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman, II. Defter*, Yay. ŞerafettinTuran, Ankara 1991, s. 166-170.

¹⁴² Oruç Bey, a. g. e., s. 39.

Osmanlı padişahlarından veliliği ve kerâmetinden en çok bahsedilenlerden birisi de I. Murad'dır. Bu kerâmetlerden bir tanesi Anonim Tarih, Gelibolulu Ali ve Münecimbaşı'nda mevcuttur¹⁴³. I. Murad'ın kerâmetini Anonim Tarih:

“Bolaniyye dirler bir hisar vardır, gayet sarpdı, Türk ana “Tanrı yıkdıgı” dirler, ol vilâyetün halkı kaçıp ol hisara girdiler. Murad Gazi üzerine düşüp hayli gün ceng itdiler, alamadılar. Geçüp gitdiler. Sultan Murad Gazi alımadıgına gayet melul oldu. “Meger bunu Tanrı yıka” diyüp derd ile âh eyledi, gitdi. Meğer ol arada bir kavak ağacı vardı. Ulu ağaç idi. Murad Gazi ol ağacın dibinde kondı. Arkasın ol ağaca virüp tayandı, oturdu. Saht olup tuturken nâgâh (vakitsiz) bir haber geli kim: “ Sultanum devletinde hisarun bir tarafı yıkıldı...”¹⁴⁴ diye kaydeder.

Bundan başka, ilk dönem padişahlarından II. Murad, Fatih, II. Bayezid, Yavuz Selim ve Kanuni'in dindarlığı veya “veli”liğine dair dikkat çekici menkıbeler mevcuttur. Mesela, Fatih'in Ayasofya'nın yönünü kible tarafına çevirmesi; II. Bayezid'in ömür boyu ikinci namazının sünnetini kesintisiz kıldığı için caminin açılışını yapması; Yavuz Selim'in ordu sefere giderken Hz. Peygamber önde yaya yürüdüğü için yaya yürümesi; Kanuni'nin Zigetvar Seferi'nde ölümünde ruhunu meleklerin göğe çıkarmaları vs. menkıbeler bu kabildendir.

Bundan da öte Fatih'in İstanbul'u fethi onlar adına büyük manevi övgüye vesile olan somut bir göstergedir.

¹⁴³ Gelibolulu Ali, a. g. e., C. I, Kısım. I, s. 117; Münecimbaşı, a. g. e., s. 112.

¹⁴⁴ Anonim, *Tevârih-i Âl-i Osman*, Giese neşr, Haz. Nihat Azamat, İstanbul 1992, s. 26-27.

Osmanlı kroniklerine göre¹⁴⁵, İstanbul'un Fethi Kurân-ı Kerim'in Sebe Suresi 15. ayetinde "*Beldetiün tayyibetün / Hoş bir belde*"¹⁴⁶ diye yer alır. Öyleki, bu kelimeler ebced hesabı ile H.857/ M.1453'e karşılık gelir.Bundan başka, Neşri'ye göre Hz.Peygamber bir hadisi şerifinde "*Kale'n Nebi 'aleyhi's-selâm ~ Letûf-tehannel-Kostantiniyyete ni'me'l-emirü emiruha ve ni'me'l-ceyşü ceyşüha / Kostantiniyye elbet bir gün fetholunacaktır. Ne mutlu o komutana, ne mutlu onun askerlerine*"¹⁴⁷, der. Buna göre, hem Fatih hem de onun askerleri Hz.Peygamber'in özel övgüsüne mazhar olmuşlardır.

Diğer taraftan, Osmanlı padişahlarının dindarlığı, veliliği, dürüstlüğü ve saflığına dair ilginç bir kayıt III. Mehmed ile ilgili olup, Peçevi'nin eserinde yer alır. Buna göre, III. Mehmed Manisa'da şehzâdeliği esnasında lalası ve diğer devlet erkanı ile sohbet ederken, yalancılardan bahsedilmiş, "yalan" kavramını bilmeyen şehzâde ise bunun mümkün olamayacağını, mevcut olmayan bir nesnenin söylenemeyeceğini belirtmiştir. Orada bulunanlar örnek vererek "yalan"ı tanımlamışsalarda şehzâde buna inanmamıştır¹⁴⁸. III. Mehmed çocuk da olsa Manisa'da valilik yap-

¹⁴⁵ Gelibolulu Ali, a. g. e., C. I, Kısım. I, s. 437.; Anonim, Tevârih, Giese neşr, s. 78.

¹⁴⁶ Yazır, a. g. e., C. VI, s. 358-359.

¹⁴⁷ Neşri, a. g. e., C. II, s. 707.

¹⁴⁸ "Eğri fatihi Sultan III. Mehmed hazretlerinin lalası olan başka bir Mustafa Paşa'nın oğlu rahmetli Korkud Bey'den duymuşumdur. -Çocukluğumda Sultan Mehmed bir gün Manisa sarayındaki havuzun kenarında oturmuş, bazı yakınları ve nedimleri ile konuşuyordu. Bir rastlantı sonucu olarak, söz sözü açtı ve huzurunda "bazı yalancılar yalan söylerler, hiç olmamış şeyleri icat ederler" dendi. Bunun üzerine şehzâde "bu nasıl mümkündür, olmayan nesne nasıl söylenir, bunu aslı yoktur" buyurdular. Ağalardan biri bir örnek verdi. "Söz gelişi, bir adam bir havuzun içinde görünen şeyler gül suyu ya da şaraptır dese o kimse yalan söylemiş olur" dedi. Bu kez şehzâde hiç inanmadı. "Bu sudur ve bir kimse buna gül suyudur ya da şa-

tığına göre bu kadar saf olabilir mi? İlk bakışta bu ifadelerde büyük bir abartı bulunduğu ve bir Osmanlı kroniğinin propagandası olduğu söylenebilir. Fakat, bu padişahın hayatı incelendiğinde bunda abartı olmadığı görülür. Şöyleki, III. Mehmed terbiyeli, safdil, halim, vakarlı, sakın aynı zamanda vehimli ve zayıf iradeli idi. O, Hz. Peygamber'e çok hürmetkâr olup, ismi zikredildikçe ayağa kalkardı¹⁴⁹.

Bununla birlikte, Osmanlı aydınları bu hususta bazen ileri gitmiş, diğer bir ifade ile abartıya kaçmışlardır. Mesela, bu tür bir abartı şair Firdevsî'nin II. Bayezid'e ithafen kaleme aldığı Kutb-nâme adlı eserinde mevcuttur. Şaire göre, II. Bayezid asrın kutbu, yani Allah adına yeryüzünü idare eden kişidir:

"Kutb-ı 'âlem kimdür anı diyelüm
Mehdi içre şehd ü şeker yiyelüm

Bu zemânun kutbunu anla cedîd
Şâh Sultan Âl-i Osman Bâyezîd"¹⁵⁰.

Osmanlı saray ve halk çevrelerinde II. Bayezid dindar, hatta veli olarak bilinir ve bu sebeple "sofu" lakabı ile anılır. Fakat onun zamanın en büyük velisi olarak gösterilmesi abartıdan başka bir şey değildir. Şüphesiz, bu tür abartılar dönemin şartlarından dolayı hep ola gelmiştir. Nitekim,

raptır dese, bunu aklı olan kimse söyler mi?" buyurdular-". Peçevi İbrahim, *Peçevi Tarihi*, Haz. B. Sıtkı Baykal, C. I, Ankara 1992, s. 273.

¹⁴⁹ Uzunçarşılı, a. g. e., C. III, s. 115.

¹⁵⁰ Firdevsî Rumî, *Kutb-nâme*, Haz. İ. Olgun-İ. Parmaksızoğlu, Ankara 1980, s. 29.

devrin büyük alimi, ideologu, şeyhülislâmı ve devlet adamı Kemalpaşazâde, Osmanlı tarihine dair eserinde II. Bayezid dönemine ait defterde ondan bahsederken tam yüz on altı farklı unvan kullanır¹⁵¹.

Diğer taraftan, ilk on padişahın dindarlığı ve veliliği ile ilgili kayıtlar, Osmanlı kroniklerinde ve diğer eserlerde çok sayıda mevcuttur.

Şüphesiz, dinin toplumsal hayatta son derece etkin olduğu bir dönemde kaleme alınan bu kayıtların İslâm dinine son derece bağlı Anadolu Türk halkının Osmanlı hanedanına muhabbet ve bağlılığını artıracaklığı aşîkardır. Üstelik, Anadolu'dan ve daha doğudan Rumeli'ye gaza için gelip, Osman Gazi, Süleyman Paşa, I. Murad vs. nin kerâmetlerini ağızdan ağıza dinleyen gazilerin, emrinde oldukları Osmanlı sultanları adına daha bir şevkle gazâ yapacakları da bir gerçektir.

Ayrıca, Osmanlı hükümdarları ile ilgili anlatılan menkıbeler, onların diğer "kut"siyet kazanma çabalarına ilave katkı sağlamıştır. Daha önemli olanı ise Osmanlı padişahlarının "veli"liğinin asırlar sonrasına; hatta günümüze ulaşması ve halk kesimlerinde tartışmasız kabul görmesidir. Buda Osmanlıların Anadolu'da rakiplerine karşı ne kadar etkili propaganda yaptıklarının ve psikolojik mücadelede bir başarı temin ettiklerinin önemli göstergesidir.

¹⁵¹ Kemalpaşazâde'nin II. Bayezid hakkında kullandığı bazı ünvanlar şöyledir: Cenâb-ı kâmyâb, Cenâb-ı saâdet-meâb, Hâkân-ı asr, Hazret-i hilâfetpenâh, Hazret-i sahibkıran, Mehd-yi ahd, Padişah-ı dinpenah, Sultan-ı cihangir, Sultan-ı fazl- perver, Sultan-ı kâmkâr, Şehriyar-ı muazzam vs. , İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VIII. Defter, Haz. Ahmet Uğur, Ankara 1997, s. 295-296.

II.

Osmanlı tarihçilerinin pek tabîî olarak kendi padişahlarının dindarlıklarını övmelerine mukabil, onların Anadolu'da en büyük rakipleri olan Karamanoğullarının tarihçisi Şikari, iki devlet arasındaki siyasî ve askerî hadiseler paralelinde Osmanlı sultanlarının "dini" yönlerini yerer. 1387'de I. Murad'ın Karamanoğulları üzerine sefere çıkması üzerine, Osmanlı hükümdarının dini yönü hakkında Şikari, Karamanoğlu beyi Alâeddin Ali Bey'in ağzından: "*Alâeddin beylere eyder: "İbni Osman'ın ne ahdi dürüstdür, ne imanı"*¹⁵², der.

Yine, 1471'de Gedik Ahmet Paşa henüz Osmanlı Devleti'ne ilhak edilememiş Karaman Beyliği'ne ait kaleleri zaptetmek için, bu bölgeye sefere çıktığında ¹⁵³, Şikari'ye göre Karamanoğlu Kasım Bey adı geçen paşaya bir mektup gönderir ve bu mektubunda şöyle yazar:

"Kökezoğlu divana girüb, mektubu Gedik Ahmet Paşa'ya sundu. Gedik Ahmet Paşa okudu. Dimiş ki (Kasım Bey): "Evvelâ Müslüman Müslümana kılıç çekermi? Ve Allah'ın buyruğu mudur? Yahud Peygamberin kavli midir. Evvelâ eyledikleri isnaddan benim haberim yoktur. Lâyık mıdır ki reâyâyı harab idevüz"¹⁵⁴.

Şikari, Osmanlıların İslâmiyet ile ters düşen davranışlarda bulunduklarını iddia etmesine rağmen, onun isnatları aşağıda bahsedileceği üzere, Osmanlı kroniklerinin bu hu-

¹⁵² Şikari, *Karamanoğulları Tarihi*, Neşr. Mesut Koman, Konya 1946, s. 159.

¹⁵³ Selahattin Tansel, *Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyetleri*, İstanbul 1999, s. 292-293.

¹⁵⁴ Şikari, a. g. e., s. 195.

sus ile ilgili gerek Karaman beyleri gerekse diğer Anadolu Beylikleri beyleri hakkındaki ithamları kadar ağır değildir.

III.

Buna mukabil, Osmanlı tarihçileri de kendi sultanlarının dindarlıkları överken Anadolu Beylikleri beylerinin dinî durumlarını zaman zaman yermişlerdir. Bu yermeden bazen beylikler halkı da nasibini almıştır. Osmanlı kroniklerinin beylikler beylerinin dindar olup-olmadıklarını belirlemedilerindeki kıstas, onların Osmanlı Devleti ile ilişkilerinin müspet veya menfi olup-olmaması ile doğru orantılıdır.

Bu konu ile ilgili ilk kaynağımız olan Anonim Tarih Karamanoğullarını her bakımdan eleştirdiği bölümde sözü, onların dinî durumlarına getirir ve şöyle yazar:

“... İmdi Karamaniler şunculayın dindâr olur, Karamaniler and-ahd olmaz, haram-helâl olmaz, Nicesinden iştmişüz ki “haram taşdur kim yinmez didüklerin...”¹⁵⁵.

Osmanlı kroniğinin bu ifadelerinden Karamanoğullarının İslâmi yaşantıları hakkında ağır sözler sarfettiği anlaşılır. Ona göre, Karamanoğulları için helâl ile haram arasında bir fark yoktur. Hatta, kendilerine ait olmayan en değersiz nesneye dahi sahip olmak için her yolu mübah sayarlar.

¹⁵⁵ Anonim, *Tevârih*, Giese neşr, s. 68.; Lütfi Paşa'da da bu hususla ilgili benzer bir kayıt bulunur:

“İmdi Karamaniler şunun gibi bi-vefa kavm olurlar. Karamanlular'da ‘ahd ü peyman (yemin) olmaz, harâm ve helâl seçmek olmaz. Hele Karamanlular kendü mûkdârün bilür tâyife degildir. Ol ki âyândır beyân itmek hâcet degildir. . .”, Lütfi Paşa, *Lütfi Paşa ve Tevârih-i Âl-i Osman*, Haz. Kayhan Atik, Ankara 2001, s. 178.

Bundan başka, Osmanlılar ile Karamanoğulları arasında cereyan eden siyasî ve askerî mücadele paralelinde, Osmanlı tarihçileri zaman zaman sözü bu hususa getirmişlerdir. Çelebi Mehmed'in kardeşi Musa Çelebi ile Rumeli'de mücadelesini fırsat bilerek Karamanoğlu II. Mehmed Bey'in 1413'de Bursa'yı kuşatması ve şehri tahrip etmesi üzerine, Hadidî onlar hakkında şöyle yazar:

"Dimişdük kim Karamanoğlu geldi
O Bursa şehrini tâlan kıldı

Karamanoğlu'nun işin işitdi
Didi gör bu münâfık ne iş itdi"¹⁵⁶.

Yine, 1433'te Macar, Sırp ve Bizans Haçlı ittifakına, Karamanoğulları da katılmış ve Osmanlı topraklarına saldırmıştır. Buna karşın, II. Murad sefere çıkarak, onları mağlup etmiştir. Anonim Gazavat'a göre barış için gelen elçilere II. Murad:

"Padişah-ı 'alem-penâh hazretleri bu elçilere aslâ iltifât etmeyüb ve yüzlerine bakmayub buyurur kim, Karamanoğlu dedikleri pelidin dini imanı yokdur ve kâfir-i bi-din ile arka bir edüb taht arzusuna düşmüş, ol eyle mi kıyas eder ki bu fesad anun yanına kala"¹⁵⁷, der.

Ayrıca, 1463'te Karamanoğlu İbrahim Bey vefat edince, oğulları arasında taht kavgası başlamış, Akkoyunlular İb-

¹⁵⁶ Hadidî, a. g. e., s. 145.

¹⁵⁷ Anonim, *Gazavat-ı Sultan Murad bin Mehmed Han*, Yay. Halil İnalcık-Mevlüt Oğuz, Ankara 1989, s. 6.

rahim Bey'in oğullarından İshak Bey'i destekler iken, Osmanlılarda Pir Ahmed'e yardım etmişlerdi. Pir Ahmed, Osmanlı kuvvetlerinin yardımı ile beylik topraklarının, Silifke hariç, tamamına hakim oldu. O, Osmanlıların yardımına karşılık vaad ettiği bazı toprak tavizlerinde bulundu. Fakat, bir müddet sonra, Osmanlılara terk ettiği Ilgın ve civarını onlardan geri talep ettiği gibi, bazı tecavüzlere de teşebbüs etti¹⁵⁸. Pir Ahmed'in en sıkıntılı anında yardım gördüğü Osmanlılara muhalefetini Aşıkpaşazâde şiddetle tenkit eder ve şöyle bir şiir yazar:

"Münâfıkdur bozan ol ahdü peyman (yemin)
Nifak eden cihanda mü'min olmaz

Desen Karamana gel ahd dutalum
Ya öldürür seni ya elde komaz

Aşiki ahdı umma Karamandan
Ki bunlar ahdı nedür dahı bilmez" ¹⁵⁹.

Karamanoğullarının yanısıra diğer Anadolu Beylikleri beyleri de, Osmanlı Devleti ile ilişkileri kötü olduğunda, Osmanlı tarihçileri tarafından ağır tenkitlere uğramışlar; doğal olarak bundan "dini" özellikleri de nasibini almıştır.

I. Bayezid 1390 yılında Batı Anadolu seferine çıktı ve sırasıyla Germiyan, Saruhan, Aydın ve Menteşe Beyliği'ni

¹⁵⁸ Tansel, a. g. e., s. 286-287.

¹⁵⁹ Aşıkpaşazâde, a. g. e., s. 215.

ilhak etti¹⁶⁰. Sonuncunun beyi kaçarak Timur'a sığındı ¹⁶¹.
Onun Timur'a ilticasını Hadidî:

"Binüp tenhâ başın aldı vü gitdi
Horasan'a Temür tahtına yetdi

Meğer kim Menteşe oğlu'dı bî-dîn (dinsiz)
Kin gönli buğz u kibridi tolu kin"¹⁶², diye kaydeder.

Yine Hadidî, Osmanlıların yardımı ile 1479'da Dulkadirli Beyliği beyi olup, 1485-1491 yılları arasında vukubulan Osmanlı-Memluklu savaşlarında, önce Osmanlılar tarafında yer alan daha sonra ise Memluklular tarafına geçen Dulkadiroğlu Alaüddevle Bey¹⁶³ hakkında:

"Meger Han Bayezid oldı haberdar
Ale'ddevle adusile oldılar yar

Bu fi'l olur mı din ehline layık
Ola pür-kin iki dilli münafık

Dime anun gibiye dost zinhâr
Ki senün düşmenünle ola yar"¹⁶⁴, diye yazar.

¹⁶⁰ M. Halil Yinanç, "Bayezid I", *İA*, C. II, s. 370.

¹⁶¹ Neşri, a. g. e., C. I, s. 313.

¹⁶² Hadidî, a. g. e., s. 114.

¹⁶³ Refet Yinanç, *Dulkadirli Beyliği*, Ankara 1989, s. 82-87.

¹⁶⁴ Hadidî, a. g. e., s. 329.

Burada görüldüğü üzere, Osmanlı kronikleri kendi devletleri ile siyasî mücadele içinde bulunan rakip Anadolu Beylikleri beylerini ağır ifadeler ile suçlarlar. Osmanlı kroniklerinin bu ithamları İslâm dairesinin dışına çıkma, diğer bir ifade ile dinden sapmaya kadar varır. Öyle ki, onların dini durumlarını eleştirirlerken, haram-helâl bilmez, dinsiz, kindar, münafık gibi İslâm dinine göre çok ağır anlamlar içeren terimleri kullanmaktan kaçınmazlar. Şüphesiz bu, Osmanlılar ile Anadolu Beylikleri arasındaki siyasî mücadelenin çetinliğini ve bundan kaynaklanan psikolojik öfkenin derinliğini gösterir.

VI.

Diğer taraftan, Anadolu Beyliklerine ait elimizdeki birkaç kronik ise mensup oldukları beyliğin beylerinin "dindar"lıklarını ve "veli"liklerini yazarlar. Bunlardan Şikari pek tabiatıyla kendi beylerini dindar, bazılarını da veli olarak gösterir. Şikari, Osmanlı koniklerinden Gelibolulu Ali'nin sûfi diye kaydettiği¹⁶⁵ Karaman Beyliği'nin kurucusu Karaman Bey'in babası Nureddin Sofi'nin veliliğini:

"Ol asırda Şeyh İlyas öyle iştihar (şöhret bulma) verdiki nice vilâyat ve keramâtı zuhur eyledi. Nureddin mülkü, Karamana verüp biat eyledi. Baba İlyas kati ulu şeyh idi. Nureddin Sofu üzlet (yalnızlık) idüp, hırka puş (deriş) oldu. Yedi yıl mağaralarda yattı. Sonra vilâyete kadem (ayak) basdı" der.

O, akabinde de eserine ilaveler yaptığı Yarcani'nin Nureddin Sofu ile ilgili Farsça beyitlerini kaydeder:

¹⁶⁵ Gelibolulu Ali, a. g. e., C. I, Kısım I, s. 615.

“Beter ki cifei Dünya dileş kerd
 Pes ez çendin gaza ber taat üftad
 (Dünya leşini gönlünden çıkarıp attı
 Daha sonra Allah’a itaat yolunda
 kendini bir çok gazaya attı.)

Beher kûh ü beher deşt ü beyaban
 Bedu munis şüd ender vahş ü hayvan
 (Her dağ, her ova ve her çölde
 kendisini vahşi hayvanlar arasında bile sevdirdi)”¹⁶⁶.

Yine, Karamanoğlu I. Mehmet Bey’in ibadet ehli olmasından¹⁶⁷ ve Süleyman Bey’in dindarlığından¹⁶⁸ bahseden Şikari, Alâeddin Ali Bey ve askerlerinin kerâmetini şöyle yazar:

“Alâeddin ne kadar ülema, fudala (faziletli), kadı, müfti, şeyh, vaiz varsa cümlesini beyleriyle alub, seher vak-tinde Kâbe’ye karşı durdular. Feryad idüb didiler ki: “Ya Muhammed!.. Ya Ali!.. Zebun (aciz) ümmetine Hak Tea-la’dan meded ve fırsat dile; kafir bizi muhkem zebun eyledi”. Böyle çağırışdılar ve anı gördüler ki derya yüzünden bir rüzgâr esdi, miskü anber kokuları zuhur eyledi, dürlü

¹⁶⁶ Şikari, a. g. e., s. 16.

¹⁶⁷ “... Karamanoğlu cümle vilâyeti kendi beylerine tevzi (dağıtma) idüb, her gâh (vakit) istiğfar idüb, ibadete başladı”, Şikari, a. g. e., s. 46.

¹⁶⁸ “... Süleyman şah, pak mezhep, pak meşreb, itikadı muhkem bir padişah idi. Bir vakit namazın kazaya komamış idi, ehl-i Kurân hafız idi. Kırk haf-tada bir hatmederdi. Bir sahur namazın kılub viridin sürüb, hamamda gusl idüb, gelüb namazın eda idüb, tilâvet idüb taşra (dışarı) çıkdı”, Şikari, a. g. e., s. 89.

dürlü renkler göründü, yeşil, kızıl eşkâller zahir oldu, zulmet İslâm üstünden kalkub kâfir üstüne düştü..."¹⁶⁹.

Ayrıca, Şikari meşhur Karamanoğlu İbrahim Bey'i kutup, yani büyük evliya dan gösterir ki, buna aşağıda değineceğiz.

Bundan başka Şikari'nin eseri baştan başa incelendiğinde Karaman beylerinin Hz. Mevlana ile daima manevi bir bağlantı içinde oldukları görülür. Nitekim Şikari, Karamanoğlu beylerinin Hz. Mevlana'yı sağlığında ziyaret ettiklerini, duasını aldıklarını, bazı meseleleri danıştıklarını, vefatında ise türbesini ziyaret edip, kurban kestiklerini; onun, rüya veya kerâmet yolu ile Karamanoğlu beylerine yardım ettiğini belirtir¹⁷⁰. Şikari'deki bu kayıtlar, şüphesiz Karamanoğulları'nın Hz. Mevlana'ya sahip çıkma, onun geniş Anadolu cemiyetindeki manevi şöhretinden istifade etme ve Mevleviliği kendilerine ait görme düşüncesinin bir sonucudur.

Diğer taraftan, Anadolu'daki önemli siyasî teşekküllerden olup, kendi adını taşıyan Devletin kurucusu Kadı Burhaneddin Ahmed, divânında nefsinin hakir görenin lider, Hak davasında bulunanların akıbetinin feci, ama kendini Hak yoluna feda edenlerin er kişi olduğunu belirtir:

" Özini alçah gören ser-dâr bolur
-Ene'l-Hak- da'vî kılan ber-dâr bolur
Er oldur Hak yolına baş oynaya
Döşekte ölen yiğit murdâr bolur"¹⁷¹

¹⁶⁹ Şikari, a. g. e., s. 108.

¹⁷⁰ Şikari, a. g. e., s. 44, 189, 194-195, vs.

¹⁷¹ Kadı Burhaneddin, *Kadı Burhaneddin Divanı'ndan Seçmeler*, Haz. Ali Alparslan, Ankara 2000, s. 299.

Buna göre, Kadı Burhaneddin divânında kendisini Allah yoluna adanmış bir şahıs olarak niteler. Bundan başka, Kadı Burhaneddin tarihçisi Esterâbadi de eserinin bir çok yerinde efendisinin dindarlığından, hatta veliliğinden uzun uzun bahseder ve onun bizzat başından geçip kendisine anlattığı rüya, keşif ve kerâmetleri kaydeder. Kadı Burhaneddin Esterâbadi'ye anlattığı rüyalarında, Hz. Peygamber'i rüyasında gördüğünü, onunla Osmanlı padişahı I. Murad ve Memluklu hükümdarı Berkuk hakkında konuştuğunu; başka bir rüyasında ise Hz. Ali'nin kendisine bir kılıç verdiğini belirtir¹⁷². Yine, Esterabâdi, Kadı Burhaneddin'in çocukluğunda görüp, kendisine anlattığı ilginç bir rüyayı eserinde şöyle kaydeder:

"Onun başından geçen olağanüstü olaylardan biri de bana anlattığı şu hikâyede başına gelendir: "Henüz iki yaşında süt emen bir çocukken şu rüyayı gördüm: Başımın üzerine gök kubbeden bir kandil indi. Kandil parlak bir ışık saçıyor ve hemen yanından şöyle bir ses geliyordu: "Ben Cabbar-ı âlem'im (Dünyanın hakimiyim)." Bu sözü duyunca koku ve panik içinde uykudan uyandım Korkudan vücudum tir tir titriyordu"¹⁷³.

Esterâbadi bu rüyayı, Hz. Peygamber'e gelen vahiylelerin geliş biçimi ile mukayese eder; Kadı Burhaneddin'in ilâhi hitaba mazhar olduğunu belirtir ve bu durumu onun kerâmetine bağlar¹⁷⁴. Şüphesiz, eserinin bir çok yerinde Esterâbadi'nin efendisini abartılı bir şekilde övmesi, Kadı Burhaneddin'in anlattıklarına dayanarak onu evliya göstermesi, XIV. asrın sonlarında, Orta Anadolu'da güçlü bir

¹⁷² Esterâbadi, a. g. e., s. 97, 353-355.

¹⁷³ Esterâbadi, a. g. e., s. 62.

¹⁷⁴ Esterâbadi, a. g. e., s. "gös. yer. "

devlet kurup, Anadolu'nun tamamında hakimiyet kurmayı amaçlayan ve bu uğurda hiç durmadan mücadele eden bu hükümdara "kudsiyet" kazandırmaya, dolayısıyla onu Anadolu halkına benimsetmeye yöneliktir.

Bununla birlikte, dönemin tarafsız kaynakları Kadı Burhaneddin'in alim, adil, cesur¹⁷⁵, mert, iyiliksever, ama eğlenceyi de seven ince ruhlu bir şair olduğunda birleşirler¹⁷⁶.

Öte yandan, Anadolu Beylikleri beylerinden Aydınoğlu Umur Bey'in "velilik" durumu da enteresandır. Bunu Osmanlı kroniklerinden Kemalpaşazâde¹⁷⁷ ve Oruç Bey kaydeder. Oruç Bey, Umur Bey'in velilik halini:

"Ol vakit El Beğlerinden Aydın Bey'in oğlunun oğlu Gazi Umur Bey deniz yüzünde gemilerle gazilerle gazâ ederdi. Evliyalığı zahir olmuş er idi. Süleyman Paşa Bolayır'ı aldıkda Gazi Umur Bey beraberdi. Süleyman Paşa'ya: "Paşa Sultan! Şimdiden sonra artık Anadolu'ya geçmeye sana izin yoktur" dedi. Süleyman Paşa Umur Bey'in sözünü dikkate aldı. Takdirde olsa gerekti..."¹⁷⁸, diye kaydeder.

Osmanlı tarihçilerinden Oruç Bey ve Kemalpaşazâde siyasî rakipleri olan, bir Anadolu beyini niçin açıkça över-

¹⁷⁵ Mesela, Kadı Burhaneddin Ahmed Timur'dan çekinmez ve ona karşı bir ittifakın öncülüğünü yapar. O, divânında bu husustan bir kıta ile şöyle bahseder:

"Ezelde Hak ne yazmışsa bolur

Göz neniki görececek ise görür

İki âlemde Hak'a sığınmışuz

Tohtamış ne ola, ya Ahsah Temur", Kadı Burhaneddin, a. g. e., s. 298.

¹⁷⁶ Yaşar Yücel, *Anadolu beylikleri Hakkında Araştırmalar-II*, Ankara 1991, s. 207-211.

¹⁷⁷ İbn-i Kemal, a. g. e., II. Defter, s. 169-170.

¹⁷⁸ Oruç Bey, a. g. e., s. 38.

ler? Birincisi, XIV. yüzyılın ilk yarısında Osmanlılar ile Aydınoğulları sınırdaş değildi, dolayısıyla henüz bir rekabet yoktu. İkincisi, Umur Bey, kıt imkanlar ve zor şartlarda Ege denizi ve Balkanlar'da yaptığı gazalar ile İslâm aleminde haklı bir şöhrete sahipti. Üçüncüsü ise Osmanlı şehzadesi Süleyman Paşa ile Rumeli'de işbirliği yapmıştı.

V.

Diğer taraftan, Osmanlılar ile Karamanoğulları arasındaki psikolojik mücadelenin boyutunu gösteren başka bir hadise de, her iki tarafında aynı menkıbeyi sahiplenmeleridir. Şöyle ki, Osmanlılar adına I. Murad'a ithaf edilen bir menkıbenin aynısı Şikari'de Karamanoğlu İbrahim Bey'e ait gösterilir. Namazda Kâbe'nin görülmesi eksenine oturtulan menkıbede neredeyse sözler bile aynıdır. Bu menkıbe Osmanlı kroniklerinden Kemal¹⁷⁹, Halil Konevi¹⁸⁰ ve Neşri'de yer alır. Neşri, "Kâbe" menkıbesini:

"Hiçbir ahad (kişi) bunun velâyetinde (velilik) şek (şüphe) itmezdi ve şöyle rivâyet iderler ki, bir kez imamına¹⁸¹ ağlayub, eyitdi: "Mevlâna benüm günahım çokluğundan mı dur ki namaza tekbir bağlayıcak, üç kerre Allahü ekber diyüb tekbir itmeyince Ka'be-i müşerrefi

¹⁷⁹ Kemal, *Selâtin-nâme*, (1299-1490), Haz. Necdet Öztürk, Ankara 2001, s. 63.

¹⁸⁰ "Murad tahta geçince din ve devletin kuvveti artarak, şirk ve küfr ortadan kalktı. O, büyük adil ve dindar bir hükümdar idi. Bunu gösteren hikayelerden biri budur: Padişah daima tekbir'ül-iftitâh (namaz tekbiri) akdini üç defa yapıyordu. Günün birinde veziri Hayrüddin Paşa sebebini sorunca: "Siz tekbir'ül-iftitâh alırken bir defade Kâbeyi görüyorsunuz, ben ise üçüncü defada görüyorum", dedi. Onun bu velâyet kıssası alemde meşhurdur", Robert Anhegger, "Mehmed B. Hacı Halil ül-Kunevî'nin Tarih-i Âl-i Osman'ı", *İÜ. Ed. Fak. TD*, C. III/ IV (1952 İstanbul), s. 55.

¹⁸¹ Halil Konevi'de imam yerine vezir Hayreddin Paşa geçer. Anhegger, a. g. m., s. "gös. yer."

şerefeha'llahü müşahade (görme) idemezsin. Sen heman bir tekbirde ne hoş müşahade idersin" dedi. Gayet salihliğinden, her kişi tekbir bağliyacak kendü gibi Ka'be-i şerefeha'llahü görür sanurdu..."¹⁸², diye yazar.

Buna mukabil Şikari, Karamanoğlu İbrahim Bey'in dindarlığını değinip, evliyalık derecesinin "kutup" olduğunu belirttikten sonra:

"... İmamına bir gün, "evvel tekbirde Kâbetullah sana aşikâre olur mu, bana ikinci tekbirde ancak olur" deyü sual edüb imamı dahi " Sultanım, hazretünüzde saltanat davası olmağın evvel tekbirde görünmeye mani olur" deyu cevap virmişdir..."¹⁸³, der.

Aynı içerikli olan bu menkıbenin kaynağının tek olduğu malumdur. O halde kim diğerinden bu menkıbeyi almıştır? Kâbe menkıbesini konu edinen her üç Osmanlı tarihçisinin de eserlerini XV. yüzyılın son çeyreğinde yazdıkları ve Karamanlı Şikari'nin eserinin ise XVI. yüzyılda yazıya geçirildiği¹⁸⁴ ve ithaf edilen Karaman beyi İbrahim Bey'in I. Murad'dan 40-50 sene sonra hüküm sürdüğü dikkate alındığında bu menkıbenin Osmanlılara ait olduğu anlaşılır.

Bu menkıbenin taraflarca paylaşılmasının sebebi onun Anadolu halkı arasında yayılması ve tutulması olmasıdır. Nitekim, bu menkıbe günümüzde de halk arasında yaygın olarak anlatılır. Netice itibari ile bu menkıbenin bizim için ilginç tarafı, psikolojik mücadele adına her iki tarafın da bunu kendi amaçları doğrultusunda kullanmasıdır.

¹⁸² Neşri, a. g. e., C. I, s. 307.

¹⁸³ Şikari, a. g. e., s. 191.

¹⁸⁴ Şikari, a. g. e., s. 8.

Bundan başka, birine ait menkıbeyi diğerinin kendine ait göstermesi veya böyle yapma zorunluluğu, hem mücadelenin sertliğine hemde psikolojik mücadele unsurlarından “dindar”lığın veya “veli”liğin önemine delildir.

Cesurluk / Korkaklık

*"(II.Mehmed'in nedimi)Karamanoğlu'nun
ardınca yele yele âciz olıcak, Karamanoğlu'na
eyitti: "Sultanım Osmanlı'nın ölüsünden böyle
kaçarsın eğer dirisi gelse halin ne olurdu?"*

Neşri

*"... İzmiroğlu Osmanlıyı beğenmezdi.
Osmanlıya "tavşan" diyii ad vermişti.
Kendüilere "kurt" didirmişdi.
Oğlunun adı Kurt Hasan idi..."*

Anonim tarih

Cesur ve korkak kavramları birbirine zıt olarak insan fıtratında mevcut olan olgulardır. Toplumlar da bireylerden müteşekkil olduğuna göre, bu kavramların toplumsal bir yönünün olması da tabiidir. Aynı his, düşünce, ahlaki anlayış içinde bulunan cemiyetler de milleti oluşturur. Bu sebeple, cesur ve korkak kavramları bir milletin genel karakteri olabileceği gibi, zaman, mekan, iktisadî ve içtimaî şartlar da bu kavramların şekillenmesinde etkili olabilir. Tarih laboratuvarına baktığımızda, fakir, güçsüz ama manevi bütünlük sağlamış milletlerin, çok zengin, askeri varlığı güçlü ama doyuma ulaşmış, değerleri zayıflamış milletlere galip geldiğinin sayısız misali mevcuttur.

Bundan dolayı, psikolojik savaşın en önemli unsurları arasında cesur ve korkak kavramları da yer alır. Bunlar devletler tarafından geçmişte kullanıldığı gibi, günümüzde de kullanılmakta, gelecekte de kullanılması muhakkak gibi

görülmektedir. Çünkü, kendini olduğundan daha güçlü göstermek, karşı tarafa korku salabildiği gibi kendi toplumuna veya askerî gücüne cesaret verebilmektedir.

Bunun en tipik örneğini, 1220'li yıllardan itibaren Moğolların İslâm alemini baştan başa işgal ettiklerinde, ele geçirdikleri ülkelerde yaptıkları yağma, talan, korkunç işkence ve katliamların sonucu, işgal altındaki memleketlerin halklarında görmek mümkündür. Moğolların yaptıkları işkence ve toplu katliamların psikolojik etkisi ile insanlar kendilerine olan güvenlerini yitirdikleri gibi, toplumlar gereğinden fazla "korkak"laşarak Moğol gücünü zihinlerinde abartmışlardır.

Bu husus ile ilgili Moğol işgaline çağdaş olup, olayların birinci şahitlerine dayanarak hadiseleri yazan meşhur tarihçi İbnü'l-Esir eserinde bir şahsın başından geçen çok ilginç bir hadiseyi nakleder:

"Ben on yedi arkadaşım ile birlikte yolda seyrediyordum. Moğollardan bir atlı gelip karşımıza dikildi ve bize bazı şeyleri söylemeye başladı, o emir verdikçe arkadaşlarım da bu emirlere uymaya başladılar. Onlara: "Bu tek başına bir adamdır, neden bunu hemen öldürüp kaçmıyoruz?" deyince bana: "Ondan korkuyoruz" dediler. Bunun üzerine bende: "Bu adam bizi şu anda öldürmek istiyor; iyisi mi biz onu öldürelim ve olabilir ki öldürdükten sonra Allah bize bir kurtuluş yolu açar" diye karşılık verdim. "Allah'a yemin ederim ki, hiç kimse cesaret edip de buna girişemedi. Sonunda ben elime bir bıçak alıp adama saldırarak onu öldürdüm ve hep birlikte kaçıp kurtulduk"¹⁸⁵.

¹⁸⁵ İbnü'l-Esir eserinde bu hususla ilgili enterasan başka bir hadiseye de yer verir:

Bundan başka, Hz Peygamber M.630'da Mekke'yi fetih için şehir civarına geldiğinde gece askerlerine meşaleler yaktırmış, böylece ordusunun sayısını olduğundan fazla göstererek, Mekkelilere korku salmış ve bu sayede ertesi gün fazla bir direnişle karşılaşmadan şehri zaptetmiştir¹⁸⁶. Yine, XVI.asırda meşhur Osmanlı kaptan-ı deryası Hayreddin Paşa'nın Akdeniz'de Hristiyan sahillerine verdiği korkunun tesiri o kadar etkili olmalı ki ağlayan çocuğunu susturmak isteyen annelerin "*Barbaros geliyor*" diyerek onları korkuttukları halen bilinir.

Ayrıca, 1240 Baba İshak isyanında birkaç kez mağlup olan Selçuklu askerleri, Babailer'in ölmezliğine inanıp yeniden savaşmak istemeyince, Hristiyan hassa birlikleri ordunun ön safına konmuş; onlar da benzer korkuyu yaşadığı için "haç" çıkarttıktan sonra savaşa girmişlerdir¹⁸⁷.

". . . Moğollar'dan birisi adamın birini yakalamış, fakat bu Moğol askerinin yanında adamı öldürecek bir şey olmadığı için adama : "Başını şuraya koy ve sakın hareket etme" demiş, adam da hiç yerinden hareket etmeksizin başını yere koyup beklemiş, Moğol askeri de gidip bir yerden kılıç bulup getirerek adamı öldürmüştü. " İbnü'l-Esir, *El- Kâmil Fi't-Tarih*, Çev. Ahmet Ağırakça- Abdülkerim Özaydın, C. XII, İstanbul 1987, s. 464.

¹⁸⁶ Taberi, a. g. e. s., C. V, s. 668- 669.

¹⁸⁷ "Bunun üzerine, Roma (Anadolu) diyarının asilzâdeleri ihtiyar Baba'ya karşı pusu kurdular ve Baba'yı pusuya düşürerek boğdular. Babanın müridi İshak ile adamları onu bulamayınca babanın kendilerine yardım etmek üzere melekleri getirmek için gitmiş olduğu şayiasını yaydılar ve Amasya'ya karşı vahşiyane bir muharebe açtılar. Roma diyarından gelip toplanan altmış bin atlı, altı bin Arap (Türk)'tan müteşekkil bu küçük kuvvete hücum edemediler . Bunun üzerine Sultan'ın hizmetinde bulunan bin Freng atlı hiddet ile alevlenerek dişlerini gıcırdattılar ve yüzlerinin üzerine haç işaretleri yaparak bu sapık adamların üzerine hücum ettiler ve bunları dağıttılar. Daha sonra Araplar da bunlarla beraber hareket ederek Türkmenleri çemberlediler ve hepsini kılıçtan geçirerek mahvettiler." Gregory Abû'l- Farac, *Abû'l- Farac Tarihi*, Suryancadan İngilizce'ye Çev. Ernest A. Wallis Budge, Türkçeye Çev. Ö. Rıza Doğrul, C. II, Ankara 1999, s. 540; İbn Bibi, a. g. e., C. I, s. 52.

Diğer taraftan, fertler ve devletler “korkak” kavramını rakiplerini küçültmek amaçlı da kullanmıştır¹⁸⁸. Çünkü, gerek bireyler gerekse topluluklar korkağın değil cesurun yanında yer alır. Kendilerini onun yanında güvende hisseder.

Nitekim, XIII. asrın başlarında İslâm aleminin en büyük devleti Harzemşahların hükümdarı olmasına ve büyük bir orduya sahip bulunmasına rağmen, korkaklığı yüzünden panikleyip, Moğollara karşı gerekli mücadeleyi veremeyen Muhammed Harzemşah süratle onların önünden kaçıp, Hazar Denizi’nde sığındığı bir adada zaruret içinde ölmüştür¹⁸⁹. Bu hükümdarın yersiz korkaklığı bütün İslâm aleminin Moğollar tarafından zaptına ve yakılıp yıkılmasına sebep olmuştur. Oysa, babasının aksine cesur bir şahsiyet olan Celâleddin Muhammed, elindeki yetersiz kuvvetlere rağmen sonuna kadar Moğollara direnmiştir. Nitekim, Moğolların meşhur hükümdarı Cengiz Han, onu Sind nehri kenarında her taraftan sardığında, o yine cesaretle savaşmış, sıkışınca da atını nehre sürerek karşı yakaya geçip kurtulmuştur. Bu hadiseyi seyreden Cengiz Han:

“Böyle oğula sahip babaya ne mutlu! Su ve ateş gibi iki belâ girdabından kendini kurtarıp sahile vardı. O başımıza büyük işler açacak. Onun karşısında akıllı bir insan nasıl gafil durabilir?”¹⁹⁰,

¹⁸⁸ Mesela, Neşri 1473 Otlukbeli Savaşı’nda mağlup olduktan sonra savaş alanını terk eden Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan ve Karamanoğlu Pir Ahmed için:

“Evvelden kaçmağı yeğ bilirdi. Hasan Draz, rah-ı dıraz-ı (uzun yol) eline alıp, havayı Tebriz-i heves edip, Pir Ahmed dahi yanına düşüb, şir (arslan) elinden kurtulmuş ahû (ceylan) gibi, at yarıstırıp biri birine geçe kaçarlardı. Dereyi tepeyi sıçrayıp geçerler, korkularından, hâşâ tumanlarına sıçarlardı”, der. Neşri, a. g. e., C. II, s. 817.

¹⁸⁹ İbrahim Kafesoğlu, *Harezmşahlar Devleti Tarihi*, Ankara 1992, s. 275-285.

¹⁹⁰ Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara 1998, s. 344.

diyerek azılı düşmanı Celâleddin'in cesaretini över.

Bundan başka, devletler rakiplerini tahrik amaçlı olarak da bu kavramı kullanmışlardır. Bazen bu psikolojik baskı altında ezilen devletler, gereksiz cesaretle felaketlerini hazırlamıştır. Mesela, Yavuz Selim'in 1514'de Çaldıran Savaşı öncesinde günlerdir Safevi topraklarında bulunduğunu, halbuki ülkelerin hükümdarların namusu olduğunu içeren mektuplarına karşın, Osmanlı Devleti'nin askeri gücünü bilen Şah İsmail savaştan kaçınmış; fakat daha sonra bunu gurur meselesi yapan komutanlarının baskısı ile Osmanlıların karşısına çıkmak zorunda kalmıştır¹⁹¹.

Burada ortaya koyduğumuz psikolojik mücadele yöntemlerinin benzer şekilde Osmanlı ile Anadolu Beylikleri arasında olması doğaldır.

I.

Osmanlılar ile Karamanoğulları arasında ilk büyük savaş 1387'de vukubulmuştur. Hemen hemen iki tarafta denk kuvvetlere sahiptir. Bundan dolayı bu savaş öncesi karşılıklı güç gösterisi ve meydan okuma söz konusudur. Neşri'ye göre savaş öncesi Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey gönderdiği elçi vasıtasıyla I. Murad'a:

"Leşker (asker) üm, leşkerünce vardır, Eğer barışursan barışurun, eğer uruşursan uruşurun; derdüne derd, merküne merk virürüm didi"¹⁹².

¹⁹¹ Taha Akyol, *Osmanlı'da ve İran'da Mezhep ve Devlet*, İstanbul 1999, s. 78.

¹⁹² Neşri, a. g. e., C. I, s. 219.

Burada görüldüğü üzere Alâeddin Ali Bey, Osmanlıların askerî gücünü bilir, onlardan çekinir, ama psikolojik mücadelenin gereği, meydan okuyarak üst perdeden cevap verir.

Osmanlıların Karamanoğulları'nu korkaklıkla suçladıkları meşhur bir hadise, 1413 yılında Çelebi Mehmed'in kardeşi Musa Çelebi ile Rumeli'de mücadele etmesinden istifade ile, Bursa'yı kuşatan Karamanoğlu II. Mehmed Bey'in Musa Çelebi'nin cenazesinin gelmesi üzerine kaçıışı ile ilgilidir. Neşri bu kaçış hikayesini şöyle yazar:

“Bunlar bunda bu suretle ceng ederken, nâgâh (birdenbire) bir gün haber gelip” Musa Çelebi'nin ölüsü Kaplıca imaretine geldi” didiler. Karamanoğlu'nun can başına sıçrayıp, f'îl-hâl atlanıp, Musa Çelebi'nin meyti üzerine geldi. Tabutunu açtırıp, Musa Çelebi'yi görmeyince inanmadı. Zira Musa Çelebi'yi görmüştü, bilirdi. Andan Karamanoğlu, heman ol gece kuyruk göte kısıp, dahi Kirmastı (M.Kemalpaşa) yolundan kaçtı. Zira bu geldiği yolların derbentlerini hep kesip dururlardı. Geçemediğini bilip, Kirmastı yoluna gitti. Bursa halkı dahi kaleden çıkıp, bunlara hey urup eyittiler: “Osman'ın oğlunun ölüsünden böyle korktunuz. Vay eğer dirisi gelseydi” dediler. Ve Karamanoğlu bu suretle isti'câl (acele) edip, kaçarken hâslarından bir nedimi var idi, Harman Danası derlerdi. Gaayet semiz ve büyük er idi. Karamanoğlu'nun ardınca yele yele âciz olıcak, Karamanoğlu'na eyitti: “Sultanım Osmanlı'nın ölüsünden böyle kaçarsın, eğer dirisi gelse halin ne olurdu?” dedi. Bu söz Karamanoğlu'na gaayet âr' gelip, buyurdu. F'îl-hâl bu nedimi bir ağaca asa kodular..”¹⁹³.

¹⁹³ Neşri, a. g. e., C. II, s. 523; İdris-i Bitlisi'de bu hadiseyi Neşri'ye benzer ifadeler ile kaydeder. O, ayrıca ilave olarak, Kirmastı yolundan kaçan

Bu hadiseden bahseden Anonim Tarih, Karamanoğulları'nın kaçıışı üzerine Osmanlı halkının *"Karamanoğlu'nun geldiği gün doğusundan imiş. Gittiği gün batısından imiş"* diyerek türkü söylediklerini, yani onlar ile alay ettiklerini belirtir¹⁹⁴.

Osmanlı kroniklerinin Karamanoğulları'nı korkaklık ile suçladıkları bir hadise de 1423'te Karamanoğlu II. Mehmed Bey'in Antalya kuşatması esnasında ölümü ve Karamanoğlu ordusunun geri çekilmesi ile ilgili olup, Anonim Tarih¹⁹⁵ ve Gelibolulu Ali'de kayıtlıdır. Ali'ye göre olay şu şekilde gerçekleşmiştir:

"... İbrahim Beğ dahî babası cenazesini arkurı bir bârgîre(at) yükletti. Bâr u büngâh u hayme vü hangâh(üzerine konulan yük) nakline kadir olmayub, firar itdi. "Ardımızca Osmâniyân geliyor" diyû bir gün bir gice gitdiler. İrtesi ki, selâmet yakasına yetdiler, beğleri nâmındaki müfsidün meyyitini garıb sûretde gördiler. Bir veçhile yüzünün ve başının derisini gice içinde has ü hâşâk(çalı çırpı) sarmış, ancak bir kuru kemik kalmış. Ne hâl ise getürdiler, yerlerine vardıklarında defn eylediler"¹⁹⁶.

Karamanoğlu II. Mehmed Bey'in sürekli kaçtığına, Germiyan Beyliği topraklarına geldiğinde dahi duramadığını ve dinlenmeden yoluna devam ettiğini belirtir. O, devamlı, durmaksızın devam eden kaçıştan bunalan nediminin sözlerini ve başına gelenleri kaydeder:

"Ey şehriyâr-ı şecâ'at-şî'âr (yürekli hükümdar) Çünkü Al-i Osman'ın bir merde (ölü) sinden böyle firar edersin. Eğer o hanedândan bir zindesi te'âküb (takip) eylese ne tedbir ederdin" diyince, mizacına el vermedüğünden ol nedim-i hak-gûyi (doğru söz söyleyen nedimi) bir dirakte salb (ağaca asma) eyledi", İdris-i Bitlisî, *Heşt Behişt*, Farsçadan Osmanlıcaya Çev. Abdülbaki Sadi, Süleymaniye- Hamidiye ktb. nr. 928, vr. 353-a.

¹⁹⁴ Anonim, *Tevârih...*, Giese neşr, s. 57.

¹⁹⁵ Anonim, *Tevârih...*, Giese neşr, s. 66.

¹⁹⁶ Gelibolulu Ali, a. g. e., C. I, Kısım. I, s. 338-339

Buna mukabil, pek tabiî olarak Karamanoğlu tarihçisi Şikari hadiseyi farklı bir şekilde ifade eder:

“... Meğer mel’unun muradı hile idi, Mehmed Han beyleri ile kapunun önüne geldi, bir top hazır eylemiş idi, Mehmed Han’a nişan alub atdı, top dokunub şehid oldu. Karaman beyleri, Mehmed Han’ın şehid olduğın gürüb, geçüb Lârende’ye geldiler. Mehmed Han’ı defn ittiler, kırk gün matem idüb, andan sonra divan idüb, ibrahim Han’ı şah kıldılar...”¹⁹⁷.

Bu iki kayıttan hangisi doğru? Bunu tespit etmemiz mümkün değildir. Şikari II. Mehmed’in ölüm şekli hakkında Osmanlı kaynakları ile birleşiyor; hatta, onu sanki kafirler ile savaşıp ölmüş gibi “şehit” addediyor. Bunun ötesinde, Osmanlı kaynaklarında geçen kaçış ve o esnada vukubulan olaylar doğru olsa bile, taraflı bir tarihçinin yani şikari’nin bunu kaydetmemesinin tabiidir.

Osmanlı kaynaklarının Karamanoğullarını korkaklıkla suçladıkları bir başka hadise de, II. Mehmed (Fatih)’in 1451’deki Karaman seferi ile ilgilidir. Aşıkpaşazâde, II. Mehmed’in bu sefere çıkmasından bahsederken:

“...Karamanoğlu doğurduğu haramzâda oğlanlar cemî’isi kaçtılar. Anaları karnına girdiler”¹⁹⁸, diye yazar.

Öte yandan, Osmanlı kroniklerinden Anonim Tarih’te Karamanoğullarının vasıflarını genel olarak değerlendirirken, onların bu yönüne de temas ile, her defasında mağlup olup kaçmalarına rağmen övünmeye devam ettiklerini:

¹⁹⁷ Şikari, a. g. e., s. 185.

¹⁹⁸ Aşıkpaşazâde, a. g. e., s. 191.

“Gel bunu gör kim Karamanoglunun başına şol kadar haller geldi, hiçbir Karamanludan işitdünüz mi kim “ Karamanlu zebûn oldu? Ya Osmanlu yeğindür” diye, öldürürler ise dimez. Osmanlu anları sır, kovar, kaçup giderler gine öğünmesin komazlar”¹⁹⁹,

ifadeleri ile çarpıcı bir şekilde ortaya koyar.

Osmanlı kroniklerinin genelde Karamanoğullarını korkaklıkla suçlamalarına mukabil, Karamanlı tarihçi Şikari, kendi beylerinin cesaretini kaydeder. O, Karaman Bey (1256-1261)’den “... Ve bahadırılıkta nazırı yoktu. Ve sahâvetle(cömertlik) nam çıkarmışdı. Saldığı gürzü diyar diyar gezdirdiler. Kimse salmağa kadir olmadı...” ve Alâeddin Bey (1361-1397)’den “Şahzâde Alâeddin kati bahadır, şeci dilâver, civan olmuş idi. Gürz salmakda yay çekmekde, ok atmakta, silahşorlukda ve ilimde misli yokdu”²⁰⁰, diye yazar.

II.

Osmanlılar, Anadolu Beyliklerini korkaklık ile suçlar-ken, elimizdeki kaynaklar nispetinde Anadolu Beylikleri de Osmanlıları aynı gerekçe ile itham etmiştir. XIV. asrın son çeyreğinde Kadı Burhaneddin Ahmed’in kendi adıyla anılan devleti Orta Anadolu’da güçlü ve etkili durumda idi. 1380’li yıllardan itibaren bu devlet ile Osmanlılar arasında Orta Karadeniz bölgesi hakimiyeti için kıyasıya bir rekabet yaşandı. Kadı Burhaneddin, Osmanlı ordularının Yeşilirmak havzasına sarkması ve yerel beylerin onların tarafına geçmesi üzerine duruma müdahale etti. 1392’de Çorum civarında Kırkdilim kalesi yanında yapılan muharebeyi I.

¹⁹⁹ Anonim, *Tevârih...*, Giese neşr, s. 68.

²⁰⁰ Şikari, a. g. e., s. 17, 61.

Bayezid'in oğlu Şehzâde Ertuğrul komutasındaki Osmanlı ordusu kaybetti ve şehzâde katledildi²⁰¹. Bu hadiseden Osmanlı kronikleri'nin ya hiç bahsetmemesi ya da geçiştirmesi enteresandır²⁰². Buna mukabil, Kadı Burhaneddin'in tarihçisi Esterâbadi, Kırkdilim Savaşı'nı tafsilatlı olarak kaydediyor. O, bu savaşta Osmanlıların korkup kaçtıklarını ve saklandıklarını:

“Osmanlılar yorgun ve bitkin bir halde kaçıp dağılmaya başladılar. Kendilerini dağların kovuklarına, mağaralara, çalılarının arasına ve sarp yerlere attılar”,

şeklinde ifade ettikten sonra, Kadı Burhaneddin'in ağzından aynı hadiseyi:

“Sultan, Osmanoğlu'nun dağın yamacına sıkıca yerleştiğini, granit taşının içine ateş gibi girdiğini, namusunu ve şerefini kaybetmemek için gayret ve çabada bulunmadığını, o zor durumun onun sinirlerini harekete geçirmede, o küçülme ve alçalmaya razı olup, sığındığı yerden çıkmadığını görünce, o ulaşılması güç yerin giriş ve çıkışlarını gözetlemelerini...”²⁰³, diye kaydeder.

²⁰¹ Yücel, Anadolu beylikleri. . . , C. II, s. 151 ; Uzunçarşılı, a. g. e., C. II, s. 277.

²⁰² Neşri hadiseyi “. . . Ve bundan öndin Kırkdilim adlı yirde Hünkâr ile Kadı Burhaneddin'ün bir vakı'ası olmuşdı” (Neşri, a. g. e., C. I, s. 321), şeklinde kısa bir cümle ile geçiştirirken, Kemalpaşazâde Kırkdilim savaşından hiç bahsetmez. Bununla birlikte, 1401'de Sivas'ın Timur tarafından yıkılıp yıkılmasının ardından, I. Bayezid'in bu hususla ilgili üzüntüsünü bir vesile ile dile getirir: Yıldırım Bayezid bir gün Bursa'da yaptırdığı imaretin işlerini kontrol ederken, şehrin kenarında bir çobanın sürüsünün yanında, memleketini ve yarını anıp yanık yanık düdüğü (kaval) çaldığını duyar. Bunun üzerine Yıldırım Bayezid şöyle der:

“Çal bire, çoban çal! Ne canun yandı, ne cigerün yakıldı?

Ertuğrul gibi oğlun mı öldi, Sivas gibi şehrin mi yıkıldı? ” (İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman, IV. Defter*, Haz. Koji İmazawa, Ankara 2000, s. 385.)

²⁰³ Esterâbadi, a. g. e., s. 374-375; Esterâbadi bu tür sözleri, Aksaray, Niğde vs. yöresi için rekabet içinde oldukları Karamanoğullarından da esirge-

Osmanlıları korkaklıkla suçlayan Anadolu Beylikleri beylerinden birisi de İzmiroğlu (Aydinoğlu) Cüneyd Bey'dir. Bununla ilgili kayıtlar Osmanlı kroniklerinden Anonim Tarih'te ve Aşıkpaşazâde'de mevcuttur. Osmanlı tarihçileri bu hadiseye yer vermekle birlikte esasta onlar, alay bahsinde belirtileceği üzere, meseleyi kendi açılarından değerlendirirler ve Cüneyd Bey ile istihzâ ederler. Ayrıca, çağdaş Bizans tarihçisi Dukas'da bu hadiseden bahseder²⁰⁴.

Daha evvel ifade edildiği üzere İzmiroğlu Cüneyd Bey XV. asrın başından itibaren çeyrek yüzyıl Osmanlılar ile mücadele etmiş; farklı şekillerde de olsa varlığını devam ettirmiştir. Osmanlı kroniklerinden Anonim Tarih, Cüneyd Bey'in gayet mağrur olduğunu, kendi beyliğini, Osmanlı Devleti'nden üstün gördüğünü belirttikten sonra:

"... İzmiroğlu Osmanlıyı beğenmezdi. Osmanlıya "tavşan" diyü ad vermişti. Kendülere "kurt" didirmişdi. Oğlunun adı Kurt Hasan idi..."²⁰⁵, der.

Burada üzerinde durulması gereken husus, küçük bir beyliğin başında olmasına rağmen, çeyrek asır boyunca büyük bir devlete karşı direnen bir beyin psikolojisidir. Osmanlı kronikleri her ne kadar onunla istihzâ etse de, gerçekte, Cüneyd Bey'in mücadelesinin boyutu onun "cesur" olduğuna delildir. Onun kendine ve oğluna taktığı "kurt"

mez. Kadı Burhaneddin'in Karamanoğulları üzerine yaptığı seferde Alâeddin Ali Bey'den bahseden Esterâbadi:

"Her zaman yaptığı gibi ülkesini yağma ve talana terk etti. Yanında bulunan askerlerle hezimet yolunu tutup Konya Kal'ası'na sığındı. Kadınlar gibi duvarların ve kapıların arkasına çekildi. . .", diye yazar. Esterâbadi, a. g. e., s. 479.

²⁰⁴ Anonim, *Tevârih...*, Giese neşr. . . , s. 69-70; Aşıkpaşazâde, a. g. e., s. 166; Dukas, *Bizans Tarihi*, Çev. VL. Mirmiroğlu, İstanbul 1956, s. 115-116.

²⁰⁵ Anonim, *Tevârih...*, Giese neşr. . . , s. "gös. yer. "

lakabı bağımsızlığı ve cesareti, Osmanlılara isnad ettiği “tavşan” lakabı ise korkaklığı temsil eder.

Cüneyd Bey’in cesur hareket ve tavırlarında, büyük dedeleri Aydınoğlu Gazi Mehmed Bey ve özellikle Gazi Umur Bey’in yakın geçmişte elde ettikleri “gazi” kimlikleri, dolayısı ile hem İslâm alemi hem de onun içinde Anadolu’daki haklı şöhretlerinin ve kendilerine karşı gösterilen sempatinin önemli yeri vardır²⁰⁶. Bundan başka, Osmanlı Devleti’nin gücü ile mukayese ettiğimizde, bunda etrafındaki az sayıda ama cesur ve savaşçı askerlerinin bulunmasının da etkisi olmalıdır. Böylece, Cüneyd Bey hem kendisi hemde cesur askerlerini çok güçlü rakibine karşı mücadelelerinde psikolojik olarak hazırlamış oluyordu. Kuşkusuz, Osmanlılara karşı uzun müddet direnmesinin sırrı da burada olsa gerek.

Osmanlıları korkaklıkla suçlayan kaynaklardan diğer biri de pek tabii olarak onların kadim rakibi Karamanoğulları’nın tarihçisi Şikari’dir. Ona göre İbrahim Bey vefatından önce:

“Benim zamanıma gelince Osmanoğulları bizden korkarlardı. Bizim onların üstüne galebemiz var idi. Şimden sonra anlar bize galebe ider, müdare (yüze gülme) idersiz”²⁰⁷, şeklinde nasihat verdiğini kaydeder.

Bu nasihatte bir ezikliğin varlığı görülür. Çünkü, önce Osmanlıların Karamanoğullarından korktuğu vurgulanmakla birlikte, artık Osmanlıların gücü kabul edilir. Buna sebep de, bu kayıttan biraz önce II. Mehmed (Fatih)’den bahsedilmesi, dolayısıyla bu sözün Fatih döneminde söylenmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

²⁰⁶ Akın, a. g. e., s. 15-52.

²⁰⁷ Şikari, a. g. e., s. 191-192.

Vefasızlık, Nankörlük, İhanet ve Sözünde Durmama

*"Karamanoğlu eyitti: "Ol vakit
koynumda bir giüvercin var idi.
Ol can üzerine and içtim. Sonra
giüvercin salıverdim And bozuldu."*

Neşri

*"Karamanoğlu İbrahim eyitdi:
"Ben ol vakit yıl dimediim, yel didiim.
Ol vakitden beni yidi yel değıil
yüz yel oldu, yüz esdi" diyü cevap
vermiş."*

Anonim Tarih

*"Karamanoğlu İbrahim eyitdi: "Didi ki:
"Ne acib! Osmanoglu Bayezid Han'ın
ahdi andı, diiriist değıil. Yohsa Kelimullah'a
itikadı yok mudur? Yedi kere ahd eyledi,
yine bozdu."*

Şikari

İnsan ve cemiyetleri kendine bağlamanın, onları peşin-
de sürüklemenin en önemli aracı inandırıcı olmak ve güven
vermektir. Devletlerin teşkilinde, gelişmesinde ve devamlı-
lığında toplum tarafından benimsenme en önemli etkenler-
den biridir. Tarih bunun bol misalleri ile doludur.

Safevi Devleti'nin kuruluşunu buna misal verebiliriz.
Safevi ailesinden, önce Şeyh Cüneyd (öl.1460), daha sonra
da oğlu Şeyh Haydar (öl.1488) siyasî faaliyetlerini kendile-
rine ölümüne bağlı, fakir, silahsız ve asker olmayan köylü
ve konar-göçerler sayesinde devam ettirmiş; bu inançlı kitle
Safeviler'i en zor günlerinde bile terk etmemiştir. Nitekim,
Şah İsmail 1500 yılında asker toplamak amacı ile Erzincan'a

gelişip kendisine itaat edenleri davet ettiğinde, Dulkadir Bölgesi'nden bir genç gerdeğe girmeden Erzincan'a hareket etmiştir²⁰⁸. Safevilerin kısa bir sürede Akkoyunluları mağlup ederek 1501'de devletlerini kurmalarında bu zihniyetin önemli bir katkısı olduğu aşıkardır.

Psikolojik savaşın başarılı olmasında diğer önemli etken de inandırıcılığın devamlılığıdır. Mesela, Osmanlılar Avrupa ile mücadelesinde "gaza", "cihad" kavramlarının yanına, ulaşılması çok güç olan bir hedefi "kızıl elmayı" koymuş ve bunu asırlarca Rumeli uçlarında yaşatmıştır. Osmanlıların Avrupa karşısında her alanda sürekli gerilediği ve mağlup olduğu XVIII. asırda bile yeniçeriler "dal kılıç oluruz, düşman üstüne dalaruz, kralın tahtını başına geçirir, kızıl elmaya dek gideriz" derler²⁰⁹. Bu sözler Osmanlıların çok geç dönemde olsa da artık ütopya olan kızıl elma düşüncesini yaşatması bakımında önemlidir.

Buna mukabil, rakip siyasî teşekkülü yıpratmak, zayıflatmak ve onun, bulunduğu toplumda güvenilirliğini yok etmek, karşı propaganda olarak psikolojik mücadelenin belki de en önemli unsurlarından biridir.

Bu bağlamda, Osmanlılar ile Anadolu Beylikleri özellikle Karamanoğulları arasında karşılıklı olarak vefasızlık, ihanet, döneklik ve sözünde durmama gibi suçlamalar mevcuttur. Hatta bu suçlamalardan birisi bugün "deyiş" olmuştur.

²⁰⁸ Faruk Sümer, *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türkleri'nin Rolü*, Ankara 1992, s. 18.

²⁰⁹ Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti*. . . , s. 594.

I.

Osmanlı kronikleri, Karamanoğullarına bu husus ile alakalı ağır suçlamalarda bulunurlar. Bunun nedeni Çelebi Mehmed, kardeşi Musa Çelebi ile Rumeli’de mücadele ederken bunu fırsat bilen Karamanoğlu II. Mehmed Bey’in Bursa’yı kuşatması ve tahrip etmesidir. Musa Çelebi’yi ortadan kaldıran Mehmed Çelebi 1414’te bu beylik üzerine yürümüş, yapılan savaşı Osmanlılar kazanmış ve sulh yapılmıştır. Bununla birlikte, ertesi sene Çelebi Mehmed’in Canik taraflarında olmasından istifade eden II. Mehmed Bey, Osmanlı arazisine saldırdı. Bu defa Konya önlerinde yenilen II. Mehmed Bey, Çelebi Mehmed’in huzuruna gelerek ağır bir muahede imzalamak zorunda kaldı²¹⁰. Bundan sonrası Neşri’de şu şekilde ifade edilir:

“Sultan kerim kişiydi. Esirgeyip, yine yanına alıp eyitti: “Karamanoğlu gel yemin eyle. Bir dahi Müslümanlar’a zarar etmeyesin” dedi. Andan Karamanoğlu Mehmed Bey, baş üzerine deyip, elini göğsüne koyup, eyitti: “Mâdâm şu can bu bedendedir, Memleket-i Osman’a yaramaz nazarla bakmıyayım. Eğer bakarsam, Kelâm-ı kadîm bana garim (hasım) olsun” dedi. Sultan bu yemini işidicek, gönlü hoş olup, andan Karamanoğlu’na ve oğluna hil’at geyürdü. Tabilhane ve sancak verdi. Ve tavlayla atlar ve katarla katırlar, develer verdi. Ve ol alınan şehirlerini dahi yine sadaka edip, gönderdi. Heman-ki ordudan çıkıp gitti, Sultan’ın atları durduğu çayıra yetişecek, at oğlanlarının ellerinde otarı-durdukları beylik atları alıp, eyitti: “Benim ‘adâvet (düşmanlık)im, Osmanlıyla kıyâmete değin bâkidir” deyip, gitti. Ve Bachisarı dedikleri hisarı geçtikten sonra yine Osman ili-

²¹⁰ Uzunçarşılı, a. g. e., C. I, s. 352.

ni yıka yaka gitti. Ve Karamanoğlu'nun beyleri Karamanoğlu'na eyittiler: "Niçin şöyle edersin, kani yemininiz?", dediler. Andan Karamanoğlu eyitti: "Ol vakit koynumda bir güvercin var idi. Ol can üzerine and içtim. Sonra güvercini salıverdim. And bozuldu", dedi. Bu haberi Sultan işidicek, eyitti: "Ol and anı komıya, inşaallahü teâlâ"²¹¹.

Burada açıkça Karamanoğlu II. Mehmed Bey'in yaptığı yeminini hemen vakit geçirmeden bozduğu, Kuran'a sadık kalmadığı, sözüne güvenilmeyeceği vurgulanır; hatta Karamanoğlu ümerasının dahi bunu hoş karşılamadığı belirtilerek, bir anlamda onlar da II. Mehmed Bey'in dönemliğine şahit tutulur.

Bundan başka, Neşri, eserinin başka bir yerinde 1426'da Antalya'yı kuşattığı sırada bir top mermisi ile vefat eden II. Mehmed Bey için "*Sultan Çelebi önünde ettiği yemin yoluna geldi*" diyerek Çelebi Mehmed'in bedduasına gönderme yapar. Ona göre, II. Mehmed Bey Osmanlılar ile yaptığı anlaşmalarda yeminini bozduğu için Allah tarafından cezalandırılmıştır.

Osmanlı kroniklerinden Aşıkpaşazâde, Çelebi Mehmed'in Karamanoğulları ile yaptığı savaş ve akabindeki barış antlaşmasından bahsettikten sonra, sözü onların sulhu bozmalarına getirir ve bu konu ile ilgili ağır bir şiir yazar:

"Karaman'da bulunmaz doğru bir yâr
Veliler çok bile kulmaş ve 'ayyâr (hilekar)

²¹¹ Neşri, a. g. e., C. II, s. 534-535.

Eder kavl ü karâr u ahd u peyman(yemin)
İçer andlar yalan çok eder inkâr

Begi ve kadısı şeyh ü müderris
Hiledür işleri hep çar ü mekkâr (dördü de düzenbaz)

Kazana koysan da kaynatsan bizümle
İligi yağa der karışma zinhâr (asla)

Deyesin mü ‘min isen dost olalım
Cevâbıdur benem mü‘mine gaddâr

Hassa kim Âl-i Osman’dan olasın
Dahı ziyâd (aşırı) olur sıfat-ı cebbâr (zorba)

Tekebbür (kibirli), kel, foduldur Karaman
Anun çün kahr edipdür anı kahhar”²¹²

Bu şiirden anlaşıldığı üzere, Aşıkpaşazâde Karamanoğullarını sözünde durmamakla suçlarken, Neşri’den farklı olarak onlar hakkında en alçaltıcı ifadeler ve ağır ithamlarda bulunur. Ona göre, Karamanoğullarının sadece beyleri değil aynı zamanda “veli” dedikleri şahısları, kadıları, müderrisleri, şeyhleri yani seçkin insanları dahi sahtekardır. Yine, Karamanlılar yemin üzerine anlaşma yapar, ama ardından inkar ederler. Bundan başka, Osmanlılar ile Karamanoğulları arasındaki düşmanlığın asla düzelmeye-

²¹² Aşıkpaşazâde, a. g. e., s. 151.

ceğini, bunun sorumluluğunun Karaman-oğulları'nın tavır ve alışkanlıklarında olduğunu vurgular. O, daha da ileri giderek kibirleri yüzünden onların Allah'ın kahrına uğradıklarını ileri sürer.

Karamanoğullarının sözünü tutmamasına ve andını bozmasına dair, bir anlatım da Anonim Tarih ve Lütfi tarihinde mevcuttur. Bu hadisenin vuku zamanı Anonim Tarih'te, II. Murad ve Karamanoğlu İbrahim Bey dönemi olarak kayıtlı iken²¹³, Lütfi Paşa tarihinde Karamanoğlu beyinin ismi anılmadan Çelebi Mehmed dönemine atıf yapılır²¹⁴. Fakat, kuvvetle muhtemel bu hikayeyi siyasî kısmı ile birlikte Anonim Tarih'ten alan Lütfi Paşa hata yaparak II. Murad yerine Çelebi Mehmed'i zikreder. Çünkü her iki tarihte de hadiseler birbirini tutar ve II. Murad dönemi siyasi vakalarının ardından bu hikaye anlatılır. Anonim Tarih bu hususu:

"İmdi Karamanlı'da ahd ü peymân (yemin) olmaz. Mehmed Beğ (II.Mehmed Bey) andan (Çelebi Mehmed) sındığıyîçün gör ne vâkı'aya uğradı, yâhud Sultan Mehmed anun eline girmişiken öldürmeğe kıyamadı, koyuvirüp gine cümle ilin virdi. Heman-kim halâs oldu, gine âsî oldu. Hiç bularda ikrar üzerine bir kimesne doğrulmadı, bular bî-vefâ olduklarıyçün. Meğer Sultan Murad zamanında bir kez Karamanoğlu zebûn (aciz) idi. Yidi yıla değin barışup andlaşdılar. Nice kişiler araya düşüp güc ile sulh itmişler, sehel vakit olmadın gine Karamanoğlu İbrahim Beg yağı (düşman) almış, o yirün kadıları kim ol zaman araya girüp sulh itdürmüşlerdi. Anlar eyitmişler: "Hey Beğ! Yidi yıla değin and içüp araya

²¹³ Anonim, *Tevârih-i Âl-i Osman*, - F. Giese neşr- Haz. Nihat Azamat, İstanbul 1992, s. 67.

²¹⁴ Lütfi Paşa, a. g. e., s. 177.

âdemler bıragup güc ile barışduk. Va'de tamâm olmadan yagı olup ahd ü peymânı sımak olmaz" demişler. Karamanoğlu İbrahim eyitdi: "Ben ol vakit yıl dimedüm, yel didüm. Ol vakitden berü yidi yel değül yüz yel oldu, yüz esdi" diyü cevap virmiş"²¹⁵, şeklinde ifade eder.

Bu hikâyede de Karamanoğulları'nın sözünde durmadığına, fırsat bulduğu her anda yaptığı anlaşmaları bozduğuna işaret edilir. Ayrıca, onlar vefasızlıkla suçlanır. Bu ve yukarıdaki hikayede dikkati çeken bir husus, Osmanlı kroniklerinin Karamanoğlu ülemasını konuşturmaları, yaptıkları propagandaya onları da ortak etmeleri ve şahit tutmalarıdır. Onlara göre, Karamanoğlu uleması da beylerinin bu davranışını tasvip etmemekte, hatta tenkit etmektedirler.

Bundan başka, Gelibolulu Ali de eserinde, II. Mehmed'in 1451'de Karamanoğulları üzerine yaptığı seferin ardından, Karamanoğlu İbrahim Bey'in affedilmesi üzerine:

²¹⁵ Anonim Tarih'de aynı mesele ile ilgili bir şiir mevcuttur:

"Şah oldur kim ola ahdî dürüst
Ger dilersen devleti olmaya süst(gevşek)

Devlet ıssı şöyle gerek ide cehd
Ki olmaya ayruhsu anda hiç ahd

Pâdişâhlığın dileyen payidar
Andı üstüne gerekdür üstüvâr(güvenilir)

Nuhs-i akl iblis işidür bellü bil
Ahdüni ayruksı itme cehd kıl

Şeh kim olmaya anun kavli dürüst
Bî-şek (şüphesiz) olur devleti erkânı süst",

Anonim, Tevârih..., Giese neşr, s. 67-68.

“Egerçi ki, nakz-ı ‘ahd ü peymân(andı bozma) Evlâd-ı Karaman ‘âdeti idi, asla sevgendlerine (and) i’timâd caiz olanlardan değildi...”²¹⁶,

diye yazarak onun yine sözünde durmayacağına işaret eder.

Bu görüş Osmanlı kaynaklarının genelinde hakimdir. Şüphesiz kroniklerin yukarıdaki ifadeleri abartılı olmakla birlikte, sadece karşı tarafı yıpratmak için propaganda amaçlı sözler de değildir. Osmanlılar veya Karamanoğullarının haklılığı konumuz dışındadır. Fakat, her iki siyasî teşekkül arasında yapılan barış anlaşmalarının kısa süre içinde bozulduğu ve XIV. asrın son çeyreğinden 1470’li yıllara kadar 10’un üzerinde savaşın vuku bulduğu da bir gerçektir²¹⁷.

Osmanlı kroniklerinde yer almamasına rağmen, Karamanoğullarının ahitlerinde durmadıklarına dair, Anadolu halkı tarafından asırlarca seslendirilen bir söz vardır ki, günümüz de sonucu şüpheli hadiseler için söylenen bir “deyiş” olmuştur:

“Karamanın koyunu
Sonra çıkar oyunu”

Bu söz kuvvetle muhtemel Osmanlı-Karamanlı ilişkilerinden doğmuş olup, yukarıdaki hikayelerin devamı niteliğindedir. Şöyleki, Bu deyiş de Osmanlı kroniklerinin yukarı da ileri sürdüğü Karamanoğlu beyinin, “*Ol vakit koy-*

²¹⁶ Gelibolulu Ali, a. g. e., C. I, Kısım. I, s. 423.

²¹⁷ M. C. Şihabeddin Tekindağ, “Karamanlılar”, İA , C. VI, s. 321-329.

numda bir güvercin var idi. Ol can üzerine and içtim. Sonra güvercini salverdim. And bozuldu", sözüne atıf vardır. Sözkonusu deyiş de "koyun" kelimesi dikkat çekmekte olup, kastedilen adı geçen beyin göğsüdür. Diğer taraftan, burada bahsi geçen "koyun" kelimesi bugün daha ziyade bilinen anlamı ile yorumlanır. Buna göre burada vurgulanmak istenen, Karaman'ın koyunlarının ünlü olduğu, lakin ondan daha meşhur taraflarının ise oyunları, yani sözlerinde durmamalarıdır.

Osmanlıların propaganda amaçlı bu iddialarına, öteki taraf yani Karamanlılar savunmaya yönelik olarak cevap verirler. Bunu söz konusu deyişin zuhurunu başka hadiselere bağlayarak dile getirirler.

Bu deyişin bilinenin aksine farklı anlam ifade ettiğini belirten Karamanlılar, üç farklı versiyondan bahsederler. Birincisi, Karamanlılar'ın düşmanları ile yaptıkları bir savaşta, gece "koyun"ların başına mum takarak kendi sayılarını çok gösterip, onların kaçmalarını temin etmeleri:

"Karamanoğulları düşmanlarına karşı gece savaşına çıkacağında büyük bir koyun sürüsünün başlarına mum dikip veya boynuzlarına fenerler takıp bunları ışıklı olarak önden bu sürüyü düşman tarafına yollamış. Düşmanlar karşidan gelenleri savaşçı sanarak Karamanoğulları'nın ışıklı ordusu bu kadar ise arkada daha çok ordu vardır diye hemen kaçmışlar"²¹⁸.

İkincisi, Karaman'dan "koyun" alan bir kasabın onları keserken umduğu eti elde edemeyince bu sözü söylediği:

²¹⁸ D. Ali Gülcan, *Karamanoğullarının Kökenleri ve Selçuk- Osmanlılar Karşısında Kişilikleri*, Eskişehir 1995, s. 214.

“Karaman’a koyun almaya gelen bir kasap ağası sürüye vardığında koyunları görkemli görmüş ve hiç birisini kontrol etmeden hemen alacağı miktarda koyun pazarlığı yaparak malı almış. Koyunları götürüp kesmeye başladığında, önceden umduğu miktarda et ağırlığı göremeyince aptallaşmış ve “Karaman’ın koyunu, sonra çıkar oyunu”, sözünü söylüyor²¹⁹;

Üçüncüsü ise Maraş’ı elde etmek isteyen Karamanlıların önceden bazı askerlerin sırtlarına “koyun” postu geçirip hile ile Maraş kalesine girmeleri ve arkadan gelen ordunun şehri zapt etmesidir:

“Mısır Memluklu sultanlığı egemenliği altında olan Maraş Zülkadiroğulları ülkesini, hiçbir insan kanı dökmeden Karaman ülkesine katmak için, Karamanoğlu beyi ordusunun başında Maraş şehrinin yakınına vardığında şehre yakın sığ bir yerde karargâhını kurup yakın köylerden kırk kadar koyun satın alıp getirdiği koyunları akşama doğru kestirip postlarını temizletir ve kırk kadar serdengeçti yiğit alıp, koyun postları ile beraber Maraş şehrine doğru yola çıkar. Akşam karanlığında şehre yaklaştıklarında postları yiğitlerin sırtlarına bürüyerek koyun gibi dört ayaklı duruma getirir. Kendisi de sırtında kepeneği, elinde çomağı ile bir çoban kılığında sürüyü kale kapısı önüne yaklaştırır. Kale muhafızı onu her hangi bir ağanın çobanı sanarak kapıyı açar. Çoban sürüsünü beyin konağı önüne getirdiğinde, önceleri vermiş olduğu parolanın söylenmesi üzerine koyunlar hemen ayağa kalkar ve beyleri öncülüğünde konağa baskın yaparlar. Ne olduğunu bilmeyerek şaşkınlık içinde olan konağın adamları bu şaşkınlık içinde iken, önceleri aldıkları talimata göre yola çıkan Karaman ordusu da o sırada şehre girip işgal eder.”²²⁰.

²¹⁹. Gülcan, a. g. e., s. “gös. yer. ”

²²⁰ Gülcan, a. g. e., s. “gös. yer. ”

Burada görüldüğü üzere, Karaman coğrafyasında seslendirilen bu deyişin üç farklı versiyonu dört-beş asır öncesinden nakil yoluyla günümüze intikal etmiş ve yazıya geçirilmiştir. Bu deyişi tanımlamak hususunda üç versiyonda kendi içinde tutarlıdır ve Karamanlıların tezini doğrular niteliktedir. Fakat, bu meşhur deyişin Karamanlılar tarafından seslendirilen üç farklı versiyonunun da bahsedilen coğrafyanın haricinde bilinmediği, diğer bir ifade ile Anadolu kamuoyuna mal olmadığı görülür. Bunun sebebini, Osmanlıların Anadolu hakimiyetinden de öte cihan devleti olmalarında, dolayısı ile kamuoyunu kontrol etmelerinde aramak gerekir.

Nihayetle, bu söz muhtemelen, Osmanlı saray çevrelerinde seslendirilmiş, Anadolu halkı tarafından da benimsenmiş ve bir deyiş olarak kullanılmıştır. Şüphesiz bu, Osmanlıların Anadolu'daki en büyük rakipleri Karamanoğullarına karşı verdikleri psikolojik mücadele adına büyük bir başarıdır.

Diğer taraftan, Osmanlı kroniği, sadece Karamanoğulları hanedanını suçlamakla yetinmeyip Karaman beyliği halkından olup, Osmanlı topraklarına yerleşenleri de nankörlük, vefasızlık ve sadakatsizlikle suçlar. Anonim Tarih'e göre:

"Hem Osmanlıyile dost olmaz, dost olduğu fırsat buluncadır. Görmez misin kim bu yirde dört biş (beş) atadan kalmışlardır, dahi gine kendü yirlüsünün nisbetini komazlar. Nicesi bu yirlere geldiler, cimrilikile bunda mâl u rızk ıssı(zengin) oldılar, gine kendü yirlerini öğerler..."²²¹.

²²¹ Anonim, *Tevârih*. . . Giese neşr, s. 68.

Buradaki suçlama, Anonim Tarih'teki ifade ile dört beş nesildir Osmanlı tebaası olanlarıdır. Hakikatte, Osmanlı Devleti'nin ilk kuruluş yıllarından itibaren, Karaman Bölgesi'nden çok sayıda, şeyh, derviş, fakih, devlet adamı, esnaf ve konar- göçer özellikle Rumeli'ye gelip yerleşmişlerdir²²². Osmanlı kroniğinin rahatsız olduğu husus, onların memleketlerinden fakir bir şekilde gelip, zengin olmaları, uzun müddettir Osmanlı tebaası bulunmalarına rağmen aidiyetlerini unutmamaları, onunla övünmeleri; buna mukabil Osmanlıyı benimsememeleri, yani Osmanlılaşmamalarıdır.

II.

Diğer taraftan, Osmanlı kronikleri yukarıda bahsedilen İzmiroğlu (Aydınoğlu) Cüneyd Bey'i de vefasızlık ve dönklikle suçlarlar. Aşıkpaşazâde Aydın bölgesi halkını Cüneyd Bey'e destek verdiği için "dönklik"²²³ ile Gelibolulu Ali de "vefasızlık" ile itham eder. Ali bu husus hakkında şöyle yazar:

"İzmir hâkimi Cüneyd Beğ ki, şecâ'atle ekser-i ümerâdan yeğ idi, amma küfrânü'n-ni'melikle (nankörlük) hiyânete geldikde güya ki, tuz etmek bilmez bir seg(köpek) idi, "Mahall-i fırsatdır" diyû 'isyân itdi. Neçe kerre bu veçhile tuğyan(azgınlık) idüb, hatâsı 'afv olunagelmeğın,

²²² Mesela, 1500 yılı tahrir defterine göre, Konya Sancağı'na tâbi Eskiil Kazâsi sakinlerinden Kürekçiler cemâ'ati öte yakaya (Rumeli) geçmiş, daha sonra geri dönmüştür.: "Cemâ'ati Kürekçiler tâbi Eskiil. Hassahâ-i Şehzâde. Zikrolan cemâ'at Eskiillü olub, sonra öte yakaya geçüb, haliya girü bu yire gelüb temekkün etmegin. . . ", BOA, TD. nr. 32, s. 46.

²²³ "Ve illâ ki İzmiroğlu sebebiyilen ekseri ol halkun "alacalığı" eksik degül idi", Aşıkpaşazâde, a. g. e., s. 165.

yine mağrur olub, eski pîşesine(alışkanlık) rağbet gösterdi... ”²²⁴.

Aşıkpaşazâde’nin Aydın bölgesi halkını “alacalık” ile itham etmesi, Osmanlılar adına doğru olmakla birlikte Bizans tarihçisi Dukas’ın “savaşçı” olarak nitelediği,²²⁵ yöre halkı doğru olanı yapmış; her defasında kendi beylerine sadakatle hizmet etmiştir. Gelibolulu Ali’nin suçlaması ise daha çok Cüneyd Bey’in mağlup olmasının ardından bir kaç kez affedilip Rumeli’de görevlendirilmesine rağmen fırsat bulduğunda yine isyan etmesine yöneliktir²²⁶.

Osmanlı kroniklerinin Cüneyd Bey’i vefasızlık, döneklık ve nankörlük gibi ağır ithamlarına mukabil, Bizans tarihçisi Dukas’taki kayıtlara göre Cüneyd Bey de aynı şekilde Osmanlıları suçlar. Bu hadise, II. Murad’ın tahta çıktığı ilk günlerde vuku bulur. Şöyle ki, Bizanslılar, Çelebi Mehmed döneminde bir takım tavizler kopararak hapsedtikleri Mustafa Çelebi (Düzmece) ve Cüneyd Bey’i Osmanlı padişahının vefatı üzerine yeni padişahıtan taviz alamayınca serbest bıraktılar. Mustafa Çelebi Rumeli’de yeniden faaliyete başladı ve devletin ağırlık noktasını teşkil eden buradaki uç beylerinin desteğini aldı.O, üzerine gönderilen Veziriâzam Bayezid Paşa’yı mağlup ettikten sonra Anadolu’ya geçti. II. Murad’ın kuvvetleriyle Düzmece Mustafa’nın askerleri Ulubat Çayı’nın iki tarafını tuttu. II. Murad, Mustafa Çelebi karşısında zayıf durumda idi. Bu sebeple, bir taraftan Tokat kalesinde hapis olan uç beylerinden Mihailoğlu Mehmed Bey’i serbest bırakıp, gönlünü alarak

²²⁴ Gelibolulu Ali, a. g. e., C. I, Kısım. I, s. 340.

²²⁵ Dukas, a. g. e., s. 105.

²²⁶ Feridun Emecen, “Cüneyd Bey”, *DIY. İA.*, C. VIII, s. 122.

Rumeli akıncı beylerini ikna etmesi için çabalarken²²⁷, diğer taraftan da Dukas'a göre, Cüneyd Bey'in kardeşi olup, onun hizmetinde bulunan Hamza Bey'i Cüneyd Bey'i ikna için gönderdi. Dukas'taki kayıtlara göre, kardeşini ikna için gelen Hamza Bey, II. Murad'ın Aydın Beyliği'ni ona ve onun çocuklarına ihsan ettiğini, padişahın himayesinde olacağını ve herhangi bir savaşta oğullarından birini yardım için padişaha göndereceğini vaad etti. İşte Cüneyd Bey kardeşinin bu sözlerine mukabil, Osmanlıların sözünde durmadıklarına, vefasız olduklarına dair sözler söyleyerek onları suçlar:

"Cüneyd Bey bu sözlere karşı, Hamza'ya dedi ki: "Kardeşim! Pekâla bilirsinki ben Osmanlılardan hiçbir kâr veya pâye görmedim. Onlar ile müşkül vaziyette bulundukları anlarda benden çok iyilikler gördüler ve bu gördüğün kollarım ile onlara çok iyilikler yaptım. Tatar (Timur) lar'ın akınlarından sonra, şimdi bana vermeyi taahhüt etmekte olduğu beyliği Aydın'ın oğlu Omur (II.Umur Bey)'un elinden kim kurtardı? Cüneyd kurtarmadı mı? Kardeşi İsa (Aydınolu)'yı ben takip etmedim mi? Onu o eski şehrin köyünde kapattıktan ve muhtasara ettikten sonra, ben idam etmedim mi? Kardeşi olan Omur'u ben öldürüp, yok etmedim mi? Bu vakalar, Aydınolu'nun oranın tabii varisleri bulunduğundan yapılmıştır. Senin beyim diye yâd ettiğin Murad'ın amcası Süleyman, Trakya'da oturup, zevk, sefa ve suistimallerde bulunduğu zaman, ben onu Efes ve bütün İonia'nın sahibi olarak kabul ediyor ve öğüyordum. Sonra beni oradan kovdu ve beyliği para ile satın alınmış Trivalya'lı bir köle olan Kelpaksiye verdi. Şimdi bana hibe edilmek istenilen beyliği bugün idare eden benim kafasını kestiğim Aydınolu Omur'un oğludur. İşte

²²⁷ Uzunçarşılı, a. g. e., C. I, s. 375-388.

bu zat babasından kalan bir yer olmak itibarı ile bir sene-
den ve belki daha fazla müddetden beri beyliği idare et-
mektedir ve oranın halkı kendisinin tebaası bulunuyorlar.
Bu yer, yaptığım muharebe neticesinde, Cenab-ı Hak tara-
fından bana ihsan olunmuştur. Binaenaleyh Murad bana
ne ihsan ediyor ? Hiç! Murad'ın büyük babası meşhur Yıl-
dırım Bayezid, Aydınoğlu bugünkü Mustafa'nın büyükba-
basından (bu yerleri) bu suretle gasp etti ve idaresi altına
aldı. Ben de bugün Allah'ın vergisi olarak oranın sahibi
olacağım..."²²⁸,

der ve devamla II. Murad ile dost olacağına yemin eder ve
ona yardım edeceğine dair söz verir.

Daha sonra Cüneyd Bey Mustafa Çelebi'yi terk ederek
memleketi İzmir'e gitti²²⁹. Bununla birlikte, Cüneyd Bey
Aydınoğlu Mustafa Bey'i öldürüp, bu beyliği tamamen ele
geçirmekle yetinmedi ve etrafına müttelik toplamaya baş-
ladı. Anadolu Beyliklerini tahrik ettiği gibi Venedikliler ile
münasebet kurmaya çalıştı. Bunun üzerine, 1426'da II.
Murad Cüneyd Bey'i tasfiye etmek için asker gönderdi.
Cüneyd Bey mücadele etmesine rağmen yakalanarak bütün
soyu-sopu ile ortadan kaldırıldı²³⁰.

Şüphesiz, Cüneyd Bey kendi açısından haklıdır.
Cüneyd Bey'e göre, kendisi, Osmanlıların zayıf olduğu
zamanda yani fetret döneminde onlara yardım etmesine
rağmen, önce Süleyman Çelebi tarafından Rumeli'de Ohri
sancağına, daha sonra da Çelebi Mehmed tarafından
Niğbolu sancağına sürgün edilmiştir. Bundan başka,
Cüneyd Bey atasından-dedesinden kalan beylik toprakları-

²²⁸ Dukas, a. g. e., s. 104.

²²⁹ Dukas, a. g. e., s. "gös. yer. "

²³⁰ Emecen, a. g. m., s. "gös. yer. "

nın Osmanlılarca gasp edildiğini ileri sürerek mağdur edildiğini ileri sürer.

Diğer taraftan, Karamanoğulları da Osmanlıları vefasızlıkla, sözünde durmamakla ve antlaşmalara sadık kalmamakla itham ederler. Bu husus ile ilgili kayıtlar haliyle Şikari tarihinde mevcuttur. O, I. Murad'ın Karamanoğulları üzerine sefere çıkmasını:

"Alâeddin eyder: " Germiyanoglu ve Hamidoğlu bizimle adavet(düşmanlık) eylese aceb değil ; zira anlara çok cefa eyledik, amma Murad Bey'e iyilikten gayri nesne eylemedik. İyiliğe iyilik olsa öküze bıçak olmazdı.." ²³¹,

ifadeleri ile, Osmanlıları vefasızlıkla ve iyiliğe kötülükle karşılık vermekle itham eder. Yine Şikari eserinin başka bir yerinde:

"... iki adem divana girüb, feryad idüb, didiler ki: "Yine Osmanoglu asker çeküb üstümüze geliyörür, diyarlarımızı harab eyledi", Sultan(Alâeddin) eyder: "Bu adem and içer, tutmaz, ahd ider tutmaz" Bunlar kelamı söyleşürken Aydınoğlu ve Saruhanoglu ve İbni Eşref ve İbni Menteşe ve İbni Hamid bunlar dahi gelüb şekva (şikayet) kıldılar. Didiler ki: "Osmanoglu'nun ne dostluğu belli, ne düşmanlığı belli..." ²³²,

diyerek bu kez Yıldırım Bayezid'i vefasızlıkla, sözünde durmamakla suçlar.

Ancak, Şikari'nin eseri dikkatle incelendiğinde bu meselenin I. Bayezid ile Alâeddin Ali Bey arasında vuku bulunduğu anlaşılır. Buradaki ifadeler, şüphesiz, Anadolu cemi-

²³¹ Şikari, a. g. e., s. 158.

²³² Şikari, a. g. e., s. 165.

yetinde yaygın kanaat olduğunu tahmin ettiğimiz Karamanoğullarının sözünde durmadıkları propagandasına karşı propaganda çabasıdır. Diğer hususlarda olduğu gibi, Şikari bu meselede de haklı olduklarını ispat amacıyla, Anadolu kamuoyunun onların yanında yer aldığını, kendi söylemine Anadolu Beyliklerini de ortak ederek, onları da Osmanlılar aleyhine konuşturma çabası içinde olduğu görülür. Diğer bir ifade ile, Şikari Anadolu Beyliklerinin de sözcülüğünü yapar.

Şikari eserinin bir başka yerinde, ifadelerden tespit ettiğimiz üzere, I Bayezid'in 1390'da Anadolu seferinde Batı Anadolu Beyliklerini zaptedip²³³ Karamanoğulları üzerine yürüme ihtimali belirince:

".. Akibet Osmanoğlu'nun cengine takat getiremeyüb (Anadolu Beylikleri), kaçub Lârende (Karaman)'ye geldiler. İbni Osman'dan Mehmed Han'a²³⁴ şekva kıldılar. Karamanoğlu Mehmed Han, vüzerayı cem eyledi. Karamanoğlu İbrahim eyitdi. Didi ki: "Ne acib! Osmanoğlu Bayezid Han'ın ahdi, andı, dürüst değil. Yohsa Kelimullah'a itikadı yok mudur? Yedi kerre ahd eyledi, yine bozdu" Süleyman Paşa eyder: "Padişahım! Bu hususda Osmanoğlunun günahı yoktur, ahdi bunlar bozdu, andan sonra oda gelüb, diyarların ellerinden aldı, gör imdi; senin diyarına geldi mi" didi" ²³⁵, diye yazar.

Bununla birlikte, Şikari, I. Bayezid'in Teke (Antalya) bölgesini zaptından sonra Bursa'ya dönmesi üzerine ise

²³³ Uzunçarşılı, a. g. e., C. I, s. 260-268.

²³⁴ Alâeddin Ali Bey olacak.

²³⁵ Şikari, a. g. e., s. 180.

yine Karamanoğlu ümerası ağzından Osmanlıların sözünü tuttuğunu kaydeder²³⁶.

Burada, Şikari'nin yine karşı propaganda yaptığı aşikardır. Bununla birlikte dikkati çeken bir husus var ki, o da Osmanlıların isnatlarına benzer suçlamalar yapmasıdır. Diğer bir ifade ile psikolojik mücadelede karşı söylemler bile aynıdır.

Şöyle ki, Neşri Karamanoğlu Mehmed Bey'in "Memleket-i Osman'a yaramaz nazarla bakmıyayım. Eğer bakarsam, Kelâm-ı kadim (Kuran) bana garim (hasım) olsun" demesine rağmen yeminini bozduğunu ifade ederken, Şikari'de "Bayezid Han'ın ahdi, andı, düriüst değil. Yoksa, Kelamullah'a itikadı yok mudur?" kaydıyla I. Bayezid'in yemin ettiğini, ama bunu bozduğunu belirtir.

Bundan başka, Şikari'nin karşı propaganda adına dikkati çeken diğer bir söylemi de "yedi kerre ahd eyledi yine bozdu" kaydıdır. Yukarıda bahsedildiği üzere, Anonim Tarih'e göre Karamanoğlu İbrahim Bey'in bozduğu antlaşmanın süresi "yedi" yıldır.

Gerçekte Şikari'nin bahsettiği yedi antlaşma mevcut değildir. Kanaatimize göre, Şikari bu rakamı vererek, Osmanlı kroniğinin "ben ol vakit yıl dimedüm, yel didüm. Ol vakitten beri yidi yel değil yüz yel oldu, yüz esti..." sözleri ile İbrahim Bey'i kast edip onu rencide etmesine, dolayısıyla küçültücü propagandasına aynı şekilde cevap verir.

²³⁶ Şikari, a. g. e., s. "gös. yer. "; İ. H. Uzunçarşılı'ya göre, bu seferde Osmanlılar Karaman Beyliği üzerine yürümüştür. Uzunçarşılı, a. g. e., C. I, s. 265-268.

IV.

Osmanlılar tarafından ihanetle suçlanan Anadolu Beylikleri beylerinden birisi de Candaroğlu İsmail Bey'dir. Müminzâde Hasip, Fatih'in İsmail Bey üzerine sefere çıkmasını:

Mülûk- Âl-i Osman'a ihanette hiyanette
Ebu ecdadına galip idi yoğ idi noksanı

Nice yıl Kastamonu hakimi oldu celâdetle (yiğitlik)
Emir-i bâhir'l-iclâl (denizin kudretli beyi) olup artardı
unvanı

Muhammed (Fatih) hana dâvay-i hulus (samimiyet
iddiası) eylerdi zâhirde Velâkin yoğidi isbatına imkan-ı
burhani"²³⁷,

dizeleri ile onun ihanetine bağlar. Burada Müminzâde Hasip Candaroğlu İsmail Bey'i Osmanlılara karşı ihanetle suçlar ve onun sadakatinden şüphe ile bahseder. Bununla birlikte, O, İsmail Bey'in yiğit ve kudretli bir şahıs olduğunu da belirtir.

Gerçekten de, diğer Osmanlı kroniklerindeki kayıtlar ile günümüzde yapılan araştırmalar Müminzâde Hasip'i doğrular. II. Mehmed'in İstanbul'u fethinin ardından gerek doğuda gerekse batıda fetihçi siyaset izlemesi, haliyle rakip devletleri telaşlandırmıştı. 1450'li yılların sonlarında, özel-

²³⁷ Tansel, a. g. e, s. 254.

likle Papa II. Pius bütün Hristiyan dünyasını Osmanlılara karşı ayağa kaldırmaya çalışmış, bu ittifaka doğuda bulunan, Akkoyunlular, Karamanoğulları, Candaroğulları, Trabzon Rum İmparatorluğu ve Gürcüler de dahil edilmek istenmiş; hatta bu sebeple Papa'nın elçileri bu memleketleri dolaşmıştı. Nitekim, 1461'de doğu ülkelerini temsilen Roma'ya giden heyet, şayet batılılar Osmanlılara karşı savaşa girerlerse, kendilerinin de bu savaşa katılacaklarını beyan etmişti²³⁸.

V.

Bu kez, Osmanlıların vefasızlığına, sözünde durmamasına yönelik bir suçlama, muhtemelen Dulkadir Beyliği bölgesinden zuhur edip, Anadolu'ya yayılmış olan:

“Osmanlı yiğit basandır”, sözüdür.

F.Sümer, bu sözün Dulkadirli Beyliği'nin son beyi Şehsuvaroğlu Ali Bey'in 1522'de Osmanlı Devleti tarafından katledilmesinin ardından Anadolu'da yayıldığını belirtir²³⁹ Şüphesiz, böyle bir söylentinin ortaya çıkmasında Ali Bey'in bir ziyafet esnasında Ferhat Paşa tarafından öldürülmesinin etkisi vardır. Ancak, Dulkadirli beyi Osmanlıların ne ilk ne de son katlettiği bir beydir. O halde böyle bir sözün zuhuruna sebep ne olabilir?

Şehsuvaroğlu Ali Bey babasının Kahire'de öldürülmesinden sonra Osmanlılara sığınmış, Yavuz Selim zamanında Rumeli'de Çirmen sancakbeyliğine atanmıştır. 1514 Çal-

²³⁸ Yaşar Yücel, “ Fatih'in Trabzon'u Fethi Öncesinde Osmanlı-Trabzon-Akkoyunlu İlişkileri”, *Belleten*, C. XLIX / S. 194 (Ağustos 1985 Ankara), s. 296-298; Tansel, a. g. e., s. 255-264 ; Hınz, a. g. e., s. 31-32.

²³⁹ Faruk Sümer, Safevî Devleti'nin Kuruluşu..., s. 75.

dıran Savaşı'na katılmış, başarılı hizmetlerde bulunmuş; hatta, bir kılıç ile taltif edilmiştir. 1515'te Dulkadirli Beyliği'nin ilhakından sonra ise Osmanlılara bağlı kalmak kaydıyla bu beyliğin başına getirilmiştir. Ali Bey, yine 1516 Mercidabık ve 1517 Ridaniye Savaşlarına katılmış ve yararlı hizmetlerde bulunmuştur. Dahası Dulkadirli beyi, 1519'da vukubulan Bozoklu Celâl isyanı ve Yavuz'un ölümünü fırsat bilerek Şam'da ayaklanan Canberdi Gazali isyanını bastırmıştır²⁴⁰.

Bu başarılı hizmetlerine rağmen, özellikle Kanuni'nin padişah olmasıyla, müstakil hareket etme eğiliminde olan Ali Bey ile Osmanlılar arasında soğuk rüzgar esmeye başladı. Nitekim, Ferhat Paşa'nın Şah İsmail üzerine sefer yapılacağı bahanesiyle onu çocukları ile Tokat'a davet etmesini, son zamanlarda Osmanlı Devleti ile ilişkilerinin bozuk olmasından dolayı, çocukları şüpheli bulup babaları Ali Bey'e:

"...mecmûumuz (toplu olarak) gitmek alâmet-i hayr değildir, siz giderseniz, biz kalalım" ihtarına karşı o, "Ben Âl-i Osman'ın doğrusuyum kimden ne bâkim vardır"

diyerek, oğullarının isteğini kabul etmemiştir²⁴¹. Şüphesiz, Ali Bey'in bu karara varmasında onun Osmanlı Devleti'ne yaptığı hizmetlere güvenmesi etkili olmuştur.

Bu kadar büyük başarı ve hizmetlerine rağmen Osmanlıların onu ortadan kaldırması vefasızlık mıdır? Hadiseye hissi bakıldığında tabii ki vefasızlıktır. Gerçekte ise Ali Bey,

²⁴⁰ R. Yinanç, a. g. e., s. 99-105; Hasan Basri Karadeniz, "Osmanlı Devleti'nin Beylikleri İlhak Siyaseti ve Dulkadirli Beyliği'nin İlhakı", *Türkler*, C. IX, Ankara 2002, s. 487-489.

²⁴¹ Sümer, a. g. e., s. "gös. yer. "

hudutları Macaristan'dan Mısır'a kadar uzanmış bir büyük devletin içinde bağımsız hareket etmekte, kendisi gibi asil bir bey olan komşusu Ramazanoğlu Piri Bey sancak beyliği ile yetinirken, o hala beyliğini devam ettirmek istemektedir. Halbuki, Dulkadirli Beyliği ömrünü tamamlamıştı²⁴². Bununla birlikte, bu vefalı, cesur ve yiğit şahsiyetin ortadan kaldırılması, Anadolu halkı tarafından tepki ile karşılanmış olmalı ki, bu söz asırlarca söylenir olmuştur.

VI.

Diğer taraftan, Osmanlıların vefasız oldukları, iyiliğe kötülük ile karşılık verdiklerine dair Karamanoğulları'nın tarihçisi Şikari'nin bir çok suçlamasına yukarıda değindik. Bunların yanısıra Şikari, eserinin bir çok yerinde Dulkadirliilerin Osmanlıları ithamlarına benzer bir suçlamayı dile getirir.

Şikari, Germiyanlıların Osmanlı topraklarını yağma ettiğini, buna öfkelenen Karamanoğlu beyinin Osmanlılara yardım amacıyla Germiyanlılar üzerine yürümekten bahsettiğini, buna mukabil onun vezirinin ise:

“... Padişahım eğer Osman hatırı için idersen eyleme; Zira Osman'da hakikat yokdur. Osman'ın zuhuruna sen sebep oldun. Fırsat bulduğu gibi senin diyarına kasd ider, eğer itmeyecek olursa başıma şart olsun” didi. Cülme(cümle) beyler “bu söz hakdır” didiler”²⁴³, dediğini belirtir.

Buradaki ifadelerden “*Osman'da hakikat yokdur*” sözü dikkat çeker. Çünkü, akılcı görüşleri, tenkitçiliği ve tarihçi-

²⁴² Yinanç, a. g. e., s. “gös. yer.”

²⁴³ Şikari, a. g. e., s. 141.

liğı ile bilinen Gelibolulu Ali de Osmanlılar için aynı sözü bir vesile ile zikreder. Şöyle ki Ali, Gedik Ahmet Paşa'nın Alaiye (Alanya) beyliğini ilhakından bahsederken bu hususa değinir.

Gelibolulu Ali'ye göre, Alaiye beyi Kılıç Arslan Selçuklu bakiyesidir, yani anne tarafından onlarla akrabalık bağı olup, Sultan Alâeddin neslindendir. Osmanlılara tabi ve tuğ gönderip, devlet kurmalarına onlar vesile oldu. Büyük ülkelere sahip Fatih'in Alaiye'ye ihtiyacı yoktu. Ama, gerek Karaman vilâyetinin gerekse umum Anadolu'nun korunması için Alaiye'nin ilhaki lüzumluydu. O halde ya bu beyin vefatı beklenmeliydi, ya da ülkesi kıymetinde bir yer ona verilmeliydi. Fakat bu yapılmadı. Osmanlı ordusu Alaiye'yi kuşattı. Kılıç Arslan istemeyerek de olsa atadan miras üç yüz yıllık memleketini Osmanlılara teslim etti. Ona, zengin gelirleri bulunan Alaiye'nin yerine bedel olarak daha iyi vilâyet verileceği vaat edilmesine rağmen, geliri az Gümölcine reva görüldü. Galiba, halk arasında meşhur “*Osmanlı'da hakikat olmaz*” ve “*Ol hanedanın hanedanına (varlığı) iyilik yaramaz*” sözleri bu hususla ilgilidir. Bazı vezirlerin kıymetlerinin bilinmemesi ve sudan bahaneler ile onları katlettirmek soylarından gelen özellik imiş. Müverrih Mevlana İdris(İdris-i Bitlisi) Kılıç Arslan'ı hanedan haricinden Selçuklu beylerinden gösteriyor. Halbuki O, beylerden değil Sultanların (Selçuklu) kız evladlarındandır. Faraza, Selçuklu beylerinden dahi olsa bir eşiğe (hanedana) mensup, sevilen mert bir Müslüman iken, gönülsüz olarak memleketini elinden almanın doğru hareket olmadığına dikkat etmemiş, der²⁴⁴.

²⁴⁴ Gelibolulu Ali, a. g. e., C. I, Kısım. I, s. 647-649.

Ali, eserinin her yerinde haliyle Osmanlıları savunur iken, hanedanın çok güçlü olduğu XVI. asrın sonunda niçin sert bir şekilde onları suçlar ve vefasızlıkla itham eder? Bu sorunun cevabını Ali'nin hayatını inceleyerek vermek mümkündür. Gelibolulu Ali ilim adamlığının yanı sıra altmış yıllık hayatının nerede ise tamamını Osmanlı Devleti hizmetinde geçirmiş bir bürokrattır. Bu süre onun üst görevlere gelme mücadelesi ile geçmiştir. Bir vesile ile elde ettiği mansıplar ise kısa zamanda elinden alınmıştır. Öyle ki, karşılaştığı ihmal üzerine şikayetnameler yazmıştır²⁴⁵.

İşte, Ali'nin Osmanlıların vefasızlığını çekinmeden sert bir biçimde ifade etmesinin sebebi budur. O, kendisine yapılan haksızlığı, Selçuklular ile akrabalık bağı bulunan Alaiye beyi ile vezirlere yapılan vefasızlığın arkasına sığınarak dile getirir.

Öte yandan, Ali bu sözleri hangi amaca yönelik söylerse söylesin sonuçta, O, Osmanlıların vefasız olduğunu ve bunu Anadolu'da herkesin dillendirdiğini itiraf etmiş olur. Burada bahsedilmesi gereken bir husus da, Ali'nin bu sözleri ile Şikari'nin Osmanlıların vefasızlığı ile ilgili iddialarını doğrulamış olmasıdır.

Sonuç olarak hadiseye siyasî açıdan baktığımızda, Osmanlıların vefalı olmaları beklenemezdi. Çünkü, onlar insanlık adına ulvi bir değer olan "vefa"yı yerine getirse idiler, bu kez parçalara bölünmüş ülkeyi bir araya getirip Anadolu Türk birliğini sağlayamazlardı.

²⁴⁵ Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev. Coşkun Üçok, Ankara 1992, s. 141-148; Gelibolulu Ali, a. g. e., s. Giriş, XVII.

Düşmanlık, Kin ve Nefret

*"(Karamanoğlu II. Mehmed Bey) Benim
'adâvetim Osmanlıyla kıyâmete değin
bâkidir" deyip gitti"*

Neşri.

*"(Karamanoğlu İbrahim Bey) Zira
İshak Bey'den gayrısında "Osmanlılık
alacası vardır" diye sevmeydi",*

Neşri.

Devletler arası rekabet ister istemez savaşları, baskıları, zulmü, ölümleri kısaca maddî ve manevî kayıpları getirir. Bu da sonuçta düşmanlığın zuhuruna sebep olur. İşte, kin ve nefret de düşmanlıktan beslenir. Devletler veya toplumlar arası mücadele daima mevcut olacağı için haliyle düşmanlıkta varlığını devam ettirir. Bunu en iyi *"su uyur, düşman uyumaz"* atasözü izah etmek mümkündür. Bu sebeple, tarih boyunca bir çok millet veya devlet yaşadığı acıları sözlü destan, hikaye, şiir vs. ile gelecek nesillere aktarmıştır. Hatta, günümüzde buna kurtuluş günü şenlikleri veya o hadiseyi hatırlatan abidelerin dikilmesi eklenmiştir. Bundan başka, bazı devletler ideallerini devam ettirebilmek, bazı topluluklar da özelliklerini muhafaza edebilmek için geçmişteki acıları daima gündeme taşımışlardır. Mesala, Şiiler her yıl hicri Muharrem ayının 10. günü Hz. Hüseyin'in şehid edilmesini, sırtlarını zincir ile kanatıp, ağıt yakarak anarlar. Şüphesiz, bu toplumsal hafıza oluşturmak ve sürdürmek için kullanılan bir ritüeldir.

Osmanlılar ve Anadolu Beylikleri arasında da düşmanlık ve ondan doğan kin ve nefret oluşmuştur. Fakat, burada dikkatle üzerinde durulması gereken husus, bu husumetin din, dil ve milliyet gibi vazgeçilmez değerlerden ortaya çıkmaması, hanedanlar arasında iktidar kavgasından zuhur etmesidir. Osmanlılar tarafından beyliklerin ortadan kaldırılması sonucu, tabii olarak mevcut düşmanlıkta sona erdi.

Bu tür düşmanlık sadece Osmanlı Devleti ile Anadolu Beyliklerine mahsus olmayıp, diğer Türk Devletlerinde de mevcuttur. Öyle ki, aynı coğrafya (Doğu Anadolu) üzerinde aynı hayat tarzına (konar-göçer) sahip iki Türk Devleti Akkoyunlular ile Karakoyunlular arasındaki husumet "*ada- vet- i kadime*" yani eskiden beri devam eden düşmanlık şeklinde bahsedilir.

Osmanlıların Anadolu Beylikleri ile ilk düşmanlığı Germiyanoglu Beyliği ile oldu. Buna sebep, Selçuklular tarafından Osmanlıların Germiyan Beyliği'nin kuzeyde Bizans topraklarına çıkış bölgesi Domaniç ve Söğüt'e yerleştirilmesi ve onların 1288'de bölgeyi kontrol eden Karacaşehir'i fethetmesidir ²⁴⁶.

İdris-i Bitlisî de benzer ifadeler ile bu düşmanlığın zuhurunu, "Germiyanlılar Osmanlıların kendi beyliklerine yakın bölgede bulunmalarından rahatsız olup, onları buradan uzaklaştırmayı murad ederler"²⁴⁷, diyerek Osmanlıların Germiyanlılara komşu olmasına; O, eserinin başka bir yerinde ise "Germiyanoglu Alişir Bey'in Bilecik tekfurı ve Köse Mihail ile düşmanlığı mevcuttu ve bunların Osman

²⁴⁶ İbn-i Kemal, *Tevârih-i Al-i Osman*, I. Defter, Haz. Şerafettin Turan, Ankara 1991, s. 51, 108, 168.

²⁴⁷ İdris-i Bitlisî, a. g. e., vr. 51-a.

Gazi ile dostluklarından memnun değildi. Zira, Alişir Bey Osman Gazi'den çekindiği için bu tekfurların vilâyetlerini yağmalayamazdı"²⁴⁸ sözleri ile de Osmanlıların Germiyanlılar'a karşı Bizans tekfurlarını himaye etmesine bağlar. Bu düşmanlık Kemalpaşazâde'de:

"Amma, sabıkâ takrir ve tahrir olunduğu üzere, Ertuğrul Begle Alişâr ortasında husumet zahir olmuşdu. Ol 'adâvet hükm-i verasetle oğullarına sirayet idüb, Emir Osmanla Germiyan arasında dahı zuhur bulmuşdu. Asılada olan 'illet-i 'adavet ve sadakat nesilde dahı hadis (ortaya çıkma) olur. Oğlu atanın malına varis olduğunlın ol haline dahı varis olur"²⁴⁹, diye kayıtlıdır.

Kemalpaşazâde, her iki taraftaki düşmanlığın Ertuğrul Gazi ve Alişir Bey zamanında başladığını, daha sonra oğulları döneminde de devam ettiğini belirtir ve bu düşmanlığın kolay kolay sona ermeyeceğini ekler. Aynı hadiseyi Aşıkpaşazâde önce Selçuklu sultanının ağzından :

"Ma'lum oldu kim Germiyanlı o garibleri sevmez dedi. Ekseri o kafirlerin hareketi anun ihmalindendir. Ben hod bilürin"²⁵⁰, diye ifade ettikten sonra eserinin başka bir yerinde de kendi bakış açısını:

"Germiyanoglıyile gâh gâh Osman halkı ceng ederler idi. Ve bu kâfirler dahı gayet ferah olurlar idi kim Germiyanoglıyla Osman'un adâveti vardur derler idi"²⁵¹, cümlesi ile dile getirir.

²⁴⁸ İdris-i Bitlisî, a. g. e., vr. 56-a.

²⁴⁹ İbn-i Kemal, a. g. e., I. Defter, s. 67.

²⁵⁰ Aşıkpaşazâde, a. g. e., s. 97.

²⁵¹ Aşıkpaşazâde, a. g. e., s. 99.

Aşıkpaşazâde'nin gerek Selçuklu sultanı gerekse kendi adına kaydettiği sözlere göre, iki beyliğin arasındaki husumetten bölgedeki Bizans tekfur(vali)ları gayet rahat hareket imkanı bulmuşlardır. Nitekim, Bizans ucuna gazâyâ giden Osman Gazi, oğlu Orhan'ı Germiyanlı tehdidine karşı Karacahisar'da bırakmış; Osman Gazi'nin uçda olmasını fırsat bilen Germiyanlılar'a mensup Çavdar Tatarlar'ı 1313'te Karacahisar pazarını yağmalamış ise de Orhan Gazi tarafından mağlup edilip, esir alınmıştır²⁵².

Bundan başka, Bizans tarihçisi Dukas'a göre Süleyman Çelebi (1402-1410) ile mücadele eden İzmiroğlu (Aydınoğlu) Cüneyd Bey, ittifak için görüştüğü Karaman ve Germiyan beylerine:

“Bayezid yüzünden duçar olduğunuz zararları pekâlâ bilirsiniz; ebeveyninizden bazılarını kılıçtan geçirdi, bazılarını da asarak boğdu ve tek başına hükümdar oldu. Sizi sürgün etti. Şimdi ise, Allah'ın inayeti ile, bu canî mahvoldu. Onun sulbünden doğmuş olan bu oğlu bizi yutmak istiyor. Henüz genç iken, gayret edip, kafasını kıralım ve ömrümüzün geri kalanını gairesiz geçirelim”²⁵³ der.

Dukasta'ki bu kayda göre, bir nevi Anadolu Beyliklerinin sözcülüğünü üstlenen Cüneyd Bey, Osmanlılara düşmanlıklarının sebebini, Orta Asya Türk devlet geleneğine göre “hükümrânlık” haklarının, bu devlet tarafından gasbını, kinin sebebini ise I. Bayezid'in 1390'lı yıllarda ortadan kaldırdığı beyliklerin beylerine reva gördüğü muameleyi gösterir. Buna mukabil Osmanlı kroniği Hadidî de:

²⁵² İbn-i Kemal, a. g. e., I. Defter, s. 167-170 ; Neşri, a. g. e., C. I, s. 121-125.

²⁵³ Dukas, a. g. e., s. 51.

“Ol İzmir-oğlu Aydın nesli pür-kîn (kindar)
 Hasedden mülk-i ecdâdına gam-gin (kederli)
 Ol ile geh geh iderdi hasâret
 Elinden memleket olmazdı râhat”²⁵⁴,

diyerek Cüneyd Bey’i Aydın Bölgesi’nin meşru hükümdarı olarak kabul etmez; aksine onu hased, kindar ve huzuru bozan bir mütegalibe(gaspçı) olarak gösterir. Bu durumu yani iktidara ortak olanın aşağılanmasını genelde Doğu, özelde ise Osmanlı tarih yazıcılarında görmek mümkündür. Şöyle ki, Gelibolu’lu Ali, Candaroğlu İsfendiyar Bey’den:

“Günden güne Âl-i Osmân’ın izdiyad (artma) -ı kuvvet ve şevketlerini görüb, külli havf u haşyet (korku) çekerdı. Bu esnada yine tarik-ı râstdan inhıraf (doğru yoldan çıkmak) itdi”²⁵⁵,

diyerek bahsederken, Lütfi Paşa, Çaldıran Savaşı öncesi Şah İsmail’e esir düşen bir Osmanlı askerinin ağzından Çaldıran Ovası’ndaki Osmanlı ordusunu Safevi Şahı’na:

“Didi kim İsfendiyar-oğlu Mirza Beg’dır. Turakları Kastomonı ve Bolıdır. Al-i Osman’a ced be- cedd mürid ve muhiblerdir”²⁵⁶, şeklinde tasvir ettirir .

İlk bakışta her iki Osmanlı kroniğinin kayıtları arasında bir çelişki var gibi ise de; hakikatte, İsfendiyar Bey dönemi, bu beyliğin Osmanlıları en çok meşgul ettiği dönemdir.

²⁵⁴ Hadidî, a. g. e., s. 171.

²⁵⁵ Gelibolulu Ali, a. g. e., C. I, Kısım. I, s. 342.

²⁵⁶ Lütfi Paşa, a. g. e., s. 207.

XVI.asır başlarında ise Candaroğlu Beyliği'nin ortadan kaldırılmasının üzerinden yarım asırdan fazla zaman geçmiş, bu beylik bütün unsurları ile Osmanlılara katılmıştır. Buna benzer durum, Safevi tarihçileri için de geçerlidir. Bu tarihçiler, önce Kanunî'yi Safeviler üzerine sefer açtığı için yererken, 1555 Amasya antlaşmasından sonra övmeye başlarlar²⁵⁷.

Osmanlılar ile Anadolu Beylikleri arasındaki siyasî rekabetin en şiddetlisi Karamanoğulları ile adı geçen devlet arasında vuku bulmuştur. Bu sebeple, her ikisi arasındaki düşmanlık da Akkoyunlu-Karakoyunlu devletlerinin birbirlerine düşmanlığı gibi ağır olmuş, kin ve nefretle yoğurulmuştur.

Ünlü Osmanlı tarihçilerinden İdris-i Bitlisî, Karamanoğulları'nın Osmanlılara karşı düşmanlıklarının boyutunu Karamanoğlu II. Mehmed Bey'in Çelebi Mehmed ile kardeşi Musa Çelebi'nin taht mücadelesi için Rumeli'de bulunmalarından yararlanarak Bursa'yı kuşatıp tahrip etmesinden bahsederken belirtir. Ona göre, Karamanoğlu Mehmed Bey, Osmanlı hanedanına beşikten mezara kadar, nifak ve muhalefet üzeredir. Bundan başka, onlar kuşaktan kuşağa bu hanedanın iyiliğini görmelerine rağmen, fitratlarındaki melanet ve kalplerindeki kasvet ahir ömürlerine kadar değişmeyip muhalefete devam ile, *"Doğrusu babalarımızı bir din üzerine bulduk, biz de onların izlerini sürmekteyiz"* ayeti gereği; Karamanoğlu Mehmed Bey aslı üzere hareket ederek, Sultan Mehmed Rumeli'ye geçtiğinde, içinde sakladığı fitne-fesad ile sinesindeki münafıklık ve kini açığa vurarak,

²⁵⁷ Hosein Mirjafari, "İranlı Tarihçilerin Bakış Açısıyla Kanunî Sultan Süleyman'ın Siyaset ve Kişiliği", *Osmanlı*, C. I, Ankara 1999, s. 369-372.

Hız.Nuh kavminin benzeri azgınlık ve düşmanlığını ortaya koyup, namertlik ve vefasızlığını ilan ederek, yağmayı meslek edinmiş zalim huylu askeri ile başşehir Bursa'yı kuşatmıştır²⁵⁸.

Bu hususla alakalı ilginç bir kayıt, Bizans tarihçisi Dukas'ta mevcuttur. Dukas'a göre:

"Mehmed Çelebi İstanbul'a gelip Musa Çelebi ile çarpıştığı zamanlarda, Karaman beyi (II. Mehmed) askerî kuvvet ile Konya'dan Bursa'ya gelmiş ve şehri yağma ettiği gibi Mehmed Çelebi'nin babası Bayezid'in kemiklerini mezarından çıkararak ateşe vermiş idi. Zira Bayezid, bir zaman Konya'da bu Karaman beyinin babasının kafasını kesmiş idi"²⁵⁹.

Dukas'ın bu kaydı doğru olabilir mi? Karamanoğlu II. Mehmed Bey sebebi ne olursa olsun dayısı I. Bayezid'in mezarına böyle bir vahşet uygulamış mıdır? Bunu tespit etmemiz mümkün değildir. Bununla birlikte, az da olsa bu tür hadiseler Türk İslâm aleminde vuku bulmuştur. Neşri ve Hadidî'ye göre, 1401'de Şam'ı zapteden Timur, şehri yağmalamış ve Emevi halifesi Yezid'in kemiklerini yaktırmıştır²⁶⁰.

Timur Hz. Hüseyin'i katlettiren Yezid'in kabrini açtırıp kemiklerini yaktırmıştır. II. Mehmed Bey de böyle feci bir şey yapmış ise Dukas'ın da ifade ettiği üzere, babası Alaeddin Ali Bey'in 1397/1398'de I.

²⁵⁸ İdris-i Bitlisi, a. g. e., vr. 352-b.

²⁵⁹ Dukas, a. g. e., s. 62.

²⁶⁰ Hadidî, a. g. e., s. 129; Neşri bu hususu:

"Anda Yezid'ün kabrini buldurub, çıkardub, oda (ateş) yakdırub, kabrine necis toldurub, ekser Şam'a kahrı Yezid'ün kabri Şam'a yakın olduğuçün idi", diye yazar. Neşri, a. g. e., C. II, s. 347-349.

Bayezid tarafından Konya'da katledilmesinden dolayıdır²⁶¹. O, böylece babasının intikamını dayısının kemiklerini yakarak almış oluyordu.

Karamanoğlu II. Mehmed Bey'in Osmanlılara olan kin ve nefretin boyutunu Aşıkpaşazâde'de²⁶² ve Neşri'de yer alan başka kayıtlardan da anlamak mümkündür. 1413'te Çelebi Mehmed, kardeşi Musa Çelebi'yi öldürüp tek başına hükümdar olduktan sonra, kardeşler arasındaki mücadeleden istifade edip Bursa'yı kuşatan, fakat Musa Çelebi'nin ortadan kaldırıldığını anlayınca geri çekilen Karamanoğlu II. Mehmed Bey üzerine yürümüş, yapılan iki savaşta da Osmanlı sultanı galip gelmesine rağmen her ikisinde de Karaman beyini affetmiştir. Neşri'ye göre Çelebi Mehmed'in huzurundan ayrılan II. Mehmed Bey:

"Heman ki ordudan çıkıp gitti, Sultan'ın atları durduğu çayıra yetişecek, at oğlanlarının ellerinde otarıldurdukları beylik atları alıp, eyitti: "Benim 'adâvetim Osmanlıyla kıyâmete değin bâkidir" deyip gitti"²⁶³.

İdris-i Bitlisî de aynı hadiseyi yine Karamanoğlu Mehmed Bey'in ağzından:

"Bizim Al-i Osman ile adavetimiz beşikten mezara kadardır. Memleketin geleceği ve beylik gereği vaadimizi tutmayız, ahdimizi bozarız"²⁶⁴, diye kaydeder.

²⁶¹ Tekindağ " Karamanlılar"..., s. 323.

²⁶² Aşıkpaşazâde, a. g. e., s. 151.

²⁶³ Neşri, a. g. e., C. II, s. 535.

²⁶⁴ İdris-i Bitlisî, a. g. e., vr. 356-a-356-b.

Böylece, II. Mehmed Bey üst üste iki kez affedilmesine rağmen kininden vazgeçmemiş; aksine her iki rakip siyasî teşekkülün düşmanlığını “adavet-i kadime” olarak ilan etmişti.

Osmanlılara yönelik bu düşmanlık II. Mehmed Bey’in halefi İbrahim Bey (1426-1464) zamanında da şiddetli bir şekilde devam etmiş, zaman zaman barış yapılmışsa da, bu barış İbrahim Bey’in fırsat bulmasına kadar devam etmiştir. İbrahim Bey’in Osmanlılara olan nefreti de babası II. Mehmet Bey’den farklı değildir. Öyle ki, Osmanlı ailesine mensup olan hanımından olan çocuklarını “Osmanlılık” bulaştığı için sevmezdi. İbrahim Bey’in evlatları hakkında bilgi veren Neşri bu hususta:

“Bu oğlanların mecmu’u Sultan Mehmed bin Yıldırım kızı (Çelebi Mehmed’in kızı) Sultan Hatun’dan idi. Amma İshak cariyeden idi. Ve hem cümlesinden İshak büyüğüdi.. Ve İbrahim Bey’in dahi hal-i hayatında himmeti İshak Bey’e idi. Zira İshak Bey’den gayrisinde “Osmanlılık alacası vardır” diye sevmezdi”²⁶⁵, der.

Buna mukabil, Osmanlı tarihçilerinden Hoca Sadeddin, Fatih’in Karamanoğlu Pir Ahmed’in üzerine sefere çıkmasının sebebini izah ederken, onun atalarının fesatlık duygularına kapıldığını, padişahın ona yaptığı iyilikleri unuttuğunu, antlaşmaları bozduğunu, verdiği sözleri tutmadığını beyan ile, ana tarafından gelen “Osmanlılık” şerefini silip süpürdüğünü kaydeder²⁶⁶.

²⁶⁵ Neşri, a. g. e., C. II, s. 771-773.

²⁶⁶ Hoca Sadettin , *Tacü't-Tevarih*, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, C. II, Ankara 1992, s. 94.

Hakikatte, İbrahim Bey daha sağlığında oğlu İshak Bey'i veliaht ilan etmişti. Bunu kabul etmeyen diğer oğulları ise ona isyan etmiş, sıkışan İbrahim Bey Gevâle Kalesi'ne sığınmış ve 1464'te burada vefat etmiştir. İbrahim Bey'in bu tavrı beyliğinin parçalanmasına ve sonunda da Osmanlılar tarafından ilhakına sebep olmuştur²⁶⁷

Karamanoğulları ümerasının ve en azından halkının bir kısmının Osmanlılara olan düşmanlığı ile ilgili ilginç bir kayıt da Anonim Tarih'te mevcuttur. Bu eserde Karaman Bölgesi halkının karakteri tahlil edilirken, bir yerde:

"Anı gör kim lâfile yirmi bulmazlar, eğer Osmanlıyı kâfir sır (yener) ise ana dahi sevinürler. Aceb budur ki eğer bir kişi döğse ol kendüyi döğeni bir kişi döğse ona ne sevinmek gerek? Çün kendi ana zebûndur (aciz). Ol dahi berükiye zebûndur. Zebûn olduğu buna ne? Bular kendi mikdârın bilür tâyife değüldür"²⁶⁸ diye yazar.

Anonim Tarih'in yaptığı bu benzetmedeki fertlerin yerine devletleri koyduğumuzda dövülenin yani mağlup olanın Osmanlı Devleti; bahsedilen tarihin XV. yüzyılda yazıldığını dikkate alırsak, Osmanlı Devleti'ni dövenin ya da mağlup edenin Macarlar; buna sevinenin ise Karamanoğulları olduğu anlaşılır.

Karamanoğullarının Osmanlılara düşmanlığının bu niteliğini, ilk Osmanlı tarihçilerinden Âşıkpaşazâde tersi bir olay ile belirtir. Şöyle ki, 1430'lu yılların başında Karamanoğlu İbrahim Bey Macarlar ile ittifak yapmış, bir taraftan Macarlar, diğer taraftan da Karamanoğulları Osmanlılara saldırmıştır. Edirne'de bulunan II. Murad'ın Ma-

²⁶⁷ Tekindağ, "Son Osmanlı Karaman...", s. 48-53.

²⁶⁸ Anonim, *Tevârih*, Giese neşr., s. 68.

carlar üzerine gönderdiği kuvvetler onları yenmiş; daha sonra da kendisi Karamanoğulları üzerine yürüyüp onları mağlup etmiştir²⁶⁹. İşte Âşıkpaşazâde, Osmanlıların Macarlar'ı mağlubiyetinin Karamanoğulları üzerindeki etkisini:

“Karamanoğlu ve cemi' küffar melül ve mahsun ve mağbun(şaşkın) oldılar. Sual: Karamanoğlu niçün melül ve mahzundur derler ise; cevab: Anun için kim Karamanoğluyilen Vılakoğlu (Sırp)nun ittifakı var idi kim Üngürüz (Macar) bu taraftan yürüye ve Karamanoğlu dahı ol taraftan yürüyeyidi. Ehl-i islâmı aradan getüreler idi. Sanusına ermedi”²⁷⁰, soru ve cevabı ile değerlendirir.

Bundan başka, Âşıkpaşazâde, Karamanoğullarının Beypazarı, Emirdağ vs.deki zulümlerine mukabil, II. Murad'ın 1443 yılında bu beyliğe yaptığı seferden ve Osmanlıların onlara yaptıkları zulümden bahseder. Daha sonra da buna Karamanoğullarının sebep olduğunu beyan ile onların “hased” olduklarına dair bir şiir kaydeder:

“Fesada kim sebeb olsa Karaman
O bilmez ne olur din ü ya iman
Fesad olur hasedden mahlûk içre
Haseddür bil Karaman işi heman”²⁷¹.

²⁶⁹ Uzunçarşılı, a. g. e., C. I, s. 423-414.

²⁷⁰ Âşıkpaşazâde, a. g. e., s. 174-175.

²⁷¹ Âşıkpaşazâde, a. g. e., s. 183.

Karamanoğulları Beyliği Osmanlılar tarafından 1464-1476 yılları arasında ortadan kaldırılmasına rağmen, bu beyliğin halkı, özellikle konar-göçer Turgudoğulları, Bayburdoğulları, Varsaklar vs. savaşçılıkları, dayanıklılıkları ve coğrafya (Toros dağları) nın avantajı ile uzun müddet Osmanlılara karşı direndiler. Bu aşiretlerden bir kısmı çeşitli usuller ile Osmanlı idarî sistemine dahil olurken, düşmanlıklarından vazgeçmeyen bir kısmı da ya Memluklu topraklarına sığındılar²⁷², ya da İran'da yeni kurulmakta olan Şii Safevi Devleti'nin hizmetine girdiler²⁷³. Şikari'ye göre, Karamanlı aşiretlerin Safevi hizmetine girişi, onların savaşçılığını duyan Şah İsmail'in daveti ile gerçekleşmiştir²⁷⁴ Şikari'deki kayda göre, bunlara mektup gönderen Şah İsmail:

“Sen ki Pir Bayram'sın! İşittim, şahınız (beyiniz) vefat itmiş, kimsesi kalmamış, Osmanoğlu'na tabi olmamışsınız. Lutf idüb gelüb bana asker olasız, size külli riayet ederim”. Pir Bayram beylerle müşavere idüb, Acem (İran)'e gitmesin makul gördüler...’’²⁷⁵, der.

İşte Karamanlı aşiretlerden Turgud ve Bayburdoğulları ile muhtemelen Varsakların bir kısmı sünni²⁷⁶, olmalarına

²⁷² Tekindağ, “Karamanlılar”. . . . , s. 327.

²⁷³ Sümer, Safevi Devleti . . . , s. 49-52.

²⁷⁴ Şikari, a. g. e., s. 207.

²⁷⁵ Şikari, a. g. e., s. 208. .

²⁷⁶ F. Köprülü, Niğdeli Ahmed'in El- Veledü's-şefik adlı eserinden naklen, Turgutoğulları'nın diğer bazı konar-göçer kabileler ile birlikte zındıklıkla maruf olduklarını ifade etmekte (Fuad Köprülü, a. g. e., s. 100.) ise de bahsi geçen boyun da dahil olduğu bir araştırmamızda, XVI. yüzyılda bunlara mensup , çok sayıda imam, muallim, müezzin, vaiz vs. din adamının bulunması onların sünniligine delildir (Hasan Basri Karadeniz, *Atçekenlik ve Atçeken Oymakları (1500-1643)*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens-

rağmen sırf Osmanlılara kinleri sebebi ile İran'a gitmişlerdir. Fakat bu sünni Karaman Türkleri, daha sonra Safeviler tarafından zorla şiileştirilmiş; XIV.asrın sonlarında kısa süren Osmanlı hakimiyeti döneminde bunlar tekrar sünnilige dönmüştür. Çağdaş Safevi tarihçi İskender Bey Türkman'a göre, yeniden sünnilige dönen Karamanlı Türkleri için Safevi şiî toplumu "dönük" tabirini kullanmıştır²⁷⁷

Karaman Bölgesi halkının Osmanlılara karşı giderek küllenen düşmanlığının kısmen de olsa devam ettiğine dair bir kayıt da, Osmanlı kroniklerinden Selaniki'de mevcuttur. Selaniki'nin eserine aldığı, muhtemelen Karaman eyâleti idarecilerine gönderilen "fi evâhir-i şehri-i receb, sene 1004 (M. Mart 1596)" tarihli bir hüküme göre Karaman içinde Turgut ilinde Davudlar kavmi (cemâati)nden rezillik ve dinsizlikle itham ettiği bir şahsın:

"Âl-i Selçuk'un âhir-i Alâeddin Ferâmuz neslindenüm diyü üç yüz yıldan berü nesebi nâbud (bulunmayan) olmuşdan dem urup yanına evbaş u kallâş (ayak takımı) üşürüb "Âl-i Osman zulm ve udvân (haksızlık) yoluna gittiler. Ben adl ü dâd (adalet) iderüm..." dediğini belirtir²⁷⁸.

Şüphesiz, 1590'lı yıllar Celâli isyanlarının en yoğun yaşandığı dönem olup, bahsedilen şahıs ve etrafındakiler de bir Celâli bölüğüdür²⁷⁹. Burada, isyan eden şahsın bir taraftan Osmanlı zulmünden bahsetmesi, diğer taraftan da yaptığı hareketi meşrulaştırmak için kendini "Selçuklu"

titüsü-Basılmamış Doktora Tezi), Kayseri 1995, s. 98-105). Ancak, her cemiyette olduğu gibi bunlarda da ferdi sapmalar olabilir.

²⁷⁷ Hüsamettin Memmedov Karamanly, "XVI- XVIII. Yüzyıllar Osmanlı-Safevi Savaşları", *Osmanlı*, C. I, Ankara 1999, s. 503.

²⁷⁸ Selaniki Mustafa Efendi, *Tarihi Selânikî (1003-1008/ 1595-1600)*, Haz. Mehmet İpşirli, C. II, Ankara 1999, s. 581.

²⁷⁹ Geniş bilgi için bkz. Mustafa Akdağ, *Celâli İsyanları*, Ankara 1963.

soyundan göstererek Osmanlı hanedanını yok saymak istemesi, dikkat çekicidir. Bu, gerçekte aradan uzun yıllar geçmesine rağmen, bölge halkının Osmanlılara karşı soğukluğunun devamına işaretir.

Bundan başka, XVII. yüzyıl Osmanlı müverrihlerinden Peçevi, Candaroğlu ailesinin, beyliğin ilhakının üzerinden nerede ise bir buçuk asır geçmesine rağmen Osmanlılara olan "kin"lerini devam ettirdiklerini belirtir. Peçevi bu husus hakkında şöyle yazar:

"Şemsi (Candaroğlu) Paşa'nın "Padişaha (III. Murad) rüşvet aldırđm ve bununla bu devletten Kızıl Ahmedli²⁸⁰nin öcünü aldım" dediği, halk arasında çok yaygın bir sözdür. O zamandan beri bu sözü işitmemiş kimse kalmamıştır, dense yeridir. Rahmetli tarihçi Ali Efendi kitabında olayı şöyle yazmıştır: "Bir gün Şemsi Paşa'nın özel dinlenme odasında oturuyordum. Saadetli padişahın huzurundan çıkan Şemsi Paşa sevinç ve neşe içinde geldi ve kâhyası Koçu Kethüda'ya "bugün Kızıl Ahmedliler'in öcünü Osman-

²⁸⁰ Peçevi'nin kendi eserine aldığı Şemsi Ahmed Paşa'nın şiirinde ki:

"Kızıl Ahmed idi ânın nâmı
Almış idi cihandan kâmu

Ahmed'in oğludur benim pederim
Benim onlardan özgedir hünerim",

kaydına göre Kızıl Ahmed Şemsi Paşa'nın dedesidir. (Peçevi, a. g. e., C. II, s. 10). Kızıl Ahmed Bey, Candaroğlu İbrahim Bey'in oğlu olup, Osmanlı Devleti'ne sığınmıştı. Osmanlı Devleti hizmetinde Bolu sancakbeyliği yapan bu bey, 1460'da Fatih'in Candaroğlu Beyliği'ni zaptından sonra adigeçen beyliğin beyi olmuşsa da, 1461 Trabzon seferi dönüşü Fatih onu Mora sancakbeyliği ile görevlendirmiştir. Mora'ya gitmeyen Kızıl Ahmed Bey önce Karamanoğulları'nın daha sonra da Akkoyunlu Uzun Hasan'ın yanına gitmiştir. Bu hükümdarın hizmetinde 1473 Oflukbeli savaşına katılan Kızıl Ahmed Bey daha sonra II. Bayezid'in hizmetine girmiştir. (Yaşar Yücel, *Anadolu beylikleri Hakkında Araştırmalar-I*, Ankara 1991, s. 117-123).

oğulları'ndan aldım. Onlar bizim ocağıımıza su döktükleri gibi ben de onların ocağını söndürecek bir başlangıç düzenledim" dedi. Koçu Kethüda'yı bir sıkıntı bastı ve bunu nasıl yaptığını sorduğunda Şemsi Paşa'nın cevabı şöyle oldu. "Rüşveti tattırdım. Hatta kırk bin altın gibi büyükçe bir lokma idi, yutturdum. Bundan sonra onlar rüşvet almaktan geri durmazlar ve rüşvet ile devletleri tutunamaz, batar" dedi. Büyük bir ferahlık ve kıvanç içinde idi."²⁸¹

Peçevi, Şemsi Ahmed Paşa'yı sevmez ve bunu da eserinde açıkça ifade eder. Bunun sebebi, Peçevi'nin anne tarafından Sokullu Mehmet Paşa'nın akrabası olması²⁸² ve III. Murad'ın bu güçlü ve etkili veziriazamı ile Şemsi Paşa arasındaki düşmanlık²⁸³ olmalıdır. Peçevi ondan hoşlanmakla birlikte, bu sözleri tarihçi Ali'nin bizzat dinlediğini ve halk arasında yaygın olduğunu yukarıda belirtir. Bu da bahsedilen sözleri Peçevi'nin düşmanlık sonucu uydurmadığını gösterir. Nitekim bu hadise Gelibolu'lu Ali'nin eserinde Peçevi'nin anlattığı gibi kayıtlıdır²⁸⁴.

²⁸¹ Peçevi, a. g. e., C. II, s. 7-8.

²⁸² Babinger, a. g. e., s. 211.

²⁸³ Gelibolulu Ali, Gelibolulu Ali ve Künhü'l- Ahbâr'ında II. Selim. . . , s. 249-250; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III, Kısım. I, s. 49-51.

²⁸⁴ Şemsi Paşa hakkında bilgi veren Gelibolulu Ali daha sonra sözü bu hadiseye getirir:

"... mukarrer olduğu gün sarây-i pâdişâhîden mekânına kati mesrur (sevinçli) geldi. Koçi nâm kedhüdâsını bu kıssa (vaka) dan âgâh (haberli) idüb mâ- vak'a her ne ise söyledi. "Li'llâh'il-hamd Al-i Osmani'den Kızıl Ahmedlü (Candarogulları)'nün intikâmın aldım" deyü şükr eyledi. Hatta, müellifi hakir (Gelibolulu Ali) anda hazır bulunub "ne vechile intikâmınız aldınız didikde, Pâdişâhî rüşvete tatındurdum. Hatta, bugün bir yerden kırk bin sikke mikdarı bir büyücek lokma tatdırdım. Ba'de-hâzâ (bundan sonra) ne pâdişâh rüşvet almakdan ferâgat ider ve ne rüşvetle mülki pâydâr (süreklî) olub kendüsi ikâmet eyler. Anlar bizi mülki mevrusumuz (miras olan devletimiz) dan niçe dūr itdiler ise, 'an-karib (çok geçmeden) bende anların kâr u bâr-ı (iş, güç) saltanatından mehcûr

Osmanlılar ile Candaroğulları arasında Karamanoğulları gibi düşmanlık bulunmamasına, bu beylik ailesine mensup çok sayıda kişinin Osmanlı Devleti'nde üst düzey görevli olmalarına ve ilhakin ardından bir asırdan fazla zaman geçmesine rağmen, kendisi de Osmanlı Devleti veziri olan bir Candaroğlu'nun bu "kin" dolu sözleri dikkat çekicidir. Ayrıca, bu hadise Osmanlıların Anadolu'da henedan bazında karşılaştığı tepkiye bir misaldir.

Diğer taraftan, Kadı Burhaneddin'in tarihçisi Esterâbadi, I. Bayezid'e olan kinini açığa vurup:

"O günlerde Murad Beğ, kafirlërle savaşı gitti ve orada şehid oldu. Bazıları, oğlunun (I. Bayezid) savaş sırasında nöker (adam)lerinden bir kısmına emir vererek onu katlettiğini ileri sürerler. Fakat doğruyu ancak Allah bilir"²⁸⁵,

diyerek bütün tarih kaynaklarının ittifakla kaydettikleri, I. Murad'ın Sırplar tarafından öldürölmesini çarpıtmıştır. Şüphesiz, Esterâbadi sadece Osmanlılara olan nefretini ortaya koymamış; aynı zamanda "Yıldırım" ünvanlı rakibini baba katili göstererek Anadolu halkı nezdinde yıpratmayı amaçlamıştır. Nitekim, 1389'da Kosova Savaşının ardından bütün Anadolu Beylikleri Osmanlı ümerası tarafından boğdurulan Yakup Bey'in katlinin hesabını sormak gibi gülünç bir iddia ile ittifak yapmış ve her biri bir taraftan Osmanlı Devleti topraklarına saldırmıştır.

Şikari de eserinde Fatih'in Karamanoğlu İbrahim Bey'i zehirlettiğine dair bazı rivayetleri kaydeder. Bir rivayete göre İbrahim Bey, Fatih'in vaatlerine kanıp ona ihanet

(ayrılmış) olmalarına sebep oldum" deyu tafsil itdi", Gelibolulu Ali, a. g. e., C. II, s. 251.

²⁸⁵ Esterâbadi, a. g. e., s. 354.

eden veziri Ahmet Paşa'nın zehirli üzüm yedirmesi ile ölmüş; diğer bir rivayete göre ise eceli ile vefat etmiştir²⁸⁶. Şikari'deki başka bir kayda göre de Yavuz (doğrusu II. Bayezid) Karamanoğlu ümerasından Hocendoğlu'nu yine vaatler ile ikna etmiş; o da yayladaki ziyafette Kasım Bey ve oğullarına zehirli kuzu yedirerek vefatına sebep olmuştur. Şikari bu hadiseyi bir dörtlükte şöyle yazar:

“Sunub camı ecel sakiî devran
Anı nûş eyledi (içti) Âl-i Karaman
Gitdi pes bunların devri zamanı
Ecel çün kimseye virmez amanı”²⁸⁷.

Bu konuda dikkat çekici olan Şikari'den başka Memluklu tarihçisi Aynî'nin de Kasım Bey'in Aksaray kadısı tarafından öldürüldüğünü kaydetmesidir²⁸⁸. Buna mukabil, Osmanlı ve batılı kaynaklara göre, Osmanlılara karşı uzun müddet mücadele eden Kasım Bey Şehzade Cem'in Rodos'a sığınmasından sonra II. Bayezid ile anlaşmış ve İçil'in bir kısmında emirlik yaparken 1483'de eceli ile vefat etmiştir²⁸⁹.

Şikari, bu olayda da Osmanlılara ağır suçlamalar yönelterek; onları suikast düzenleyen zalim kimseler olarak göstermiş ve Anadolu halkı nezdinde itibarlarını sarsmayı amaçlamıştır.

²⁸⁶ Şikari, a. g. e., s. 192.

²⁸⁷ Şikari, a. g. e., s. 206.

²⁸⁸ Tekindağ, “ Son Osmanlı Karaman. . . ”, s. 73.

²⁸⁹ Tekindağ, a. g. m. , s. 68-74.

Osmanlılara yönelik düşmanlık ve kin dolu sözlerden biri de, XIX. asır halk şairlerinden Dadaloğlu'ndan gelir:

“Belimizde kılıcımız kirmani
Taşı deler mızrağımın temreni
Hakkımızda devlet etmiş fermanı
Ferman padişahın, dağlar bizimdir”²⁹⁰,

der. Dadaloğlu başka bir şiirinde de:

“Aşağıda iskân evi gelince
Sarıp da gül benzimiz solunca
Malım mülküm seyfi gözlüm kalınca
Kaypak Osmanlılar size amanmı

Aşağıda akça çığın ötünce
Katarbaşı maya(deve)ların sökünce
Şahtan ferman Türkmen ili göçünce
Daha da hey Osmanlıya aman mı”²⁹¹,

dizeleri ile Osmanlıları kaypaklıkla suçlar.

Avşar boyuna mensup Dadaloğlu'nun asırlar sonra da olsa Osmanlı Devleti'ne isyanı ve “kaypak Osmanlı” gibi ağır sözler ile hakarete bulunmasının sebebi nedir? Şöyle

²⁹⁰ Oktay Mert, *Dadaloğlu Bütün Şiirleri*, İstanbul 1997, s. 15.

²⁹¹ Mert, a. g. e., s. 29.

ki, konar-göçer hayat süren Avşar Türkmenleri yazları Si-vas ile Kayseri arasındaki Uzunyayla'da yazlamakta ve kışları Çukurova'da kışlamaktadır. 1853-1856 Kırım Savaşı sonucu, Rusya tarafından zorunlu göçe tabi tutulan yüzbinlerce Kafkasyalı Müslüman muhaciri kabul etmek mecburiyetinde kalan Osmanlı Devleti, bunların bir kısmını da Uzunyayla'ya yerleştirmiştir. Bunu kabullenemeyen buranın eski sakinleri Avşarlar ile muhacirler arasında çatışma çıkmıştır²⁹². Avşarlar, bu yıllarda Zamantı, Sarız ve Çukurova'da yerleşik hayata geçmeye zorlanmış ve zaman zaman devlet ile aralarında çatışmalar olmuştur²⁹³. İşte, Dadaloğlu'nun Osmanlı Devleti'ne düşmanlığının sebebi budur. Hadiseleri bizzat yaşayan şair bununla da yetinmemiş; Payas civarında Osmanlı Devleti'ne isyan etmiş derebeylerden Küçük Alioğlu'na:

“Bozok Han’dan sürer gelir ötesi
Özeroğlu Seyfi Handır atası
Baz şahaneler sarı kaplanlar yuvası
Varılmaz yurduna Küçük Alioğlu

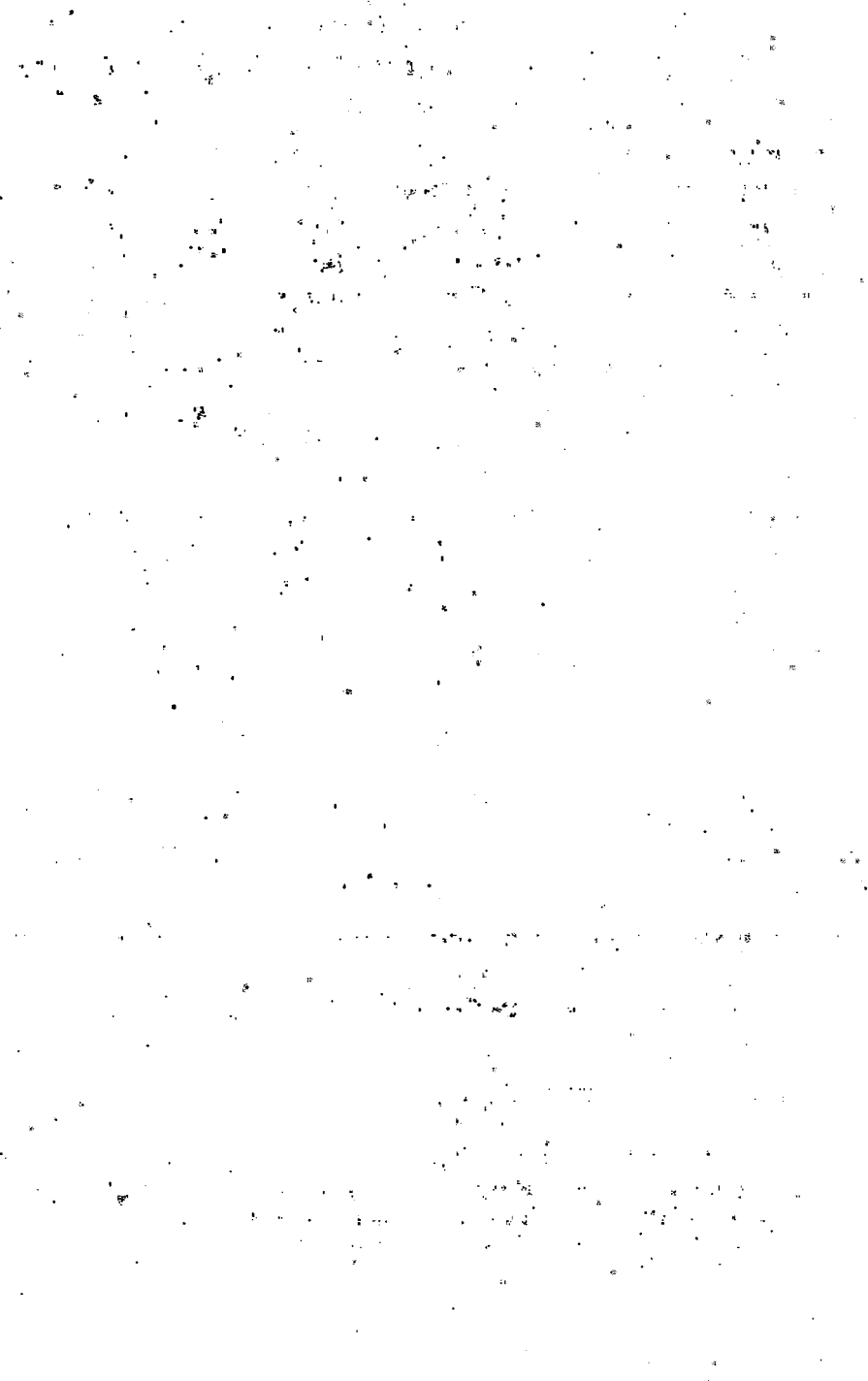
Asıl Dadal varsın ünün söylensin
Haleb’in Paşası sofrasını dürsün
Beylan’ın beyleri pekmezin satsın
Tuğlar sana lâyık Küçük Alioğlu”²⁹⁴,

dizeleri ile övgüler dizmiştir.

²⁹² Abdullah Saydam, “Kırım ve Kafkasya’dan Yapılan Göçler ve Osmanlı İskân Siyaseti (1856-1876)”, *Osmanlı*, C. IV, Ankara 1999, s. 677-688.

²⁹³ A. Cevdet Paşa, *Ma’rûzat*, Haz. Yusuf Halaçoğlu, İstanbul 1980, s. 179.

²⁹⁴ Mert, a. g. e., s. 30.

Alay Etmek

*"... Andan ol top taşını zincirleyiip
hisar kapusunda asa kodular.*

Ve şimdiye değin asılmışdır...

*"Ol şehrin halkı dahi gelen Karamanluya
ol taşı gösteriip istihzâ iderlerdii"*

Anonim Tarih.

*"Ol vakit iller bu terkiib üzere bir türki
çıgırmışlardı. Karamanoğlu'nun
geldiği gün doğusundan imiş.
Gittiği gün batusundan imiş"*

Anonim Tarih.

Alay etmek, malum olduğu üzere, bir eksikliği veya düştüğü olumsuz bir durumu dolayısıyla karşıdakini hafife almak, onu küçük görmektir. Fakat bunu yaparken ince bir üslup kullanmak, gerektiğinde sanat yapmak gerekir. Tarih boyunca "alay etmek" devletler arası ilişkilerde ince zeka mahsulü olarak rakip devlete karşı bir psikolojik silah şeklinde kullanılmıştır.

I.

Osmanlı Devleti ile rakip Anadolu Beylikleri arasında da bu tür psikolojik mücadele mevcut olup, koniklerde yer almıştır. Osmanlı kroniklerinde bu husus ile alakalı ilk kayıt Fetret dönemi sonundadır. Buna göre, Çelebi Mehmed'in kardeşi Musa Çelebi ile mücadelesinden faydalanmak isteyen Karamanoğlu II. Mehmed Bey 1413'te Bur-

sa'yı kuşatmıştır. Kuşatma esnasında Musa Çelebi'nin cenazesinin Bursa'ya gelmesi üzerine, Çelebi Mehmed'in mücadeleyi kazandığını anlayan Karamanoğlu II. Mehmed Bey süratle geri çekilmiştir²⁹⁵. Anonim Tarihte Karamanoğulları'nın geri çekilişi:

“Ol vakit iller bu terki üzere bir türki çıkırmışlardı. Karamanoğlu'nun geldiği gün doğusundan imiş. Gittiği gün batusundan imiş”²⁹⁶,

şeklinde kaydedilmiş ve Karamanoğulları ile “alay” edilmiştir. Neşri de bu hadiseden bahsederken: “*Andan Karamanoğlu, hemen ol gece kuyruk göte kısıp dahi Kirmastı (Mustafakemalpaşa) yolundan kaçtı*”, demekle birlikte; gerçeği yani Karamanoğulları'nın ters taraftan gidişlerinin gerekçesini de izah etmekte ve geliş yollarındaki derbentlerin tutulduğunu bildirmektedir²⁹⁷. Buna rağmen, Karamanoğlu Mehmed Bey'in yaptığı stratejik güzergah değişikliği Osmanlılar tarafından onun aleyhine kullanılmıştır.

Osmanlıların Karamanoğulları ile istihzâ ettikleri bir hadise de Antalya'yı kuşatan Karamanoğlu II. Mehmed Bey'in kaledeki bir toptan atılan bir taş ile öldürülmesi ile ilgilidir. 1402 Ankara savaşından sonra, Antalya Osmanlıların elinde kalmıştır. 1423'te II. Murad'ın ilk hükümdarlık yılında iç karışıklıklar ile meşgul olduğu bir sırada, Tekeoğlu Osman Bey, Karamanoğlu II. Mehmed Bey ile bileşerek Antalya'yı almak istemiş; fakat, Osmanlı kuvvetleri bu birleşmeyi önlemiş ve Osman Bey öldürülmüştür. Buna rağmen, Karamanoğulları Antalya'yı kuşatmış, bu

²⁹⁵ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, Ankara 1982, s. 350.

²⁹⁶ Anonim, *Tevârih*, Giese neşr, s. 57.

²⁹⁷ Neşri, a. g. e., C. II, s. 523.

esnada Mehmed Bey bir top güllesinin isabeti ile ölmüş-tür²⁹⁸.

Karamanoğlu Mehmed Bey'in vefatının istihzâ edilişi, Osmanlı müverrihlerinden İdris-i Bitlisî²⁹⁹, Gelibolulu Ali³⁰⁰, Lütfi Paşa³⁰¹ ve Anonim Tarih'te kayıtlıdır. Anonim Tarih'te hadise:-

²⁹⁸ Şehabettin Tekindağ, "Teke-Eli ve Teke-Oğulları", *İ. Ü. Ed. Fak. TED.*, S. 7-8 (İstanbul 1977), s. 70; Karamanlı tarihçisi Şikari II. Mehmed Bey'in vefatını haliyle farklı kaydeder. Buna göre;

"Mehmed Han'a Dizdarın kal'ayı virmedüğin didi. Mehmed Han gazaba gelüb, kal'a üstüne varub, yirmi bir gün muhkem cenk etdiler. Lainin adına Ahi Murad dirlerdi, cenge takat getiremiyüb zebun (aciz) oldu, aman diledi, kapuyu açdılar. Meğer mel'unun muradı hile idi, Mehmed Han, beyleri ile kapunun önüne geldi, bir top hazır eylemiş idi, Mehmed Han'a nişan alub atdı, top (top) dokunub şehid oldu. Karaman beyleri, Mehmed Han'ın şehid olduğın gürüb, geçüb Larend'e geldiler. Mehmed Han'ı defn ittiller, kırk gün matem idüb, andan sonra divan idüb, İbrahim Han'ı Şah kıldılar", (Şikari, a. g. e., s.185); Buna mukabil, Anonim Tarih aynı hadiseyi:

"Hisarı tolayı gezer iken, meğer burcın üzerinde bir büyük top vardı; Hazır kurulmuşdı, ol topun tuşına geldiler. Meğer kim Karamanoğlu çadırı önünde atı bindiği vakit nişanlamışlardı kim bir alaca ata bindiyidi. Ol top önüne geldi, hemandem topa od değürdiler, atdılar. Top alaya irişmişdi. Yire tokındı, yirden sıçradı, taş Karamanoğluna tokundı, hemendam anda düşdi. Halkı üstüne düşdiler. Hisarlı vurdukların andan bildiler kim bir alaca alaydan çıkdı, çifte sala sala gitdi. Karaman oğlu Hak emrine vardı. Çünkü Karaman oğlu Mehmed Beğ öldi, İnebolı'da iki oğlu vardı: İbrahim Beğ, Alâeddin Beğ. İkiisi birbirine düşdiler. Leşker dahı İbrahim'e yüz tutdılar. Alâeddin Beğ ol hali görüp kaçdı, hisara düşdi. Andan İbrahim Beğ atasının ölüsini arkurı bir ata urup ekser raht u büngâhu koyup kaçdılar, "Osmanlı hisardan çıkdı" diyü birbirini basdılar, ardlarına bakmayup ol gün ol gice kaçdılar", diye yazar. (Anonim, *Tevârih*, Giese neşr, s. 66.)

²⁹⁹ İdris-i Bitlisî de bu vakaya eserinde yer vermekle birlikte, O taşın zincirle-nip şehrin giriş kapısına asılmasını "ibret" alınması gereken bir hadise ola-rak değerlendirir. İdris-i Bitlisî, a. g. e., vr. 391-b.

³⁰⁰ Gelibolulu Ali, a. g. e., C. I, Kısım. I, s. 339.

³⁰¹ Lütfi Paşa, a. g. e., s. 177.

“... Andan ol top taşını zincirleyüp hisar kapusunda asa kodular. Ve şimdiye değin asılmışdır. Ol şehir(Antalya) gelen Karamanlular ol taşı göricek hayli bâri incinürlerdi. “Bir abes nesnedür: Bu taş bir adama tokundugıyçün anı zincirleyüp kapuya asmak neye gerekdür” dirlerdi. Ol şehrin halkı dahi gelen Karamanluya ol taşı gösterüp istihzâ iderlerdü.”³⁰², şeklinde ifade edilir.

Bu propaganda şekli günümüzde de oldukça revaçta olup, bir yeri zapteden devlet, bunun nişanesi olarak, o zaptı hatırlatan heykelleri dikmekle göstermiştir. II. Mehmed Bey’i öldüren taşın kale kapısına asılması da bu amaca matûftur. Çünkü kale kapısı şehrin ana girişidir. Dolayısıyla, şehre gelen herkes zincirle asılı bu taşı görüp, niçin asıldığını soracaktır. Antalya bulunduğu coğrafi konum itibarı ile o dönemde Karaman Bölgesi’nin Akdeniz’e çıkış limanı olup Karamanlılar için önemli bir şehirdir³⁰³. Öyleki, XV. yüzyıl Karamanlı şairlerden Aynî Divânı’nda Konya’dan sonra Antalya’yı öven gazele yer verir³⁰⁴. Bu sebeple, adıgeçen beylik halkının bu şehre sıkça gelmesi kaçınılmazdır. Nitekim, yukarıdaki kayıta buraya gelen Karamanlı halkının bu durumdan incindiği, Antalya halkının ise istihzâ ettiği belirtilir. Diğer bir husus da, taşın eserin yazıldığı tarihte de kalede asılı olması ile ilgilidir. Ano-

³⁰² Anonim, *Tevârih*, Giese neşr, s. “gös. yer. ”

³⁰³ Feridun Emecen, “Antalya”, *DİY. İA.*, C. III, s. 232-236; Halil İnalçık, “Mehmed II”, *İA.*, C. VII, s. 515.

³⁰⁴ “Cihânda şehri olan şehir-i Atalya
Hilâli bedr (Dolunay) olan şehir-i Atalya

Lebin dirsən n’ola cennet suyudur
Asel (Bal) den tatlıdur nehr-i Atalya”

-----, Aynî, a. g. e., s. 634.

nim tarihler, umumiyetle II. Bayezid zamanında yazıldığına göre³⁰⁵, bu taş en azından yetmiş senedir Antalya Kalesi'nde asılıdır. Bu süreç ise Osmanlıların Karamanoğulları ile kıyasıya mücadele ettiği bir dönemdir³⁰⁶ Bu sebeple, Osmanlılar bu taşı kale kapısına asmakla bir taraftan Antalya üzerindeki hakimiyetinin sembolü yapmış, diğer taraftan da devam eden mücadelede rakip beylik halkının moralini bozarak psikolojik bir üstünlük sağlamıştır.

II.

Osmanlılar ile Karamanoğulları arasında bir istihzâ konusu da "at" meselesidir. Bu husus Osmanlı koniklerinden, Rûhî, Müneccimbaşı ve Hoca Sadeddin'de kayıtlıdır. Ayrıca, Bizans Tarihçisi Dukas'da hadiseyi farklı bir şekilde ele alır. Hadise, II. Murad'ın 1430'da Selanik'i fethinin ardından, Karamanoğlu İbrahim Bey'e gönderdiği müjdecî elçi ile onun meşhur atını istemesidir. Rûhî:

"Sultan Murâd, Edrene (Edirne)'de 'ayş u nuş idüb Selanik feth olundugin etraf u cevânibde (civarda) olan beglere muştuluk haberin gönderüb, Karaman'a dahi haber gönderüb, andan bir at taleb idicek; Karamanoğlu İbrahim Beg, ilciye tahfif (alay) idüb, i'zâz ve ikram itmeyüb, at taleb itdüğü bâbda münâsib cevâb virmemiş; ilçi dahi Sultân Murâd'a gelüb haberi nakl idicek..."³⁰⁷,

derken, Müneccimbaşı vakayı farklı olarak:

³⁰⁵ Hasan Hüseyin Adahoğlu, "Osmanlı Tarih Yazıcılığında Anonim Tevârih-i Âl-i Osman Geleneği", *Osmanlı*, C. VIII, Ankara 1999, s. 288.

³⁰⁶ Tekindağ, "Karamanlılar", . . . , s. 324-328.

³⁰⁷ Rûhî, a. g. e., s. 439.

“Bu sırada garip bir olay meydana geldi. Dülkadiroğlu Süleyman Bey, Sultan(II. Murad)’a hediye etmek üzere güzelliği ve asaleti bilinen safkan bir at besliyordu. Karamanoğlu, bu atı ondan istedi. Dülkadiroğlu, Karamanoğlu’ndan özür dileyerek veremeyeceğini ve bunu Sultan’a hediye etmek istediğini bildirdi. Bunun üzerine, Karamanoğlu birkaç usta hırsız gönderip atı çaldırdı. Dülkadiroğlu bunu Karamanoğlu’nun yaptığını anlayıp durumu Sultan’a bildirdi. Sultan, Karamanoğlu’na haber gönderip sözkonusu atı istedi. Karamanoğlu atı vermediği gibi çok ağır sözler söyleyip isyan ettiğini ilân etti”³⁰⁸,

diye kaydeder. Hoca Sadeddin de eserinde hadiseyi mufassal olarak kaydeder ve genelde yazdıkları Müneccimbaşı ile örtüşür³⁰⁹. Bizans Tarihçisi Dukas ise esasta Osmanlı tarihçilerinden ayrılmamakla birlikte, at vakasını farklı bir şekilde yazar:

“Aynı sene içinde, Karaman memleketinden bir adam Murad’a gelerek, Karaman beyinin yanındaki atlar arasında bulunan bir arap atının koşması, rengi, uzuvlarının ve mafsallarının mevzunluğu itibariyle, Araplar tarafından ihtimamla beslenip terbiye edilen atlardan hiç birisi ile kıyas olunamayacağını haber verdi. Murad verilen bu izahat üzerine mezkûr ata malik olmak arzusunu izhar eyledi ve ileri gelen kullarından birisini Karaman’a göndererek, atı istedi. Murad ilk talebinde ya dostluk saikası ile, yahut bir bedel mukabilinde atın kendisine verileceğini ümit ediyordu. Murad, düşmanlığı sebebiyle Karaman’ı daima tazyik ve tehdit ediyordu ve bu hususta babasıyla dedelerinin, Karaman beyliği aleyhine yaptıkları

³⁰⁸ Müneccimbaşı, a. g. e., s. 206.

³⁰⁹ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevârih*, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, C. II, Ankara 1992, s. 186-187.

rı muamelelerden dolayı iftihar duyuyordu. Bu sebeplerden dolayı ata herhalde malik olacağını kuvvetle ümit ediyordu. Karaman büsbütün aksi fikirde bulunarak, Murad'ın kuluna, parmağı ile atı göstererek, şu cevabı verdi: "Padişahın bu ata binebilir mi?" O da cevaben dedi ki: "Padişahımın bu ata binebileceğine veya binemeyeceğine dair cevap vermek bana ait bir keyfiyet değildir. Bu cevabı yalnız kendisi size verebilir. Siz bana, efendime ne cevap vereceğimi söyleyiniz". Karaman da dedi ki: "Bu at vahşi olduğundan padişahın buna binemez. Buna ancak ben binebilirim, bu sebepten dolayı atı göndermiyeceğim"³¹⁰.

Gerek adıgeçen Osmanlı kaynakları gerekse Dukas, bu hadisenin ardından II. Murad'ın Karamanoğulları üzerine, sefer düzenlediğini; hatta, Dukas seferi başarı ile sonuçlandıran II. Murad'ın atı aldığını belirtir³¹¹.

Böyle bir sefer olmakla birlikte, bunu at hadisesine bağlamak mümkün değildir. Zaten, Müneccimbaşı, bu hadisenin ardından Karamanoğlu İbrahim Bey'in Avrupalı hükümdarlara haber gönderip onları, Osmanlı topraklarına saldırıya teşvik ettiği gibi kendisinin de Hamidili topraklarına saldırdığını kaydeder³¹². 1434'te vuku bulan Osmanlı-Karamanoğlu Savaşı'nın hakiki sebebi, Macar-Karamanoğlu işbirliği ve Macarlar'ın Osmanlı topraklarına saldırmasıdır. 1433'te Macarları mağlup eden Osmanlı kuvvetleri, daha sonra adıgeçen beylik üzerine yürümüşdür³¹³. Bunda, şüphesiz Osmanlılara karşı daima Anadolu Beyliklerini himaye eden ve o tarihte her an Anadolu'ya

³¹⁰ Dukas, a. g. e., s. 123.

³¹¹ Dukas, a. g. e., s. 124.

³¹² Müneccimbaşı, a. g. e., s. "gös. yer. "

³¹³ Uzunçarşılı, a. g. e., C. I, s. 414.

girmesi beklenen Osmanlıların büyük hasmı Timurlu Şahruh'un Azerbaycan'dan geri dönmesinin de büyük etkisi vardır³¹⁴.

Bununla birlikte, at hadisesi her ne kadar savaşın doğrudan sebebi değilse de psikolojik yönü ile önemlidir. Şüphesiz, bu vaka siyasetî hadiselerin içinde psikolojik tarafı ile ön plana çıkmaktadır. Venediklilerin dahi Selanik'i kurtarma adına, Osmanlılar aleyhine Anadolu'ya girmesini beklediği Şahruh'un seferden vazgeçmesi, Anadolu'da hareket alanı daralmış olan II. Murad'ın tamamen serbest kalmasına vesile olmuştur.

Bu bağlamda II. Murad'ın at talebi, Karamanoğlu İbrahim Bey'in nabzını ölçmek, tavrını anlamak için bir vasıta. Buna mukabil, İbrahim Bey, II. Murad'a itaat etmek yerine, ona hakaretle yetinmeyip, "*istihzâ*" etmiş, ağır tahrikte bulunmuştur. Osmanlı konikleri, II. Murad'ın alay edilmesini, hafife alınmasını gizleme eğilimindedir. Münecimbaşı, İbrahim Bey'in elçiye iyi davranmadığı, Hoca Sadeddin ve Rûhî ise ağır sözler söylediğini beyan ile yetinirken; Dukas, Karamanoğlu beyinin açıkça Osmanlı padişahı ile alay ettiğini kaydeder.

III.

Osmanlılar bu istihzayı unutmamış olmalı ki, bunun intikamını 1448 II. Kosova Savaşı öncesi almışlardır. Şöyle ki, 1443-1444 yıllarındaki Osmanlı-Karamanoğlu savaşlarından sonra İbrahim Bey ağır bir antlaşmayı kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu muahedenin şartlarından birisi de

³¹⁴ İsmail Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı (1405-1447)*, Ankara 1994, s. 140-145.

gerektiğinde Osmanlılara asker vermek idi³¹⁵. Bu antlaşma gereği, II. Kosova Savaşı'na Karamanoğlu İbrahim Bey de asker göndermiştir. Kosova Savaşı öncesi Osmanlı odusu ile beraber Karamanoğlu kuvvetleri de geçit resminde yer almıştır. Bu geçitte Karamanoğlu askerleri II. Murad tarafından beğenilmemiş ve "alay" edilmiştir. Bu hadise, Osmanlı müverrihlerinden, Neşri³¹⁶, Hoca Sadeddin³¹⁷, Gelibolulu Ali³¹⁸ ve Aşıkpaşazâde'de mevcut olup, hemen hemen aynı bilgileri içerir. Aşıkpaşazâde söz konusu hadiseyi şöyle kaydeder:

"Ve Karamanoğlından ol seferde gazaya adam gelmiş idi. Tamam leşker (asker) cem' olduktan sonra, cebelüsi arz olındı. Cemi'i leşkerinün cebelüsin gördi. Diledi kim Karamanoğlından gelenleri dahı göre. Andan gelen leşkerün begine eyitdiler kim: "Sen dahı getir adamlarını ve cebelülerünü göster" dediler. Ol dahı cebelüsin arz etdi. Kaltak eyerlü ve yırtmac kürklü, örmec kuşaklu, kabalak dülbendlü, kayış üzengülü ipden kılıcı bağı, sol Durkut (Turgutoğlu) lunun boğazından asılacak at ugrılarını (at hırsızı) devşürüb göndürmiş. Akçayluoğlına hündkâr eyidür: "Benüm gerçe anun yardımına ihtiyacum yokdur. Allah inâyetinde. Amma min vechin bunları, göndürdigi begayet (pek ziyade) eyü varmış" der. "Benüm çerimün bir masharası (maskara) eksük idi. Anun icün göndürmüşdür" dedi. Ve "andan benüm hiç nesneye umum yokdur. Ve

³¹⁵ "... filcümle dostlarına dost ve düşmanlarına düşman olup, her yıl oğlumu çerümla (asker) mezkûr Murad Begün hizmetine vireyim. Vallahi bu mezkûratta hiç veçhile nakzı ahd etmeyim ve ahdımı nakz edüb kefarete vermeyim ve verdirmeyeyim. . . . Uzunçarşılı, " Karamanoğulları Devri Vesikalarından ...", s. 120-121.

³¹⁶ Neşri, a. g. e., C. II, s. 661.

³¹⁷ Hoca Sadettin, a. g. e., C. II, s. 239.

³¹⁸ Gelibolulu Ali, a. g. e., C. I, Kısım. I, s. 365.

yardım istemezsin. Velî şunu isterin andan kim münâfıklık edüb şeytanlık etmesün. Kendi halinde otursun”³¹⁹.

Böylece, II. Murad kendisi ile alay eden Karamanoğullarından intikamını almış oluyordu. Bununla birlikte, buradaki Karamanoğlu askerleri Turgutoğulları’na mensuptur. Bunlar daha birkaç sene önce, Beypazarı, Bolvadin, Seyitgazi ve civarlarını yağmalamış, ırza geçmiş, katliam yapmış; mukabil olarak da II. Murad’ın Karaman ülkesinde ağır zulümler yapmasına sebep olmuş aşiret kuvvetleridir. Bu sebeple, onlarla alay edilmiş ve aşağılanmışlardır. Bir istihzâ konusunda Karamanoğulları askerlerinin donanımlarıdır. Yukarıdaki kayıda göre, Turgutoğlu askerlerinin silah ve gereçleri basit ve derme çatmadır. Bunun böyle olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü Turgutoğulları, Konya Ovası’nda konar göçer olarak yaşayan ve at yetiştiriciliği ile ünlü büyük bir taife olup³²⁰, diğer Türkmen aşiretleri ile birlikte Karamanoğlu Beyliği’nin esas askerî gücünü teşkil etmektedir³²¹. Bu sebeple, yukarıdaki tavsif büyük bir ihtimalle doğrudur. Gerçekte, daima düzenli ordulara sahip Osmanlıların her defasında Karamanoğlu Beyliği’ni mağlup etmesi, bu beyliğin kuvvetlerinin büyük çoğunluğunun düzen ve disiplinden uzak aşiret mensuplarından müteşkil olması ile ilgilidir.

IV.

Diğer taraftan, Osmanlılar ile İzmiroğlu (Aydın oğlu) Cüneyd Bey arasında siyasî ve askerî çekişmenin yanısıra

³¹⁹ Aşıkpaşazâde, a. g. e., s. 186-187.

³²⁰ Karadeniz, a. g. t, s. 190-196.

³²¹ Turgutoğulları hakkında bkz. M. Zeki Oral, “Turgutoğulları-Eserleri-Vakfiyeleri”, *VD, C. III*, (1956 Ankara), s. 31-64.

psikolojik mücadelenin varlığından bahsedilmişti. İşte, şimdi psikolojik savaşın unsurlarından üstün olma /aşağılama, cesaret, korkaklık ve istihzâya dair bir rekabet konu edinilecektir. Anonim Tarih'te:

"Kendüzin bilmeyene bildirürler
Kim cihân halkın ana güldürürler

Lâf u da'vâ bî-âkıllar işidür
Lâf urmaz şol kim âkıl kişidür

Her ki kendüden yana isyân ide
Devletine kendinin hüsrân ide

Uşbu sözi uslular ne hoş didi
Tanrı sevsin yeğ belâsından didi"

şeklinde kayıtlı bu şiir ile Cüneyd Bey'in mağrur davranışları ile alay edilir. Anonim Tarih devamla:

"İzmir oğlu Osmanluyu beğenmezdi. Osmanluya "tavşan" diyü ad virmişdi. Kendülere "kurt" didirmişdi. Oğlunun adı "Kurt Hasan" idi. Ol vakit kim ugraşda sınıp (yenilip) İzmir oğlu kaçdı. Anlara bir "türkü" çıkarmışlardı. Çok dürür illâ ammâ bu beyit arada yâd olsun"

"Ulaşur tagdağı kurda
Tavşan neler ider kurda

Çünkü ahir İzmir oğlu helâk oldu
Hicretün 829 yılında vâkı' oldu"³²², diye yazar.

Bundan başka, bu hadisenin Bizans Tarihçisi Dukas'ta da yer alması enteresandır. Dukas, Osmanlılar ile Cüneyd Bey ve oğlu Kurt Hasan arasında vuku bulan savaşın safhalarından bahsetmekte; merkez kuvvetlerden ayrılıp, Osmanlı ordusunu takip ederek bir koridordan ileri giden Kurt Hasan'ın geri dönerken tuzağa düştüğünü, "tavşan" gibi kaçmaya başlamasına rağmen Osmanlı kuvvetlerince yakalandığını belirtir³²³. Osmanlı kroniklerinden Aşıkpaşazâde'de Osmanlılar ile Cüneyd Bey arasındaki siyasî hadiselerden ve meydana gelen savaştan bahseder ve savaşta mağlup olarak yakalanan Cüneyd Bey ve oğlu Kurt Hasan'ın idam edildiklerini kaydeder. Aşıkpaşazâde bu kısmın sonuna, ilginç bir şiir ekler:

"Cüneydün defterini yırttı Hamza
Hisarın aldı ömrin yıkdı Hamza

Anın kurd oğlını bil koyun etdi
Anı bir dilküye boğdurdu Hamza

³²² Anonim, *Tevârih*, Giese neşr., s. 69-70: Bu dörtlük Anonim Tarih'in Necdet Öztürk neşrinde biraz farklıdır:

"Alaşehir'deki kayırda

Tavşan neler eder kurda

İzmiroğlu helâk oldu

Sene-i 829 yılında",

Anonim, *Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, Haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2000, s. 76.

³²³ Dukas, a. g. e., s. 115-116.

Murad Han hâyın u düzmeye vardı
Anun üç kanını kim dökdi Hamza"³²⁴.

Burada öncelikle müthiş bir psikolojik mücadele söz konusudur. Bundan Cüneyd Bey'in oldukça başarılı olduğu ve Osmanlı umum-ı efkârını kızdırdığı kroniklerin kayıtlarından anlaşılır. Cüneyd Bey'in bu tahrik edici sözleri döneminde o kadar etkili olmalı ki, çağdaş Bizans Tarihçisi Dukas'da buna yer verir. Bir de Cüneyd Bey'in kullanmış olduğu objeler can alıcı türden olup, kendisine taktığı "kurt" lakabı, cesareti ve bağımsızlığı, Osmanlılara isnad ettiği "tavşan" lakabı ise korkaklığı temsil etmektedir. Diğer bir hususta, Cüneyd Bey'in oğluna Kurd Hasan ismini takması bu söylemin uzun müddet önceden varlığının delilidir.

³²⁴ Aşıkpaşazâde, a. g. e., s. 166: Burada bahsedilen Hamza Cüneyd Bey üzerine gönderilen Osmanlı kuvvetlerinin komutanıdır. Bundan öte, 1421'de Edirne yakınlarında Sazlıdere'de Düzmece Mustafa'ya esir düşen Veziriazam Bayazid Paşa, o esnada Düzmece Mustafa'nın hizmetinde olan Cüneyd Bey'in gamunazlığı sonucu katledilmiştir ki, Hamza Bey onun kardeşidir. (Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. I, s. 379.) Hatta, Dukas'a göre, Cüneyd Bey Bayezid Paşa'yı katlettiği esnada yine esir olan onun kardeşi adı geçen Hamza Bey'i de idam olunmak üzere getirdiler. Bundan sonrasını Dukas şöyle yazar:

"Cüneyd bunun gençliğini görerek affetti ve dedi ki: "Bunu bırakınız. Kardeşi gibi insaniyetsiz ve merhametsiz değildir; bunun elinden fenalık yapmak gelmez. Bu benim azatlı kullarımdan olsun". Zavallı Cüneyd bu emirleri verirken, kendisini mezara götürecek adama hayat verdiğini bilmiyordu ve affettiği adamın, az müddet sonra canını merhametsizce alacağını aklından geçirmiyordu" (Dukas, a. g. e., s. 91).

Gerçekten de Bayezid Paşa'nın kardeşi Hamza Bey, Aşıkpaşazâde' ninde yukarıdaki şiirinde bahsettiği üzere, 1426'da İpsili kalesinde sıkıştırdığı Cüneyd Bey'i ele geçirip katlettirmiştir. (Uzunçarşılı, a. g. e., C. I, s. 400-401.)

Diğer taraftan, Cüneyd Bey'in ve oğlu Kurd Hasan'ın yakalanıp öldürülmesi, Osmanlılara bayram yaptırmışa benziyor. Osmanlı kronikleri bunun üzerine şiir yazmış; hatta türkü söylemiş, bununla da yetinmeyip onların yakalanmasını istihzâ konusu yapmışlardır. Anonim Tarih, Cüneyd Bey'in gülünç duruma düştüğünü ifade ederken, Aşıkpaşazâde, mecazen Kurd olan oğlunun koyuna döndüğünü ve bir tilki olan Hamza Bey'in onu boğduğunu belirtir.

Üstünlük, Affetmek / Aşağılamak, Horlamak

“Gel bunu gör kim Karamanoglının başına şol kadar haller geldi, hiç bir Karamanludan işitdünüz mi kim” Karamanlu zebûn(mağlup) oldu? Ya Osmanlu yeğindür (galip) diye, öldürürler ise dimez. Osmanlu anları sır(yener), kovar, kaçıp giderler gine öğünmesin komazlar.”

Anonim Tarih.

Birbirlerine rakip devletler arasındaki psikolojik mücadelede en önemli propaganda araçlarından birisi de kendini daima üstün görmek, karşı tarafı ise aşağılamak, horlamaktır. Bu tür mücadelenin boyutunu taraflar arası çekişmenin seyri belirler. Taraflar bazen rakip devleti kışkırtmak, tahrik etmek adına ağır isnatlarda bulunurlar. Bu çeşit mücadele tarih boyunca hemen her dönemde vuku bulmuştur.

Bunun tipik misallerini Türk devletlerinin kendi aralarındaki kısır çekişmelerde sıklıkla görmek mümkündür. Anadolu Türk tarihinde Yıldırım Bayezid-Timur, Fatih-Uzun Hasan ve Yavuz Selim-Şah İsmail, savaşlar öncesi birbirlerine tahrik amaçlı çok ağır ithamlarda bulunmuşlardır. Mesela, Çaldıran Savaşı öncesi Yavuz Selim, Şah İsmail'i kışkırtıp, savaş meydanına çekmek için ona ağır içerikli

mektuplar yollamıştır. İlk mektubunda Şah İsmail'i zındıklık ile suçlayan padişah, ikinci mektubunda ona, dedelerinin ve kendisinin tarikat mensubu olduğunu hatırlatan yün hırka, asa ve aba gibi giysiler, başka bir mektubunda da memleketlerin hükümdarların namusu olduğunu, dolayısıyla ülkesini savunmadığı için onu korkaklık ile itham edip, kadın elbiseleri göndermiştir. Şah İsmail de ağır bir şekilde mukabele ederek , Yavuz Selim'e bir hokka macun göndermiş, onu esrarkeşlik ile suçlamış, daha sonra da karşılıklı ithamlar devam etmiştir³²⁵.

Bundan başka, Türk Devletleri arasında savaş haricinde siyasî mücadele devam ettiği süreçte veya sonrasında rakip devletin hükümdar veya hanedan mensupları zaman zaman ağır hakaretlere maruz kalmıştırlardır. Mesela, XIII. asrın başlarında kısa zamanda devletin sınırlarını Harezm, İran, Azerbaycan, Irak vs. ulaştıran Muhammed Harezmşah, ortadan kaldırdığı ve esir aldığı hanedan mensuplarını oynadığı çevgân oyununu zorla seyrettirmek için, zincirleri ile meydana getirtir ve ayakta tutardı. Bu hakaret her gün devam ederdi³²⁶.

Diğer taraftan, Anadolu'da XIII. asrın sonundan XV. yüzyılın sonuna kadar yaklaşık iki asır devam eden fetret döneminde, beylikler bir taraftan birbirleri ile siyasî ve askerî mücadelede bulunur iken, diğer taraftan da kendilerini üstün göstermek, mücadele içindeki rakiplerini de yıpratmak için, propaganda amaçlı küçültücü, ağır içerikli sözler yaymışlardır.

³²⁵ Hoca Sadettin, a. g. e., C. IV, s. 177-191.

³²⁶ İbrahim Kafesoğlu, *Harezmşahlar Devleti Tarihi*, Ankara 1992, s. 206.

Bu tür bir çekişme sadece Osmanlılar ile Anadolu Beylikleri ilişkilerine mahsus olmayıp, birbirleri ile mücadelede bulunan bütün diğer beylikler için de geçerlidir. Mesela, XIV.asrın sonlarında Orta Anadolu'nun iki güçlü devleti, Karamanoğulları ve Kadı Burhaneddin Ahmed Devleti, bir taraftan, Osmanlılara karşı direnirken, diğer taraftan da Kayseri, Aksaray ve Niğde yöreleri için birbirleri ile savaştılar³²⁷. İşte, taraflar bu çekişme döneminde birbirlerini hakaret içeren sözler ile aşağılarlar.1396'da Kadı Burhaneddin'in Konya'ya yürümesini, buna mukabil Karamanoğullarının onun karşısına çıkmamasını Esterâbadi:

"Her zaman yaptığı gibi ülkesini yağma ve talana terk etti. Yanında bulunan askerlerle hezimet yolunu tutup Konya kalesine sığındı. Kadınlar gibi duvarların ve kapıların arkasına çekildi. Odalarda ve mahfillerde kapalı kaldı"³²⁸,

diye yazar. Buna mukabil Karamanlı tarihçi Şikari, Kadı Burhaneddin için:

"Kadı lâin (lanetlenmiş) Halil'in hisarı koyub taşra (dışarı) çıktığın görüb, fırsat bulub, kapuyu açub, içerü girüb, kalayı zapteyledi..."³²⁹, diye kaydeder.

Bundan başka, XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Anadolu'yu gezen İbn-i Batuta, Hamid Beyliği halkının, komşuları Germiyanlılar hakkında ağır hakaretler içeren sözler sarfettiğini belirtir. Hamidililere göre, Germiyanlılar Yezid

³²⁷ Yücel, Anadolu beylikleri Hakkında-II..., s. 183-188; Tekindağ, "Karamanlılar",... s. 323.

³²⁸ Esterâbadi, a. g. e., s. 479.

³²⁹ Şikari, a. g. e., s. 197.

bin Muaviye soyundan olup, şerlerinden Allah'a sığınılacak bir halktır³³⁰.

I.

Bu tür mücadele yani kendini üstün gösterme, rakip devlet veya beyliği ise aşağılamaya yönelik mücadele, sürekli kendileri aleyhine büyüyen ve genişleyen Osmanlı Devleti ile Anadolu Beylikleri arasında yoğun biçimde vuku bulmuştur. Osmanlılar sürekli artan güçleri paralelinde rakip beyliklere ya askerî ve siyasî üstünlüğünü kabul ettirip onları kendisine tâbi duruma getirmiş ya da doğrudan ilhak etmiştir. Aksi durumda ise her türlü mücadele devam etmiştir. Bu süreçte doğal olarak psikolojik mücadele de devreye girmiş ve Osmanlılar çeşitli şekillerde üstünlüklerini göstermeye çalışmışlardır. Bununla birlikte, psikolojik anlamda kadim rakipleri olan Karamanoğulları Beyliği üzerinde üstünlüklerini bir türlü kabul ettirememişlerdir.

Osmanlılar ile Karamanoğulları arasında üstünlük mücadelesi ile ilgili ilginç bir kayıt Neşri'de mevcuttur.1387'de vuku bulan Osmanlı-Karamanoğlu Savaşı'ndan bahseden Neşri bununla ilgili bir beyit kaydeder:

“Beraberlük çekişürmüş bizimiyle Karamani
Hüda fırsat virür ise karam yire Karaman'ı”³³¹.

Yine,1397'de I. Bayezid Konya'yı zaptettiğinde yakalananak huzuruna getirilen Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey'e

³³⁰ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, Çev. A. Sait Aykut, C. I, İstanbul 2004, s. 408-409.

³³¹ Neşri, a. g. e., C. I, s. 229.

niçin itaat etmediğini sorduğunda o “ *Niçin sana itaat edeyim, ben’de senin gibi hükümdarım*”³³² , diye cevap verir.

Bununla birlikte, Osmanlılara karşı girdiği mücadelede, onlar ile baş edemeyeceğini anlayan bazı Anadolu Beylikleri, zorunlu olarak onların üstünlüğünü kabul etmişlerdir. Mesela, I. Bayezid,1393’de Kastamonu’yu zaptedince Candaroğlu İsfendiyar Bey Sinop’a kaçtı. Oradan I. Bayezid’e elçi gönderdi ve Osmanlıların üstünlüğünü kabul ile beyliğin bağışlanmasını talep etti. Bu hadiseyi Neşri:

“Hünkâra ilçi gönderüb tazarru (yalvarma) idüb eytdi: “Sultanumdan ümit oldur ki kim, işbu oturduğum yirceğüzü bana sadaka ide. Ata (Kötürüm Bayezid) cürmiyçün oğluna siyaset reva değüldür. Elbette bu vilâyeti bir kuluna sadaka itse gerekdür. Ol kulu ben olub, duasına meşgul olayın”didi.”³³³, diye yazar.

Keza, Çelebi Mehmed, Cenevizlilerin Gavur Samsun’u terk etmesi üzerine Candaroğullarının elinde bulunan Müslüman Samsun’u kuşatır. İsfendiyar Bey’in oğlu Hızır bey, kaleyi Osmanlılara teslim eder. Hızır Bey’e kaleyi savaşmadan niçin teslim ettiği sorulduğunda:

“Burda şimdengeri ne huzur ola dersin. Hemen sizinle bizim dostluğumuz, ördekle kaz komşuluğuna benzer”³³⁴,

diyerek Osmanlılar ile komşu olmanın zorluğuna işaret eder.

Bir devletin diğer bir devlet veya topluma üstünlüğünü kabul ettirmesinde en önemli yollardan bir tanesi de onları

³³² Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. I, s. 296.

³³³ Neşri, a. g. e., C. I, s. 323; Aşıkpaşazâde, a. g. e., s. 140.

³³⁴ Neşri, a. g. e., C. II, s. 541.

mağlup ettikten sonra, merhametli davranmak, affetmek veya "istimalet" yani hoşgörüde bulunup onların sempatisini kazanmaktır. Bunun tipik misalini Haçlı savaşlarında görmek mümkündür.1147'de II. Haçlı Savaşı esnasında Antalya dağlarında mahsur kalan üç bin Haçlı askerine dindaşları Bizanslılar da darbe vurunca, onlar açlık ve hastalıktan perişan oldular. Haçlılara düşmanları Türkler yardım edip, yiyecek vs. verdiler. Bunun üzerine onlar Müslüman oldular. Bu hadiseyi anlatan bir Haçlı kaynağı:

"Ey merhamet sen her türlü hıyanetten de daha zalimsin! Zira Türkler yardımları ile onların dinlerini satın aldılar. Bununla beraber Müslüman olanları din değiştirmeye zorlamadılar"³³⁵der.

Osmanlılar gerek fetih ve gerekse ilhaklarında "istimalet" siyasetini benimsediler ve bunun faydasını her iki alanda da gördüler³³⁶. Osmanlıların Anadolu Beyliklerine yönelik hoş görülerine dair ilk vaka, Karacaşehir pazarını yağmaladıktan sonra esir düşen Germiyan Beyliği'ne tâbi Çavdar Tatarları'nı affetmeleridir. Bu hususu Aşıkpaşazâde:

"(Osman Gazi) Oğul ! Komşıdur bu zalim. Ve hem Müslümandur. Kendüye and verelüm. Ve hem begine dahı bile. Koyı verelüm. Varsun vilâyetine gitsün"³³⁷, diye kaydeder.

³³⁵ O. Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti...*, s. 305.

³³⁶ Osmanlılar'ın istimalet siyaseti için bkz. Mücteba İlgürel, "Osmanlı Devleti'nde İstimalet Siyaseti", *XII. Türk Tarih Kongresi*, C. III, (Ankara 12-16 Eylül 1994), Ankara 1999, s. 941-947.

³³⁷ Aşıkpaşazâde, a. g. e., s. 108.

Diğer taraftan, Osmanlılar Anadolu Beylikleri arasında en çetin rakibi Karamanoğulları ile savaşmışlardır. Çoğunluğu Karaman ülkesinde gerçekleşen savaşların büyük kısmından Osmanlılar galibiyetle ayrılmıştır. Osmanlılar, istimalet siyaseti gereği birkaç savaş hariç, Karamanoğulları'nu affetmiştir. Buna mukabil, aşağıda bahsedileceği üzere, Karamanlı tarihçi Şikari, bu savaşlarda galip gelenin dolayısıyla affedeninde Karamanoğulları olduğunu iddia eder.

Osmanlıların farklı hadiselerde Karamanoğullarını affettiklerine dair, Osmanlı kroniklerinde birçok kayıt mevcuttur. Bununla ilgili Osmanlı kroniklerinde yer alan "af" hadiseleri, daha ziyade, Osmanlıların Karamanoğullarına karşı girdiği 1415, 1435, 1443, 1451 seferleri ve sonrasına aittir. Osmanlıların adı geçen beyliği affetmesi ile alakalı en önemli kayıt Oruç Bey'de olup; O, Osmanlıların istimalet siyasetinin gerekliliği üzerinde durur. Oruç Bey, Çelebi Mehmed'in 1415'de Karamanoğullarını mağlup ve beylerini esir aldıktan sonraki tavrını:

"Sonunda barış yaptılar. Sultan Mehmed, Akşehir, Sivrihisar, Niğde, Seydişehir, Okluk, Kırşehir ve Beyşehir'ni geri verdi. Karamanoğulları'na hil'at giydirdi. Ülkesini verip geri gönderdi. Osmanlı hanedanı bir sağlam, iyilik edici ailedir ki, Karamanoğlu, Bursa gibi ulu şehri yakmışken onun suçuna bakmayıp, böyle cömertlik ettiğinden Hak Taâla dahi onların yüce himmetleri berekâti ile zürriyetlerini kesmez, bu sebepten memleketleri mamur olur. Dünya durdukça inşallah soyları eksik olmayıp memleketleri ma-

mur ola. Karamanoğlu, Osmanoğlu Mehmed Han'dan bu iyiliği görüp hayran kaldı. Dualar etti"³³⁸, şeklinde kaydeder.

Oruç Bey, Karamanoğullarının, Osmanlıların en önemli şehri Bursa'yı tahrip etmesine rağmen, onların hoşgörülü davrandıklarını, ele geçirdikleri Karaman beylerini serbest bıraktıkları gibi, önemli beylik topraklarını iade ettiklerini beyan eder. Bunun, yani Osmanlıların istimalet yolunu takibinin barışa katkıda bulunmasının yarısıra, onlara büyük manevi güç temin ettiğini ileri sürer. Ona göre hoş görülerinin karşılığında Allah da Osmanlılara uzun müddet devam edecek, güçlü bir devlet ihsan etmiştir.

Bundan başka, Neşri'deki bir kayda göre, II. Mehmed'in 1451'deki seferinin ardından Karamanoğulları, Osmanlılardan her zaman ki gibi affedilmeyi umar ve daha önce de onların kendilerini affettiklerini ikrar ederlerdi. Neşri bu hususu şöyle yazar:

"Ve Karamanoğlu İbrahim kaçıp, Taş (İçil)'a girip yalvarmaya başladı: "Günahlarıma tevbe ve ettiğim işlerime pişmanım", deyip tazarru'etti. Ve andan Hünkara gelip, eyittiler: "Atan ve deden bu Karaman vilâyetine gelip, cümle feth ettikten sonra yine merhamet edip, kendilerine verip gitmişlerdir." dediler. "Şimdi Karamanoğlu eydür, kızımı vereyim. Her yıl seferine varayım der. İmdi Sultanım ne buyurur? Anın suçunu affetsin"³³⁹.

³³⁸ Oruç Bey, a. g. e., s. 73.

³³⁹ Neşri, a. g. e., C. II, s. 685.

II.

Buna mukabil, Anadolu Beylikleri de, Osmanlılara karşı yaptıkları siyasî çekişmenin yanı sıra, psikolojik mücadele kapsamında onları aşağılamışlardır. Bunun tipik misallerini, Kadı Burhaneddin adına Esterâbadi'de ve Karamanoğulları adına da Şikari'de görmek mümkündür.

Esterâbadi, Osmanlıları ilim, irfan ve incelikten nasibi olmayan basit bir "Moğol" diye niteler³⁴⁰. Yine, bütün Anadolu Beylikleri, I. Kosova Savaşı sonrası Osmanlılara karşı ittifak yapmış iken, I. Bayezid'in yanında yer alıp, onun Batı Anadolu Beylikleri seferine iştirak eden; fakat, sıranın kendisine geldiğini anlayıp, Kadı Burhaneddin ile ittifak yapan Candaroğlu Süleyman Paşa (1385-1392)'nın Kadı Burhaneddin tarafına geçişini³⁴¹ vesile yapan Esterâbadi, adı geçen paşanın üzerinden I. Bayezid'e ağır hakarete bulunur:

"...Durumunu sağlamlaştırp (Süleyman Paşa) işlerini yola koyunca Sultanın (Kadı Burhaneddin) ülkesinin ipine tutunmak, onun devletinin gölgesine sığınmak istedi. Çünkü, O Bayezid Bey'in içini dışını iyice öğrenmiş, onun itibarını ölçü aletine vurmuş, onun idareciliğinin ve dostluğunun ayarı olmadığını, iyiliğin hakkını gereği gibi yerine getiremediğini anlamıştı. Onun dostu düşmandan ayırt edebilecek ne aklı; iyiyi, kötüyü fark edebilecek ne bilgisi; kötülük görünce bağışlayabilecek ne hoşgörüsü; merhamet ve acıma duygularını harekete geçirebilecek ne yumuşak huyluluğu, ne de ihtiyacı olana hiç çekinmeden verecek, az çok demeyecek bir cömertliği vardı",

³⁴⁰ Esterâbadi, a. g. e., s. 353.

³⁴¹ Yücel, Anadolu beylikleri-I..., s. 75-78.

der ve akabinde de Arapça bir şiiri, “O, köksüz, yapraksız, meltemsiz, gölgesiz ve meyvesiz bir ağaçtır”, benzetmesinde bulunur³⁴².

Esterâbadi, I. Bayezid’in şahsında, Osmanlılara ağır isnatlarda bulunur ve onları aşağılar. Onagöre, I. Bayezid, sözüne güvenilmez, vefasız, hoşgörüsüz, adaletsiz, merhametsiz, cimri, kısaca bütün kötü hasletleri üzerinde taşıyan bir hükümdardır. Şüphesiz, Esterâbadi’nin I. Bayezid’e bu kadar ağır hakaret etmesi onun devletinin Osmanlılara öfkesinden kaynaklanır. Bu da, XIV. asrın son çeyreğinde Osmanlılar ile Kadı Burhaneddin Ahmed Devleti arasındaki, Orta Karadeniz’e hakim olma mücadelesinin ne kadar şiddetli olduğunu gösterir ki, siyasî ve askerî hadiselerde bunu teyit eder. Şöyle ki, Osmanlılar, Kadı Burhaneddin Ahmet Devleti’nin merkezi Sivas’ın hemen yakınındaki Amasya’ya kadar sokulmuş ve onları doğrudan tehdit etmeye başlamışlardır.

Diğer taraftan, Osmanlıların çok zayıf düştüğü ve parçalandığı Ankara savaşının hemen akabinde, genç bir hükümdar adayı olup, Bursa-Amasya hattını elde tutmaya çalışan Çelebi Mehmed sıradan derebeylerin saldırısına uğrar, küçümsenir ve aşağılanır. Çelebi Mehmed bunlardan Rum Eyâleti’nde derebeyi olan ve Timur’dan aldığını iddia ettiği hüküm ile Amasya Bölgesi’nde hak talep eden, Kara Devlet Şah ile çarpışmak için karşı karşıya geldiğinde, ileri çıkan adigeçen derebey, onu aşağılar. Bu ilginç hakaret hadisesini tarihçi Rûhî:

“Ve bülend avaz ile ayıtdı ki : “sen henüz tıfıl oğlan olub (küçük çocuk) anan südi agzunda kokar. Ne liyakat ve

³⁴² Esterâbadi, a. g. e., s. 359.

ne isti'dad ile adını "Sultan" koyub, memleket taleb idersin? Yüri bu sevdadan fariğ (vazgeç) ol, kendü maslahatuna (iş) git. Evla budurki bu fikri terkidesin, Atan ve karındaşların bi'l-fiil mahbuslardır. Sen memleket da'vasın itmek be-gayet ba'id (uzak) dür. Eğer bu sevdadan fariğ olmayub, darb ve harbe şüru (başlama) idersen, şimdi sana ne ideceğim malumdur."didi"³⁴³, diye yazar.

Buna mukabil, Neşri Çelebi Mehmed'in Ladik civarında zuhur eden, Gözleroğlu adlı derebeyi ile çarpışmasını:

"...Rum bahadırları ejdarha sıfat gelüb, çavuşlar sağdan ve soldan du'alar ve senalar idüb, "budur ol padişah-ı rüy-i zemin (yeryüzü padişahı) ki, neslen bi-neslen padişah olub, İnaloğlu'nı basub, Kara Devlet Şah'un başını kesüb ve Kubadoğlu'yle, Kara Yahya'yı kaçuran" dirlerdi"³⁴⁴, şeklinde kaydeder.

Gerçekte, Çelebi Mehmed Ankara Savaşı'ndaki bozgundan sonra, sancak merkezi Amasya'ya döndü. Fakat, yerel güçler onun hakimiyetini tanımadı. Çelebi Mehmed bu derebeylerden Mezid, Kara Yahya, Kara Devlet Şah, Kubadoğlu, İnaloğlu, Gözleroğlu, Köpekoğlu vs. den kimini mağlup, kimini de affederek³⁴⁵ zararsız hale getirdi ve Orta Karadeniz Bölgesi'nde hakimiyetini tesis etti³⁴⁶.

³⁴³ Rûhî, a. g. e., s. 401.

³⁴⁴ Neşri, a. g. e., C. I, s. 399.

³⁴⁵ Neşri, Çelebi Mehmed'in Orta Karadeniz Bölgesi'nde bulunan Filenbel (?) kalesini zaptettikten sonra, halka karşı istimalet siyasetini tatbik ettiğini şöyle yazar:

"...baki kalanı dahi kal'a kapusun açub, bir yerden gıriv (bağırma) idüb, "aman el-aman ya Sultan-ı cihan" diyüb gelüb Sultan'nun atı ayağında baş koyub, kal'ayı teslim ettiler. Sultan dahi bunları be-gayet hoş görüb, reislerine hil'at virüb, günahlarını afv idüb, ve her birine "istimalet" idüb, dil-hoşluk itdi, Bunlar dahi can ü gönülden Sultan'a kul olub, gerçeklikle

Bu derebeylerin Çelebi Mehmed'e isyanları ve hakaretleri, sadece onun çocuk olmasından mı kaynaklanıyordu? İlk olarak, eski Türk hükümlerlik anlayışına göre saltanat davasında bulunan şahsın yaşının hiçbir önemi yoktur. Esas olan onun asil bir soya mensup olup-olmadığıdır. Nitekim Neşri, Çelebi Mehmed'in "*Neslen bi-neslen padişah*" olduğuna vurgu yapar. İkincisi, bu derebeyler, ellerinde Timur tarafından verilmiş hükümler olduğu iddiası ile itaat etmemişlerdir³⁴⁷. Bu da, Orta Karadeniz bölgesinde ki yerel beylerin Çelebi Mehmed'e boyun eğmemelerinin sebebinin onun çocuk olmasından değil, istiklâl peşinde koşmalarından ileri geldiğini gösterir. Şüphesiz, bu durum bölgenin çok kısa zaman önce Osmanlı hakimiyetine girmesi ile ilgili olup, onların henüz Osmanlı hanedanını tam olarak benimsemediklerine delildir.

Bundan başka, pek tabii olarak Karamanoğlu tarihçisi Şikari de eserinde yer yer Osmanlıları hakir görür. Mesela, Şikari eserinde bu konuda şöyle yazar:

"Germiyanoglu gelüb destmali (elbezi) boğazına takub özüün diledi. Sultan cümle Karaman beyleri oturub didi ki: "Ey İbni Germiyan! İbni Osman benim çırağımdır ve hem Dünya ve ahiret baba idinmişimdir. Şimden sonra İbni Osman'ı incitmeyesin ve senin diyarından Karamuk nahiyesin, Bercinli (Barçınli) nahiyesin ve Bolavadın'ı bu üç diyarı İbni Osman'a bağışladım almayasın"³⁴⁸.

hizmet itdiler. Ve Sultan dahi kal'anun dizdarlığına kendü kulun koyub...", Neşri, a. g. e., C. I, s. 385.

³⁴⁶ Rûhî, a. g. e., s. 399-411; Neşri, a. g. e., C. I, s. 367-407.

³⁴⁷ Neşri, a. g. e., C. I, s. 373, 401.

³⁴⁸ Şikari, a. g. e., s. 143-144.

Mevcut kaynaklar ışığında, Şikari'de hem yukarıda hem de muhtelif yerlerde geçen, Karamanoğullarının Osmanlıları Germiyanlılara karşı himaye ettiklerine dair ifadeler gerçek dışıdır. Burada Şikari'nin amacı, Osmanlıları, Karamanoğullarına muhtaç gösterip, onları aşağılamak ve Anadolu tahtının gerçek sahibinin kendileri olduğunu ispatla çalışmaktır.

III.

Diğer taraftan, kaynakların verdiği bilgilerden, Anadolu Beyliklerinin de kendilerini üstün gördükleri anlaşılır. Kadı Burhaneddin'in tarihçisi Esterâbadi, efendisinin üstünlüğünü ve yüceliğini sayfalar dolusu sözler ile ifade eder. Ona göre Kadı Burhaneddin, zeki, çevik, cesur, adil, cömert, merhametli, ilim ehli, Allah'ın halifesi, Ebu'l-feth vs.. özelliklerine sahip kutlu ve soylu bir sülaleye mensup büyük bir sultandır³⁴⁹. Buna mukabil, Osmanlılar, korkak, aciz, ürkek ve zavallı, ama kibirlidirler³⁵⁰.

Keza, çeşitli vesileler ile daha evvel bahsedilen, Aydınoğlu Cüneyd Bey de kendisini daima Osmanlılardan üstün görüp, onları aşağılar. Bu husus, yaygın bir görüş olup, hem Bizans tarihçisi Dukas'ta hem de Osmanlı kroniklerinde yer alır. Anonim Tarih Cüneyd Bey'in üstünlük iddiasını:

“İzmiroğlu (Aydınoğlu) Osmanlıyu beğenmezdi. Osmanlıya “tavşan” diyü ad vermişdi. Kendüler “Kurt”

³⁴⁹ Esterâbadi, a. g. e., s. 16-18.

³⁵⁰ Esterâbadi, a. g. e., s. 353-373.

didirmişdi. Oğlunun adı Kurt Hasan idi”³⁵¹, şeklinde ifade eder.

Yine, Osmanlıların en güçlü olduğu dönemde, Yavuz Selim’in Çaldıran Savaşı’nı kazanmasının akabinde dahi Dulkadirli Alaüddevle Bey onlara karşı çıkıp meydan okumuştur. Öyleki, Osmanlılar kendi üzerine sefere çıktığında tehlikeyi sezen yakınındaki beyler onu, uzlaşması için ikaz ettiklerinde “ *Benim Osmanlı’dan ne bakım var*”, yani ne eksikim var diyerek, kendisinin onlardan aşağı olmadığına dair inancını dile getirmiştir³⁵².

Bundan başka, Karamanoğulları, son dönemleri hariç, Osmanlıların üstünlüğünü hiçbir zaman kabul etmemişlerdir. Onların sözcüsü Şikari’ye göre, savaşlar dahil daima kazanan, bağışlayan, himaye eden Karamanoğulları’dır. Şikari her fırsatta Osmanlıların Karamanoğulları’nın üstünlüğünü kabul ile onlardan yardım talep ettiğini belirtir. Mesela, bu hususla ilgili Şikari:

“...Osman Davud Bey’e eyder: “Bir mahbube kızım vardır. Adı Mihir Aliye’dır. Muradım Sultana (Karamanoğlu) virmekdir, Lütfeyle var bir tarık (yol) ile arzeye, cariyelüğe kabul etsünler ve hem Moğol beylerinden Engüri Bey’i Galenca bizi azim incidir. Senede yedi yüz akça alır. Lütfidüb Sultana söyle bu belayı üzerimizden kaldursun”³⁵³der.

Şikari’nin buradaki amacı, Karamanoğullarını Osmanlılardan üstün göstermek, bundan daha da önemlisi, “sultan” diye nitelediği Karamanoğlu beyine Osmanlıların kızlarını

³⁵¹ Anonim, *Tevârih*, Giese neşr, s. 69.

³⁵² Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s. 98.

³⁵³ Şikari, a. g. e., s. 131-132.

vermek ve yardım talep etmekle, onların yüksek hakimiyetini tanıdığını beyan etmektir. Şikari'nin bu iddiasına karşılık, Osmanlı kroniği Enveri de aksi bir görüşle, Osman Gazi'nin Tatarlar (Moğol)'a karşı, bu beyliğin kurucusu Karaman Bey'i koruduğunu ileri sürer³⁵⁴.

Yine Şikari, Karamanoğlu askerlerinin iyi birer cengaver olduğunu, bir Karamanoğlu askerinin kırk Osmanlı askerine karşılık geldiğini belirterek, psikolojik üstünlük kurmaya çalışmasını şu cümleler ile ifade eder:

“...Kasım Bey eyder: “Ey beyler! Bayezid Han (II. Bayezid)'ın askeri çokdur, kırma ile tükenmez. Bizim askerimiz azdır, lakin çok cenk görmüşdür. Bir yiğidimiz kırk yiğid ile cenk ider. Bir katça Osmanoğlu ile cenk idelim...”³⁵⁵.

Şikari'nin bu ifadeleri, Karamanoğlu Beyliği'nin Osmanlılara karşı verdiği mücadelede, son devirlerinde bile cesareti elden bırakmadıklarına ve hala üstünlük davası peşinde olduklarına işaretler. Gerçektende, Kasım Bey, uzun müddet Toros Dağları'nda Osmanlılara karşı direnmiştir.

Karamanoğullarının Osmanlılar karşısında kendilerini üstün gösterdiklerine dair, Şikari'de geçen diğer bir propaganda unsuru da “affetme” dir. Şikari'ye göre Karamanoğulları, Osmanlıları daima mağlup eder, ama sonunda merhamete gelir ve onları affederler. O, Karamanoğullarının I. Murad'ı mağlup etmesini ve daha sonra affını, hakaret içerikli ifadeler ile şöyle yazar:

³⁵⁴ Enveri, a. g. e., s. 82.

³⁵⁵ Şikari, a. g. e., s. 202.

“...İbni Osman muhkem zebun (mağlup) olub, aman diledi. Süleyman Paşa eyder: “Fırsat demidir. Padişahım hemen kırım. Zira bunlar bi-asıldır. Han oğlu değildir, iyilik nedir, mürüvvet nedir bilmezler, fırsat bulsalar babalarının katl iderler. Zebun olsalar kul olurlar. Sultan eyder: “Zebuna kıymak mürüvvet (yiğitlik) değildir. Eğer yine hıyanet iderse yine bula”didi”³⁵⁶.

Şikari, eserinin başka bir yerinde, yine bu hususa değinir. Ona göre Karamanoğulları bu kez I. Bayezid’i yine mağlup eder ve daha sonra da affeder:

“Pir Ahmet Han eyder: “Ey Sultan! Bayezid yine zebun oldu. Yalvarmaya başladı. Selamet olduğu vakit yine fırsatımız gözedir. Ko, kralım. Bir can kurtarmıyalım” didi. Sultan eyder: “Zebun öldürücü değilim, yol virin varsun gitsün”³⁵⁷.

Bu iki alıntıda ve eserinin başka yerlerinde Şikari her vesile ile, iki taraf arasındaki savaşıardan Karamanoğulları’nın galip geldiğini iddia eder. O bununla da yetinmez, Osmanlıları asaletsizlikle, vefasızlıkla, aşırı hırsıla, fırsatçılıkla ve zavallılıkla suçlar ve onları aşağılar. Bunları, Karamanoğulları’nın Osmanlılar karşısında aldıkları mağlubiyetleri, psikolojik olarak tersine çevirme hamlesi olarak algılamak mümkündür. Nitekim, Karamanoğulları’nın üstünlük kompleksi Osmanlılar tarafından biliniyor olmalı ki, Anonim Tarih bu hususa değinir ve şöyle yazar:

“Gel bunu gör kim Karamanoğlunun başına şol kadar haller geldi, hiç bir Karamanludan işitdünüz mi kim “Karamanlu zebun oldu ? Ya Osmanlu yeğın (galip) dūr”

³⁵⁶ Şikari, a. g. e., s. 161.

³⁵⁷ Şikari, a. g. e., s. 167.

diye öldürürler ise dimez. Osmanlı anları sır (yener), ko-var, kaçup giderler, gine öğünmesin komazlar”³⁵⁸.

IV.

Diğer taraftan, Osmanlı kronikleri de Anadolu Beylikleri ile siyasî ilişkilerinin durumuna göre ya onları övmüşler ya da yermişlerdir. Osmanlıların onların aleyhine daima genişlediği dikkate alınırsa övmeden çok daha fazla yermenin mevcut olduğu görülür. Diğer bahislerde de yer verdiğimiz üzere, yermenin boyutları zaman zaman ağır hakaretlere varır. Bazen de aşağılayıcı ifadeler, alaycı bir üslup ile kaydedilir. Bunlardan en dikkat çeken, I. Bayezid’in memleketlerini ellerinden aldığı Anadolu beylerinin Timur’a sığınması ile ilgilidir. Bu hadise Neşri³⁵⁹ ve Aşıkpaşazâde’de mevcuttur. Aşıkpaşazâde beylerin kaçışını:

“...Bazıları Temüre vardılar. Tahratan (Mutahharten) ve Germiyanoglı ve düzme Aydınoğlu ve Menteşeoğlu ve İsfendiyarun dahı elçisi bile vardı. Bunların her biri bir veçhile vardı. Germiyanoglı İpsili habsinden veziriliyen kaçtı. Ayucılara, maymuncılara uydu. Temur’a vardı. Menteşeoğlu saçın sakalın yolıtdı. Işık olup vardı. Aydınbegoğlu çerçicilik ede vardı. İsfendiyar elçisiyılan Tahratan nöker olub bile vardı. Heman bunlar kim Temur’a vardılar, halların arz ettiler. Ve hem yalvardılar...”³⁶⁰, diye kaydeder.

Aşıkpaşazâde ve Neşri zamanlarının geçerli toplumsal değerlerine göre, Anadolu’dan kaçıp Timur’a giden beyleri

³⁵⁸ Anonim, Tevârih, Giese neşr, s. 68.

³⁵⁹ Neşri, a. g. e., C. I, s. 343.

³⁶⁰ Aşıkpaşazâde, a. g. e., s. 142.

ağır aşağılayıcı ve alaycı ifadeler ile yererler. Onları ayı oynatmakla, şaklabanlık (maymunculuk) yapmakla ve çerçicilik ile suçlarlar. XV.yüzyıl itibarı ile bu meslekler itibarlı değildir. Asil beylerin böyle bir kılığa girmesi ise hiç hoş karşılanmayacak bir durumdur. Bundan daha da önemlisi Menteşe beyinin “ışık” olmakla itham edilmesidir. Bununla ilgili, Aşıkpaşazâde eserinde “*Danışmend (alim) kim azsa(azarsa) ışık olur. Işık azsa şeytan olur*” diye bir tanımlamada bulunur³⁶¹. Işık kelimesi, Osmanlı döneminde genellikle, ehl-i sünnet harici heteredoks Kalenderiler için kullanılan adlardan birisidir³⁶². Aşıkpaşazâde’nin saç ve sakalını yoldu ifadesi de Kalenderiler’in kılık-kıyafetleri ile ilgili olup, onlar genellikle, saçlarını, sakallarını, bıyıklarını ve kaşlarını kazıtırlardı³⁶³.

İşte, Aşıkpaşazâde ve Neşri Timur’un yanına kaçan Anadolu beylerine böyle ağır hakaretlerde bulunurlar. Halbuki, can düşmanından kaçan ve bunu yaparken de onun ülkesinden geçmek zorunda kalan beylerin böyle davranmasından daha tabii ne olabilir ? Hakikatte, Anadolu beyleri akılcı davranıp, kılık değiştirmiş ve kendilerini kamufle etmiştir. Bunu yaparken de sürekli yollarda oldukları için kendilerini dikkat çekmeyen, meslek ve zümrelere mensup göstermişlerdir. O halde, Neşri ve Aşıkpaşazâde’nin bu kadar öfkeli olmalarının sebebi nedir? Şüphesiz, her iki tarihçinin de ittifakla kaydettiği üzere, başta Erzincan Bey’i Mutahharten olmak üzere Anadolu beyleri Timur’u Osmanlılara karşı kışkırtmışlar ve Anadolu’ya yürümesine

³⁶¹ Aşıkpaşazâde, a. g. e., s. 139.

³⁶² A. Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Marjinal Süflilik: Kalenderiler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, Ankara 1999, s. 101-107.

³⁶³ Ocak, a. g. e., s. 161-165.

vesile olmuşlardır. Ayrıca, bu beyler, Osmanlı Devleti'nin en ağır mağlubiyetlerinden birinde yani Ankara savaşında Timur'un yanında Osmanlılara karşı savaşmışlardır. İşte, öfkenin ve ağır hakaretlerin gerçek sebebi budur.

Bundan başka, bir çok kere vurguladığımız üzere, Anadolu tahtı mücadelesinde Osmanlıların en önemli ve çetin rakibi daima Karamanoğulları olmuştur. Bu sebeple, Osmanlı kronikleri hemen her fırsatta onları aşağılarlar. Bununla ilgili çok sayıda misal vardır. Bunlardan birinde çok ilgi çekici özel bir karalama vardır ki, bütün halinde ve planlı bir şekilde yapılmıştır. Anonim tarihte mevcut olan bir tespitte, Karamanoğulları, beyleri, askerleri, uleması, halkı ve kısaca her yönüyle tenkit edilir ve aşağılanır. Daha önceki bahislerde parça parça yer verdiğimiz bu hususu Anonim tarih şöyle kaydeder:

"...İmdi Karamanîler şunculayın dindar olur, Karamanîler and-ahd olmaz, haram-helâl olmaz. Nicesinden iştmişüz ki "haram taşdur kim yinmez" didüklerin. Hem Osmanlıyile dost olmaz, dost olduğu fırsat buluncadır. Görmez misin kim bu yirde dört biş(beş) atadan kalmışlardır, dahi gine kendü yirlüsünün nisbetini komazlar. Nicesi bu yirlere geldiler, cimrilikile bunda mâl u rızk ıssı oldılar, gine kendü yirlerini öğerler. Bulsa bundağı kâr u kesbleri helâl olup andağı haram olduğuyiçün yine ol harama can virürler. Bulsalar bunda olan mâl u mülkleri koyarlardı, varub anda haramilik idüp cimri olalardı. Eğer inanmazisen gör bunların bunda olanun birisin birisi bir mahallede olanlar elbetde bir ölçümlige girür. Ya mahalle kethüdası olur, ya kethüdâlık eline girmez ise bari fikeh(fakih) olur, yâhud subaşılar ile olup muhtesipler ile âşinâ olup hele bir devletsüzlikden hâlî olmazlar. Ya gammaz olur, andan sonra yüz kişi bir araya gelse kimseye söz değmez, andan sonra dünyâda ne kadar gammaz var ise hemân

kendü tâyifesindendür. Gel bunu gör kim Karamanoğlunun başına şol kadar haller geldi, hiç bir Karamanludan işitdünüz mi kim “Karamanlı zebûn (mağlup) oldu? Ya Osmanlu yeğindür (galip) diye, öldürürler ise dimez. Osmanlu anları sır (yener), kovar, kaçup giderler gine öğünmesin komazlar. Anı gör kim lâf ile yir mi bulmazlar, eğer Osmanlıyı kâfir sır ise ana dahi sevinürler. Aceb budur ki eğer bir kişi döğse ol kendüyi döğeni bir kişi döğse ana ne sevinmek gerek? Çün kendi ana zebûndur. Ol dahi berükiye zebûndur. Zebûn olduğu buna ne? Bular kendi mikdârın bilür tâyife değüldür An ki ıyânest, çe hacet beyânest?(O ki açıktır, onu açıklamaya ne gerek var)”³⁶⁴.

Anonim Tarih’ten yaptığımız bu uzun alıntıya göre, Karamanoğulları sözünde durmaz ve vefasızdır. Antlaşmalara sadık değildirler. Dindar geçinirler, ama en önemsiz nesneye haram olsa bile sahip olmak isterler. Dost değildirler. Dostlukları konjonktüre göredir. Fırsat bulunca saf değiştirirler. Kendi yurtlarında fakir iken, Osmanlı ülkesine gelip yerleştiler, zengin oldular, ama asıllarını unutmadılar. Devlet kapısında görev alırlar, şayet bunu başaramazlar ise muhakkak devlet görevlilerine yakın durup, onların himayesine girerler. Gammaz olurlar, dolayısıyla güvenilmezler. Osmanlılar karşısında sürekli mağlup olurlar, ama bunu asla kabul etmezler. Kâfirlerin Osmanlıları mağlup etmelerine sevinirler.

Anonim Tarih’teki bu ifadeler bir nevi Osmanlı kroniklerinin ortak görüşüdür. Diğer bir ifade ile Osmanlı yönetici ve umumi efkarının Karamanoğulları’na bakışını yansıtan değerlendirmedir. Çünkü bu sözler ile Karamanoğulları,

³⁶⁴ Anonim, *Tevârih*, Giese neşr, s. 68.

beyi, ümerası ve halkı ile analiz edilmekte ve ahlakî bakımdan mihenge vurulmaktadır. Bu nitelermeler içinde, Osmanlıların hazmedemedikleri iki husus dikkat çeker: Birincisi, Karaman ümera, ülema veya halkından olup, Osmanlı topraklarına göç edenlerin uzun zaman geçmesine rağmen hala eski beyliklerini unutmamaları; ikincisi ise, Osmanlıların Macarlara karşı mağlubiyetine, Müslüman olmalarına rağmen Karamanoğullarının sevinmeleridir.

Ayrıca, Osmanlı tarihçilerinin siyasî ilişkilerinin vaziyeti doğrultusunda beyliklerden birine mensup bir beyi överken, daha sonra aynı beyliğe mensup başka bir beye hakaret ettiği görülür. Bu durum hemen hemen bütün kronikler için geçerlidir. Mesela, Hadidî, Dulkadiroğlu Süleyman Bey(1442-1454)'i:

“Didi şeh bize toğrıdur şu Türkmen
Ki ya’ni Zulkadiroğlu Süleyman
Kızın anun alalım eyle tedbir
Bu hayr işdür gerekmez buna tehir”³⁶⁵,

sözleri ile överken; bu kez Dulkadiroğlu Alaüddevle (1479-1515) Bey’e:

“Meger Han Bayezid oldı haberdar
Ale’d-devle adüsile oldılar yar
Bu fi’l olur mı din ehline layık
Ola pür-kin iki dilli münafık”³⁶⁶,

³⁶⁵ Hadidî, a. g. e., s. 217-218.

diyerek ağır hakaretlerde bulunur. Şüphesiz, bunun tek bir sebebi vardır. O da, Dulkadiroğlu Süleyman Bey zamanında Osmanlı-Dulkadirli ilişkilerinin son derece iyi olması;buna mukabil, Alaüddevle Bey döneminde iyi başlayan münasebetlerin daha sonra çok kötü bir şekle dönüşmesidir³⁶⁷.

Diğer taraftan, bir nevi Osmanlı propagandacıları olan kroniklerin, Anadolu Beylikleri beyleri hakkında yer yer ağır hakaretler içeren ifadeler kullanmalarına mukabil, Osmanlı resmi vesikalarında bu beylere, daima saygı içeren kelimeler ile hitap edilmiştir. Mesela, tahrir defterlerinde Anadolu Beylikleri beyleri “merhum...” ve “...beg” ibareleri ile birlikte kaydedilmişlerdir³⁶⁸.

³⁶⁶ Hadidi, a. g. e., s. 329.

³⁶⁷ R. Yinanç, a. g. e., s. 55-58, 80-98.

³⁶⁸ Mesela, Tahrir (sayım) defterlerinde, Karamanoğlu İbrahim Bey, “İbrahim Beg’den mukarremâmesi var”, (BOA, TD. nr. 32, s. 97); Dulkadiroğlu Alaüddevle ve Şehsuvaroğlu Ali Bey, “ba’de Alaüddevle ve Ali Beg merhum”, (BOA, TD. nr. 998, s. 479); Candaroğlu İsmail Bey, “Vakf-ı merhum İsmail Beg”, (BOA, TD. nr. 438, s. 601);ve Aydınoğlu İsa Bey, “Merhum Aydınoğlu İsa Bey zamanında”, (BOA, TD. nr. 166, s. 397), diye kayıtlıdır.

Osmanlı Bürokrasisi (Devşirmeler) ile Anadolu Halkı Arasında Rekabet

*"Türk diline kimsene bakmaz idi
Türklere hergiz gönül akmaz idi*

*"Böğürtlen açılsa bağ oldum sanır
Türk şehre gelse beğ oldum sanır",*

Anonim

*Türk dahi bilmez idi bu dilleri
İnce yolu ol ulu menzilleri"*

*"Al turpu vur Türke
Vah turpa vah turpa"*

Aşık Paşa

Anonim

I.

Osmanlılar, Anadolu Beyliklerini ilhak ettikten sonra da bu mücadele bitmemiş, şekil değiştirerek neredeyse günümüze kadar gelmiştir. Bu kez taraflardan birini Osmanlı saray çevresi, yani bürokrat eliti oluştururken, diğer tarafı önceleri, itaat kabul etmeyen, yarı bağımsız yaşamaya alışkın ve bundan vazgeçmeyi kabul etmeyen konar göçer "Türkmenler", daha sonra da yerleşik "Türk" köylüsü teşkil eder. Yine, bu paralelde, Osmanlı Devleti'nin asli unsuru Türkler bir bütün olarak, tıpkı Selçuklular dönemindeki gibi, Osmanlı sosyetesini tarafından hedef alınmış ve topyekun aşağılanmış ve horlanmış.

Öyle ki, bu husus, Türk kimliği ve Türk diline hakarete kadar varmıştır. Osmanlı saray çevrelerinden pompalanan

bu aşağılama kampanyasının başını, muhtemelen devşirme kökenli olup, kendilerini “Osmanlı” kimliği ile lanse eden ve Fatih’ten itibaren devlet idaresini ellerinde tutan kesim yani “devşirmeler” çekmiştir.

Osmanlı Devleti, asli unsur ile ters düşen devşirmeleri neden devletin üst noktalarına getirmiştir? Yahut, Fatih niçin “kul” sistemine geçmiştir? Bu konu ile ilgili enteresan bir rüya Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi’nde mevcuttur. Ona, göre, II. Murad, büyük oğlu vefat edince padişahlığı, on üç yaşındaki küçük oğluna bırakıp, derviş olmaya karar verir ve ibadetle meşgul olmaya başlar. II. Murad bir gece rüya görür. Grekçe Anonim, bu rüyayı şu şekilde nakleder:

“Söylediğine göre bir gece bir rüya gördü, onu Türklerle anlattı ve ona inandılar: Peygamber gibi beyazlar giymiş bir adam gördü ve oğlunun büyük parmağında taşıdığı yüzüğü çıkardı. Ve ikinci parmağına taktı. Ve onu tekrar çıkardı ve orta parmağına taktı. Yüzüğü beş parmağın her birine takıp çıkardıktan sonra nihayet çekip attı, gitti ve kayboldu. Rüyasını tabir ettirmeleri için hocaları ve falcıları çağırdı ve onlar kendisine: “Senin soyundan yalnız beş hükümdar gelecek, ondan sonra başka bir soy senin saltanatına gelecek, bundan başka bir şey değil” dediler diye kaydeder. Grekçe Anonim Tarih devamla bu hususla ilgili şöyle yazar: “Bu rüya yüzünden Turahanlar, Mihaloğulları, Evrenozlar gibi eski ailelerden hiçbirisinden ne beylerbeyi ve ne de vezir, paşa yapılmasını, yalnız akıncıların yani süvarilerin başı bulunan sancakbeyi olmalarını emrettiler ki onlar ücretsiz olarak muharebeye gitmeye mecbur idiler ve bunlar öncü olarak giderler ve bu sancak beylerine de beylerbeyi emretsin. Bunlar gibi Malakokis (Malkoçoğulları) dedikleri başka bir soy daha vardır. Bütün bu soylar hükümdarlık etme ümidinde idiler. Bu rüyası üzerine bu aile-

lerden evvelce malik oldukları büyük iktidar ellerinden alındı"³⁶⁹.

Bu rüyanın benzeri küçük farklılıklarla çağdaş Bizans tarihçisi Dukas'da yer alır³⁷⁰. Grekçe Anonim'de rüyanın yorumu ve Osmanlılar için ne derecede tehlike arz edeceği, açıkça yazılmasına mukabil, Dukas bu hususa değinmez ve sadece devletin son bulacağını ifade etmekle yetinir. Bununla birlikte Dukas, aşağıda bahsedilen bir kaydında bekası için gerekli özen gösterilmez ise devletin Grekçe Anonim'de işaret edildiği gibi Rumeli uç beylerinin eline geçeceğini belirtir.

Diğer taraftan, bu rüyaların doğru olup olmadığını tespit etmemiz elbette mümkün değildir. Fakat, bu rüyaların o dönemdeki Osmanlı iç siyaseti ile örtüşmesi, en azından böyle bir meselenin varlığına işaretler. Çünkü, aşağıda

³⁶⁹ Anonim, 16. *Asırda Yazılmış Grekçe Osmanlı Tarihi (1373-1512)*, Haz. Şerif Baştaş, Ankara 1973, s. 134.

³⁷⁰ "Düğünün yapılmasından sonra ve adaya gitmeden evvel Murad'ın bir gece, şu rüyayı görmüş olduğu söylenir: Dehşetli bir adamın karşısına dikildiğini ve korkusundan büzülmüş olduğu halde, bu adamın elinden tuttuğunu gördü. Sağ elinin baş parmağında altından bir yüzük vardı. Bu adam padişahın baş parmağında olan yüzüğü çıkarıp, baş parmağın son parmağına takti. Bundan sonra orta parmağından sonra gelen uzun parmağı ve sonra en son ufak serçe parmağına takti. En sonra, bu dehşetli adam yüzüğü serçe parmağından çıkardı, aldı ve ortadan kayboldu. Padişah uyanınca, kendi rüya tabircilerini davet ederek, rüyasını anlattı. Tabirciler yüzüğün memleketi temsil ettiğini, parmaklardan da baş parmağın padişahı, diğer parmakların da kendisinden sonra gelecek padişahları temsil eylediğini teşhis ettiklerini söylediler. Diğer tabirciler de baş parmağı padişahın hayatının son senesi olmak üzere teşhis ettiklerini, yüzüğün de bu parmağın çıkarılmış olmasını padişahın hükümdarlıktan çekileceğini, diğer dört parmağı da yüzüğün takılıp çıkarılmasının kendisinden sonra hükümdar olacak zatın kaç sene padişahlık edeceğini, kimseye söylemiyerek, gizlice teşhis ettiler ve o zaman hükümdarlığının (devletin) sonu gelecekti.", Dukas, a. g. e., s. 139-140.

bahsedileceği üzere, Türk kökenli akıncı aileleri ile II. Murad arasında devşirmelerin varlığından dolayı bir çekişme söz konusudur.

Ayrıca, bu hususla ilgili rüyanın haricinde başka bir kayıt Dukas'ta mevcuttur. Ona göre 1421'de II. Murad ile Şehzâde Mustafa (Düzmece) Ulubat çayının iki tarafında karşı karşıya geldiğinde, II. Murad'ın hizmetinde bulunan Hamza Bey, Mustafa'nın en önde gelen adamlarından kardeşi Aydınoglu Cüneyd Bey'i, II. Murad'ın tarafına geçmeye ikna için uzun bir konuşma yapar. Mustafa'nın yeteksizliğinden, bilgisizliğinden, kötülüklerinden vs. bahseden Hamza Bey daha sonra şöyle söyler:

"...Üçüncü olarak, şayet bu kadın yürekli, barbar ve âdi adam hükûmeti eline geçirirse, eskiden beri Rumeli vilâyetlerini ve Tuna hudutlarını muhafaza edenler, yani Evrinoslar ve Turahanlar ile garbın yüksek simaları olmak üzere tanınmış olan zatların çocuk ve torunları hüküm sürecektir..."³⁷¹.

Bu rüyalar ve Dukas'ta yer alan yukarı bahsedilen kayıdın Osmanlı tarihlerinde yer almaması dikkat çekicidir. Şüphesiz bu durum onların yarı resmi olmalarından kaynaklanır. Elbette, Osmanlı Devleti'ni "*Devlet-i ebed müddet*" gören bir anlayışın bu tür rüya veya görüşlere eserlerinde yer vermeleri mümkün değildi; aksi durumda kendileri ile çelişirlerdi. Gerçekte Osmanlı hanedanında, kendilerinin ortadan kaldırılıp yerlerine Rumeli uç beylerinin geçeceğine dair kaygı var mı idi? Bunu tespit etmek mümkün değildir. Ancak Osmanlıların, Rumeli fetihlerinde çok büyük katkı sahibi olup, bu topraklarda uzun müddet devlete

³⁷¹ Dukas, a. g. e., s. 102-103.

hizmet eden Evrenosoğulları, Mihailoğulları, Malkoçoğulları, Turhanogulları vs. gibi uç beylerine ve onların evladlarına, sancak beyliğinden daha yüksek bir görev vermemeleri böyle bir kaygının varlığına işarettir.

Diğer taraftan, Osmanlı hanedanı 1703'de vuku bulan Edirne vakasına kadar açıkça bir tartışma konusu olmamıştır. Bununla birlikte, Osmanlı Devleti'nin özellikle Fatih'in rüya da bahsedilen Türk kökenli akıncı ailelerini tasfiye edip, yerine de devşirme sistemini getirdiği de bir gerçektir. Fatih'in Türk ailelerini tasfiyesine, onların devlet içindeki güçlü nüfuzları sebep olmuştur. Şöyle ki, bu aileler, Osmanlı Devleti'nin ağırlık merkezi Rumeli'de uçta her biri ayrı bir bölgede nüfuz sahibi olmuşlardır³⁷². Bunlar, I. Bayezid'den itibaren saltanat değişikliklerinde etkin rol oynamışlar ve istedikleri şehzâde iktidarı elde etmiştir.

Musa Çelebi'nin Süleyman Çelebi'yi ortadan kaldırmasına; keza, Çelebi Mehmed'in de Musa Çelebi'yi mağlup edip, sultan olmasına Rumeli'deki uç beylerinin taraf değiştirmeleri vesile olmuştur. Yine, Şehzâde Mustafa (Düzmece) ile II. Murad, Ulubat Çayı kenarında karşılaştığında sonucu, önce Şehzâde Mustafa'nın yanında saf tutan bu beylerin taraf değiştirip, II. Murad'ın yanında yer almaları belirlemiştir³⁷³.

Bundan başka, 1440'lı yılların başında Rumeli'de Osmanlı kumandanlarından önce Mezid Bey, akabinde de Şehabeddin Paşa Macarlara mağlup oldu. Daha sonra ise Rumeli Beylerbeyi Kasım Paşa ile akıncı beylerinden Tur-

³⁷² Halil İnalcık, "Murad II", *İA*, C. VIII, s. 613.

³⁷³ Neşri, a. g. e., C. II, s. 481-491, 503-517; Anonim, *Tevârih*, Giese neşr, s. 61-63.

han Bey'in arasının açılması başka bir mağlubiyete sebep oldu. Anonim tarihe göre, bu yenilginin sebebi, Turhan Bey'in kasıtlı olarak birlikleri ile geri çekilmesi idi. Anonim, bu esnada Turhan Bey'in Rumelili askerler (Akıncılar)'e *"Bir avuç kafır vardur anı dahi kırın. Andan sonra varun çiftiniz süriin"*³⁷⁴ dediğini kaydeder. Bu sözlerin ardından Akıncılar ve Tovacılar savaşa katılmadılar. Yalnız kalan Kasım Paşa mağlup oldu ve bir çok bey şehit oldu. Bu arada Veziriazam Halil Paşa'nın kardeşi Mahmud Çelebi esir düştü³⁷⁵. Bu davranışından ötürü Turhan Bey tutuklanmış ise de Varna zaferinden sonra akıncıların ricası ile serbest bırakılmıştır³⁷⁶. Bu hadise Rumeli'deki akıncı beylerinin nüfuzuna dair ayrı bir delildir.

Osmanlı Devleti'nde "kul" sistemine geçilmesinde burada bahsedilen hadiselerin önemli katkısı olmakla birlikte, esas sebep küçük yaşta tahta çıkan II. Mehmed'in muktedir olamamasıdır. Şöyleki, 1443-1444 yılları arasında vuku bulan ağır siyasi buhranlara ilave olarak çok sevdiği büyük oğlu Alâeddin'in vefatı üzerine II. Murad, hem Haçlılar hem de Karamanlılar ile barış yaptıktan sonra tahttan çekilmiş ve yerini on iki yaşındaki oğlu Mehmed'e bırakmıştır. Bununla birlikte, II. Murad bu genç padişahın yanına devletin kuruluşundan beri hizmette bulunan Çandarlı ailesinden tecrübeli Veziriazam Halil Paşa'yı aynı görev ile bırakmıştır.

Fakat, tahta küçük yaşta birisinin çıkması Osmanlıların düşmanları Haçlılar ve Bizans'ı yeniden harekete geçirdi. Edirne tehlikeli duruma düştü. Bu ağır bunalım, inziva

³⁷⁴ Anonim, *Tevârih*, Giese neşr, s. 71-72.

³⁷⁵ Oruç Bey, a. g. e., s. 91.

³⁷⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi...*, C. I, s. 576-577.

hayatı yaşayan II. Murad'ın ordunun başına geçmesi, ardından da 1444'e Varna zaferi ile düzeldi.

Diğer taraftan, genç padişahın fütühatçı karakterine karşı Halil Paşa ihtiyatlı, barışçı bir siyaset taraftarı idi. Bu sebeple, Veziriazam Halil Paşa II. Mehmed'e muhalefet etmekte; hatta, zaman zaman II. Murad'ı devlet işlerine karıştırmakta idi. Bu da devlette iki başlılığa sebep olmakta idi. Nihayetinde, 1446'da Halil Paşa'nın kendi tertiplediği bir yeniceyi ayaklanmasının ardından II. Murad yeniden tahta çıktı. II. Mehmed ise Manisa'ya gönderildi. Şüphesiz, II. Mehmed 1451'de babasının vefatı üzerine yeniden tahta çıktığında kendisine yapılanları unutmadı. Fakat, Çandarlı Halil Paşa'nın devlette büyük nüfuza sahip olması onu beklemeye mecbur bıraktı. Bununla birlikte, II. Mehmed Halil Paşa'nın taraftarlarını azaltmaya çalıştı. Mesela yeniceyi ağası Kurtçu Doğan'ı azletti. Genç Padişah rakibi Halil Paşa'yı ancak İstanbul'u fethettikten, diğer bir ifade ile "Fatih" ünvanını aldıktan sonra ortadan kaldırabildi. Öyleki Fatih, bu meşhur paşanın idamından dolayı zuhur eden hoşnutsuzluğu giderebilmek için bunda dahli olan kendi yakın adamları Şehabeddin Paşa, Zaganos Paşa ve Nişancı İbrahim Paşa'yı ya sürgün ya da emekli ederek devlet kâtından uzaklaştırmıştır³⁷⁷.

İşte, bu hadiseler ile karşılaşan Fatih bir taraftan, zaten fiilen icra edilmekte olan kardeş katlini kanun haline getirecek, devlet temsilini diğer Türk devletlerinden farklı olarak hanedanın inhisarından çıkarıp, padişahın şahsiyle özdeşleştirirken, diğer taraftan da Türk kökenli olup, devlet içinde nüfuzlu aileleri arka plana itmiştir. Bunların yerine ise,

³⁷⁷ İnalçık, Fatih Devri..., s. 55-136.

devşirme olduğu için köklü ailelerden gelmeyen, dolayısıyla varlığını padişah ile bütünleştiren “kullar” almıştır. Böylece, Fatih, merkezi devlet modeline geçmiştir³⁷⁸.

Şüphesiz, bu çağına göre büyük bir değişimdir. Çünkü, Osmanlıların hemen yakınında komşuları Akkoyunlular, kısa zamanda büyük bir Türkmen devleti kurmuşlar, ama bir aşiret devleti olmaktan öteye gidemedikleri için de kısa zamanda yıkılmışlardır. 1490’da Yakup Bey’in ölümünden sonra ülkenin her tarafında bir taraftan şehzâdeler hükümdar olmak için mücadele ederken, diğer taraftan da Akkoyunlu ulusunu teşkil eden yarı müstakil boylar, farklı şehzâdeleri destekleyerek memleketi kaosa sürükleyip, yıkılmasına sebep olmuşlardır. Gerçi, 1496’da anne tarafından Osmanlıların torunu olup, Osmanlı sarayında yetişen Akkoyunlu Göde Ahmed hükümdar olunca, karışıklıktan kurtulmak için ülkesine Osmanlı modelini getirmek istemiş ise de, bunu fark eden aşiretler onu katletmiştir³⁷⁹.

Yine, Akkoyunlu Devleti toprakları üzerinde kurulan, Safevi Devleti, XVI. asır sonuna kadar Anadolu’dan ayrılan aşiretlerin nüfuzu altında kalmış; bu kabileler sürekli birbirleriyle çatışmış ve devlete zarar vermiştir³⁸⁰. Şah Abbas (1587-1628) döneminde, Türk boyları zamanla kenara itilip, Osmanlı Devleti’nden esinlenerek devşirme sistemine geçilmiştir. Türkmenlerin “karaoğlu” diye nefret ettikleri “kullar”, devlette etkili duruma gelmişlerdir. Şah Abbas’ın bu ve benzeri ıslahatları sonucu, Safeviler Osmanlılar karşısında askerî başarılar elde etmişlerdir³⁸¹.

³⁷⁸ Halil İncalcık, “Mehmed II”, *İA*, C. VII, s. 512.

³⁷⁹ M. Halil Yinanç, “Akkoyunlular”, *İA*, C. I, s. 251-270.

³⁸⁰ Sümer, Safevi Devleti’nin..., s. 43-146

³⁸¹ Taha Akyol, *Osmanlı’da ve İran’da Din ve Mezhep*, İstanbul 1999, s. 89-91.

II.

Diğer taraftan, uzun müddet Osmanlı Devleti'nin önemli güç odaklarını, yani Rumeli'li uç beylerini, kapıkul-larını ve ilmiye kesimini elinde tutan kudretli Veziriazam Halil Paşa'nın idam edilmesi ile bürokrasinin üst mevkillerinden Türk kökenliler tasfiye edilmiştir. Bununla birlikte, Fatih döneminden itibaren giderek devlete hakim olan devşirmeler ile Türk menşeliler arasındaki siyasî mücadele, Osmanlı kronikleri tarafından göz ardı edilmiş ve kaydedilmemiş ise de mevcuttur. Fakat bunu çok net olarak ifade etmek güç olmakla birlikte, bazı izleri takip ederek bir sonuca varmak mümkündür.

Bu hususla ilgili ilk dikkati çeken hadise, 1481'de Fatih'in son seferine çıktığı Gebze'de vefat etmesi sonrası vuku bulmuştur. Şöyleki, artık Türk kökenlilerin ender olarak devletin tepe noktalarına geldiği bu süreçte, Türk asıllı olan Veziriazam Karamani Mehmed Paşa, Şehzâde Bayezid'in yanı sıra Şehzâde Cem'e haber gönderdiğinden dolayı isyan eden yeniçeriler tarafından parçalanarak öldürüldü. Şehzâde Bayezid'i Fatih'e muhalifler, bundan başka şahsi düşmanlığından dolayı Gedik Ahmed Paşa³⁸² hariç

³⁸² Gedik Ahmed Paşa ile II. Bayezid'in düşmanlığı 1473'de vuku bulan Otlukbeli savaşında belki de daha önce başlamıştır. Fakat, II. Bayezid kardeşi Cem ile giriştiği taht mücadelesinde bu kudretli paşadan faydalanmayı düşünmüş ve o esnada yeni fethedilen Otranto'da olan paşa geri çağırılmıştır. Gedik Ahmed Paşa II. Bayezid ile Şehzâde Cem arasında 1481'de Yenişehir'de meydana gelen savaşa II. Bayezid tarafında katılmıştır. Daha sonra kaçan Cem'i takiple görevlendirilen adigeçen paşa onu yakalayamayınca, bu görevi Cem taraftarı olduğu için yerine getirmedeği düşünülmüş ve suçlanmıştır. Fakat, II. Bayezid tam muktedir olamadığı için Gedik Ahmed Paşa'ya dokunamamıştır. II. Bayezid, ancak 1483'de yine de yeniçerilerden çekindiği için Edirne'de bu paşayı katletmiştir. Yeniçeriler isyan edip, Edirne subaşıını öldürdüler ise de bu ayaklanma bastırıldı.

devşirmeler destekler iken, Şehzâde Cem'e görev yaptığı Karaman (Konya)'dan göz yaşları ile uğurlayan Türkmenler ve Veziriazam Karamani Mehmed Paşa taraftardı³⁸³. Grekçe Anonim bu durumu teyit eder ve Fatih'in vefatında İstanbul'da büyük karışıklık olduğunu, iki kardeşin karşı karşıya geldiğini belirtir; paşalar ve saray muhitinin iki farklı görüşte olduğunu, bunların yarısının bir tarafı diğer yarısının öbür tarafı desteklediğini ifade eder³⁸⁴. Burada, Şehzâde Cem'i destekleyenler, muhtemelen devlet bürokrasisinde görev yapan kazasker, defterdar, nişancı, katip, çavuş vs. Türk asıllılar idi.

İşte yeniçerilerin adıgeçen paşayı öldürmelerinin sebebi, onun kuvvetle muhtemel Türk kökenli olmasından ve Şehzâde Cem'i desteklemesindendir. Bu görüşümüzü, yeniçerilerin II. Bayezid'i tahta çıkardıklarında ondan, "kul" olmayanları devletin başına getirmemesi hususunda taahhüt almaları teyit eder³⁸⁵.

Uzunçarşılı, a. g. e., C. II, 177-179. Bu hadise devşirmelerin devlet içinde geldikleri noktayı göstermesi bakımından önemlidir.

³⁸³ M. Cavid Baysun, "Cem", *İA*, C. III, s. 70-71.

³⁸⁴ "İstanbul'da büyük karışıklık vardı. Zira iki kardeş, hakimiyet için halledilecek meselelerle karşı karşıya idiler. Paşalar ve saray muhiti iki ayrı fikirde idi. Bunların yarısı birisini diğerleri de öbürünü istediler. Zira ikisinden hiç biri henüz tahta oturmamıştı. Bayezid Mağnisa (Amasya)'da idi. Zizimos (Cem)ise Karaman (Konya)'da bulunuyordu. Karışıklıklar büyüktü. Yeniçeri ağası yeniçerileri aldı ve -Bayezid'i istiyoruz- diye bağırdılar. Diğer halk ta -Zizimos'u isteriz- diye bağırdı. Ona Cem'de diyorlar. O zaman Davud Paşa, vezir idi ve diğer paşalarla birlikte yeniçerileri ve sair halkı, Bayezid'i tahta çıkarmak için teskin etmeye çabaladılar. Sultan Bayezid'i tahta oturtmak için o kadar uğraştılar ki sonunda Bayezid'in on beş yaşında ve Turgud (Korkud) adındaki oğlunu, sözde halkı teskin etmek ve halkın sözlerine nihayet vermek maksadiyle tahta çıkardılar.", Anonim, 16. Asırda Yazılmış Grekçe..., s. 175.

³⁸⁵ İnalçık, a. g. m., s. 513.

Bundan başka, yeniçerileri desteği ile tahtı ele geçiren Yavuz Sultan Selim karşı Şehzâde Ahmed ve oğlu Murad'ın mücadelesinde onları Amasya civarında yoğun olarak bulunan Alevi Türkmenler desteklemişlerdir. Yine, 1550'lerin sonunda Kanuni'nin oğulları arasında vuku bulan taht çekişmesinde saray çevrelerini yani devşirmelerin desteklediği II. Selim'e karşı Anadolu Türk halkı önce, Şehzâde Mustafa, o bertaraf edildikten sonra da Şehzâde Bayezid'in yanında yer almışlardır³⁸⁶.

Yine, Türk asıllılar ile devşirmeler arasındaki siyasî rekabete örnek diğer bir hadise de muhtemelen Sokullu Mehmed Paşa ile Candaroğlu Şemsi Ahmed Paşa arasında vuku bulmuştur. Şöyleki, Sokullu Mehmed Paşa uzun süren veziriazamlık görevinde üst makamlara devşirmelerin ötesinde kendi yakınlarını getirmiştir³⁸⁷. Doğal olarak arka planda kalanlar, muhtemelen Türk olanlar ve bunların başında da Şemsi Ahmed Paşa, adıgeçen paşaya düşman olmuşlardır³⁸⁸. Nitekim, bu düşmanlıktan dolayı olmalı, Sokullu Mehmed Paşa'nın yakın akrabası olan Osmanlı kroniği Peçevi eserinde Ahmed Paşa'yı sevmediğini bundan da öte nefret ettiğini açıkça ifade eder; hatta onun kişilik zaafiyetlerinden bahseder³⁸⁹.

Diğer taraftan, Osmanlı bürokrasisini ele geçiren devşirmelere karşı, Anadolu'da Türk kökenli asker ve sosyal gruplar bunalım dönemlerinden istifade ile tepkiler vermiştir. Bunun ilk izleri kuruluş döneminde devletin esas askerî

³⁸⁶ Halil İnalcık, "Doğu Batı", *Makaleler-I*, Ankara 2005, s. 203.

³⁸⁷ M. Tayyib Gökbilgin, "Mehmed Paşa (Sokullu)", *İA*, C. VII, s. 595-605.

³⁸⁸ Radovan Samarcic, *Sokollu Mehmed Paşa*, Çev. Meral Gaspıralı, İstanbul 1996, s. 23.

³⁸⁹ Peçevi İbrahim, a. g. e., C. II, Ankara 1992, s. 9-10.

gücünü teşkil eden “yaya”lar ile I. Murad döneminde kurulan yeniçeriler arasındaki rekabette görülür. Yine, daha evvel bahsedildiği üzere, Rumeli uç beyleri ve akıncıları Fatih dönemine kadar devletin hem timarlı askerine hemde kapıkullarına karşı yarı bağımsız hareket ederek Rumeli beylerbeyleri ile rekabet etmişlerdir. Bundan başka, XVI. asrın sonlarında askerî şartlar gereği sadece savaş zamanlarında cepheye gidip tüfek kullanan ve devletten sadece bu süreçte ücret alan Türk kökenli “*saruca-sekbân*” bölükleri teşkil edildi. XVII. yüzyıl boyunca varlıkları devam eden bu bölükler, daima devlette ayrıcalıklı olan kapıkullarını kendilerine rakip gördüler. Ayrıca, bunlar işsiz kaldıkları dönemlerde, başta Celâli isyanları olmak üzere, Anadolu’da devlette muhalif bütün hareketlere, özellikle yanlarında vazife yaptıkları paşaların ayaklanmalarına iştirak ettiler³⁹⁰.

III.

Öte yandan, her iki taraf arasında vuku bulan siyasî çekişmenin yarusıra psikolojik mücadelede de cerayan etmiştir. Öyleki, çağının ilerisindeki yapılanmada, Osmanlı Devleti’ne büyük katkıda bulunan devşirmeler, giderek devleti kendilerine ait gördüler. Bunlar, kendilerini üst bir kimlik “Osmanlı” ile tavsif ederken, devletin asli unsuru Türkler’i aşağıladılar. Türk olmak ve Türkçe yazmak küçük görüldü. Bu eğilim XVI. asırdan itibaren giderek arttı ve Oğuz geleneği terk edildi. Bu durum doğal olarak kroniklere de yansdı. Buna mukabil Türk kökenlilerde devşirmeleri hakir görmüş; fakat bu husus Osmanlı kronikleri tarafın-

³⁹⁰ İnalçık, Doğu Batı..., s. 204-205.

dan kaydedilmediği için günümüze ancak fıkralar yolu ile yansımıştır.

Daha önce de bahsedildiği üzere, Osmanlı kronikleri önce, Osmanlı Devleti'ne itaat etmeyen yarı-göçebe Türkmenleri aşağılamıştır. Konar-göçer Türkmenlerin horlanması, sadece Osmanlı saray çevresine mahsus olmayıp, Selçuklular zamanında da Türkmenler köylü ve cahil diye nitelendirilmiş ve aşağılanmıştır. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nde bu aşağılama, henüz aşiret bağlarını koparamamış ve yerleşik hayata geçememiş, Kürt, Arnavut ve Bedevi Araplar için de geçerlidir³⁹¹. Hatta, bu isnattan Safevi devleti hakimiyetinde bulunan Türkmenler de nasibini almış ve kendisi de Fars asıllı olan Hoca Sadeddin Efendi eserinde bunlar için "*Etrâk'ı bi-idrak/Akılsız Türk*" ifadesini kullanmıştır:

"Başına tâc aldı çıktı ol pelid
İtti bî-idrâk Etrâki mürîd"³⁹².

Ona göre, Anadolu'daki yurtlarını terk edip Şah İsmail'in hizmetine giden Alevi Türkmenler, akılsız Türklerdir.

Keza, Osmanlı Devleti ile mücadele eden Anadolu Beyliklerinden bir çoğunun esas askeri gücünü teşkil eden Türkmenler, Osmanlı tarihçileri tarafından umumiyetle:

"Aslı bozuk Türkmen; kötü fiilli Türkmen; kötü zanlı Türkmen; na-pak Türkmen; Etrâk'i bi-idrak; hilekar Türkmen; ayak takımı; bi-asıl Türkmen; aman bilmez Türkmen;

³⁹¹ Taner Timur, *Osmanlı Kimliği*, Ankara 2000, s. 114.

³⁹² Hoca Sadettin, a. g. e., C. IV, s. 171; Sümer, *Safevi Devleti'nin...*, s. 26.

kafasız Türkmen; andında durmaz; hırsız kılıklı; keçi uğrusu (hırsız); düşüncesiz Türk; sersem Türk vs.”³⁹³, diye tavsif edilir.

Osmanlı kronikleri Türkmenlere karşı hakaretlerinde bir anlamda mazur görülebilir. Çünkü, Türkmenler mensup oldukları devlet veya beylik adına, Osmanlı Devleti’ne karşı Anadolu’daki direnişin esas unsuru idiler. Öyle ki, Osmanlı Devleti, İstanbul’u fethettikten sonra dahi ilk şehirleri Karacaşehir’in 100-150 km doğusuna hakim değildiler. Halbuki, aynı dönemde Osmanlılar Rumeli’de Macaristan önlerinde idi. Buna sebep ise askerî güçlerinin büyük bir bölümünü Türkmenlerin teşkil ettiği Karaman oğulları, Saruhanogulları, Candarogulları, Dulkadirli vs. beylikler ile, tamamen Türkmen devletleri olan Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletleri’nin Anadolu’daki varlıklarıdır.

Bununla birlikte, normalde XVI. asrın başlarında Anadolu Beylikleri ortadan kaldırıldıktan ve Anadolu Türk birliği temin edildikten sonra, Osmanlı kronikleri, diğer bir ifade ile saray çevresi sözcülerinin, konar-göçer Türkmenler’e karşı tutumlarını değiştirmeleri gerekirdi. Ancak aksine bu aşağılamanın muhtevası genişletilmiş ve buna yerleşiklere sıfat olan ve bir ırkın bütününe kapsayan “Türk” kavramı da dahil edilmiştir.

³⁹³ Tufan Gündüz, “Osmanlı Tarih Yazıcılığında Türkmen İmajı”, *Yeni Türkiye*, S. 33, Osmanlı Özel Sayısı, III (Mayıs-Haziran 2000 Ankara), s. 462; Mesela, İdris-i Bitlisi, Kazabad taraflarında Çelebi Mehmed’e karşı mücadele eden Köpekoğlu hakkında eserinde yazdığı bir şiirinde onun lakabını da kullanarak çok ağır hakaretler de bulunur:

Köpekoğlu demek demektir seg(köpek)

Köpek yavrusu olur bed-reg(huysuz)

Köpek ademden olmaya ta’lim

Vacib’ül-katldir kıl anı adîm(yok et), İdris-i Bitlisi, a. g. e., vr. 303-b.

XVI. asırdan itibaren tümüyle asli unsur Türkler'i hedef alan aşağılamada en önemli etken, yukarıda ifade ettiğimiz üzere, Rum, Sırp, Bulgar, Gürcü, Arnavut vs. ırklara mensup olup, devşirildikten sonra, saraydaki Enderun mektebinde yetişen ve şahsını devlet ile özdeşleştirip, kendini "Osmanlı" kimliği ile tanıtan aydınlardır. Bunlar, Osmanlı bürokrasisinde kendilerine rakip gördükleri Türkler'i horlamış ve bütün olumsuzluklardan onları sorumlu tutmuşlardır³⁹⁴.

Bu bağlamda Osmanlı kronikleri daha XV.yüzyılda Acem (İran) ve Karamanlıları kötülüklerin kaynağı olarak gösterir. Anonim Tarih, I. Bayezid devrinde ulemanın bozulmasının sebeplerini izah eder ve sözü bu hususa getirir:

"Heman kim Osman beğlerine Acem ve Karamaniler musâhib oldu, Osman beğleri dahi dürlü dürlü günahlarla mürtekeb (rüşvet alma) oldılar. Kaçan kim Çandarlu Kara Halil ve Karamani Türk Rüstem bu ikisi ol zamanda ulular ve âlimler idi, heman kim bular Osman beğleri yanına geldiler, dürlü dürlü hileyile alemini toldurdılar, andan ilerü hesab defter bilmezlerdi, heman anlar Osman beğleri yanına geldiler, hesab defteri anlar te'lif itdiler. Akçayı yığup hazine idinmek anlardan kaldı. Sonun hiç fikr itmediler, koyup gideceklerin anmadılar, kendülere mağrur oldılar..."³⁹⁵.

XVI. yüzyılda Osmanlı kroniklerinin Türkmenler hakkında kullandıkları aşağılayıcı sıfatlar yukarıda toplu bir

³⁹⁴ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimai Tarihi*, C. II, İstanbul 1979, s. 158-160.

³⁹⁵ Anonim, *Tevârih*, Giese neşr, s. 33; Anonim Tarih'deki bu ifadelere karşılık, ünlü Osmanlı tarihçisi İdris-i Bitlisî, Kara Rüstem'i asrın uleması, mevlana, akıl sahibi alim, şeriat bilgisinde kamil, irfan sahibi vs. sözleri ile över. İdris-i Bitlisî, a. g. e., vr. 152-a.

şekilde belirtildi. Bu durum XVII. asırda da devam etmiş ve konar-göçer Türkmenlerin yanına yerleşik köylüleri ifade eden "Türk" kavramı da eklenmiş ve bu husus alelade bir durum olarak sunulmuştur. Mesela, 1631 yılında devletin çöküş sebepleri ile ilgili IV. Murad'a sunduğu değerli risalede, Arnavut kökenli devşirme Koçi Bey, hem Türkleri hem de diğer bazı ırkları aşağılar:

"Ve bi'l-cümle her zümreye tarihi mezbûrdan beri millet ü mezhebi nâ-ma'lûm şehir oğlanı ve Türk ve Çingâne ve Tat ve Kürd ve Ecnebi ve Laz ve Yörük ve katırcı ve devci ve hammâl ve ağdacı ve kuttau't tarik (yol kesenler) ve yankesici ve sâ'ir ecnâs-ı muhtelif mulhak olub ayin ve erkan bozuldu ve kanun ve kaide kalkdı. Ol cihetden şerr ü şûr ve fitne ü fesâd aleminden eksik olmayub nizâm ü intizam ber taraf oldu..."³⁹⁶.

Keza, eserini 1650 senesinde yazmaya başlayan Mehmet Halife, Murad Paşa'nın İpşir Paşa'nın yerine tekrar veziriazâm olmasından bahsederken, normal bir üslup ile, Anadolu'dan gelen bir alay çarıklı Türk'ün bundan böyle fazla yüz bulduklarını, aralarında birleşerek pek çok yeni dirlik (görev) aldıklarını belirtir³⁹⁷. Bundan daha vahimi ise tarihçi Naima'nın ordu cephede iken, bir Türk'ün haksız yere öldürülmesini basit bir hadise olarak yazmasıdır. Naima'daki kayda göre, 1629'da ordu Bağdat seferi için Diyarbekir'de iken, kapıkulları ulufe için başkaldırır. Rumeli valisi Yusuf Paşa'nın otağını kuşatırlar. Daha sonra kumandanları bir araya toplarlar. Esas mesele mülazımbaşı Tekeli Ali'nin kaba bir Türk olması ve onların bunu haz-

³⁹⁶ Koçi Bey, *Koçi Bey Risâlesi*, Yay. Yılmaz Kurt, Ankara 1994, s. 57-58.

³⁹⁷ Mehmet Halife, *Târih-i Gılmânî*, Sad. Kamil Su, Ankara 1999, s. 48.

medememeleridir. Bunlar, burada Tekeli Ali'yi hançer ile katlederler ve böylece fitne sona erer³⁹⁸.

XVII.yüzyıl Osmanlı aydını ve tarihçilerinin kayıtlarında dikkati çeken en önemli husus, "Türk"lerin horlanması-nın normal bir vaka olarak yazılmasıdır. Bundan önceki asırlardaki kroniklerin öfkeli ifadeleri bunlarda yoktur.

Türkleri aşağılarken, idraksiz, keçi hırsızı, bi-asl, hilekar, sersem gibi, öfke ve kin dolu hitaplara lüzum duymazlar. Artık, Osmanlı saray çevreleri ve belki de halkı, Anadolu'yu eskisi gibi suçlamaya gerek duymaz. Zaten bu bütün aydınların kabul ettiği doğal bir durumdur. Belki de artık Türk kökenliler devşirme bürokratlar için bir tehlike, alternatif olmaktan çıkmışlardır. Yani tasfiye edilmişlerdir.

VI.

Diğer taraftan,Türkler hakkında yazılmış şiirlerde de bu durum devam etmiş ve Türklere ağır hakaretler edilmiştir³⁹⁹. Gerçek adı kesin olarak tespit edilemeyen Kadimi mahlaslı bir şair Türkçe yazdığı şiirinde Türkleri çok ağır ifadeler ile aşağılar:

³⁹⁸ Naima, a. g. e., C. III, s. 1062.

³⁹⁹ Türkler'e Arapça ve Farsça yazılmış şiirler ile de hakaret edilmiştir. Mesele, ilk dizesi Fasça ve ikinci dizesi Arapça olan bir beyitte, Türkler ağır bir şekilde karalanır:

" Men şinîdem sühan ez gevher-i pâk

Utrükü't- Türke vele v kâne ehâk"

(Temiz cevherden yaratılmış bir söz işittim

(ki şudur): Kardeşin bile olsa Türk'ten hemen uzaklaş), İskender Pala, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Şiirde Türk Kimliği", *Âh Mine'l Aşk*, İstanbul 2002, s. 57.

“Devredelden beri şâhım eflâk(zaman)
 Zemm(kınama) olur âlem içinde Etrâk (Türkler)
 Vermemiş Türk’e Hudâ hiç idrak
 Akl-ı evvel de olursa bi-bâk
 Uktülü’t-Türke velev kâne ebâk
 (Türk baban da olsa gördüğün yerde öldür)

Türk’ü zannetme kim ola âdem
 Türk ile durma oturma bir dem
 Şeker alsa eline Türk, ola sem (işitme)
 Ser-i Etrâki (Türkün başını) kesip, hiç etme gam
 Uktülü’t-Türke velev kâne ebâk

Ey Kadimi, Türk’e hiç olma yakın
 Sözleri olur ise dürr-i semin (kıymetli inci)
 Zinhâr (asla) olma sakın Türk’e karın
 Kes başın, kanını dök, çekme gamın
 Uktülü’t-Türke velev kâne ebâk”⁴⁰⁰.

Bu şiir Türkçe yazıldığına göre, muhtemelen yazarı da bir Türk’tür. Bir şair kendi milletini bu kadar aşağılayabilir mi? Şüphesiz bu mümkün değildir. Kadimi muhtemelen İstanbul saray çevresinde bulunan şairlerdendir. Onun ağır hakaretler ettiği “Etrâk”, şehirli Türkler değildir. İstanbul sosyetesinin bakışı ile, medeniyetten uzak, kaba, cahil, vahşi, ya yerleşik köylüler ya da konar-göçer Türkmen veya Yörüklerdir.

⁴⁰⁰ Pala, a. g. e., s. 56.

Keza, şiirlerini XVII. yüzyılın ilk yarısında yazan ve Erzurumlu bir Türk olan Nefî'de hicivlerinde kullandığı, hakaret içerikli, domuz çobanı, eşek, timsah, hain, kafir vs. sıfatların yanına, Türk, Türk tekesi gibi içinde "Türk" kelimesi bulunan şiirler kaleme almaktan çekinmez⁴⁰¹. Bundan başka, Nefî bir hicvinde doğrudan "Türk" kavramına ağır hakarete bulunur:

"Bana tan etmesün yaran edersem hicve ger rağbet
Zaruri iktiza etdürdi bir Türk-i deni-hilkat (alçak)

Ne Türk-i etrak bir milletde yok hem-cins ü hemrazı
Meger gul-ı beyabani ola anunla hem-millet

Ne Türk idraki yok ızarı yok bir kaltaban hardur (eşek)
Yenür sanur alef gibi anılsa nam-ı haysiyyet"⁴⁰².

Şüphesiz, Nefî'de yukarıda belirttiğimiz zihniyetinin etkisi ile bu tür aşağılamaları kullanmakta bir mahsur görmemiştir. O, böylece, geldiği taşrayı yani Anadolu'yu unutmuş ve kozmopolit saray çevresine intibak etmiştir.

Nitekim, Osmanlıların son döneminde sarayda bu hususu teyid eden bir hadise yaşanmıştır. Şöyleki, II.Abdülhamid döneminde sarayda görevli Arnavut kökenli subaylardan birisi bahçivana kızar ve "*Pis Türk*", der.Bu

⁴⁰¹ Nefî, *Nefî ve Sihâm-ı Kazâ*, Haz. Metin Akkuş, Ankara 1998, s. 150, 161, 165, 180, 186.

⁴⁰² Nefî, a. g. e., s. 199.

sözü duyan padişah, açık pencereden başını dışarı çıkarıp subaya “*Unutma bende Türkiim*”, der.

Diğer taraftan, XIX. Yüzyıl şairlerinden Süruri (öl.1814), bir beyiti ile meseleyi ortaya koyar:

“Terk et o Türk’ü k’etse teşehhür ne denlü kim
Çifti komuş Sitanbul’a gelmiş Sabanca’dan”
(Ne kadar şehirli oldum dese, sen yine de
Türk’ü terk et. Çünkü, o Sapanca’ya kadar çifti ile
gelmiş ve orada sabanını bırakıp şehre girmiştir)⁴⁰³.

Süruri ve kendi düşüncesinde olanlara göre, Türk’ün gelebileceği İstanbul’a en yakın yer Sapanca’dır. Çünkü, burası Osmanlı medeniyetinin merkezine giriş için sınırdır. Halbuki, buradan öteye bütünüyle Anadolu, Irak, Suriye vs. taşradır. Onlar ise ya köylüdür ya da çobandır. Medeniyetten bi-haberdir, kabadır, cahildir. Şehre intibakları mümkün değildir. Dolayısıyla öyle kalacak veya kalmalıdır. Onlar şehre gelmekle şehirli olamazlar. Aynen 1950’den önce kravatsız olanların, Gayrimüslimlerin ve sosyetenin sakin olduğu Beyoğlu’na girememesi gibi. Yine, günümüzde, İstanbul’da Anadolu halkının yerleştiği kenar semtlerin

⁴⁰³ Bundan başka, Farsça yazılmış bir kıta olan şiirde güya Hz. Ali Türklere hakaret eder:

“Şâh-ı merdân Hayder-i Kerrâr goft
Çâr çiz ez-çâr kavm âyed aceb
İttifâkî ez- Acem, şefkat zi-Türk
Çün sehâ ez-Hind ü buhl ez-Arab”

Bu şiirin Türkçe karşılığı ise şöyledir. Şâh-ı merdân Hz. Ali buyurdu ki: Dört şeyin dört kavimden sadır olması acaibâtandır. Acemlerin ittifak edebilmeleri, Türklerin şefkat göstermeleri, Hindlilerin cömert davranmaları ve Arapların da cimrilik yapıları. Pala, a. g. m., s. 57-60.

“varoş” kabul edilmesi gibi. Nitekim, XIX.yüzyıl devlet adamlarından Esad Muhlis Paşa , Farsça bir beytinde Türklerin kaba ve cahil olduklarını şöyle ifade eder:

“Güfte-i mâlik bâ-Türkân-ı bî-idrâk nîst
Maksad-ı anhâst zira ez-dü-âlem duh u mâst
(Türk ne bilir bayramı Hüp hüp içer ayrı) ”.

Bu hususla ilgili başka bir şairde:

“Böğürtlen açılsa bağ oldum sanır
Türk şehre gelse beğ oldum sanır”⁴⁰⁴, der.

İşte aynı zihniyeti benimseyenler, İstanbul haricini yani Anadolu’yu dış dışarı anlamına gelen “taşra” olarak görmüş ve bu değerlendirme Anadolu halkı tarafından da kabullenmiştir ki, bu düşünce hala günümüzde de geçerlidir.

Öte yandan, asırlarca aşagılanmadan kaynaklanan, bu psikolojik travmanın etkisi ile, Türkler de bazı yörelerde “Türk” kelimesini birbirlerini horlamak için kullanmışlardır. Mesela, XX. yüzyılda dahi Kütahya ve Afyon şehirlerinde eşraf, hata yapan köylülere “*Ne yapsa yeridir. Ne de olsa Türk*” nitelemesinde bulunmuşlardır. Yine, günümüzde Gediz’de köyden şehir merkezine göç edenlere yerli halk, küçümseyici bir ifade olarak “Türk” kavramını kullanır ve bu manada:

⁴⁰⁴ Pala, a. g. e., s. 60-61.

“Al turpu vur Türke
Vah turpa vah turpa”,

deyişini söyler.

Keza günümüzde, Romanya Türkleri birbirleri ile konuşurken bir şeyi anlamayan kimseye “*Eşti Turc-Sen Türk müsiün ?*” deyimini kullanırlar⁴⁰⁵.

Diğer taraftan, XVI. asırdan itibaren “Türk” kavramı giderek daha ağır sözler ile aşağılanır iken, yukarıda bahsedildiği üzere, devşirmelerin kendilerini ifade ettikleri “Osmanlı” kavramı XVIII-XIX. asırlarda, giderek tabana yayılmış; Müslüman Osmanlı halkı, özellikle Rumeli’deki Arnavut, Boşnak v.s. tarafından “kimlik” olarak kullanılmıştır. Nitekim, hanedanın ismi olan “Osmanlı” kavramı devletin adıyla özdeşleşmiştir. Bundan başka, XX. yüzyıl başlarında kuzey-doğu Anadolu’nun Türk kökenli halkı da kendilerini “Osmanlı” kimliği ile ifade etmiştir. Öyle ki, bu yörenin “sünni” halkı kendilerini “Osmanlı” diye tanımlar iken, bölgenin “şii” halkını “Türk” olarak nitelemiştir. Mesela, I. Cihan harbinde Doğu cephesinde Erzurum- Pasinler’de subay olarak görev yapan Rahmi Apak, bu hususla ilgili bir hatırasını şöyle anlatır:

“Bir gün, bulunduğum köyün sokağında oturan onbeş yaşlarında kadar bir köylü çocuğu gördüm. Şu çocukla biraz yarenlik edeyim dedim: “ Bana bak oğlum senin adın ne?” dedim.“Adım Ahmet” dedi. “ Sen hangi millettensin?

⁴⁰⁵ M. Naci Önal, “Romanya Türklerine Bakış”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 93 (Aralık 1994 İstanbul), s. 185.

(Ermeni olmasından şüphe ediyordum)" dedim. "Osmanliyem" dedi. " Osmanlı ne demek, sen Türk değilmisin?" dedim. "Hayır, ben Türk değilim, Osmanliyem" dedi. "Peki, sen hangi dilden konuşursun, Ermenice mi yoksa Türkçe mi?"dedim. " Türkçe konuşurem" dedi. " Mademki Türkçe konuşuyorsun o halde sen Türksün"dedim. " Hayır efendim ben Türk değilim" dedi. " Ulen sende Türksün, ben de Türküm" dedim. " Efendi sen Türksen Türk ol, ben Türk değilim" dedi. " Ulen Padişah dahi Türktür" dedim. " Efendi, günaha girme, Padişah Türk olamaz?" dedi⁴⁰⁶.

V.

Diğer taraftan, Selçuklular'dan başlayıp, Osmanlıların yükselme dönemi ile devam eden, bu devletlerin asli unsuru Türk veya Türkmenler'in aşağılanması, bunların dili Türkçe de nasibini almıştır. Öyle ki, XIII.yüzyılda Anadolu Selçuklu saray çevresine nüfuz eden Farslılara ve Farsça'ya, Karamanoğlu I. Mehmed Bey, XX.asır milliyetçilik anlayışına eş değer düzeyde bir tepki vermiştir. İbn Bibi bu hususu şöyle yazar:

"Dönünce divan kurdular. Her tarafa makam sahibi kimseleri ve taraftarları çağırarak için ferman çıkardılar. Bu günden sonra hiç kimse, divanda, dergahta, bargâhta, mecliste ve meydanda Türkçe'den başka dil konuşmıyacak" diye karar aldılar"⁴⁰⁷.

Yine, XIV. yüzyıl şairlerinden Aşık Paşa Garibnâme adlı eserinde, Türkçe'nin ihmal ve terk edildiğini:

⁴⁰⁶ Rahmi Apak, *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*, Ankara 1957, s. 99-100.

⁴⁰⁷ İbn Bibi, a. g. e., C. II, s. 209.

“Türk diline kimsene bakmaz idi
Türklere hergiz gönül akmaz idi

Türk dahı bilmez idi bu dilleri
İnce yolu ol ulu menzilleri

Bu kitab anun içün geldi dile
Kim bu dil ehli dahı ma ‘nû bile”⁴⁰⁸,

dizeleri ile anlatır ve Türk diline sahip çıkar.

Öte yandan, Osmanlı Devleti’nde II. Bayezid dönemi, ilim, kültür, sanat ve tarihçilikte ileri adımların atıldığı bir dönemdir. Bu devirde bizzat padişahın teşviki ile Osmanlı tarihleri yazıldı. Bununla birlikte, o dönem kroniklerinin kaleme aldıkları eserlere bakıldığında, özellikle XVI. asrın başlarından itibaren yazılanlarda giderek Arapça ve Farsça ağırlıklı ve terkipli Osmanlıca rağbet gördü.

Öyle ki, II. Bayezid’in emri ile kapsamlı bir Osmanlı tarihi yazan İdris-i Bitlisi, Heşt Behişt adlı eserini Farsça kaleme aldı⁴⁰⁹. Buna mukabil, az sayıda olup, Türkçe yazılanlar ise, hakir görüldü. II. Bayezid’in ilk yıllarında Kemal tarafından yazılan Tevârih-i Âl-i Osman veya Selâtin-nâme,

⁴⁰⁸ Aşık Paşa, *Aşık Paşa ve Garibnâme*, 9-10. *Bablar*, Haz. Kadir Güler (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü- Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Kayseri 1990.

⁴⁰⁹ Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev. Coşkun Üçok, Ankara 1992, s. 51-55.

yazım dilinden dolayı hakir görülen eserlere güzel bir örnektir.

Osmanlı saray çevresinde pek tanınmayan Kemal, bu eserini II. Bayezid'e sunmak istemekte, dolayısıyla padişah-tan beklediği maddi desteği almayı ummaktadır. Kemal eserini dostlarına götürür. Onlar önce bu eseri beğenir. Bunun üzerine Kemal eserini paşalara göstermek istediğini söyler⁴¹⁰. Bundan sonrasını Kemal şöyle yazar:

“Didüm bu paşalara olsa vâsıl
Netice olmaya mı bize hasıl

İşitdüler çü benden bu kelâmı
Gülüşdiler bularun hâs u ‘âmı

Didiler sana bundan n’ola hasıl
Nedür bu Türki dili ehl-i fâzıl

Buna baş ağrısı derler bilürsin
Özine buru sen niçün kılursun

Acem diline bunlar müşteridür
Buları bil ki Türkidten beridür

Nidersin bunu ortaya yetürüp
Bu Türki başına haller getirüp

⁴¹⁰ Kemal, *Selâtin-nâme*, Haz. Necdet Öztürk, Ankara 2001, s. 206.

Nene yarar gider Türki dilile
Gelesin ortaya iş bu bilile"⁴¹¹.

Bu şiirden anlaşıldığı üzere, dostları Kemal'e gülerler. Türkçe yazmakla padişah katından herhangi bir gelir elde edemeyeceğini söylerler. Daha sonra Türkçe'yi aşağılayan dostları, paşaların Farsça yazılı eserlere değer verdiklerini Türkçe kaleme alınan eserlere ise ilgi göstermediklerini belirtirler. Öte yandan, gerçekte Kemal de bunun farkındadır. O eserin başka bir yerinde her ne kadar Türkçe'yi övüyorsa da⁴¹² Farsça bilmemenin ezikliğini çektiği görülür. Nitekim, Kemal bunu şöyle dile getirir:

"Çü bilmezem ne diyem Farsi dilden
Eyü yatlu hele bu geldi elden"⁴¹³.

Yazarın karşılaştığı bu durum, o dönemde başta padişah olmak üzere, vezir ve ilmi çevrelerin Türkçe'ye bakışını gösterir. Kuruluşunda Türkmen özellikleri ile dikkat çeken Osmanlı Devleti'nde bu hususiyet XVI. asır itibarı ile giderek azaldı. Buna paralel olarak Osmanlı Devleti'nin aydın kesimi de Türk'e ait değerlerden ve Türkçe'den uzaklaşıp kozmopolit bir yapıya büründü. Şüphesiz bu, Fatih ile baş-

⁴¹¹ Kemal, a. g. e., s. 207.

⁴¹² "Didi kim Türki sözde ola ancak
Eyü sûret buna vermişsin el-hak

Didüm bu Türki dilün cevheridür
Niceler buna candan müşterüdür", Kemal, a. g. e., s. 211.

⁴¹³ Kemal, a. g. e., s. 210.

layan merkeziyetçi, ama çok uluslu devlet bünyesiyle orantılı şekilde gelişen bir olgudur.

Diğer taraftan, XIII.yüzyılda Anadolu'nun Moğollar tarafından işgalinin negatif etkisi ile Selçuklu saray çevresine nüfuz eden Farşlılara ve Farsça'ya verilen tepkinin benzeri XIX. yüzyılın sonlarında bu kez, Fransız ihtilâlinin tesiri ile Osmanlı Devleti'nde yükselen milliyetçilik hareketlerine karşı, Türk aydını tarafından Türklüğü koruma, ama devleti bölmek için daha ziyade Türkçeyi savunma ve kullanma şeklinde kendini göstermiştir. Bu süreçte, II. Abdülhamit döneminde birinci mebuslar meclisinde Anayasanın onsekizinci maddesi ile Türkçe resmi dil olarak kabul edilmiştir. Yine, Türkçe gramer ve lûgatler hazırlanmış, Kutadgu Bilig ve Orhun abideleri garp Türkçesine çevrilmiştir⁴¹⁴.

Bundan başka, az sayıda da olsa bazı aydınlar artık Türk olduklarını saklamıyorlar, aksine iftihar ediyorlardı. İkdam ve Mısır'da yayımlanan Mizan gazeteleri isimlerinin yanına "*Türk Gazetesidir*" ibaresini koyuyorlardı. Lastik Sait ise eserinin eğitim bölümünde şu rûbaiye yer veriyordu:

"Arapça istiyen Urban(Arap)'a gitsin
Acemce istiyen İran'a gitsin
Firengîler Frengistan'a gitsin
Ki biz Türküz bize Türkî gerektir"⁴¹⁵.

⁴¹⁴ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. VIII, Ankara 1988, s. 555-558.

⁴¹⁵ Karal, a. g. e., s. 559.

VI.

Öte yandan, Osmanlı Devlet bürokrasisine devşirmeler egemen olmakla birlikte, en azından XVI. asırda sayıları azda olsa Türk kökenli devlet adamları bunlarla rekabet etmiş; diğer bir ifade ile psikolojik mücadelede bulunmuştur. Türk kökenliler de devşirmeleri hor görmüştür. Öyleki, bu çekişmenin psikolojik boyutu hikaye ve fıkralara konu olmuştur. Mesela, Kanuni devri divan katiplerinden "Sarı katip" lakaplı birisi, görevden çıktığında karşılaştığı arkadaşına "*Esir pazarından geliyorum*" diyerek, devşirmelere bakışını dile getirir⁴¹⁶. Sarı katip bu sözleri ile, Osmanlı Devleti'nde en üst yönetim birimi "Divan"ın, devşirmelerin diğer bir ifade ile Gayri Türklerin hakimiyetinde olduğunu işaret eder. Öyle ki, bu anlayışın XIX. asır sonların da Anadolu'da halk arasında nasıl bir kabul gördüğüne dair bir hadise, Ahmet Vefik Paşa'nın Bursa valisi iken İnegöl'ü ziyareti esnasında halk ile diyalogunda vukubulur⁴¹⁷.

⁴¹⁶ Akdağ, a. g. e., C. II, s. 159.

⁴¹⁷ Ahmet Vefik Paşa Bursa valisi iken teftişte bulunmak ve halkın dertlerini dinlemek için İnegöl'e gelir. Paşa halkın ileri gelenleri ile konuşur. Onlar arasında iyi giyimli birisine: "Hangi millettensin ? ", der. O da: "Ben paşa hazretleri, şehir eşrafından, Kiremitçiyanogulları'ndan zeytin tüccarı Bogos'un", der. Paşa aynı suali bir başkasına sorar. O: "Ben paşa hazretleri, İnegöl eşrafından Pastırmacıyanogulları'ndan zeytinyağı tüccarı Artin'in", der. O esnada paşanın gözü, arkalarda bir sandalyenin üstünde oturan üstü başı pejmürde, saç sakalı birbirine karışmış bir ihtiyara ilişir. Parmağını uzatarak: "Siz hangi millettensiniz ? ", der. İhtiyar çekinecek: "Ben paşa hazretleri, ben paşa hazretleri, ben haşa huzurdan Türküm", der. Paşa sert bir şekilde: "Be babacığım, bu memlekette Türk olmak, Türküm demek suç mudurki, böyle konuşuyorsun. Ben de Türküm", der. İhtiyar koşarak paşanın yanına gelir, ellerini öpmek ister ve: "Sahi mi paşam hazretleri sen de Türkmüsün?" Paşa hazretleri Türkten paşa olur mu?, diyerek paşanın elini öper. Tahsin Ünal, *Osmanlılarda Fazilet Mücadelesi*, Ankara 1975, s. 173-175.

Diğer taraftan, devşirmelerin hakiki Müslüman olup olmadıkları Osmanlı halkı arasında tartışılmış, hikayelerde yer almış; hatta bu konu Hristiyan dünyasına bile aksetmiştir. Nitekim, ünlü Romen tarihçi Nicolae Jorga eserinde Osmanlılar (Türk kökenliler)'ın devşirmelere bakışı ile ilgili söyledikleri "*kötü Hristiyanlar, ama daha da kötü Müslümanlar*" şeklindeki bir kayda yer vermekte ve onların devşirmeleri hor gördüklerini ileri sürmektedir⁴¹⁸.

Yine, Hammer ve Jorga'da yer alan yeniçerilerin ortadan kaldırılması ilgili benzer kayıtlara göre, bir zaman İslâm dini uğruna savaşan yeniçeriler, bu zamanda asayiş bozan unsur, İslâm düşmanı, kollarına dağıttıkları haçlarla dolaşan gizli Hristiyanlar ve Yunan parası ile satın alınmış casuslar olarak görülüp, ortadan kaldırıldı ve lanetlendiriler⁴¹⁹. Jorga ve Hammer'de mevcut olan bu iddialar, yani yeniçerilerin kollarına haç dağıttıklarına ve casus olarak görüldüklerine dair ileri sürülen tez doğrudur.

Şüphesiz, bu yeniçerilerin asırlar boyunca Osmanlı toplumunda bıraktıkları iz ile ilgilidir. Öyleki, özellikle ortadan kaldırıldıkları yıllarda diğer ocakların, ulemanın ve halkın tamamının tiksindiği; kötülüklerinin cüzam hastalığı gibi halkın iliklerine işlediği ve tasfiye edildikten sonra da "yeniçeri" kelimesini kullanmanın yasaklandığı bir süreçte⁴²⁰, onlar hakkında böyle bir söylemin ortaya atılması, onları daha fazla gözden düşürerek yeniçeri artıklarına muhtemel bir desteği önlemek amaçlıdır.

⁴¹⁸ Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Nilüfer Epçeli, C. II, İstanbul 2005, s. 181.

⁴¹⁹ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Çev. B. Sıtkı Baykal, C. IX, İstanbul 1992, s. 319.; Jorga, a. g. e., s. 266.

⁴²⁰ Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül- Vukuat*, Sad. Neşet Çağatay, C. III-IV, Ankara 1992, s. 256, 279; Karal, a. g. e., C. V, s. 149.

Gerçekte de, Jorga'da geçen bu kaydı teyit eden veriler Osmanlı toplumunda mevcuttur. Osmanlı halkı arasında anlatılan bir hikayede, Osmanlı ordularının mağlubiyetlerinin sorumlusu olarak kapıkulları gösterilir. Buna sebep de devşirme olan bu askerlerin hakiki Müslüman olmamaları iddiasıdır. Bu hikâye şöyledir:

“Güya bir adam kendisini dinleyenlere, Osmanlı ordularının hep yenilmesinin ve idaresinin bir türlü düzelme-
meyişinin gerçek sebebini bildiğini söyler, o gün tebdil
gezmekte olan padişah da dinleyiciler arasında bulunmakta
olup, kendisini tanıtmadan hemen bu sebepleri öğrenmek
ister, o da vezirlerin hiç birisinin sünnetli olmadığını, bu
şekilde içten Müslüman olmayan bu gibilerin devlet sırlarını
düşmanlara söylediklerini iddia eder. Padişah vezirlerini
muayene ettirdiğinde yalnız bir vezirin sünnetli olduğunu
görür”⁴²¹.

Şüphesiz, bu hikaye büyük ihtimalle uydurmadır. Bununla birlikte, hikayede anlatan tarafın halk olması önemlidir. Çünkü, gerçekte bu hikaye ile sıradan halkın, Endurun'da yetişip, Osmanlı bürokrasisine egemen devşirmelere yönelik kuşkusu dile getirilir. Bu şüphe onların hakiki Müslüman olmadıklarına dairdir. Bu konuyla ilgili benzer bir hikaye de Maarif tarihi adlı eserde mevcuttur:

“Derler ki bunlardan (devşirme) birisi terakki ederek, nihayet Rumeli'de bir eyâlete vali olmuş, bulunduğu muhitte cami, mektep, medrese gibi İslâm ve Osmanlı kültürüne yarayan birçok müesseseler yaptırmış. Günün birinde durup dururken kethüdasını çağırıp: “ Bak ağa şu Eflâk-Boğdan taraflarında bir Hristiyan köyünde bir de kilise

⁴²¹ Akdağ, a. g. e., C. II, s. “gös. yer. ”

yaptır" der. Kethüda hayretle yüzüne bakar, bir Müslüman'ın kilise yaptıramayacağını anlatmak ister, tabii Paşa da anlar ve der ki: "Ne bileyim ben hocalar Müslümanlığın, papazlar Hristiyanlığın hak dini olduğunu söylüyorlar. Yaptığım hayır müesseseleri arasında bir de kilise bulunsun. Öteki dünya da hangi din doğru çıkarsa o müessese işime yarar"⁴²².

Bu hikâye de de yukarıdaki gibi, devşirmelerin Müslümanlığından şüphe duyulduğuna işaret edilir. Ayrıca, onların ikilem içerisinde olduklarına temas ile, eski dinleri Hristiyanlığı unutmadıkları, dolayısıyla Müslümanlığı tamamıyla özümse mediklerine vurgu yapılır. Bu hikâyeler de gerçek payı var mı?

Bu soruya Osmanlı devşirme sistemine bakarak kısmen cevap vermek mümkündür. Osmanlı Devleti'nde devşirme sisteminin ihtiyaca binaen Çelebi Mehmed döneminde başladığı kabul edilir. Bunların nasıl devşirileceklerine dair II. Bayezid döneminde hazırlanan kapsamlı bir kanunnâme mevcuttur⁴²³. Buna göre, merkezden gönderilen bir görevli

⁴²² Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, C. I-II, İstanbul 1977, s. 17-18.

⁴²³ Bu kanunnâmenin bazı maddeleri şöyledir: -Kanunnâme ki Yeniçeri Oğlanın Cem' Eylemek İçün Nişân-ı Hümâyûn Verilür- ...Te'hîr etmeyüb zikrolunan kadılıklara varub her kadılıkda ili ve günü tenbih edüb çağırub te'kid (üsteleme) eyleyüb kurâ (köyler) da ve bilâd (kasaba)da hâslarda ve evkâfda velhâsıl hiçbir karye (köy)yi aparlamayub keferere'âyânun (g. müslim halk) ne kadar oğlanı varsa babaları ile cem' edüb yanına getürdüb ve bizzât nazar edüb görüb kangı kâfirin ki, müte'addid (bir çok) oğulları ola, içinden bir yararın ki, sinn (yaş)de on dört on beş yaşında nihâyet on yedi on sekiz yaşında ola, yeniçerilik içün yazub alub zabt ve hıfz eyleye. Ammâ müte'addid oğlu olmayanın oğlın almaya ve müte'addidin birin aldıktan sonra bâkisin babasına göndere, ziyâde hayf ve ta'arruz eylemeye.

Ve emrim üzere bir oğlanı alub yazdıktan sonra tebdil (değiştirme) etmeye. Ve her oğlan ki, alınur, kendü adın ve atası adın ve köyi ve sipahisi adın ve oğlanın hilyesin ve evsâfını mufassalan deftere bile kayd eyle-

taşra yetkilileri ile birlikte, Hristiyan çocukları devşirir ve eşkallerini bir deftere kaydederdi. Bunlar yüz-yüz elli neferden oluşan ve “sürü” adı verilen kafileler ile önce İstanbul’a getirilirdi. Anadolu’dan gelenler Rumeli’ye, buradan gelenler de Anadolu’ya sevk edilirdi. Devşirme yapılırken, çok titiz davranılırdı. Çocuğun ırkına, şehir görmemiş olmasına, aile yapısına ve fiziki özelliklerine azami dikkat edilirdi. Umumiyetle, sekiz-on dört yaşlarındaki çocuklar devşirmekle birlikte, on sekiz yaşındakilerin de devşirildiği olurdu⁴²⁴. Bununla birlikte, çocuklarının devşirilmesini istemeyen bazı Hristiyan aileler çeşitli yollarla buna engel olmaya çalışırlardı⁴²⁵.

ye. Gaybet edecek olursa, deftere rücû’ olunub kim idüğü ve kandan idüğü ma’lûm olub sühûletle (kolaylık) gerü ala götürile...Ve buyurdum ki, yeniçeri oğlanı cem’ olub yüz ve yüz ellişer nefere yetiştükçe defter ile mu’temed adam koşub ve kadılar dahi bile mu’temed adam koşub ve ol vilâyetlerde...kimesneleri bile koşub İstanbul’da yeniçeri ağasına gönderele ki, yolda ve izde tamam mahfûz (korunmuş) ve mazbût olub kimesnesi gitmek ve gaybet eylemek ihtimâli olmaya...Ve hem yeniçeri oğlanı yazıldıkda iki defter yazub biri kendüde durub ve biri karşı yeniçeri oğlanını gönderdüğü adamla bile göndereler ki, yeniçeri oğlanın yeniçeri ağasına defter ile teslim ede. Sonra defterleri birbiriyle mukâbele olunub görülüb yeniçeri oğlanı tebdîle ve tağyîre (değiştirme) mecâl ve ihtimâl olmaya... Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri*, C. II, İstanbul 1990, s. 123-127.

⁴²⁴ Yavuz Ercan, “Devşirme Sorunu, Devşirmenin Anadolu ve Balkanlardaki Türkleşme ve İslamlaşmaya Etkisi”, *Belleten*, C. L, S. 198, (Aralık 1986 Ankara), s. 717.

⁴²⁵ Devşirme eminlerinin geldiklerini haber alan bazı anne ve babalar, çocuklarının ellerinden alınması korkusu ile onları dağlarda gizlerlerdi. Böylece bazen köylerin boşaldığı olurdu. Hudut köylerinde aileler ya komşu devletlere sığınıyor ya da babalar oğullarını sınır ötesindeki dost evlerinde saklıyorlardı. Bazı aileler, çocuklarını Türkler’e teslim etmekten sakatlamayı tercih ediyorlardı. Anneler, gelenek gereği, zehirli bir bitkinin özünü kullanarak çocuklarının alına “haç” damgası vuruyorlar, böylece onların devşirilmesini önüyorlardı. Bazen oğullarını çok erken yaşta evlendiriyorlardı. Bazende devşirme eminine rüşvet veriyorlardı. Buna

Daha sonra bu çocuklar, Türk ailelerinin yanına gönderilir ve buna "Türk'e verme" denirdi. Bunlar, Türk köylerinde, Türk örf, adetlerine ve İslâmi değerlere göre eğitilir ve Türkçe öğrenirlerdi⁴²⁶. Bundan sonra Acemi ocağına alınan bu gençler istidatlarına göre, devlet hizmetine alınır-
dı⁴²⁷. İlk dönem Osmanlı kroniklerinden Oruç Bey devşirilen çocukların Türk'e verilmesini şöyle yazar:

"Vardılar oğlan devşirdiler. Getirip Anadolu'da Türk kavmına üleştirdiler.Çift sürdüler. Bunlar hizmet gördüler ve Türkçe öğrendiler. Üç yıl-dört yıl olduktan sonra getirip devlet kapısında yeniçeri yaptılar. Ak börk giydirdiler. Aslında yeniçerinin kuruluşu budur. O vakitten beri adını yeniçeri koydular"⁴²⁸.

Böylece, devşirilen Hristiyan çocuklar Türk ailelerinin yanında Türk ve İslâmlaştırılırdı. Nitekim, Grekçe yazılmış Anonim tarihte, meşhur Arnavud İskender Bey'in devşirilmesinden "...onun oğlunu sarayında tuttu, onu Türk yaptı ve ona İskender diyorlardı..." şeklinde bahsedilir⁴²⁹.

Bununla birlikte, burada dikkati çeken husus, yaşı büyük devşirilenlerin aslını ve eski dini Hristiyanlığı unutup-unutmadıklarıdır. Nicolae Jorga'ya göre devşirmeler, inaçları ile birlikte siyasî düşüncelerini de değiştirmişlerdir. Dolayısı ile geldikleri dünya ile ilişkilerini tamamen kesmişlerdir. Onlar, artık Sultan'ın kayıtsız şartsız kullarıdır.

mukabil, sefalet olan yerlerde, bazı fakir aileler, yüklü bir para karşılığı çocuklarını devşirme eminine teslim ediyorlardı. Radovan Samarcıc, a. g. e, s. 12.

⁴²⁶ Oruç Bey, a. g. e., s. 42; Anonim, Tevârih, Giese neşr, s. 25.

⁴²⁷ Ercan, a. g. m., s. 712.

⁴²⁸ Oruç Bey, a. g. e., s. 42.

⁴²⁹ Anonim, 16. Asırda Yazılmış Grekçe..., s. 125.

Sadece, dillerini unutmamışlardı ve kullanmaya devam ediyorlardı⁴³⁰.

Nitekim, 1566'da II. Selim'in tahta çıkış sürecinde Belgrad'dan İstanbul'a dönüldüğünde Bayezid meydanı civarında Yeniçerilerin bahşiş meselesi yüzünden ayak di-remeleri ve bizzat padişah huzurunda bunu dile getirmele-ri, akabinde Sokullu Mehmed Paşa'nın aracı olması üzerine, padişah "*İçlerinde Türkçe biliür var ise gelsün söyleyeliüm bu-yurmuşlardır*" ⁴³¹. Şüphesiz, II. Selim'in bu sözleri onlara bahşiş meselesi yüzünden kızgınlığı ile ilgilidir. Fakat, bu şekilde hitap etmesi aynı zamanda bir gerçeğin ifadesi olup, yukarıdaki görüşü yani ana dillerini unutmadıklarına dair tezi teyit eder.

Diğer taraftan, bu hususla ilgili çok popüler misalimiz meşhur Sokullu Mehmed Paşa dır. Paşa, onbeş-onaltı yaşla-rında iken bir akrabasının yanında kilisede eğitim yaparken tespit edildi ve devşirildi. Sokullu, sonraki yıllarda ailesini yanına getirdi⁴³². Ayrıca, 1557'de Sırp Patrikhanesi'ni Peç'de yeniden kurdurdu ve kardeşi Makarios'u buraya Patrik olarak atadı⁴³³. Bununla birlikte, kaynaklar adı geçen paşanın hakiki bir Müslüman, hatta takva sahibi bir kişi olduğunda hemen hemen birleşir⁴³⁴. Bundan başka, Osman-lı Devleti'nin uzun tarihi boyunca, Hristiyanlara karşı yapı-

⁴³⁰ Öyleki, yabancı bir dil konuşan yeni Osmanlılar'ın mevcudu o kadar artmıştı ki, uzun zaman Osmanlı ülkesinde savaş esiri olarak kalıp, 1458 yılında ayrılan bir şahıs " Sultan'ın etrafında Türkçe neredeyse hiç duyul-muyor, zira saray görevlilerinin tamamı ve ileri gelenlerin büyük bir kısmı devşirmelerden oluşuyor" demiştir. Jorga, a. g. e, C. I, s. 413-414.

⁴³¹ Selâniki Mustafa Efendi, *Selâniki Tarihi (971-1003/1563- 1595)*, Haz. M. İpşirli, C. I, Ankara 1999, s. 56.

⁴³² Gökbilgin, a. g. m., s. 595-605.

⁴³³ Ercan, a. g. m., s. 718.

⁴³⁴ Gökbilgin, a. g. m. , s. "gös. yer. "

lan savaşlarda ya da sınır kalelerinde görev yaparken, karşı tarafa sığınan yeniçerilere rastlanmamıştır⁴³⁵.

Yine de bu hususla ilgili kesin bir tespitte bulunmak mümkün değildir. Şöyleki, 1601 tarihli bir belgeye göre, bir yeniçerinin sünnetsiz olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, Hasan isimli bir yeniçeri Padişaha müracaat edip, devşirilmeden önce verdiği haracın, halihazırda akrabalarından alındığını belirterek hatanın düzeltilmesini talep etmiştir⁴³⁶.

Burada ikinci misal daha dikkat çekicidir. Buna göre bahsedilen yeniçerinin memleketi ve ailesi ile bağının kesilmemiş olmasıdır. Bununla birlikte, Osmanlı Devleti'nin köklü müesseselerinden olup, asırlarca devam eden yeniçeri ocağında vuku bulan bu tür münferit hadiseleri genellemek mümkün değildir.

Netice itibarı ile, yukarıdaki hikayelerdeki gerçeklik payını tamamen reddetmemekle birlikte, bunların devlet bürokrasisinden tasfiye edilen ya da çok az sayıda bulunan Türk kökenlilerin bir tepkisi sonucu zuhur ettiğini kabul etmek gerekir.

Bununla birlikte, yukarıda bahsedilenler taraflar, arasındaki rekabetin ve ona bağlı olarak verilen mücadelenin psikolojik boyutunu gösteren delillerdir.

⁴³⁵ Ercan, a. g. m., s. 718.

⁴³⁶ Ercan, a. g. m., s. 717.

İlhak Sonrası Anadolu Halkının Osmanlı Devleti'ne Tepkisi

*"Annimin oğlu bunca memâlik (memleketler)
havza-i tasarrufuna geçirmiş. Bir avuç
Kozan Dağları'nı dahi bana çok
Görmemelidir",*

Çadırcı Mehmet Ağa

*"Yürü bire Hızır Paşa
Senin de çarkın kırılır
Güvendiğin Padişahın
O da bir gün devrilir."*

Pir Sultan Abdal

*"Hakkımızda devlet etmiş ferman
Ferman padişahın dağlar bizindir."
Dadaloğlu*

Osmanlı Devleti, Anadolu Beyliklerinin ilhakını, askerî, siyasî ve hukukî alanlarda verdiği yoğun mücadeleden sonra, özellikle I. Bayezid'in seri ve sert siyaseti sonucu 1402 Ankara savaşı öncesi büyük oranda tamamlamış ve Doğu'da sınırlar, Fırat Nehri'ne ulaşmıştı. Fakat, Ankara Savaşı sonrası yeniden başa dönmüş ve Karesi Beyliği hariç, diğer beylikler Timur tarafından yeniden ihya edilmişti. Osmanlı Devleti, Fetret Dönemi (1402-1413)'nden sonra Anadolu'nun ilhakına yeniden başlamış; fakat, uzun müddet Ankara savaşı fobisini üzerinden atamamış ve gerek Timurlular gerekse Memlukluların baskısıyla karşı karşıya kalmıştır. Yine de, Osmanlılar hem Çelebi Mehmed hem de onun oğlu II. Murad devrinde onların ılımlı ve temkinli siyaseti ile Batı Anadolu Beyliklerini kademeli

olarak ilhak etti. XV. asrın ikinci yarısında Fatih'in sert siyaseti ile sınırlar tekrar Fırat Nehri'ne kadar uzandı. Yavuz Selim döneminde ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun 1517'de ilhakı ile bu süreç tamamlandı. Bu dönemde takriben on beş civarında büyük beylik ve en azından bir o kadar da derebeyi düzeyinde küçük beylik ortadan kaldırıldı.

Osmanlı Devleti, Orhan Gazi ile başladığı Anadolu Beyliklerini ilhakında, aynı ırka, dine ve kültüre sahip beyliklere karşı umumiyetle "istimalet" yani ısıdırma ve hoşgörü siyasetini takip etti. Bu beyliklerin ilhakında direnen beylikler beylerinin bazıları öldürülmüş; ancak genellikle onlara ülkenin başka bir yerinde sancak beyliği gibi görevler verilmiştir. Bir kısmı bu görevi kabullenip Osmanlı Devleti'ne hizmete devam ederken, bir kısmı da kaçarak başka ülkelere sığınmışlardır. Ayrıca Osmanlı Devleti, yine ilhak edilen yerlerin halkını onure etmek için imkânlar dahilinde onların başşehirleri Konya, Manisa, Kütahya, Kastamonu ve Amasya'ya şehzadeleri görevli olarak gönderdi. Bu aynı zamanda bu şehirlerin eski canlılığının devamına vesile oldu⁴³⁷.

Bundan başka, Osmanlı Devleti, umumiyetle ilhak edilen beyliklerin ümerasını da yerinde bırakmıştır⁴³⁸. Bununla birlikte, beylikler sipahisi olup, bazı isyanlara iştirak edenler, ya sürgün edilmiş, ya tımarları ellerinden alınmış ya da pasif göreve çekilmiştir⁴³⁹. Yine, kendisini Anadolu Selçuklu Devleti'nin meşru varisi gören Osmanlı Devleti, devlette

⁴³⁷ Karadeniz, a. g. m., s. 486-498.

⁴³⁸ Hadidi, a. g. e., s. 70, 98, 110, 114.

⁴³⁹ Peçevi, a. g. e., C. I, s. 92-93; Halil İnalcık, *Hicri 835 Tarihli Suret-i Sancağı Arvanid*, Ankara 1987, s. 47-50, 66-73, 110-113, 120, 187; Ö. Lütfi Barkan, "Timar", *İA.*, C. XII/ I, s. 302.

devamlılığı prensip edinerek, ilhak ettiği beyliklere ait hizmet birimlerini aynen muhafaza etmenin yanı sıra, vakıf, mülk, çeşitli muâfiyet gibi daha evvelce verilen hakları kabul etmiştir. Mesela, Anadolu Selçuklu sultanı Alâeddin Keykubat döneminde kurulan Ashab-ı Kehf (Elbistan) vakfı, varlığını Dulkadirli döneminde de devam ettirmiş; Osmanlılar da bu vakfı aynen muhafaza etmişlerdir⁴⁴⁰.

İşte Osmanlı Devleti'nin Anâdolu Beyliklerini ilhakında ve sonrasında gerek tatbik ettiği "istimalet" siyaseti gerekse aynı dil, din ve soydan olmalarının etkisi ile, Anadolu halkından Osmanlı rejimine yönelik kapsamlı bir tepki vuku bulmamıştır. Özellikle, Anadolu şehir ve köylüsü Osmanlı yönetimine kısa zamanda uyum sağlamıştır. Buna mukabil, hayat tarzları gereği, serbestliği benimseyen ve merkezi otoriteye karşı çıkan konar-göçer Türkmenler, kendi beylerine güçlü asabiyet ile bağlı olmalarının da etkisi sonucu, ilhak sürecinde Osmanlı Devleti'ne büyük zorluklar çıkarmış iseler de, Osmanlı Devleti zamanla bu Türkmenleri hem kontrol altına almış, hem de yerleşik hayata geçmeye zorlamıştır⁴⁴¹.

Diğer taraftan, Osmanlı Devleti bazı çevrelerin de ileri sürdüğü üzere, Anadolu'yu ihmal etmemiş, XV. yüzyılın siyasî ve stratejik şartları, özellikle Ankara savaşı sonrası fobisi, onların Rumeli'ye ağırlık vermesine sebep olmuştur⁴⁴². Şüphesiz bunda, Osmanlı Devleti'nin Anadolu'yu

⁴⁴⁰ BOA, TD. nr. 998, s. 479.

⁴⁴¹ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı*, İstanbul 1987, s. 23-26.

⁴⁴² Paul Wittek "Ankara Bozgunundan İstanbul'un Zaptına (1402-1455)", Çev. H. İnalçık, *Belleten*, C. VII, S. 27 (Ankara 1943), s. 583; Halil İnalçık, "Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış", *Osmanlı*, C. I, Ankara 1990, s. 69.

ilhakının çok zor ve yavaş olmasının da etkisi büyüktür. Bununla birlikte, Osmanlı Devleti nezdinde Anadolu hiçbir zaman önemini yitirmemiş; devletin asli unsurunun burada yoğunlukta bulunmasının da etkisiyle daima buradan beslenmiştir. Bundan başka, XVII. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin zorunlu geri çekilişinin sonucu, Anadolu tabii olarak yeniden merkez konumuna gelmiştir.

Böylece, Osmanlı Devleti rejimine karşı Anadolu'dan büyük çaplı tepki olmamakla birlikte, XVI. asırda dinî, siyasî, içtimaî ve iktisadî meseleler ve bunların yanı sıra özellikle XIX ve XX. yüzyılın başlarındaki ağır savaşların etkisi ile askerî tepkiler vuku bulmuştur. Bu tepkiler, bir taraftan, çeşitli ayaklanmalar ile kendini gösterirken, diğer taraftan Anadolu halkının içinden çıkan şairler tarafından seslendirilmiştir. Ayrıca, bazı tepkiler de halk ağzından anonim sözlerle dile getirilmiştir.

Bu sebeplerden dolayı, Anadolu halkının Osmanlı Devleti'ne tepkisini, dinî-siyasî, sosyal, askerî ve iktisadî şeklinde tasnif etmek mümkündür.

I.

- *Siyasî-Dinî (Mezhep) Tepki*: Anadolu halkından Osmanlı Devleti'ne yönelik dinî tepki sadece Alevi Türkmenleri'nden gelmiştir. Bu tepki siyasî ve mezhebî içerikli olup, bunun sözcülüğünü, muhtemelen XVI. yüzyılın ikinci yarısında Sivas'ta yaşamış ve günümüzde Anadolu Alevileri'nce önder kabul edilen Pir Sultan Abdal yapmıştır. O, Alevilerin Osmanlılar ile giriştikleri mücadeleyi ve düşmanlıklarını şiirleriyle dile getirir. Pir Sultan Abdal Osmanlılara düşmanlığını:

“Tekkesine geyik postu döşeten
 Ağzının ateşi çıktı meşeden
 Âl-i Osmanoğluna kılıç kuşatan
 Uyan dağlar uyan Ali geliyor

Horasan’dan kalkıp Urum’a inen
 Cümle erenlerin nurundañ kanan
 Darı çeç üstünde namazın kılan
 Uyan dağlar uyan Ali geliyor “⁴⁴³ şiiriyle belirtir.

Pir Sultan Abdal’ın dolayısıyla Alevilerin Osmanlı Devleti’ne düşman olmaları ve bir çok ayaklanmayı da kapsayan mücadelelerinin sebebi nedir? Osmanlı Beyliği’nin teşekkülünden, 1501’de Safevi Devleti’nin kuruluşuna kadar, Anadolu’nun hemen her tarafında sakin ve önemli bir nüfusa sahip Alevi Türkmenleri ile Osmanlı Devleti’nin doğrudan bir meselesi olmamıştır. Osmanlı Devleti’nde bu süreçte, medreselerin gelişmesi sonucu, giderek “sünni-hanefi” mezhebi etkili olmakla birlikte⁴⁴⁴, sünni olmayan kesimler yani Alevi ve Bektaşiler, Şeyh Bedrettin isyanına iştiraklerinden dolayı maruz kaldıkları durum hariç iyi muamele görmüşlerdir⁴⁴⁵.

⁴⁴³ İsmail Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, C. II, Ankara 1998, s. 214.

⁴⁴⁴ Her ne kadar Osmanlılar kuruluş döneminde heteredoks unsurlar ile sünnilere aynı mesafede durmakla birlikte, yine de Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren “sünni-hanefi” mezhebine daha yakındır. Bu hususla ilgili, Osmanlı kroniklerinden Halil el- Konevî “Emir Orhan babasının yerine tahta oturdu. Bu yeni emirin sayesinde İslâmiyet bilhassa Hanefilik kuvvet buldu ve kafirler perişan oldular”, der. Anhegger, a. g. m., s. 54.

⁴⁴⁵ A. Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15-17. Yüzyıllar)*, İstanbul 1999, s. 94 ; Yusuf Küçükdağ, “Osmanlı Devleti’nin Şah İsmâ-

Bununla birlikte, Anadolu'da da çok sayıda müridi bulunan Safevi tarikatının, muhtemelen Şeyh Cüneyd (öl.1460) ile şiileşmesi ve siyasallaşması, onun ardından oğlu Şeyh Haydar (öl.1488) ve torunu Şeyh (Şah) İsmail'in siyasî faaliyetlerini devam ettirip, özellikle Anadolu'dan gelen Alevi Türkmenlerin desteği ile 1501'de Akkoyunlu devletini yıkıp şii merkezli bir devlet kurması ve Anadolu'da hatta Rumeli'de müridleri eliyle şii ideoloji propaganda yaptırması, Osmanlı Devleti'nin ideolojisinin değişmesine sebep oldu⁴⁴⁶. Osmanlılar Safeviler'in militan Şii ideolojisiyle Anadolu'da taraftar kazanma çabalarına karşılık sünniligi ideoloji olarak benimsedi ve bunun haricindekileri yani Aleviler'i sıkı takibe aldı. Buna mukabil, Osmanlılardan önce Şii Safeviler, İran'da halkın çoğunluğunu teşkil eden sünnileri mezhep değiştirmeye zorladılar. Bunu kabul etmeyenleri ise, başta düşmanları Akkoyunlular olmak üzere katlettiler.

Osmanlı Devleti, dışarıda Safevilere karşı sünni devletler Memluklular ve Özbekler ile işbirliği yollarını ararken içeride de bir takım tedbirler aldı. Alevi Türkmenler'in en yoğun olduğu, Teke Bölgesi Türkmenlerinden tahmini 30 bin kişi yeni fethedilen Modon ve Koron'a sürüldü. İlginçtir Safevi devletinin kuruluş yılı 1501'de bir taraftan bu Alevi sürgünleri yapılırken, diğer taraftan da Bektaşiler'e sahip çıkılarak Bektaşî tarikatının gerçek kurucusu, Balım Sultan Dimetoka'dan alınıp, Orta Anadolu'da Hacı Bektaş zaviye-

il'in Anadolu'yu Şiileştirme Çalışmalarını Engellemeye Yönelik Önlemleri", *Osmanlı*, C. I, Ankara 1999, s. 271.

⁴⁴⁶ Hunz, a. g. e., s. 14-84 ; Sümer, Safevi Devleti'nin. . . . , s. 10-29 ; Ocak, a. g. e., s. " gös. yer. "

sinin başına getirildi. Ayrıca, doğuda sınır bölgesine bazı askerî takviyeler yapıldı⁴⁴⁷.

Bundan başka, Safevi tarikatının Anadolu'da yayıldığı XV. yüzyıl başlarından beri devam eden Anadolu müridlerin İran'a ziyaretleri yasaklandığı gibi, buna uymayanlar şiddetle cezalandırıldı. Hatta, katledilmeleri emre edildi. Bu hususla ilgili Hicri 906/ Miladi 1501 tarihli Ahkâm defterinde bir çok hüküm mevcuttur⁴⁴⁸. Yine, buna paralel olarak Kanuni döneminde Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi Alevi (Kızılbaş)ler'in katline, dair fetva verdi⁴⁴⁹.

Öte yandan, Anadolu Alevi sufilerin Erdebil'i ziyaretlerinin yasaklanması daha sonraki yıllarda da devam etti. Bu sebeple 1555'te Osmanlılar ile Safeviler arasında yapılan barış antlaşmasında tarafların diğerine sığınanları

⁴⁴⁷ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, Ankara 1983, s. 227-230; Adel Alloughe, *Osmanlı -Safevi İlişkileri*, Çev. A. Emin Dağ, İstanbul 2001, s. 95; Küçükdağ, a. g. m. , s. 274-275; Ocak, "Bektaşilik", s. 378.

⁴⁴⁸ Sultan Şehinşah'a hüküm yazıla ki:
"Bundan evvel hük-m-i hümayûnum gönderüp : "Yukarı tarafa varan Erdebil sūfilerinden varışda ve gelişde bulunanun siyâset (idam) edesiz" diyü buyurmuşdum ol bâbda hâliyâ şöyle buyurdum ki, ihtimâm-ı tâm üzere olup, sâbıkâ gönderilen hük-m-i hümayunum mûcebince amel idüp mezbûr sūfilerden ele girenün mecâl vermeyüp siyâset itdüresiz ve ol bâbda hük-m-i hümayunum târihinden şimdiye dek ne denlü sūfi siyâset olunmuşdur, defter idüp, Dergâh-ı mu'allâma gönderesiz ve bundan böyle ayda bir, iki ayda bir, ne denlü sūfi siyâset olunursa, defter idüp göndermek ardınca olası, fi'l- cümle ol bâbda gönderilen hük-m-i hümayunûm-ı icrâidüp emrümü ihmâl itmeyüp yerine komak ardınca olası, şöyle bilesiz âlâmet-i şerife itimâd idesiz. . . .", İlhan Şahin-Feridun Emecen, *II. Bayezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri*, İstanbul 1994, s. 126, hüküm, 454; Ayrıca, bkz, a. g. e., s. 8, 21, 32, 78, 92.

⁴⁴⁹ "Mesele: Kızılbaş tâifesinin şer'an kıtâli helâl olup, katl eden gâzi ve Kızılbaş tâifesinin ellerinde maktul olanlar şehid olurlarmı? Elcevap: Olur, gazâ-i ekber ve şehâdet-i 'âzimedir. ", Ebussuûd Efendi, *Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi Fetvaları*, Haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul 1983, s. 109.

iadesine dair madde konmuştur⁴⁵⁰. Nitekim, Pir Sultan Abdal Anadolu sufilerinin İran'a gidemeyişlerini, diğer bir ifade ile Şah'a özlemlerini:

"Hey gaziler Mürvet kaldı mı şunda
Güzel Şâh'a giden yollar bu mudur
Gönlüm arzû edüb çekinür anda
Hânedân'a giden yollar bu mudur

Yolun aşub Hama'dan Mardin'den
Yandı ciğer kebab oldu derdinden
Erzurum'un Köse dağ'ın ardından
Güzel Şaha giden yollar bu mudur"⁴⁵¹,

şiiri ile dile getirir.

Diğer taraftan, Anadolu Alevileri⁴⁵² gizlice de olsa İran'a gitmeye devam⁴⁵³ ettikleri gibi⁴⁵⁴, XVI. asrın ilk çey-

⁴⁵⁰ Sümer, a. g. e., s. 68-71.

⁴⁵¹ Özmen, a. g. e., C. II, s. 211.

⁴⁵² Anadolu'dan gelerek Safevi Devleti'nin hizmetine giren Türkmenler arasında Rumlu, Tekelü, Ustacalu, Şamlu, Dulkadirlü gibi, büyük gruplar olduğu gibi, Varsak, Çepni, Turgutlu, Çemişkezeklü vs. küçük oymaklar da mevcuttur. Sümer, Safevi Devleti'nin. . . , s. 43-56.

⁴⁵³ Kemâlpaşazâde, Alevi Türkmenler'in Anadolu'dan İran'a göçlerinden bir beyit ile şöyle bahseder:

"Türkler terk idüb diyârların

Satdılar yok bahaya davarların", İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VIII.

Defter, Haz. Ahmet Uğur, Ankara 1997, s. 233.

⁴⁵⁴ Anadolu Türkmen Alevileri'nin İran'a ziyareti bundan da öte göç etmelerinde esas etken mezhep uyuşmazlığı olmakla birlikte, aşağıda bahsedile-

reğinde Osmanlı Devleti'ne karşı bazıları tehlikeli boyutta olmak üzere bir çok isyan çıkarmışlardır. Özellikle, 1511'de Şahkulu önderliğinde Antalya yöresinde başlayan isyan ile Batı Anadolu yakılıp yıkılmıştır. Bu ayaklanmayı 1512'de Çorum ve Amasya taraflarında Nur Ali Halife ve 1519'da Tokat civarında Celâl'in isyanları takip etti. Bundan başka, Osmanlıların 1526'da Mohaç savaşında bulunmasından istifade ile Anadolu Alevileri seri isyanlarda bulundular. Bunların önemlileri, Bozok bölgesinde Sülünoğlu Koca ve Baba Zünnun, Adana civarında Veli Halife ve Bozok ve Elbistan taraflarında Kalenderoğlu isyanlarıdır⁴⁵⁵.

Bütün bu isyanlar, Anadolu Alevileri'nin Osmanlı Devleti'nden soğuyup, yüzlerini Şah'a (Safeviler) döndürdüklerini gösterir. Onların arzuları, Safevilerin Anadolu'yu hatta İstanbul'u zaptetmesidir. Nitekim, Pir Sultan Abdal Aleviler'in bu arzusunu:

"Dervişe beyi paşayı
Zapteyleye dört köşeyi

ceği üzere, Osmanlı Devleti'nin konar-göçer aşiretlere yaklaşımının, diğer Türk Devletlerinden farklılık arzemesi ve sıkı merkezîyetçi bir siyaset takip etmesidir. Bu sebeple, Osmanlı Devleti'nin merkezi idarî yapısını benimseyemeyen Türkmenler, horlandıkları Anadolu'yu terk ederek, yeni kurulan Safevî Devleti'nin hem kurucuları arasında yer alırlar, hem de daha sonra bu devlette üst düzey görevlere gelerek itibar kazanmışlardır. Nitekim, meşhur Osmanlı ideoloğu ve tarihçisi Kemalpaşazâ bu hususu çok net bir şekilde şöyle ifade eder:

"Yerlerinde ra'îyyet (köylü) idiler, onda vardılar *devlete irdiler* ve esbab-ı şevketi tek mil idiler. Ol tâ'îfenün kalânı dahî terk-i diyar itmek istediler. Ölüsü dirisine yüklenüb, cümlesi çıkub gitmek istediler...", İbn Kemal, a. g. e., C. VIII, s. "gös. yer."

⁴⁵⁵ Lütfî Paşa, a. g. e., s. 242; Peçevi, a. g. e., C. I, s. 90-94; Uzunçarşılı, a. g. e., C. II, s. 297; Çağatay Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?", *İÜ. Ed. Fak. TD*, S. IX, (Mart 1954), s. 61-74; S. X. (Eylül 1954), s. 127-130.

Husrev ede temaşayı
Ali divan kura bir gün

Çeke sancağı götüre
Şah İstanbul'a otura
Frenkten yesir getire
Horasan'a sala bir gün"⁴⁵⁶, diye izhar eder.

Buna mukabil, Osmanlı Devleti XVI. asrın başından itibaren devletin geleceğini düşünerek dışlamaya başladığı Alevi kökenli tebaasını şüpheli görmeye devam etmiş ve el altından da olsa onları takip etmiştir. Hatta, bununla da yetinmemiş, ilave tedbirler almıştır.

Buna göre, toplantı yapanlar, İran ile bağını devam ettirenler, sünnilige aykırı kitap bulunduranlar ölüm dahil cezalandırıldı. Bundan başka, Alevi olduğu tespit edilen idareciler görevlerinden alındı. Vakıf idareciliği gibi sivil hayatla ilgili alanda dahi görev yapmalarına müsaade edilmedi. Safeviler ile savaşlarda ihanetleri tespit edilen bazı Alevi Çepniler askerlik görevinden çıkarıldıkları gibi, 1568'de doğuda bulunan beylerbeyliklerine gönderilen hükümler ile Çepni, Tat ve Kızılbaşlara dirlik (askerî görev) verilmemesi emredildi⁴⁵⁷.

⁴⁵⁶ Özmen, a. g. m., C. II, s. 281.

⁴⁵⁷ Heyet, 3 *Numaralı Mühimme Defteri* (966-968/1558-1560), Ankara 1993. s. 441, 460; Heyet, 5 *Numaralı Mühimme Defteri* (973/ 1565-1566), Ankara 1994, s. 187; Sümer, Oğuzlar. . . , s. 247; aynı müellif, Safevi Devleti'nin. . . , s. 78-80; Küçükdağ, a. g. m., s. 276.

Bu baskıların etkisi ile Anadolu Alevileri Kanuni döneminden sonra ve son kez Celâli isyanlarının etkili olarak devam ettiği XVI. yüzyılın son çeyreğinde bir isyanda bulundular. 1577'de Maraş Türkmenlerine mensup bir şahıs "*Ben Şah İsmail'im*" (II. İsmail öl. 1577) diyerek, Güneydoğu Anadolu Türkmenleri arasında binlerce taraftar toplamış, Kırşehir'e gelerek Hacı Bektaş Veli türbesinde kurban kestirmiş; Hısn-ı Mansur, Malatya, Arabgir ve Maraş taraflarını yağmalamıştır. Malatya kadısının kuvvetlerince takip edilen bu şahsın maiyyeti dağılmış, kendisi de Fırat Nehri'ni geçip Siverek taraflarına kaçmıştır. Düzmece Şah İsmail, bu hareketi ile Osmanlılara karşı güç gösterisinde bulunmuştur⁴⁵⁸.

Osmanlı Devleti'nin kendi siyasî ve dinî yapısını muhafaza adına tebaası olan Alevlilere karşı oldukça sert ve şüpheli tavrı, onları takip etmesi, buna mukabil Anadolu Alevilerinin gönülden bağlı oldukları Safeviler adına yapmış oldukları isyanların başarısız olması, onların ümitlerinin kırılmasına sebep olmuştur. Nitekim, Anadolu Alevilerinin bu husus ile ilgili düşüncelerini yine onların sözcüsü Pir Sultan Abdal dile getirir:

"Sivas ellerinde sazım çalınır
Çamlıbeller bölük bölük bölünür
Dosttan ayrılmışım bağrım delinir
Katip ahvalimi Şah'a böyle yaz

⁴⁵⁸ Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Münâsebetleri (1578-1612)*, İstanbul 1993, s. 13-14. ; Mustafa Akdağ, *Celâli İsyanları*, Ankara 1963, s. 119. ; Sümer, *Safevi Devleti'nin...*, s. 134.

Pir Sultan Abdalım Hey Hızır Paşa
Gör ki neler gelir sağ olan başa
Hasret koydun bizi kavim kardaşa
Katip ahvalimi Şah'a böyle yaz"⁴⁵⁹.

O, başka bir şiirinde de:

"Yürü bire Hızır Paşa
Senin de çarkın kırılır
Güvendiğin Padişahın
O da bir gün devrilir"⁴⁶⁰,

diyerek çaresizliğini ifade eder. Pir Sultan Abdal'ın bu derece ümitsizliğe düşmesinde, Osmanlı Devleti'nin onlara uygun gördüğü muamelenin yanı sıra, şiirleriyle adına övgüler dizdiği "Şah"ların, yani Safevi Devleti'nin XVI. asrın sonlarına kadar, askerî ve siyasî alanda ihtişamlı dönemini yaşayan Osmanlı Devleti'ne karşı verdiği mücadelelerden daima mağlubiyet ile ayrılmasının etkisi olmalıdır.

II.

- *Sosyal Tepki*: Osmanlı Devleti'nin hükümlanlık anlayışına göre "reâyâ" yani halk Allah'ın bir emanetidir, onları himaye etmek ve kimsenin zulüm yapmasına müsaade

⁴⁵⁹ Özmen, a. g. e., s. 216.

⁴⁶⁰ Muzaffer Uyguner, *Pir Sultan Abdal (Yaşamı, Sanatı, Şiirlerinden Seçmeler)*, Ankara 1992, s. 114.

etmemek padişahın vazifesidir⁴⁶¹. Osmanlı Devleti, benimsemiş olduğu bu ilkeye daima sadık kalmış ve iktisadî ve içtimai hayatını bütünüyle buna göre düzenlemiştir. Öyle ki, Osmanlı iktisadî hayatında en önemli prensip halkın "iaşe"sinin bol, ucuz ve kaliteli olarak karşılanmasıdır. Bütün tedbirler bunu tedarik etmeye yöneliktir⁴⁶². Bundan başka, Osmanlı Devleti tesis ettiği muazzam vakıfları, toprak sistemi, esnaf teşkilatı (lonca) ve adil vergi sistemi ile tam bir sosyal devlettir.

Böyle bir yapılanma içinde bulunan Osmanlı Devleti'ne halktan sosyal bir tepki geldi mi? Şüphesiz bu itinaya rağmen, Osmanlı Devleti'nde de çeşitli faktörlere bağlı olsa da sosyal tepkiler vuku bulmuştur. Bunun en tipik misali XVI. asrın ortalarından itibaren giderek etkisini hissettiren ve aynı asrın sonlarında patlak veren "Celâli" isyanları"dır⁴⁶³. Celâli isyanlarına giden süreç Kanuni'nin saltanatının ilk yıllarından itibaren bir taraftan Avrupa diğer taraftan da Safeviler ile uzun mesafeli ve ağır masraflı savaşlara kadar uzanır.

Özellikle, XVI. asrın başlarından itibaren Amerika'dan gelen, bol altın ve gümüş ile para meselesini çözen, akabinde ticaret anlayışında köklü değişiklikler yapan, dolayısıyla zenginleşen Avrupa ile mücadelede Osmanlı Devleti kaynaklarını zorlamak mecburiyetinde kaldı. Olağanüstü vergiler (avarız) giderek çeşitlendirildi ve artırıldı. Buna mukabil, artan enflasyon sonucu taşra yöneticilerinin gelirleri sabit kaldı. Bunun sonucu, ehl-i örf yani yöneticiler, bu ka-

⁴⁶¹ Gül Akyılmaz, " Osmanlı Devleti'nde Reaya Kavramı ve Devlet-Reaya İlişkileri", *Osmanlı*, C. IV, Ankara 1999, s. 48-49.

⁴⁶² Mehmet Genç, *Devlet ve Ekonomi*, İstanbul 2002, s. 43-52.

⁴⁶³ Bkz. Akdağ, a. g. e.

yıplarını kanunsuz usuller ile köylüden çıkarmaya başladılar. Zaten XVI. yüzyıl boyunca, yüksek nispette artan nüfus, kıtlıklar, salgın hastalıklar vs. bunalan reâyâ klasik vergilerini ödeyemez hale gelip faiz kiskacına düştü. Bütün bunların üstüne bid'at vergiler de gelince köylüler topraklarını terk etmeye başladılar. İlk tepkiler medreselere yığılmış suhte (öğrenci)lerden geldi. Onlar köyleri dolaşıp çapulculuğa başladılar. Bunu, işsiz, güçsüz, herhangi bir yere kapılanamayan genç levendlerin soygun faaliyetleri takip etti. Osmanlı Devleti, bunlara karşı bazı tedbirler aldı ise de, ehl-i örfün hatalarının devam etmesi, hatta bunların da aleni isyanları hadiseleri daha da büyüttü.

Özellikle XVI. yüzyılın sonlarında, önce İran, akabinde de uzun zaman devam eden Avusturya savaşları bunalmının artmasına sebep oldu. Evvela, kırk-ellişer kişilik Celâli grupları faaliyetlerde bulunurken, 1596 Haçova Savaşı'ndan kaçan sipahilerin de katılımı ile büyük Celâli eşkıya grupları Anadolu'yu baştan başa tahrip ettiler. Ailesini güvenli bir yere bırakan köylüler de bunlara katıldı. XVI. asrın sonlarında Anadolu'da kırsal hayat neredeyse çöktü. Bir kısım köylüler şehirlere veya dağlara sığınırken, diğer bir kısmı ise uzak memleketlere göç etti. Her ne kadar bu fırtına XVII. yüzyılın başlarında Kuyucu Murad Paşa'nın sert tedbirleriyle sona erdi ise de, Osmanlı Devleti'nin siyasî yapısındaki gevşekliğe paralel olarak ileriki dönemlerde de Anadolu halkı benzer hadiselerle karşılaştı. Öyle ki, XVII. asrın ortalarında Anadolu'da bir çok köy hala "virân" idi. Bu sebeple Celâli isyanlarını, yukarıda bahsedilen dinî-siyasî muhtevalı olup, XVI.yüzyılın ilk çeyreğinde vuku bulan "Alevi" ayaklanmaları ile karıştırmamak gerekir. Gerçek Celâli isyanları bahsedildiği üzere bazı iç ve dış ekonomik ve sosyal faktörlerin etkisi sonucu zuhur etmiştir.

Bu isyanlarda, "Alevi" isyanlarında olduğu gibi devlete yani padişaha yönelik bir isyan söz konusu değildir⁴⁶⁴. Bütün tepki kendilerine zulüm yapan, haksız vergiler alan "ehl-i örf"edir. Nitekim, kendisi de bir Celâli şefi olup, haksızlığa uğrayanların hamisi olarak bilinen ve şöhreti Anadolu haricine, Azerbaycan ve Türkmenistan'a yayılan

⁴⁶⁴ Gerçi, ünlü Celâlilerden olup, Sivas Eyâleti'nin sancaklarından birinde mütesellimlik yapar iken, kendi sancak beyinin ölümü ve yeni sancak beyinin başka birini mütesellim olarak göndermesini kabul etmeyerek isyan eden Karayazıcı Abdülhalim Urfa'da hükümdarlığını ilan edip, etrafa tuğralı fermanlar göndermiş ; yine, Kilis ve civarını yurtluk olarak tasarruf ederken, amcası Canpolatoğlu Hüseyin Paşa'nın İran seferinde haksız yere idam edildiğini iddia ederek isyan eden Canpolatoğlu Ali Paşa Suriye'de bağımsızlığını ilan ile kendi adına hutbe okutmuştur.

Ancak bunlardan Karayazıcı'nın ölümü üzerine yerine kardeşi Deli Hasan geçmiş, daha sonra O , affedilerek Bosna Beylerbeyliği'ne atanmıştır. Canpolatoğlu Ali Bey de 1607'de Kuyucu Murad Paşa tarafından mağlup edilince kaçarak Padişaha sığınmış, o da affedilerek Temeşvar Eyâleti ona verilmiştir. (İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III, Kısım. I, Ankara 1983, s. 99-113.)

Burada dikkati çeken husus, Celâli isyanlarının en yoğun olduğu dönemde çok etkili olan, hatta hükümdarlıklarını ilan eden Karayazıcı Abdülhalim'in ve Canpolatoğlu Ali Bey'in kendilerince haksızlığa uğramış ehl-i örf yani devlet görevlileri olmalarıdır. Bunların isyanı ideolojik olmayıp, hak arama çabasıdır. Bu isyanlarda diğer Celâli ayaklanmaları gibi bölgesel olup, Padişaha yönelik değildir. Nitekim, Canpolatoğlu Ali Bey ve Karayazıcı Abdülhalim'in yerini alan Deli Hasan'nın affedilmesi ve Rumeli'ye gönderilmesinin ardından daha sonra bu iki şahıs bir şekilde ortadan kaldırılmasına rağmen bununla ilgili Anadolu'da herhangi bir tepki vukubulmamıştır.

Diğer taraftan, Osmanlı hanedanının varlığı 1703 yılında II. Mustafa'nın tahtan indirildiği ihtilal ortamında gündeme gelmiştir. Bu hanedanın yerine ya Kırım hanzâdesinin ya da II. Selim'in kızı Esmihan Sultan ile Sokullu Mehmed Paşa'nın torunlarından yani İbrahimhanzâdelerden birisi getirilmek istenmişse de daha sonra bundan vazgeçilmiştir. (İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV, Kısım. I, Ankara 1978, s. 33-34.) ; Bu husus ve daha sonraki zamanlarda hanedana alternatif arayışlar için bkz. Feridun M. Emecen, "Osmanlı Hanedanına Alternatif Arayışlar İbrahimhanzâdeler Örneği", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, C. III, Kısım III, (4-8 Ekim 1999 Ankara), Ankara 2002, s. 1877-1886.

Köroğlu⁴⁶⁵nun da isyanı padişaha değil, onun yöneticisine yani Bolu beyinedir. Köroğlu bu tepkisini bir şiirinde:

“Benden selam olsun Bolu beyine
Çıkup şu dağlara yaslanmalıdır
Ok gıcirtısından kalkan sesinden
Dağlar gümbür gümbür seslenmelidir.

Düşman geldi tabur tabur dizildi
Ak alnıma kara yazı yazıldı
Delik demir çıktı mertlik bozuldu
Eğri kılıç kında paslanmalıdır⁴⁶⁶, diye dile getirir.

Osmanlı Devleti’ne yönelik önemli sosyal tepkilerden birisi de konar-göçerlerden gelmiştir. Hayat şartları gereği sürekli hareket halinde bulunan, dayanıklı, savaşçı, bir devletten ziyade kan bağı ile mensup oldukları kendi “boy” beylerine bağlı tam bir asabiyet ruhuna sahip konar-göçerler, bütün tedbirlere rağmen Osmanlı Devleti için daima mesele olmuştur.

Osmanlı Devleti, ilhak ettiği her yörede öncelikle konar-göçerleri kontrol altına almaya çalışmış, tahrirler yaptırdıktan sonra onlar için özel kanunnâmeler hazırlamıştır. Böylece, kayıt altına alınan konar-göçerler çeşitli vergiler ile mükellef tutulmalarının yanı sıra yaylak ve kışlakları da

⁴⁶⁵ Celâli reisi olan Köroğlu 1581 yılından itibaren Bolu ile Gerede arasında İstanbul-Tebriz ana yolu üzerinde, 200 kişilik bir grupla soygunculuğa başlamış olup, Mühimme Defterlerinde, hakkında hükümler mevcuttur. Akdağ, a. g. e., s. 122.

⁴⁶⁶ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara 2000, s. 202.

sabitleştirilmiştir⁴⁶⁷. Bundan başka, Balkanlar, Batı Anadolu ve Orta Anadolu'daki Yörükler çeşitli görevler ve vergi muafiyetleri ile devlete bağlı hale getirilmiştir. Çeşitli mükellefiyet ile devlet hizmetine giren Yörükler tedricen kendiliklerinden yerleşik hayata geçmişlerdir. Bu durum, özellikle XVI. asrın ikinci yarısından itibaren Anadolu'daki siyasî istikrara paralel yoğunlaşmıştır⁴⁶⁸.

XVII. yüzyılın sonlarına kadar yerleşme konusunda konar-göçerlere açık bir baskı uygulamayan Osmanlı Devleti, bu tarihten itibaren özellikle Celâli isyanları sonucu metrûk olan köyleri şenlendirmek ve zirâî üretimi artırmak amacıyla bunları yerleşik hayata geçmeye zorlamıştır⁴⁶⁹. Bu durum XVIII ve XIX. asırlarda da devam etmiştir. Özellikle, II. Mahmut döneminde başlayıp, Tanzimat yıllarında daha muhtevalı devam eden reformlar, bu asırda bile devlet otoritesini pek kabullenmeyen konar-göçerleri zor durumda bıraktı. Bunlardan gerekli asker ve vergiyi alamayan ve onların asayişî sık sık bozmalarını önleyemeyen Osmanlı Devleti XIX. asrın ortalarına doğru Avşar, Rışvan, Tabanlı, Çelikanlı, Reyhanlı vs. aşiretlerini Orta Anadolu'nun muhtelif bölgelerine yerleştirdi⁴⁷⁰.

⁴⁶⁷ İlhan Şahin, " Osmanlı İmparatorluğu'nda Konar- Göçer Aşiretlerin Hukukî Nizamları", *Türk Kültürü*, C. XX / S. 227 (Mart 1982 Ankara), s. 285-294.

⁴⁶⁸ Feridun Emecen, "Batı Anadolu'da Yörükler", *Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bidirileri* (14 Mayıs 2000 Tarsus), Ankara 2000, s. 155; Refik, a. g. e., s. 2, 4, 5, 9, vd.

⁴⁶⁹ Bkz. Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı*, İstanbul 1987 ; Yusuf Halaçoğlu, XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, Ankara 1988.

⁴⁷⁰ Abdullah Saydam, "Orta Anadolu'daki Aşiretlerin İskânı (1839-1853)", *Bayram Kodaman'a Armağan*, Samsun 1993, s. 227-256.

XIX. yüzyılın ortalarına doğru, gerek Mısır valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın işgali gerekse Kırım Harbi'nin etkisi ile, Kayseri, Maraş, Antep, Antakya ve Adana arasında bulunan Toros Dağları ve civarında sakin konar-göçerlerin Osmanlı Devleti ile rabitaları gevşedi. Bu bölgedeki konar-göçerler, özellikle Sis (Kozan) civarındaki aşiretler askere gitmedikleri gibi vergi vermeye de yanaşmıyorlardı. Ayrıca, bölgenin tamamında asayiş hususunda sıkıntılar mevcuttu. İşte bu sebeple, 1865'de Fırka-ı Islahiyye adı ile bir fırka teşkil edildi ve bölge halkı zorla da olsa yerleşik hayata geçirilmeye çalışıldı⁴⁷¹. Kavala'lı İbrahim Paşa'nın bölgeyi işgalinde, onun Kozan üzerine gelen kuvvetlerini mağlup eden dolayısıyla önemli bir şöhrete sahip bulunan garbi Kozan ağası Çadırcı Mehmed Ağa, Osmanlı Devleti'nin bu ıslahat yani iskân faaliyetlerine karşı çıkmış ama yine de alttan alarak:

"Ammim oğlu bunca memâliki(memleket) havza-i tassarrufuna geçirmiş. Bir avuç Kozan Dağları'nı dahi bana çok görmemelidir"⁴⁷², demiştir.

Fırka-ı Islahiyenin faaliyetlerine katılan ünlü devlet adamı, hukukçu ve tarihçi Cevdet Paşa, Çadırcı Mehmed Ağa'nın bu sözlerini "küstahane" olarak yorumlar. Cevdet Paşa'nın böyle değerlendirmesine sebep, onun bu sözler ile "istiklâl" peşinde olduğuna dair şüphesidir. Şöyle ki, Cevdet Paşa, Ma'rûzat adlı eserinde Kırım Savaşı (1853-1856) esnasında Kozanoğulları'nın asker göndermemelerinden endişelenen Reşit Paşa'nın yabancı devletlerin müdahalesi

⁴⁷¹ A. Cevdet Paşa, *Ma'rûzât*, Haz. Yusuf Halaçoğlu, İstanbul 1980, s. 113-119.

⁴⁷² A. Cevdet Paşa, *Tezâkir*, (21-39. Cüz), Yay. Cavid Baysun, Ankara 1986, s. 110.

ile Kozan'ın bağımsızlık peşinden koşabileceğinden bahseder⁴⁷³. Gerçekten de Çadırcı Mehmed Ağa istiklâl peşinde mi idi? Bu suali cevaplandırabilmek için konar-göçerlerin iç yapısına bakmak gerekir. Daha evvel de ifade ettiğimiz üzere, Türkmen aşiretlerinde devlet ile olan ilişkiyi aynı kan bağına sahip, aşiret içinden çıkan boy beyi temin ederdi. Her ne kadar Osmanlı Devleti özel kanunlar ile bu aşiretleri kontrol etmeye çalışsa da , onlar hayatlarını eskiden beri var olan gelenekleri ile devam ettiriyorlardı. Hatta, Cevdet Paşa'nın ifadesi ile devletin zayıf olduğu dönemde ağalar(beyler):

“Halbuki ikisi dahi suret-i müstekillede hükûmet ederler ve evâmîr-i devleti (devlet emirleri) tanımazlar idi. Kozanoğulları'nın hükûmeti bir hükûmet-i mutlaka-i mütegalibâne (zorbacasına) olup, hiçbir şart u kayd ile mukayyed değil idi. Ağalar akıllarına geleni yaparlardı ve ziyâde gazab-nâk (kızgın) oldukları âdemi idam ediverirler idi”⁴⁷⁴.

Burada Kozanoğulları misalinde görüldüğü üzere aşiretler zaten cemâat yapılarını koruyorlar ve iç işlerinde serbest hareket ediyorlardı. Buna mukabil, Osmanlı Devleti'ne karşı bir bağımsızlık iddiaları yok idi. Çadırcı Mehmed Ağa, bu sözü muhtemelen Fırka-ı Islahiye'den önce Osmanlı kuvvetlerinin onun üzerine yürümesi ve sıkıştırması sonucunda söylemiştir. O, içinde bulunduğu durumdan kurtulmak ve konar-göçer dolayısıyla yarısı bağımsız hayatlarını devam ettirebilmek için, Osmanlılardan “ammimoğlu” diye bahsedip, hem onlar ile aynı soydan geldiklerini (Oğuz Han'dan gelme) işaret etmiş, hem de onların da kuruluş

⁴⁷³ A. Cevdet Paşa, Ma'rûzât. . . , s. 113.

⁴⁷⁴ A. Cevdet Paşa, Tezâkir. . . , s. 112.

döneminde konar-göçer olduklarına gönderme yapma lüzumunu hissetmiştir.

Çadircı Mehmed Ağa'nın amacı konar-göçerliği dolayısıyla "bey"liğini devam ettirebilmektir. Çünkü konar-göçerlerde beylik yapmanın, Türkmenlik ve Yörüklük⁴⁷⁵ ile mümkün olabileceğine dair bir gelenek mevcuttur⁴⁷⁶. Bundan başka, onlara göre yerleşik hayat aslını yitirmekle eşdeğerdi. Konar-göçerler kendilerini yerleşiklerden üstün görmekte ve onları aşağılamakta idiler. Hatta, yerleşikleri yozlaşmakla suçlamakta ve onlara "Yoz -Türk" diye hitap etmekte idiler⁴⁷⁷. İşte, Kozanoğlu ağası "Bir avuç Kozan Dağları'nı bana çok görmemelidir" sözü ile konar-göçerliklerinin, yani beyliğinin devamını istemektedir.

Bununla birlikte, Fırka-i Islahiye, askerî birliklerin yoğun çabası sonucu başarılı olmuş; ağalar maaşa bağlanarak bölgeden uzak yerlerde oturmaya mecbur tutulmuş, Osmaniye, Kadirli, Hassa ve Islahiye gibi kasabalar ve bunların etrafında köyler kurularak, bölgedeki konar-göçerler zorla da olsa yerleşik hayata geçirilmiştir⁴⁷⁸

⁴⁷⁵ Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti*. . . , s. 193.

⁴⁷⁶ Bu geleneği Emirdağ Türkmenleri'ni bir dörtlük ile ifade eder:

"Ekme bağ bağlanırsın
Ekme ekin eğlenirsin
Çek deveyi, gütt koyunu
Bir gün sen de beğlenirsin"

Ali Rıza Yalgın, " Hayvancılık", *Türk Etnoğrafya Dergisi*, S. III, (Ankara 1958), s. 99.

⁴⁷⁷ Buna karşın yerleşiklerde Konar-göçerleri aşağılarlar. Mesela, Kütahya civarında köylü halk arasında Yörükler hakkında şöyle bir deyiş söylenir:

"Yörügün oturduğu yer
Kenar ile sırttır
İçtiği ayran ile süttür
Konuştuğu vırt ile zırttır. "

⁴⁷⁸ A. Cevdet Paşa, *Tezâkir*. . . , s. 107-215.

Osmanlı Devleti'ne yönelik, başka bir tepki de yine aynı yörede ve aynı zamanda konar göçer Avşar Türkmenleri'nden gelmiştir. Fakat, bu tepkinin muhtevası öncekinden tamamen farklıdır. Buna sebep 1860'lı yıllarda Rusya'nın baskısı sonucu, Anadolu'ya göç eden Çerkezlerin bir kısmının Avşarların yaylağı olan Sivas-Uzunyayla'ya yerleştirilmeleri oldu⁴⁷⁹. XIX. asrın ortalarında 1200 hane nüfusları ile Uzunyayla'da yaylayan, büyük bir kısmı Çukurova'da, daha az bir kısmı ise Kayseri-Zamantı tarafında kışlayan ve diğer aşiretlér gibi asayiş hususunda daima devleti uğraştıran Avşarlar haliyle yurtlarının ellerinden alınmasına tepki göstererek, Uzunyayla'daki göçmenlere saldırılarda bulundular⁴⁸⁰. Osmanlı Devleti, bir taraftan muhacirleri korumak amacıyla askerî tedbirler alırken, diğer taraftan da, bunların iskânını amaçlamış ve eski yaylaklarına yakın olan Sarız veya Çukurova ile Maraş taraflarını, yerleşmeleri için onlara göstermiştir. Fakat, devletin teklifi onlara güç gelmiş ve bundan nefret etmişlerdir⁴⁸¹. Bu nefreti Avşarlar'ın sözcüsü Dadaloğlu:

“Aşağıdan iskân evi gelince
Sarıp da gül benzimiz solunca
Malım mülküm seyfi gözlüm kalınca
Kaypak Osmanlılar size aman mı
.....
Aşağıda akça çığın ötünce
Katar başın maya (deve)ların sökünce

⁴⁷⁹ Abdullah Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Ankara 1997, s. 29.

⁴⁸⁰ Saydam, a. g. m. , s. 235 ; aynı müellif, a. g. e., s. “gös. yer.”

⁴⁸¹ A. Cevdet Paşa, *Ma'rûzât* . . . , s. 179; A. Cevdet Paşa, *Tezâkir* . . . , s. 157.

Şahtan ferman Türkmen ili göçünce
Daha da hey Osmanlı'ya aman mı"⁴⁸²,

diye dile getirdikten sonra Osmanlı Devleti'ne meydan
okur:

"Belimizde kılıcımız kirmani
Taşı deler mızrağımız temreni
Hakkımızda devlet etmiş fermanı
Ferman padişahın dağlar bizimdir

Öter tüfek davlumbazlar vurulur
Dadaloğlu yarın kavga kurulur
Nice koçyiğitler yere serilir
Ölen ölür kalan sağlar bizimdir"⁴⁸³.

⁴⁸² Oktay Mert, *Dadaloğlu- Bütün Şiirleri*, İstanbul 1997, s. 29.

⁴⁸³ Mert, a. g. e., s. 15; Avşarlar arasında söylenen ve iskâna karşı çıkan bir anonimâğıtta şöyledir:

"Acı acı bir yel esti urumdan
Esti esti oynattı beni yerimden
Bu iş bize beter oldu ölümünden
Hani iskân giden Avşar nic oldu

Bütün iskân oldu Avşarlı gurdlar
Yürekten mi çıkar şol acı dertler
Mezada döküldü boynu uzun atlar
Yurt vermemiz iskândan güc oldu

Der Avşar alemde yaşlıyım yaşlı
Alemi gezdim de bulunmaz misli
Alru sarı altındı, sırmalı fesli
Avşar'ın güzelleri nic oldu

Şüphesiz Avşarlar ile Çerkezler arasındaki husumet, daha sonraki yıllarda sona ermiştir. Bununla birlikte, Pınarbaşı, Sarız ve Göksun'da iç içe yaşayan bu iki toplum arasında rekabet sözlü olarak devam etmiştir. XX.yüzyılda vukubulan bir hadisede dillendirilen bir dörtlük günümüzde Maraş-Göksun civarında söylenir. Anonim olan bu dörtlüğe göre Çerkezlerden bir kişi vefat eder . Bunun üzerine Avşarlardan bir ağıtçı kadın getirilir. Avşar kadın bir türlü ağlayamaz. Sebebi sorulunca:

"Ben ne diyem ne söyleyem
Ölü bizden olmayınca
Bir Çerkez'e ağıt yakılır mı
Kırkı birden ölmeyince"⁴⁸⁴ diye cevap verir.

III.

- *İktisadî Tepki* : Osmanlı Devleti gerek kendi reâyâsına gerekse ilhak ettiği beylikler halkına adalet ile muamele

Böyle olursa biz de gittik boyuna
Hoş gelmemiş hükûmatın huyuna
İp ölçüsü Mecit Paşa boyuna
Çocukların çırpınarak ölsün", Mehmet Eröz, *Yörükler*, İstanbul 1991, s. 258.

⁴⁸⁴ Bu dörtlüğün başka bir versiyonu Göksun'a komşu Adana'nın Tufanbeyli İlçesi'nde anlatılır :

"Vaktiyle Adana'nın Tufanbeyli İlçesi civarında yaşayan zâlim bir Avşar beyi varmış. Bey ölünce yakınları tanınmış bir ağıtçıyı çağırıp ağıt yakmasını istemişler. Kadın, zâlim bey için ağıt yakmak istememiş ama sonunda ezgi ile şunları söylemiş:

Ne deyiğim ne söyleyim
Ölü bizim olmayışın (olmayınca)
Birer birer beğ tükenmez
Beşer beşer ölmeyişin (ölmeyince)", Elçin, a. g. e., s. 19.

etmesine ve halkın refahını ön planda tutarak iktisadî hayat ile ilgili prensipleri oluşturmaya rağmen, yine de, bazı iktisadî tepkilere maruz kalmıştır. Öte yandan, zuhur etmesinde ekonomik faktörlerin etkisi olmakla birlikte, kökeni farklı bazı isyanlar, iktisadî tepki olarak algılanmıştır. Mesela, 1526'da Bozok'ta Sülünöğlu ve Baba Zünnun İsyanı'nın⁴⁸⁵ görünür sebebi vergi meselesi olmakla birlikte, esasında bu isyan daha evvel bahsedildiği üzere, dinî ve siyasî kökenlidir. Yine, Celâli İsyanları ekonomik içerikli görünse de hakikatte içtimaî kaynaklıdır.

Diğer taraftan, Osmanlılar, dinî ve siyasî etki ile 1501'den sonra Erdebil (İran)'e giden Anadolu Alevi Türkmen sûfilerin mallarına cebren el koymuştur. Görüldüğü üzere, her ne kadar bu uygulamaya sebep siyasî ve dinî amiller olmuşsa da cebren mala el konmasından dolayı bu hadise aynı zamanda iktisadî içerikli olup, yukarıdakilerden farklılık arzeder. Bu davranışa tepki yine Anadolu Türkmen Alevilerinin sözcüsü Pir Sultan Abdal'dan gelir:

"Bir kişi gayetle severse pirini
Osmanlılar talep eder malını
Süremedim erkânsızın yolunu
Bu yıl bu yayladan Şah'a gideriz

Eğer ekülüben bostan olursam
Şu halkın diline destan olursam
Kara toprak senden üstün olursam
Bu yıl yayaladan Şah'a gideriz"⁴⁸⁶.

⁴⁸⁵ Peçevi, a. g. e., C. I, s. 90-91.

⁴⁸⁶ Özmen, a. g. e., s. 258.

Pir sultan Abdal'ın bu sözlerini Osmanlı arşiv vesikaları da teyit eder. Nitekim, H.906/M.1501'de Şehzade Mahmud'a gönderilen bir hükümde :

“Bundan evvel: “Erdebiloğlu (Safeviler)'na varup gelen fitne ve fesada sebep olan sûfilerden yolda ve izde, varışta ve gelişte dutulan sûfinin soygunu dutanın olup, kendisi siyâseten salb(idam)oluna...”⁴⁸⁷ diye kayıtlıdır.

Burada görüldüğü üzere, Osmanlı Devleti şiddetle yasak olmasına rağmen⁴⁸⁸ düşman devlet Safevilerin tarafına gidenlerin sadece mallarına el koymakla yetinmemiş, onların idamları için de ilgililere emirler göndermiştir.

Şüphesiz Osmanlıların kendi tebaasına karşı bu sert tavrı savunma kaygısından ileri gelir. Halbuki Safevi Devleti kurulmadan ve Anadolu'ya yönelik siyasî faaliyetlerde bulunmadan önce, Erdebil sûfilerinin oraya gitmelerine ve şeyhlerine “nezir” adı ile hediyeler götürmelerine herhangi bir yasak konulmamıştı⁴⁸⁹.

Ancak iki taraf arasında çok yönlü mücadele başlayınca, Osmanlılar rakip devleti iktisaden desteklemeye matûf hediyelerin gitmesini yasakladığı gibi, buna teşebbüs edip yakalananların mallarını ellerinden aldı. Ayrıca, Osmanlı Devleti savaş ortamı devam ettiği sürede Safevilere yönelik başka iktisadî tedbirler de almış; İran'ın ipek ticaretini yasakladığı gibi, tüccarların gidiş- gelişine de çeşitli engeller koymuştur⁴⁹⁰.

⁴⁸⁷ Şahin- Emecen, a. g. e., s. 78.

⁴⁸⁸ Hoca Sadettin, a. g. e., s. C. III, s. 346.

⁴⁸⁹ Hoca Sadettin, a. g. e., s. C. IV, s. 171.

⁴⁹⁰ Küçükdağ, a. g. m., s. 276.

Diğer taraftan, iktisadî tepki ile ilgili çok ilginç ve önemli olup, F. Sümer'e göre Doğu Anadolu'da söylenen bir deyiş mevcuttur:

"Şalvarı şaltak⁴⁹¹ Osmanlı
Eğeri kaltak⁴⁹² Osmanlı
Ekende biçende yok
Yemede ortak Osmanlı"⁴⁹³.

Bu deyişi tahlil ettiğimizde, evvela, Osmanlılara ağır hakaret edildiği, ardından da onların gaspçı veya sömürgeci bir zihniyet sahibi olmakla suçlandığı görülür. Osmanlı Devleti kendi halkını sömüren bir devlet mi idi? Bunu cevaplandırmak için önce, Osmanlı Devleti'nin gayrimüslim halkın yoğun yaşadığı Balkanlar'da fetih sonrası uygulamalarına bakmak gerekir. Milliyetçilik akımının etkisi ile XIX. asırda zuhur eden kopmalara değin Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da huzur ve güven ortamını temin etmesinin sırrı, reâyâyâ eskinin aksine mülkiyet ve tasarruf imkanı sağlaması, angarya ve feodal baskıları kaldırması ve vergileri önemli miktarda azaltması sonucu, üretim ve refahın artması idi⁴⁹⁴. Bundan başka, Rumeli'yi bir vatan addeden ve ağırlık merkezini buraya aktaran Osmanlı devleti, üst

⁴⁹¹ Şaltak: 1-Uzun ve geniş giysi. 2- Biçimsiz, iri şişman, *Derleme Sözlüğü*, C. X, Ankara 1993, s. 3740.

⁴⁹² Kaltak: 1-Delikanlı. 2- İhtiyar (Kadınlar için), (*Derleme Sözlüğü*, C. VIII, Ankara 1993, s. 2610.); 1- Eğerin tahta bölümü. 2- Kuskunsuz (kayıssız) eğer. 3- İffetsiz, namussuz kadın. (Hasan Eren, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara 1999, s. 203.)

⁴⁹³ Sümer, Oğuzlar. . . , s. 10.

⁴⁹⁴ Halil İnalcık, *Ottoman Empire*, London 1973, s. 13. ; Genç, a. g. e., s. 312.

düzey askerî zümre eliyle inşa ettiği şehir ve kasabaların yanında binlerce, han, hamam, köprü, kervansaray, çeşme vs.yaptırmıştır⁴⁹⁵.

Rumeli'nin fethinde ve sonrasında bu siyaseti takip eden Osmanlı Devleti'nin Müslüman-Türklerin yaşadığı Anadolu'yu veya bu deyişin zuhur ettiği Doğu Anadolu'yu ilhakında reâyâyâ tavrı ne olmuştur? Onları farklı bir muameleye mi tabi tutmuştur? Osmanlı devleti, bir bölgeyi fetih veya ilhak ettiğinde, önce tahrir yani sayım yapar, yörenin eski örf ve kanunlarını inceler ya eski kanunları olduğu gibi ya da kısmi değişiklikler ile kabul eder ve kendi kanunu olarak uygulamaya koyardı. Daha sonra gerekirse, eski kanunları reâyânın lehine olmak üzere değiştirirdi. Bunda temel amaç halkı Osmanlı Devleti'ne ısındırmaktır⁴⁹⁶. Mesela , 1522'de Dulkadir Beyliği toprakları kesin ilhak edildikten sonra Osmanlı devleti bu bölge için yeni bir kanunnâme tanzim etmemiş; Dulkadirli Beyi Âlâüddevle (1479-1515)Bey'in kanunnâmesi en ufak bir değişiklik yapılmadan kabul edilmiştir⁴⁹⁷. Bu kanunnâme de yer alan bazı zirâi ve mâli kanunlar Osmanlı hukukuna ters düşmesine rağmen aynen kabul edilmiştir. Bununla birlikte, bir müddet sonra bu bid'atlar kaldırılmış ve yerine Rum eyâleti kanunları konmuştur⁴⁹⁸.

⁴⁹⁵ E. Hakkı Ayverdi, "Yugoslavya'da Türk Abideleri ve Vakıfları", VD, C. III,(1956 Ankara, s. 218-219.

⁴⁹⁶ Neşet Çağatay, "Osmanlı İmparatorluğu Arazi ve Reâyâ Kanunnâmelerinde İlhak edilen Memleketlerin Adet ve Kanunları ve İstilahlarının İzleri", III. Türk Tarih Kongresi, 1943, (Ankara 1948), s. 489-504.

⁴⁹⁷ "Sûret-i Kanunnâme-i Âlâüddevle Beğ nukile 'an'il-aslı bilâ tagyirin velâtebdilin", Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunları ve Hukuki Tahlilleri*, C. VII, İstanbul 1994, s. 160.

⁴⁹⁸ Refet Yinanç- Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri* (1963), C. I, Ankara 1988, s. 7.

İşte, 1514 –1517 yılları arasında Doğu ve Güneydoğu Anadolu’yu ilhak eden Osmanlı Devleti, ilhaktan onbeş sene önce bu topraklara hakim olan Akkoyunlu Devleti’nin kanunlarını 1516 –1518 yılları arasında yaptığı tahrirlerin ardından neredeyse aynen kabul edip, yürürlüğe koymuştur⁴⁹⁹. Öyle ki, bu kanunnâmelerin başında Ergani kanunu misalinde olduğu gibi, “Defter-i yasa-hâ-i livâ-i Ergani tafsil-i kanunnâme-i nâhiye-i Ergani ber mucib-i kanun-ı Hasan padişah”⁵⁰⁰, diye başlık kayıtlıdır

Bununla birlikte, daha başlangıçta Erzurum bölgesi tahriri yapılırken, eski kanunlara köylü ve tüccarların tahammül edemediği anlaşılmış, bu eski kanunların bazıları kaldırılmış, bazıları da hafifletilmiştir. Bu kez 1540 yılı tahririnde halkın ricası ile Uzun Hasan kanunları kaldırılmış ve yerine Rum Eyâleti kanunları kabul edilmiştir⁵⁰¹. Yine, Harput Sancağı’ndaki kanunlar tedricen değiştirilmiş ve 1566 yılında tamamen Osmanlı kanunları kabul edilmiştir⁵⁰². Bundan başka, Doğu Anadolu Bölgesi’nde Memluklulardan intikal eden yerlerden Gerger’de önce eski kanunlar kısmen uygulanmış, 1530 yılında ise bunların tamamı reâyânın incitildiği gerekçesi ile kaldırılmıştır. Hatta, bu kanunnâmenin bütünü bid’at kabul edilen eski kanunların değiştirilmesi ile ilgilidir⁵⁰³.

⁴⁹⁹ Ö. Lütfi Barkan, “Osmanlı Devrinde Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan Bey’e Ait Kanunlar”, *Tarih Vesikaları Dergisi*, C. I, (1941 İstanbul), s. 91-106.

⁵⁰⁰ BOA, TD. nr. 64, s. 531-534.

⁵⁰¹ Barkan, a. g. m., s. 94-95.

⁵⁰² M. Ali Ünal, XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566), Ankara 1989, s. 117-119.

⁵⁰³ Zeki Arıkan, “XVI. Yüzyılda Gerger”, *Şerafettin Turan Armağanı*, Antakya 1996, s. 33-44.

Burada açıkça görüldüğü üzere, Osmanlı Devleti, ülkenin diğer bölgelerinde olduğu gibi Doğu Anadolu'da da halka istimalet ilkesi ile yaklaşmış, onlara yeni ve ağır vergiler yüklemek yerine, ağır vergileri ya tamamen kaldırmış ya da hafifletmiştir. Bu durumda Osmanlı Devleti'ne ağır ithamlar yönelten yukarıdaki deyişin ilk ilhak yıllarında söylenmesi mümkün değildir. O halde bu deyiş ne zaman söylenmiştir?

Bunu kesin bir şekilde tespit etmemiz imkân haricidir. Bununla birlikte, bazı tahminlerde bulunmamız mümkündür. Bu deyişin, düzenin bozulduğu asayişin temin edilemediği, halkın klasik ve olağanüstü (avarız) vergilerin haricinde devlet adamları ve Celâli eşkiyası tarafından soyulduğu XVI. asrın sonlarında söylendiği kuvvetle muhtemeldir. Bundan başka, Osmanlı Devleti'nin ağır kayıplar ile çıkılan savaşlar sonucu ekonomik bunalıma girdiği XIX. yüzyılda da söylenmiş olması ihtimal dahilindedir. Peki bu deyişi, toplumun hangi kesimi söylemiştir?

Deyişte geçen ekme-biçme kelimelerinden dolayı bu deyişi yerleşik köylülerin söylemiş olması pek tabii olmakla birlikte, kışlaklarında küçük çaplı da olsa zirâat yapan ve Osmanlı Devleti'ne daima bu tezden hareketle muhalefet eden konar-göçerlerin de söylemesi ihtimal dahilindedir.

IV.

- *Askerî Tepki*: Osmanlı Devleti, askerî faaliyetlerini, Kutsal ittifak (Avusturya, Venedik, Lehistan ve Rusya)'a karşı 1683-1699 yılları arasında uzun bir süre ve dört cep-hede savaşmak mecburiyetinde kaldığı döneme kadar klasik askerî yapısı, yani timarlı sipahi ve kapıkulları ile yü-

rütmüştür. Bu tarihten itibaren ise zaman zaman konar-göçer aşiretlerden faydalanmıştır⁵⁰⁴.

1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması sonrası, Osmanlı Devleti'nde Asâkir-i Mansure-i Muhammediye adlı modern bir ordu kurulmuş; özellikle Anadolu ve Rumeli'de sakin Türklere zorunlu askerlik görevi uygulaması getirilmiştir. Başlangıç safhasında sistem tam olarak belirlenmediği için, Türk gençleri rastgele yakalanıp askere alınmış, 1844'den itibaren de kura veya gönüllü usulü ile orduya asker temin edilmiştir. 1856 Islahat Fermanı sonucu, gayrimüslimlere de zorunlu askerlik hizmeti getirilmesine rağmen, olumsuz yönleri dikkate alınarak bundan vazgeçilmiştir. Bundan başka, ülkenin bazı bölgelerinde askere alımlarda zorluklar ile karşılaşmış; hatta isyanlar vuku bulmuştur⁵⁰⁵. Dolayısıyla, Bosna'dan Kafkaslar'a, Tuna'dan Yemen'e, ülkenin savunması Anadolu halkının omuzlarına binmiştir.

Osmanlı Devleti'nde 1843'te çıkarılan bir kanun ile ordu muvazzaf, redif (yedek kuvvetler), yardımcı kuvvetler ve başıbozuk diye tanzim edilmiştir⁵⁰⁶.

Diğer taraftan, XVII. yüzyıldan itibaren her alanda giderek zayıflayan Osmanlı Devleti, bunun sonucu olarak, özellikle XIX. asır ile birlikte çöküş sürecine girmiş ve topraklarını çok yönlü düşmanlarına karşı savunmaya çalışmıştır. Şüphesiz bu direnişin ağır bedeli, özellikle asli unsur olan Türklere çıkmıştır. Bundan dolayı, modern orduya

⁵⁰⁴ Ahmed Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)*, İstanbul 1989, s. 79-91.

⁵⁰⁵ E. Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. VI, Ankara 1988, s. 158-162; Musa Çadırıcı, "Yenileşme Sürecinde Osmanlı Ordusu", *Türkler*, C. XIII, Ankara 2002, s. 804-811.

⁵⁰⁶ Karal, a. g. e., s. 162-163.

geçişten itibaren Cumhuriyete kadar, özellikle elde kalan tek toprak parçası olan Anadolu'nun halkı, hem cephede hem işgaller sonucu, hem de savaşların getirdiği felaketler, salgın hastalık ve kıtlıklar sebebiyle büyük kayıplar vermiştir ki, bu pek tabii olarak deyiş, ağıt, türkü ve fıkralara konu olmuştur.

Orta Asya Oğuz geleneğini XX. asırda dahi Anadolu'da yaşatan Anadolu Türk halkı, kökleri Orta Asya'ya Bilge Kağan'a çıkan "Devlet Baba" geleneğini Osmanlı Devleti şahsında devam ettirmiştir. Bununla birlikte, Anadolu halkı büyük kayıpların getirdiği acı sonucu, bunun sorumlusu olarak devleti temsil eden Osmanlı hanedanını görmüş ve zaman zaman sitem dolu ağıtlar ile hanedana tepkisini dile getirmiştir. Bu konu ile ilgili olarak ilk misalimiz, muhtemelen mecburi askerliğin getirilmesinden sonraki bir savaşta meydana gelen kaybın ardından söylenmiş bir deyiştir. Bu anonim bir deyiş olup, Orta Anadolu'da söylenmiştir:

"Kara çadır is mi tutar
Beğlik martin pas mı tutar
Ağlarsa anam ağlar
Osmanlı'dır yas mı tutar"⁵⁰⁷.

Burada görüldüğü üzere, herhangi bir savaşta yakını kaybeden, Anadolu halkının çaresizliği söz konusudur. Muhtemelen acının taze olduğu bir zamanda şehit yakını bir taraftan çaresizliğini belirtir, diğer taraftan da bu kayıplar karşısında Osmanlı Devleti'ni umursamazlıkla suçlar; hatta, halkın devlet nezdinde bir değer ifade etmediğini vurgular.

⁵⁰⁷ Faruk Sümer, *Oğuzlar*, İstanbul 1992, s. 10.

Osmanlı Devleti'nde modern ordunun kurulmasının ardından, muvazzaf askerlikten sonra yedek yani "redif"lik görevinin de mevcut olduğunu yukarıda belirtmiştik. 1834'te taşrada hizmet vermek amacı ile kurulan ve nöbetleşe belli şehir merkezlerinde eğitim görüp, tekrar işlerinin başına dönen redifler gerektiğinde sefere katılacaklardı. 1844'ten itibaren ise redifler yedek ordu haline getirildi. 1869'da yapılan düzenleme ile askerlik süresi altı yıl nizamıye, altı yıl redif ve sekiz yıl da mustahfız olmak üzere toplam yirmi sene oldu⁵⁰⁸. Osmanlı ordusunda cepheye giden "redif"ler ile ilgili bir çok ağıt mevcuttur:

"Toplar toplara atıldı
Urum İslama katıldı

Kör olası Abdülhamid
Anadolu hep satıldı."

Avşar'dan uşak kalmadı
Redif gitti sürüyinen

Ahşam oldu yatılmıyor
Gelinlerin zarıyınan (ağlama)"⁵⁰⁹.

Buradaki sözlerden anlaşılacağı üzere, ağıtlar II. Abdülhamid (1876-1909) döneminde büyük bir ihtimalle ve halk arasında 93 harbi diye bilinen Osmanlı-Rus Savaşı dolayısıyla söylenmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı,

⁵⁰⁸ Çadırcı, a. g. m., s. 807-810.

⁵⁰⁹ A. Şükrü Esen, *Anadolu Ağıtları*, İstanbul 1997, s. 146.

n Anadolu hem de Rumeli cephesinde vuku bulmuş; manlı orduları her iki cephede de başarılı muharebeler omalarına rağmen mağlup olmuş, Ruslar batıdan İstanbul önlerine, doğudan ise Erzurum'a kadar ilerlemişlerdir. Savaşın sona ermesiyle Osmanlı Devleti tarihindeki en ağır antlaşmalardan birini kabul etmiş ve hem Rumeli'de hem de Anadolu'da önemli toprak kayıpları olmuştur. Bu savaşta büyük asker zayıyatı veren Osmanlı Devleti'nin sadece Doğu cephesindeki kaybı 28.000'dir. Bunların büyük çoğunluğunun, eğitimsiz "redif"ler olması muhtemeldir⁵¹⁰.

İşte, yukarıdaki ağıtların ilkinde toprak kayıplarına işatılmakta ve bu savaşın ve Kuzeydoğu Anadolu'daki toprak kayıplarının sorumlusu olarak padişah II. Abdülhamid görülmekte, bu sebeple de o hakaret içeren sözler ile tenkit edilmektedir. İkinci ağıtta ise neredeyse rediflerin tamamının askere alındığı, dolayısıyla memleket-yetişkin erkeğin kalmadığı belirtilmektedir. Burada dikti çeken bir hususda ağlayanların "gelin"ler olmasıdır. Çünkü yedek asker olan rediflerin tamamına yakını tabiatla evli ve çocuk sahibidir. Şüphesiz, bir redifin kaybı sadece ailesini üzmemekte, aynı zamanda eşinin dul ve çocuklarının da yetim kalmasına sebep vermektedir ki, bu acının daha da büyümesine vesile olmaktadır.

Bundan başka, Osmanlı toplumunu derinden yaralayan diğer bir askerî hadise de, XIX. yüzyılın son çeyreğinde başlayıp, XX. asrın ilk yıllarında da devam eden Yemen isyanlarıdır. Bu isyanlarda verilen kayıplar da acılı türküle-

Nedim İpek, "1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı", *Türkler*, C. XIII, Ankara 2002, s. 15-24.

re konu olmuştur. Erzurum yöresinde Yemen'deki askerler için söylenen bir türkü:

"Mızıka çalındı düğün mü sandın
Al beyaz bayrağı gelin mi sandın
Yemen'e gideni gelir mi sandın

Dön gel ağam dön gel dayanamiram
Uyku gaflet basmış uyanamiram
Ağam öldüğüne inanamiram

Ağamı yolladım Yemen iline
Çifte tabancalar takmış beline
Ayrılmak olur mu taze geline..."⁵¹¹.

Yemen İsyanı dolayısıyla oradaki askerler için günü-müzde de meşhur olup, söylenen bir türkü de:

"Havada bulut yok bu ne dumandır
Mahlede ölen yok bu ne figandır
Adı Yemen'dir gülü çemendir
Giden gelmiyor acap nedendir

Burası Muş (Huş)'tur yolu yokuştur
Giden gelmiyor acap nedendir

⁵¹¹ Şükrü Elçin, *Türkiye Türkçesinde Ağıtlar*, Ankara 1990, s. 63.

Kışlanın önünde redif sesi var
 Bakın çantasına acap nesi var
 Bir çift kundurayla bir de fesi var

Adı Yemen'dir gülü çemendir
 Giden gelmiyor acap nedendir..."⁵¹².

Yemen seferleri ile ilgili söylenen her iki ağıtta da vurgulanan ortak bir nokta var. O da Yemen'e gidenin geri gelmemesi. Bu, birinci ağıtta "Yemen'e giden gelir mi sandın" ve ikinci ağıtta "Giden gelmiyor acap nedendir" sözleri ile ifade edilir. Yine bu durum, birincide "ümitsizlik" ile ifade edilirken, ikincide ümitsizliğin yanı sıra durumun sorgulanmasına da yer verilir. XX. asrın başlarında Anadolu halkına bu kadar acılı ağıtlar yaktıran, adeta yakınlarını askere değil doğrudan ölüme gönderdiklerine inanmalarına sebep olan nedir?

Osmanlı Devleti, Yemen İsyanlarında sadece asiler ile mücadele etmedi. Seferler esnasında, iaşe sıkıntısı, hastalık, ulaşım imkanlarının iyi olmaması, haberleşmenin yetersizliği gibi uzun süreli problemlerle de karşılaştı⁵¹³. Özellikle, iklim değişikliği, Hint Okyanusu'nun nemli havası ve salgın hastalıklar, Anadolu'nun yaylasından gelen Türk gençlerinin hayatlarını kaybetmelerine sebep oldu. Burada açlık, susuzluk ve hastalıktan (veba, kolera, sıtma ve dizanteri) ölenlerin sayısı cephedeki kayıplardan fazladır. Bunun yanı

⁵¹² Elçin, a. g. e., s. 122.

⁵¹³ William Ochsenwald, "The Impact of Ottoman Rule Yemen (1849-1914)", V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi, (21-25 Ağustos 1989 İstanbul), Ankara 1990, s. 261.

sıra, isyancıların 1905'te Sana'yı zaptetmesi sonucu, Osmanlı ordusu 40 binden⁵¹⁴ fazla kuvvetle Yemen'i iç bölgeler dahil yeniden ele geçirdi. Fakat, bu harekette 9 bini tifüs salgınından olmak üzere tahminen 30 bin Türk askeri şehit düştü. Genel olarak Yemen'de Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın 1872'deki hareketinden 1911'e kadar kırk sene zarfında üç yüz bin Türk askeri öldü⁵¹⁵.

Diğer taraftan, bu ve bundan sonra bahsedilecek ağıtlarda Osmanlı hanedanına karşı bir tepki söz konusu değildir. Bunda, uzun ve büyük kayıplar ile sonuçlanan savaşlara Anadolu halkının alışması ve durumu kabullenmiş olması etkili olmalıdır. Yemen seferleri için söylenen ağıtlarda dikkati çeken diğer bir hususta, ilkinde "taze gelin"den, ikincisinde de "redif"ten bahsedilmesidir. Bu da 93 harbinde olduğu gibi çoluk-çocuk sahibi askerlerin olduğunu öne çıkarmaktadır.

Bundan başka, 1912'den 1922'ye kadar devam eden Balkan Harpleri, I. Dünya ve İstiklal Savaşlarında, Anadolu halkı bir milyondan fazla insanını kaybetti. Şüphesiz, bu üst üste gelen ve çok ağır kayıplara sebep olan savaşlara Ana-

⁵¹⁴ Bu satırların yazarının büyük dedesi de Yemen'de yedi yıl askerlik yaptı. Memleketi Bayburt'a döndükten kısa bir müddet sonra I. Cihan Harbi'nde 1916 senesinde vuku bulan meşhur Kop savunmasına katıldı ve orada şehit düştü. Anadolu'da yüzlerce misalde olduğu gibi, nakledildiğine göre Yemen'den dönen büyük dedem giderken çocuk olarak bıraktığı dönüşünde delikanlı olan oğlunu tanıyamamıştır. Yine, büyük dedem Doğu cephesine gidişinde dedem babasına biriktirdiği bir altını harçlık olarak vermiş. Büyük dedemin aile arasındaki ismi "Asker Dede" olarak ifade edilirdi. Bu isimle anılmasının uzun müddet askerlik yapmasından kaynaklandığını, onun gerçek adının "İskender" olduğunu çok sonra öğrendim.

⁵¹⁵ Metin Ayışığı, " Osmanlılar'ın Son Vilayeti Yemen", XIII. Türk Tarih Kongresi, C. III, Kısım. III, (4-8 Ekim 1999 Ankara), Ankara 2002, s. 1985-2003. ; Ochsénwald, a. g. m., s. 262.

dolu Türk halkı o kadar alışmış olmalı ki, Osmanlı Devleti'ne olan tepkisini doğrudan değil de, nükteli bir fıkra ile vermiştir. Bayburt-Erzurum yöresinde anlatılan fıkraya göre:

“Padişahın adamı bir köye gelmiş. Köydeki ihtiyar bir şahısa “padişahım sefer açtı, oğlunu askere istiyor” demiş. Büyük oğul gitmiş, geri dönmemiş. Daha sonra aynı yöntem ile ikinci ve üçüncü oğullar da askere alınmış, onlar da geri gelmemiş. Yine, padişahın adamı aynı şekilde ihtiyarın son oğlunu da askere almak isteyince dayanamayan ihtiyar “git padişahına söyle, benim iktidarına güvenip de savaş açmasın” demiş.

Bu fıkra hakikatte, O zaman Anadolu halkının içinde bulunduğu durumu açık bir şekilde ifade eder. Çünkü, bu savaşlar esnasında hemen her aile bu acı gerçek ile karşı karşıya kalmış; bir aileden bir çok kişi harplere katılmıştır. Nitekim, yukarıdaki fıkrayı teyit eden bir ağıt Kozan'da söylenmiştir:

Kozan'ın Çukurören köyünde yaşayan dul bir kadının dört oğlundan en büyüğü Pınarbaşıly soylu bir kızla evlendiği günlerde askere çağrılır; Kanal Savaşı'nda şehit düşer; karısı bir oğlan doğurur. Ana dul kalan gelinini ikinci oğluna verir. O da askere alınır; şehadet mertebesine erişir, karısı bir çocuk sahibi olur. Ana bu defa gelinini üçüncü oğlu Hörü Mehmet'le evlendirir. Hörü Mehmet'i de askere alırlar ve savaşta ölür. Karısı bir oğlan dünyaya getirir. İstiklâl Harbi başlar. Sıra on beş yaşındaki Murad'a gelir. Murad'la evlenen gelin kocasının askere alınmaması için şube reisine yalvarır. Bir aileden üç gencin şehit olduğunu öğrenen binbaşı bir rapor düzenler; “*Kocan hangisi ise al, git, der. Gelin muradına erer*”. Bu hadise ile ilgili uzun ağıttan birkaç kıta:

"Mızıkalar çalınıyor
Onaltılı gelsin deyü
Onbeş yaşlı asker mi olur
Topluyorlar ölsün deyü

Şu görünen il dağal mı (değil mi)
Bayrağımız al dağal mı
Onaltılı dedikleri
Yeni açılmış gül dağal mı

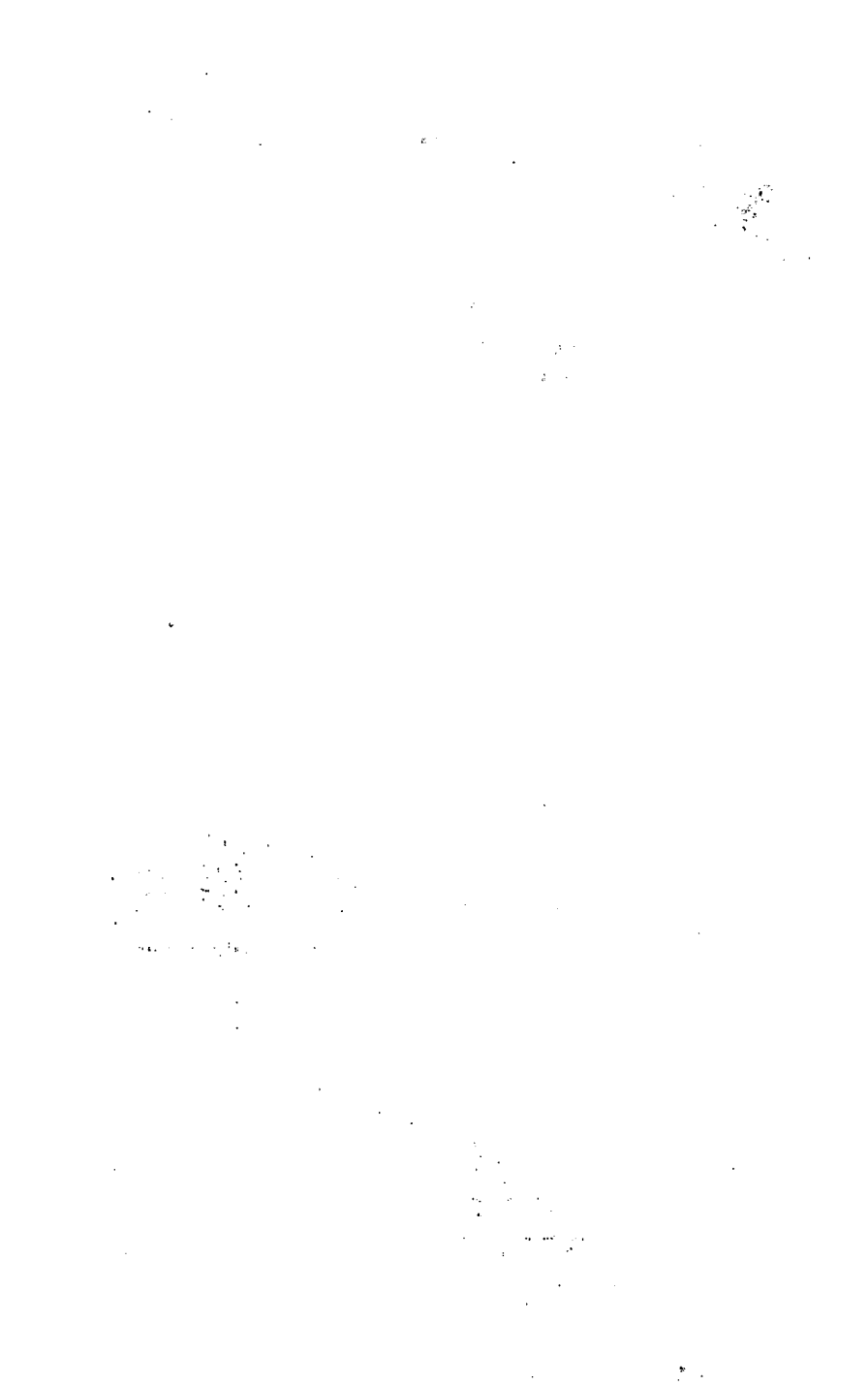
.....
Askere toplamışlar
Hepsi geldi derildi
Kadamı allam binbaşı Bey
Biri Kanal'da vuruldu

Hökümet işi şaşırdı
Böyük küçük hep deşirdi
Kafir imiş kafir düşman
Birine bomba düşürdü
Kaçakları toplamışlar
Onlar da kaçmak derdinde
Hörü Mehmed'in mezarın
Uşaklar görmüş Mardin'de

....."516.

⁵¹⁶ Elçin, a. g. e., s. 14-16.

Anadolu Türk halkının Osmanlılara yönelik askerî tepkisini tahlil ettiğimizde; ilk büyük kayıplar verdikleri 93 (1877-78) harbi sonrasında yaktıkları ağıtlarda Osmanlı hanedanına ağır suçlamalarda bulundukları görülür. Fakat, onlar zamanla bu duruma alışmışlar ve kaderci bir yaklaşım sergilemişlerdir. Hatta, bu durumu alaycı ve nükteli fıkralar ile dile getirmişlerdir.

Sonuç

Selçukluların 1243'te Köseadağ'da Moğollara mağlup olması Anadolu siyasi tarihinin önemli dönüm noktalarından biridir. Özellikle, 1256'da Moğol kumandanı Baycu Noyan'ın askerleri ve onların aileleriyle birlikte, kalıcı olarak Anadolu'ya gelmesinden sonra Anadolu Selçuklu Devleti, giderek ağırlaşan bir biçimde İlhanlıların kontrolüne girdi. Moğolların baskı ve sömürsünü kabul etmeyen Türkmenler uçlara çekildiler. XIII. asrın sonunda Batı Anadolu ucunda bulunan Türkmenler Bizans'ın zayıf durumundan istifade ile Ege ve Marmara Bölgesi'ni fethettiler. XIV. asrın başlarında fiilen mevcut olan Türkmen Beylikleri 1335'de İlhanlı Devleti'nin son bulmasıyla müstakil oldular. Böylece, Moğolların bir asır boyunca yağma ve tahrip ettikleri Anadolu, bu kez çok sayıda Türkmen Beyliği'nin elinde kaldı ve fetret dönemi başladı.

Bu Türkmen beyliklerinden birisi de Eskişehir ucunda Osman Gazi tarafından kuruldu. Osmanlılar diye adlandırılacak olan bu beylik, Anadolu'da mevcut beylikler arasındaki kısır çekişmelerden kendisini uzak tutup, bulunduğu coğrafyanın avantajı ile "gaza"da bulundu ve daima batı'ya doğru genişledi. Kuruluş döneminde onların Anadolu siyaseti, mecbur kalmadıkça Anadolu Beylikleri ile bir mücadeleye girmemek ve onların en azından bir kısmının tabiiyeti

ile yetinmekti. Osmanlıları 1340'lı yıllarda Karasi Beyliği'ni problemsiz bir şekilde ilhakı onlara Rumeli kapılarını açtı. 1350'li yıllarda Ankara'nın zaptı, onların diğer beylikler ile ilişkilerinin gerilmesine neden oldu ise de büyük çatışmalar vukubulmadı. Bununla birlikte 1354-1380 yılları arasında Osmanlılar ile Karamanoğulları Anadolu hakimiyeti için bir mücadele başladı ve bu süreç, güç gösterisi şeklinde geçti. I. Murad'ın çeyiz yoluyla Germiyan ve satın alma ile Hamidoğulları Beyliklerinin bir çok arazisini ilhak etmesi, Osmanlılar ile Karamanoğulları arasında sonu gelmez bir mücadelenin başlamasına sebep oldu. I. Bayazid, atalarının ılımlı siyasetini terk ederek 1389-1402 yılları arasında Batı ve orta Anadolu Beyliklerini ortadan kaldırıp, Anadolu Türk Birliğini tesis etti. Fakat, O, 1402'de Ankara'da Timur'a karşı mağlup olunca, yeniden başa döndü.

Osmanlılar, XV. asırda yeniden ilhak faaliyetlerine başladılar. Fakat, bu kez ilhak süreci öncekinden daha zordu. Çünkü, Orta Anadolu'da her adım attıklarında gerek Timurlu gerekse Memlukluların müdahalesiyle karşılaştılar. Bu sebeple, hem Çelebi Mehmed, hem de II. Murad ilk Osmanlı sultanlarının takip ettikleri ılımlı siyasete geri döndüler ve tabiiyetle yetindiler. Bununla birlikte, önlerine çıkan fırsatları da değerlendirip, ilhaka devam ettiler. Özellikle II. Murad, Batı ve Orta Anadolu'daki küçük Beylikleri sessizce ortadan kaldırdı. Karamanoğulları ise bu süreçte en büyük ve güçlü rakip olarak varlığını devam ettirdi ve Osmanlılara karşı mücadelesinde gerektiğinde Batılılar ile işbirliği yaptı. Fatih ise 1460'lı yıllarda Candaroğullarını ve Karamanoğullarını ilhak etti. Yavuz Selim'in 1517'de Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu zapt etmesiyle, Osmanlılar Anadolu Türk birliğini tamamladı.

Anadolu'da yaklaşık olarak yirmi civarındaki Türk beyliği, Anadolu Türk birliği için askerî ve siyasî mücadelede bulundular. XIV. asrın sonlarına doğru, Osmanlıların bu hedef doğrultusunda bariz bir biçimde ön plana çıkması üzerine, rekabet zorunlu olarak bir taraftan Osmanlılar ve diğer taraftan Karamanoğulları önderliğinde öteki beylikler ile cereyan etti. İşte, Osmanlılar ile Anadolu Beylikleri arasında bir taraftan askerî ve siyasî mücadele devam ederken, diğer taraftan da buna paralel olarak taraflar arasında yoğun ve sert bir şekilde psikolojik çekişme oldu.

Osmanlılar ile Anadolu Beylikleri, özellikle Karamanoğulları arasındaki psikolojik mücadelenin en önemli unsurlarından birisi, İslâmiyet'in şiddetle reddettiği "kafirle iş birliği" yapma hususunda tarafların birbirlerini ağır bir biçimde itham etmeleridir. Bu meseleyi doğrudan olmamakla birlikte, ilk kez ortaya atan I. Murad'dır. O, 1362'de Rumeli'de "gazâ" da bulunur iken, bazı Anadolu Beyliklerinin müştereken Ankara'yı zaptetmelerini, ulemadan aldığı "fetva" ile, gazâyı engelledikleri şeklinde ilan ederek, onlar ile savaşmanın daha önemli olduğunu ileri sürer. Buna mukabil, 1386'da Karamanoğullarının Hamidoğullarından Osmanlılara intikal eden bölgeye saldırmasının ardından, onların üzerine yürüyen I. Murad'ın yanında Sırp ve Bizans askerlerini götürmesini, Şikari şiddetle tenkit eder ve daha önce beylikler aleyhinde fetva veren Osmanlı ulemasını bu duruma sessiz kalmakla suçlar. Bundan başka, Osmanlılar, 1433 ve 1443 yıllarında Karamanoğullarının açıkça Bizans, Sırp ve Macarlar ile işbirliği yaparak, Osmanlı arazisine saldırıp yağma ve talanda bulunmalarını, hem sert bir şekilde kınadılar hem de bu davranışlarını İslâm aleminde onların aleyhine kullandılar. Nitekim II. Murad, 1443'te İslâm alemindeki meşhur sünni alimlerden

Karamanoğulları aleyhine ağır fetvalar almış ve bu fırsattan istifade ile çetin rakibinin ülkesini baştan başa tahrip ederek onlara ağır bir darbe vurmuştur.

Dünya'nın her cemiyetinde hükümdarların adil, dürüst ve dindar olması, İslâm aleminde ise bunlara ilave "veli" sıfatını taşıması çok kabul gören bir özelliktir. Osmanlı kronikleri biraz da abartarak kendi hükümdarlarına bu sıfatı yakıştırırlar. Hatta, I. Murad, başta olmak üzere, bir çok Osmanlı sultanının veli olduğunu ileri sürerler. Buna mukabil, aynı kronikler, psikolojik mücadele adına, rakip Anadolu Beylikleri beylerine ithamlarda bulunur ve onları bi-din (dinsiz), münafık gibi ağır sözler ile suçlarlar. Diğer taraftan, Anadolu Beyliklerinden Karamanoğulları'nın tarihçisi Şikari, Kadı Burhaneddin Ahmed'in tarihçisi Esterâbadi ve Germiyanlı şair Şeyhi, kendi beylerinin dindarlıklarını överken, ilk ikisi, Osmanlı kroniklerinin rakipleri için sarfettiği sözler kadar sert olmamakla birlikte, zaman zaman Osmanlı sultanlarını inanç bakımından yererler. Öte yandan, Osmanlı kroniklerinin I. Murad'a ithaf ettiği, namazda "Kâbe"yi görme menkıbesinin aynısını Şikari'nin Karamanoğlu İbrahim Bey'e mal etmesi, taraflar arasındaki rekabetin ulaştığı noktayı göstermesi bakımından anlamlıdır.

Geçmişten günümüze, cesaret ve korkaklık, hem bizzat savaş esnasında hem de barış sürecinde, devletlerin birbirlerine karşı kullandıkları önemli bir psikolojik silahtır. Bunun tarihte sayısız misalleri mevcuttur. Osmanlı kronikleri, pek tabii olarak Osmanlıları cesur, rakipleri Anadolu Beyliklerini ise korkaklıkla itham ederler. Hatta, Karamanoğullarının her defasında mağlup olmalarına rağmen, bunu kabul etmeyip, övünmekten geri kalmadıklarını belirtirler. Buna mukabil, Anadolu Beylikleri de kendileri-

nin cesur, Osmanlıların ise korkak olduklarını ileri sürerler. Bunlar arasında, Osmanlılara karşı amansız bir mücadele veren Aydınoğlu Cüneyd Bey'in kendilerine "kurd", Osmanlılara ise "tavşan" lakabını takması ilginçtir.

Osmanlılar ile Anadolu Beylikleri arasında vukubulan psikolojik mücadelelerde kullanılan argümanlardan birisi de tarafların birbirlerini vefasızlık, ihanet ve sözünde durmamakla suçlamalarıdır. Osmanlılar, Karamanoğullarını taraflar arasında sık sık vukubulan savaşlar sonrası yapılan anlaşmaları bozmakla itham ederler. Hatta, onların sadece beylerini değil, seçkin insanlarını dahi sahtekar olmakla suçlarlar. Öte yandan, Karaman halkından olup, dört- beş nesildir Osmanlı tebaâsı olanlarda nankörlükle itham edilir. Buna mukabil, Şikari de Osmanlıları onların söylemlerine benzer bir biçimde vefasızlıkla, sözünde durmamakla suçlar ve iyiliğe daima kötülükle karşılık verdiklerini iddia eder. Bundan başka, Osmanlılar Aydınoğlu Cüneyd Bey'i döneklik ile suçlarken, Bizans tarihçisi Dukas'a göre, Cüneyd Bey de Osmanlıların vefasız olduklarını ileri sürer. Osmanlıların vefasızlığına yönelik ilginç bir itham da, onlara bir çok yararlı hizmetlerde bulunmuş olan Dulkadirli Şehsuvar oğlu Ali Bey'in katledilmesine tepki olarak, onun adına Anadolu halkından gelir. Onlara göre, "Osmanlı yiğit basandır". Ayrıca, önemli bir husus var ki, o da Şikari'nin "Zira Osman'da hakikat yoktur" sözünü, Devlet ricaline kırıgın olan ünlü Osmanlı Devlet adamı ve tarihçisi Gelibolulu Ali'nin dolaylı bir şekilde tasdik etmesidir.

Osmanlılar ile Anadolu Beylikleri arasındaki siyasi mücadele çoğu kez savaşlara dolayısı ile acılara sebep oldu. Haliyle bu durumdan da sonu gelmez düşmanlık ve kin zuhur etti. Bu hususta Osmanlılar, özellikle Karamanoğullarına ağır ithamlarda bulunurlar ve onların, düşmanlığı

“adavet-i kadime”ye dönüştürdüklerini ileri sürerler. Öyle ki, Anonim Tarih Osmanlıların Macarlara mağlup olmasına Karamanoğullarının sevinmesini sert bir şekilde tenkit eder ve onları suçlar. Buna karşılık olmak üzere Şikari, Osmanlıların bazı Karamanoğlu beylerini zehirlettiğini ileri sürer.

Devletler arası rekabette, tarafların psikolojik anlamda birbirlerine üstünlük kurmak adına, baş vurdukları usüllerden biri de, karşı tarafı hafife almak, alay etmektir. Özellikle, Osmanlılar rakip Anadolu Beyliklerine karşı bu taktiği de kullanarak, çeşitli vesileler ile onları istihzâ etmişlerdir. Mesela, 1423'te Antalya kalesini kuşatan Karamanoğlu Mehmed Bey buradan atılan bir taş güllenin isabeti sonucu vefat etmiştir. Osmanlı kroniklerine göre, bu taş zincirlenip Antalya kalesi ana giriş kapısında en azından 70-80 sene asılı tutulmuş ve buraya gelen Karamanlılar'a gösterilerek onlar ile alay edilmiştir.

Birbirine rakip devletler arasındaki psikolojik mücadelede, en önemli propaganda araçlarından birisi de kendini daima üstün görmek, karşı tarafı ise aşağılamak, horlamaktır. Bu mücadele çerçevesinde Osmanlılar da askerî bakımdan üstün olduğu Anadolu Beyliklerine psikolojik üstünlükte sağlamaya gayret etti. Bu amaçla, rakip beylikler halıkına, hatta beylerine karşı, fetih faaliyetlerinde yaptığı gibi “istimalet” yani hoşgörü siyasetini uygulamaya çalıştılar. Onlar bu tür siyaseti birkaç istisna ile sürekli savaş halinde bulunduğu Karamanoğullarına dahi tatbik ettiler. Böylece onların kendilerine karşı ezik olmalarını sağlamaya çalıştılar.

Diğer taraftan, zaman zaman Anadolu Beylikleri; hatta Ankara savaşı sonrası küçük derebeyler, Osmanlılara hakaret edip, onları aşağıladılar. Bundan başka, Anadolu Beylikleri de kendilerini Osmanlılara karşı üstün görüyorlardı. Bu

hususla özellikle Karamanoğulları ve Aydınoğlu Cüneyd Bey'in kendilerine güvenleri çok yüksek olup, bu bir nevi komplekse dönüşmüştü. Öyle ki, Şikari'ye göre, Karamanoğulları Osmanlılar ile yaptıkları savaşlarda daima galip gelen ve affeden taraftır. Onların bu ruh halini Osmanlı tarihçileri tenkit eder. Ayrıca, Osmanlı kronikleri de rakip Anadolu Beyliklerini, özellikle Karamanoğullarını acımasız bir şekilde aşağılarlar.

Bu mücadele, Osmanlılar Anadolu Beyliklerini ilhak ettikten sonra da devam etmiş; tarafların birini Osmanlı saray çevresi teşkil ederken, diğerini önce Türkmenler daha sonra da yerleşik Türk köylüsü oluşturmıştır. Öyle ki, kendilerini "Osmanlı" kimliği ile lanse eden devşirme kökenliler "Türk" kimliği ve Türk diline dahi hakaret etmişlerdir. XVII. asırda Türk kökenli şairler de bunlardan etkilenmiş ve "Türk" kavramını horlamışlardır. Buna mukabil, Türk kökenli devlet adamlarında devşirmelere karşı propaganda da bulunmuş ve onların gerçek Müslüman olmadıklarını ileri sürmüşlerdir.

Diğer taraftan, Osmanlı Devleti, XVI. asrın başlarında Anadolu'da ilhak faaliyetlerini tamamladı. Osmanlılar Anadolu halkına hoşgörülü davranıp, onların eski haklarını aynen devam ettirdiler. Buna rağmen, büyük çaplı olmasa da Anadolu'da Osmanlı yönetimine karşı siyasî-dinî, içtimâî, iktisadî ve özellikle XIX. asırda askerî tepkiler vukubuldu.

Bu tepkiler, bir taraftan çeşitli ayaklanmalar ile kendini gösterirken, diğer taraftan Anadolu halkının içinden çıkan şairler tarafından seslendirildi. Dinî-siyasî tepkiler, XVI. yüzyılın ilk yarısında alevi isyanları şeklinde zuhur etmiş olup, arka planında Osmanlı-Safevi rekabeti mevcuttur. İki

siyasî rakibin çekişmesinden zarar gören Alevilerin mağduriyetlerini Pir Sultan Abdal şiirleri ile dile getirir.

Bundan başka, XVI. asrın sonlarında çeşitli faktörlerin etkisiyle, kırsal kesimden beslenen ve “Celâli” İsyanları diye adlandırılan sosyal içerikli ayaklanmalar meynana geldi. Bununla birlikte, Köroğlu’nun şiirlerinde de seslendirdiği üzere bu isyanlar, Osmanlı rejimine yönelik değil, haksızlık yapan idarecilere karşıdır. Yine, yerleşik hayata geçmek istemeyen konar-göçerlerin de zaman zaman devlete karşı isyanları oldu.

Diğer taraftan, Osmanlıların Doğu Anadolu’da halkı sömürdüğüne dair bir deyişin mevcudiyeti, Devlete karşı bir iktisadî tepkinin varlığına delildir. Buna karşın, Osmanlıların Doğu Anadolu’yu ilhakından önce ve sonra uygulanan kanunlar mukayese edildiğinde, bu ithamın özel bir tepki olduğu görülür.

Osmanlılara yönelik diğer bir tepki de askerî içeriklidir. Özellikle askerliğin mecburi hale geldiği XIX. yüzyılda birbiri ardına gelen mağlubiyetler ve ağır kayıplar sonucu, Anadolu halkı Osmanlı Devleti’ne karşı tepkilerini ağıtlar ile dile getirir.

Bibliyografya

I. ARŞİV VESİKALARI

Başbakanlık Osmanlı Arşivi:

TD. nr.32.

TD. nr.64.

TD. nr.166.

TD. nr.438.

TD nr.998.

II. YAYINLANMIŞ ARŞİV VESİKALARI

Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200), Neşr. Ahmet Refik, İstanbul 1989.

II. Bayezid Dönemine Ait 906/ 1501 Tarihli Ahkâm Defteri, Haz. İ.Şahin-F. M. Emecen, İstanbul 1994.

Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid, Neşr. H.İnalcık, Ankara 1987.

Maraş Tahrir Defteri (1563), C.I, Haz. R.Yinanç- M.Elibüyük, Ankara 1988.

Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri, C.II, Neşr. A. Akgündüz İstanbul 1990.

Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri, C. VII, Neşr. A. Akgündüz, İstanbul 1994.

3 Numaralı Mühimme Defteri (966-968 / 1558-1560), Haz. Heyet, Ankara 1993.

5 Numaralı Mühimme Defteri (973 / 1565 -1566), Haz. Heyet, Ankara 1994.

III. KAYNAK ESERLER

Ahmedî, İskendernâme, Yay. N. Atsız, Osmanlı Tarihleri-I, İstanbul 1949.; İnceleme-Tıpkı Basım, Neşr. İ. Ünver, Ankara 1983.

- Aksarayî, *Müsâmeretü'l- Ahbar*, Çev. M. Öztürk, Ankara 2000.
- Anonim, *Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi-III (Selçuknâme)*, F. N. Uzluk, Ankara 1952.
- Anonim, *Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, Haz. N. Öztürk, İstanbul 2000.
- Anonim, *Tevârih-i Âl-i Osman*, Giese neşr, Haz. N. Azamat, İstanbul 1992.
- Anonim, *Gazavât-ı Sultan Murad bin Mehmed Han*, Yay. H. İncalcık- M. Oğuz, Ankara 1989.
- Anonim, *16. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi (1373-1512)*, Haz. Ş. Baştav, Ankara 1973.
- Aşık Paşa, *Aşık Paşa ve Garibnâme*, 9-10. Bablar, Haz. K. Güler (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü-Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Kayseri 1990.
- Aşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âli Osman*, Haz. N. Atsız, Osmanlı Tarihleri-I, İstanbul 1949.
- Aynî, *Karamanlı Aynî ve Dîvânı*, Haz. A. Mermer, Ankara 1997.
- Aziz Bin Erdeşir Esrerâbadi, *Bezm u Rezm*, Çev. M. Öztürk, Ankara 1990.
- Cevdet Paşa, *Ma'rûzât*, Haz. Y. Halaçoğlu, İstanbul 1980.
- , *Tezâkir (21-39. Cüz)*, Haz. C. Baysun, Ankara 1986.
- Cuveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, Çev. M. Öztürk, Ankara 1998.
- Dukas, *Bizans Tarihi*, Çev. V. L. Mirmiroğlu, İstanbul 1956.
- Ebu Bekr-i Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, Çev. M. Öztürk, Ankara 2001.; *Kitâb-ı Diyarbakriyya (Akkoyunlular Tarihi) 1. Cüz*, Yay. N. Lugal- F. Sümer, Ankara 1993.
- Ebussuûd Efendi, *Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi Fetvaları*, Haz. M. E. Düздаğ, İstanbul 1983.
- Enveri, *Düstürnâme*, Haz. M. Halil, İstanbul 1928.
- Firdevsî Rumî, *Kutb-nâme*, Haz. İ. Olgun-İ. Parmaksızoğlu, Ankara 1980.
- Gelibolulu Ali, *Kitâbü't Târih-i Künhü'l-Ahbar*, Haz. İ. H. Çuhadar, C. I, Kısım. I, II, Kayseri 1997.
- Gelibolulu Ali, *Gelibolulu Ali ve Künhü'l- Ahbar'ında II. Selim, III. Murad, III. Mehmet Devirleri*, Haz. F. Çerçi, C. II, Kayseri 2000.
- Gregory Abû'l-Farac, *Abû'l- Farac Tarihi*, Suryancadan İngilizceye Çev. Ernest A. Wallis Budge, Türkçeye Çev. Ö. R. Doğrul, C. II, Ankara 1999.

- Hadidî, *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*, Haz. N. Öztürk İstanbul 1991.
- Halil Konevi, *Mehmed B.Hacı Halîl ÜL Kunevî'nin Tarih-i Âl-i Osman'ı*, Çev. R. Anhegger, İÜ. Ed. Fak. TD., C. III-IV,(İstanbul 1952), s. 51-64.
- Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevârih*, Sad. İ. Parmaksızoğlu, C.II, III, IV, Ankara 1992.
- İbn Batuta, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, A. S. Aykut, C.I, İstanbul 2004.
- İbn Bibi, *El Evamir'ül- Ala'ıye Fi'l- Umuri'l- Ala'ıye*, Haz. M. Öztürk, C. II, Ankara 1996.
- İbn Haldun, *Mukaddime*, Çev. Z. K. Ugan, C. III, İstanbul 1991.
- İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman, I. Defter*, Haz. Ş. Turan, Ankara 1991.
- , *Tevârih-i Âl-i Osman, II. Defter*, Yay. Ş. Turan, Ankara 1991.
- , *Tevârih-i Âl-i Osman, IV. Defter*, Haz. K. Imazawa, Ankara 2000.
- , *Tevârih-i Âl-i Osman, VIII. Defter*, Haz. Ahmet Uğur, Ankara 1997.
- İbnü'l-Esir, *El- Kâmil Fi't-Tarih*, Çev. M.B. Eryarsoy, C. II, İstanbul 1985.
- , *El-Kâmil Fi't-Tarih*, Çev. A. Ağırakça- A. Özaydın, C. XII, İstanbul 1987.
- İdris-i Bitlisi, *Heşt Behişt*, Farsçadan Osmanlıcaya Çev. Abdülbaki Sadi, Süleymaniye- Hamidiye ktb. nr. 928.
- Kadı Burhaneddin, *Kadı Burhaneddin Divanı'ndan Seçmeler*, Haz. A. Alparslan Ankara 2000.
- Kemal, *Selâtinname (1299-1490)*, Haz. N. Öztürk, Ankara 2001.
- Koçi Bey, *Koçi Bey Risâlesi*, Yay. Y. Kurt, Ankara 1994.
- Kritovulos, *Tarih-i Sultan Mehmed Hân-ı Sâni*, Çev. Karolidi, Sad. M. Gökman, İstanbul 1967.
- Lütfi Paşa, *Lütfi Paşa ve Tevârih-i Âl-i Osman*, Haz. K. Atik, Ankara 2001.
- Mehmed Halife, *Târih-i Gilmânî*, Sad. K. Su, Ankara 1999.
- Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül- Vukuat*, Sad. Neşet Çağatay, C. III-IV, Ankara 1992.
- Müneccimbaşı, *Camiü'd Düvel*, Çev. A. Ağırakça, İstanbul 1995.
- Naima, *Naima Tarihi*, Çev. Z. Danışman, C. I, III, İstanbul 1968.

- Nefi, *Nef'i ve Sihâm-ı Kazâ*, Haz. M. Akkuş, Ankara 1998.
- Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nüma*, Yay. M. A. Köymen- F. R. Unat, C. I, II, Ankara 1987.
- Nizamüddin Şâmî, *Zafernâme*, Çev. N. Lugal, Ankara 1987.
- Orhun Abideleri, Haz. M. Ergin, İstanbul 1980.
- Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, Haz. N. Atsız, İstanbul 1972.
- Peçevi İbrahim, *Peçevi Tarihi*, Haz. B. S. Baykal, C. I, II, Ankara 1992.
- Rûhî, *Rûhî Tarihi*, Haz. Y. Yücel- H. E. Cengiz, Belgeler, S.18, (1989-1992 Ankara), s. 359-472.
- Selâniki Mustafa Efendi, *Selâniki Tarihi* (1003-1008 / 1595-1600), Haz. M. İpşirli, C. II, Ankara 1999.
- Selâniki Mustafa Efendi, *Selâniki Tarihi* (971-1003 / 1563- 1595), Haz. M. İpşirli, C. I, Ankara 1999.
- Solakzâde Mehmed Hemdemî, *Solakzâde Tarihi*, Haz. V. Çabuk, C. II, İstanbul 1989.
- Şikari, *Karamanoğulları Tarihi*, Neşr. M. Koman, Konya 1946.
- Şükrullah, *Behçetü't tevârih*, Çev. N. Atsız, Osmanlı Tarihleri-I, İstanbul 1949.
- Taberi, Milletler ve Hükümdarlar Tarihi, Çev. Z. K. Ugan- A. Temir, C. V, İstanbul 1992.

IV. ARAŞTIRMALAR- İNCELEMELER

- Adalıoğlu, H. Hüseyin, " Osmanlı Tarih Yazıcılığında Anonim Tevârih-i Âl-i Osman Geleneği", *Osmanlı*, C. VII, Ankara 1999, s. 286-292.
- Aka, İsmail, *Mirza Şahruh ve Zamânı (1405-1447)*, Ankara 1994.
- , "Timur Devri Anadolu", *Osmanlı*, C.I, Ankara 1999, s. 229-234.
- Akdağ, Mustafa, *Celâli İsyanları*, Ankara 1963.
- , *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimai Tarihi*, C. I, II, İstanbul 1979.
- Akın, Himmet, *Aydınoğulları Tarihi Hakkında Araştırmalar*, Ankara 1968.
- Akman, Mehmet, *Osmanlı Devletinde Kardeş Katli*, İstanbul 1997.
- Akyılmaz, Gül, "Osmanlı Devleti'nde Reaya Kavramı ve Devlet-Reaya İlişkileri", *Osmanlı*, C. IV, Ankara 1999, s. 40-54.
- Akyol, Taha, *Osmanlı'da ve İran'da Mezhep ve Devlet*, İstanbul 1999.
- Alkan, Necati, *Psikolojik Harekat Terörizm ve Polis*, Ankara 2000.

- Alloughe, Adel, *Osmanlı-Safevi İlişkileri*, Çev. A. E. Dağ, İstanbul 2001.
- Altıntaş, Hayrani, "Tarih ve Psikoloji", *Fırat Üniversitesi, Tarih Metodolojisi ve Türk Tarihinin Meseleleri Kolokyum*, Elazığ 1990.
- Apak, Rahmi, *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*, Ankara 1957.
- Arıkan, Zeki, "XVI. Yüzyılda Gerger", *Şerafettin Turan Armağanı*, Antakya 1996., s. 33-44.
- Atalar, Münir, *Osmanlı Devletinde Surre-i Hümayûn ve Surre Alayları*, Ankara 1991.
- Ayışığı, Metin, " Osmanlıların Son Vilayeti Yemen", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, C.III, Kısım III, (4-8 Ekim 1999 Ankara), Ankara 2002, s. 1985-2003.
- Ayverdi, E.Hakkı, "Yugoslavya'da Türk Abideleri ve Vakıfları", *VD*, C.III, (Ankara 1956) , s. 151-224.
- Babinger, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev. C. Üçok, Ankara 1992.
- Barkan, Ö.Lütfi, " Osmanlı Devrinde Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan Bey'e Ait Kanunlar", *Tarih Vesikaları Dergisi*, C. I, (İstanbul 1941), s. 91-106.
- , "Timar", *İA*, C.XII/ I, s. 286-333.
- Baysun, M.Cavid, "Cem", *İA*, C.III, s. 69-81.
- Brown, J.A.C., *Siyasal Propaganda*, Çev.Yusuf Yazar, İstanbul 1992.
- Çadırcı, Musa, "Yenileşme Sürecinde Osmanlı Ordusu", *Türkler*, Ankara 2002, C. XIII, s. 804-811.
- Çağatay, Neşet, " Osmanlı İmparatorluğu Arazi ve Reâyâ Kanunnâmelerinde İlhak Edilen Memleketlerin Adet ve Kanunları ve İstilahlarının İzleri", *III. Türk Tarih Kongresi*, (Ankara 1943), Ankara 1948, s. 489-504.
- Derleme Sözlüğü*, C. VIII, Ankara 1991.
- Derleme Sözlüğü*, C. X, Ankara 1993.
- Domenach , J. M., *Siyasi Propaganda*, Çev. Cevdet Perin, İstanbul 1961.
- Elçin, Şükrü, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara 2000.
- , *Türkiye Türkçesinde Ağıtlar*, Ankara 1990.
- Emecen, Feridun M., *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul 2001.

- , "Batı Anadolu'da Yörükler", *Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri (14 Mayıs 2000 Tarsus)*, Ankara 2000, s. 113-120.
- , "Osmanlı Hanedanına Alternatif Arayışlar İbrahimhanzâdeler Örneği", *XIII.Türk Tarih Kongresi*, C.III, Kısım III, (4-8 Ekim 1999 Ankara) Ankara 2002, s. 1877-1886.
- , "Cüneyd Bey", *DİY.İA*, C. VIII, s. 122.
- , "Antalya", *DİY.İA*, C. III, s. 232-236.
- Ercan, Yavuz "Devşirme Sorunu, Devşirmenin Anadolu ve Balkanlardaki Türkleşme ve İslamlaşmaya Etkisi", *Belleten*, C. L, S. 198, (Aralık 1986 Ankara), s. 679-722.
- Eren, Hamza, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara 1999.
- Ergin, Osman, *Türk Maarif Tarihi*, C. I, II, İstanbul 1977.
- Eröz, Mehmet, *Yörükler*, İstanbul 1991.
- Esen, A.Şükrü, *Anadolu Ağıtları*, İstanbul 1997.
- Genç, Mehmet, *Devlet ve Ekonomi*, İstanbul 2002.
- Gökbilgin, M.Tayyib, " Mehmed Paşa (Sokulu)", *İA*, C. VII, s. 595-605.
- Gülcan, D. Ali, *Karamanoğulları'nın Kökenleri ve Selçuk-Osmanlılar Karşısında Kişilikleri*, Eskişehir 1995
- Gündüz, Tufan, "Osmanlı Tarih Yazıcılığında Türkmen İmajı", *Yeni Türkiye*, S. 33 (Mayıs-Haziran 2000), Osmanlı Özel Sayısı, s. 459-464.
- Gürgen, Haluk, " Propaganda", *Kurgu Dergisi*, S. 8 (Eskişehir 1990), s.135-157.
- Hammer, *Büyük OsmanlıTarihi*, Çev. B. S. Baykal, C.IX, İstanbul 1992.
- Halaçoğlu, Yusuf, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 1988.
- Hinz, Walther, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd*, Çev. T. Bıyıkhoğlu, Ankara 1992.
- İlgürel, Mücteba, "Osmanlı Devleti'nde İstimalet Siyaseti", *XII. Türk Tarih Kongresi*, C. III (12-16 Eylül 1994), Ankara 1999, s. 941-947.
- İnalıcık, Halil, *Otoman Empire*, London 1973.
- , *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar-I*, Ankara 1995.
- , "Doğu Batı", *Makaleler-I*, Ankara 2005.

- , " Mehmed II", *İA*, C. VII, s. 506-535.
- , " Murad II", *İA*, C. VIII, s. 598-615.
- İnalcık, Şevkiye, " İbni Hacerde Osmanlılara Dair Haberler-II", *D. T. C. F. D*, C. IV, S. 4 (Eylül- Ekim 1948 Ankara), s. 349-358.
- İpek, Nedim, "1877-1878 Osmanlı Rus savaşı", *Türkler*, Ankara 2002, C. XIII, s.15-24.
- Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Nilüfer Epçeli, C. I, II, İstanbul 2005.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul 1988.
- , *Harezmsahlar Devleti Tarihi*, Ankara 1992.
- Karadeniz, Hasan Basri, *Atçekenlik ve Atçeken Oymakları (1500-1643)*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Kayseri 1995.
- , "Osmanlı Devleti'nin Beylikleri İlhak Siyaseti ve Dulkadirli Beyliği'nin İlhakı", *Türkler*, Ankara 2002, C. IX, s. 486-498.
- Karal, E.Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C. IV, V, VIII, Ankara 1988.
- Karamanly, H.Memmedov, "XVI-XVIII. Yüzyıllar Osmanlı-Safevi Savaşları", *Osmanlı*, Ankara 1999, C. I, s. 502-508.
- Kayabalı, İsmail-Arslanoğlu, Cemender, *Propagandanın Sosyo Psikolojik Temelleri*, Ankara 1983.
- Kofoğlu, Sait, XIII-XV. Yüzyıllar Güney-Batı Anadolu Tarihi; *Hamidoğulları Beyliği*, (Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü) İstanbul 1993.
- Köprülü, Fuad, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara 1988.
- Küçükdağ, Yusuf, "Osmanlı Devleti'nin Şah İsmail'in Anadolu'yu Şiileştirme Çalışmalarını Engellemeye Yönelik Önlemleri", *Osmanlı*, Ankara 1999, C. I, s. 269-281.
- Kütükoğlu, Bekir, *Osmanlı-İran Münâsebetleri (1578-1612)*, İstanbul 1993.
- Le Bon, Gustave, *Kitleler Psikolojisi*, İstanbul 1997.
- Mégret Maurice, *Psikolojik Savaş*, Çev. Semih Tiryakioğlu, İstanbul 1972.
- Mert, Oktay, *Dadaloğlu Bütün Şiirleri*, İstanbul 1997.
- Mırjafarı, Hosein, "İranlı Tarihçilerin Bakış Açısıyla Kanuni Sultan Süleyman'ın Siyaseti ve Kişiliği", *Osmanlı*, Ankara 1999, C. I, s. 369-372.

Ocak, A.Yaşar, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Süfilik: Kalendeler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, Ankara 1999.

-----, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15-17. Yüzyıllar)*, İstanbul 1999.

-----, *Türk Kültür Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler*, Ankara 1997.

Ochsenwald, William, "The Impact of Otoman Rule Yemen (1849-1914), V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi (21-25 Aralık 1989 İstanbul), Ankara 1990, s. 255-265.

Oğuz, Mevlüd, "Taceddin Oğulları", D. T. C. F. D, C. VI, (Ankara 1948), s. 469-487.

Oral, M.Zeki, " Turgutoğulları- Eserleri- Vakfiyeleri", VD, C.III, (Ankara 1956), s. 31-64.

Orhonlu, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı*, İstanbul 1987.

Öden Günal, Zerrin, *Karası Beyliği*, Ankara 1999.

Önal, M.Naci, "Romanya Türklerine Bakış", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 93, (Aralık 1994), s.177-190.

Özmen, İsmail, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, C. IV, Ankara 1998.

Pala, İskender, *Âh Mine'l Aşk*, İstanbul 2002.

Samarcıc, Radovan, *Sokollu Mehmed Paşa*, Çev. M. Gaspıralı, İstanbul 1996.

Saydam, Abdullah, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Ankara 1997.

-----, "Kırım ve Kafkasya'dan Yapılan Göçler ve Osmanlı İskân Siyaseti 1856- 1876)", *Osmanlı*, C. IV, Ankara 1999, s. 677-686.

-----, "Orta Anadolu'daki Aşiretlerin İskânı (1839-1853)", *Bayram Kodaman'a Armağan*, Samsun 1993.

Sümer, Faruk, *Oğuzlar*, İstanbul 1992.

-----, *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1992.

-----, "Anadolu'da Moğollar", *SAD*, C. 1, (Ankara 1969), Ankara 1970, s. 1-147.

-----, "Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar", *TAD*, C. I, S. 1, (Ankara 1963), s.1-108.

Şahin, İlhan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Konar-Göçer Aşiretlerin Hukukî Nizamları", *Türk Kültürü*, C. XX / S.227 (Mart 1982 Ankara), s. 285-294.

- Tansel, Selahattin, *Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri*, İstanbul 1999.
- Tarhan Nevzat, *Psikolojik Savaş*, İstanbul 2003.
- Tekindağ, Şehabettin, "Teke-Eli ve Teke-Oğulları", *İÜ. Ed. Fak TED*, S. VII-VIII, (İstanbul 1977), s. 55-92.
- , "Fatih Devrinde Osmanlı-Memluklu Münasebetleri", *İÜ. Ed. Fak. TD*, S. 30 (Mart 1976 İstanbul), s. 73-85.
- , "Son Osmanlı Karaman Münasebetleri Hakkında Araştırmalar", *İÜ. Ed. Fak. TD*, C. XIII, S. 17-18 (İstanbul 1963), s. 43-76.
- , "Karamanlılar", *İA*, C. VI, s. 316-330.
- Timur, Taner, *Osmanlı Kimliği*, Ankara 2000.
- Turan, Osman, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi*, İstanbul 1979.
- , *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1984.
- , *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, İstanbul 1980.
- Uluçay, Çağatay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?", *İÜ. Ed. Fak. TD*, S.9, (Mart 1954 İstanbul), s. 61-74.
- "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?", *İÜ. Ed. Fak. TD*, S. 10, (Eylül 1954 İstanbul), s. 53-90.
- Uyguner, Muzaffer, *Pir Sultan Abdal (Yaşamı, Sanatı Şiirlerinden Seçmeler)*, Ankara 1992.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, II, III, IV, Ankara 1982.
- , "Karamanoğulları Devri Vesikalarında İbrahim Bey'in Karaman İmaretine Vakfiyesi", *Belleten*, C. I, S. 1, (Ankara 1937), s. 56-127.
- , "Mehmed I", *İA*, C. VII, s. 496-506.
- Ünal, M. Ali, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, Ankara 1989.
- Ünal, Tahsin, *Osmanlılarda Fazilet Mücadelesi*, Ankara 1975.
- Varlık, M.Çetin, *Germiyanogulları Tarihi*, Ankara 1974.
- Witteck, Paul, *Menteşe Beyliği*, Çev. O. Ş. Gökyay, Ankara 1986.
- , "Ankara Bozgunundan İstanbul'un Zaptına (1402-1455)", Çev. H.İnalcık, *Belleten*, C. VII, S. 27 (Ankara 1943), s. 557-589.
- Yalgın, A.Rıza, "Hayvancılık", *Türk Etnoğrafya Dergisi*, S. III, (Ankara 1958), s. 87-106.
- Yazır, M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. II,VI, İstanbul 1994.

Yinanç, M.Halil, "Akkoyunlular", *İA*, C. I, s. 251-270.

-----, "Bayezid I", *İA*, C. II, s. 369-392.

Yinanç, Refet, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989.

Yücel, Yaşar, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar-I*, Ankara 1991.

-----, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar-II*, Ankara 1991.

-----, "Fatih'in Trabzon'u Fethi Öncesinde Osmanlı-Trabzon- Akkoyunlu İlişkileri", *Belleten*, C. XLIX / S. 194 (Ağustos 1985 Ankara), s. 287-311.

Zachariadou, A. Elizabeth, "Karesi ve Osmanlı Beylikleri: İki Rakip Devlet", *Osmanlı Beyliği (1330-1389)*, İstanbul 1997, s. 243-255.

İndeks

- Adana, 37, 227, 236, 241
Adolf Hitler, 39
Afyon, 30, 203
Ağaçeriler, 2
Ahiler, 55
Ahmed(Menteşeoğlu), 27
Ahmed(Amasya emiri), 13
Ahmed Yesevi, 70
Ahmedi, 55, 73
Ahmet Vefik Paşa, 210
Akçay, 15
Akdeniz, 8, 93, 150
Akkoyunlu, 32, 34, 94, 132,
190, 196, 224, 246, 271, 276
Akkoyunlular, 19, 29, 31, 32,
80, 122, 128, 190, 224, 268,
276
Aksaray, 33, 100, 143, 163
Akşehir, 9, 24, 30, 167
Alâeddin Ali Bey, 9, 11, 13, 15,
16, 57, 58, 78, 84, 95, 96,
101, 118, 119, 133, 164
Alâeddin Keykubat, 71, 221
Alaiye, 3, 34, 125, 126
Alaşehir, 158
Alaüddeve Bey, 34, 35, 82,
174, 182
Alevi, 193, 195, 222, 223, 224,
225, 226, 228, 232, 242, 274
Aleviler, 224, 226, 227
Altınorda, 15, 19
Amasra, 32
Amasya, 13, 14, 20, 23, 28, 30,
56, 93, 132, 170, 171, 192,
193, 220, 227
Amerika, 231
Anadolu, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9,
10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18,
19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26,
28, 29, 30, 31, 36, 37, 43, 51,
53, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 63,
66, 71, 72, 73, 77, 78, 79, 81,
83, 85, 87, 89, 93, 95, 99,
100, 101, 102, 104, 110, 113,
115, 117, 118, 119, 121, 122,
124, 125, 126, 128, 130, 132,
140, 142, 143, 147, 153, 154,
161, 162, 163, 164, 165, 166,
167, 169, 173, 177, 178, 179,
182, 183, 190, 193, 195, 196,
198, 199, 201, 202, 203, 204,
205, 209, 210, 214, 215, 219,
220, 221, 222, 223, 224, 225,
226, 227, 229, 232, 233, 235,
239, 242, 243, 245, 248, 249,
250, 251, 253, 254, 255, 257,
259, 260, 261, 262, 263, 264,

- 265, 266, 267, 268, 272, 273,
274, 276
- Anadolu Selçuklu Devleti, 1,
4, 220, 259, 268
- Anamur, 2
- Ankara, 4, 7, 8, 11, 17, 20, 23,
32, 55, 56, 65, 148, 171, 219,
221, 260, 261, 264
- Anonim Gazâvât, 62, 67
- Anonim Tarih, 63, 74, 79, 97,
98, 101, 108, 109, 113, 114,
120, 136, 147, 148, 149, 157,
158, 160, 161, 173, 176, 180,
197, 264
- Antakya, 236, 246, 271
- Antalya, 3, 12, 26, 97, 106, 119,
148, 150, 166, 227, 264, 272
- Antep, 37, 236
- Arabgir, 229
- Arnavut, 195, 197, 198, 201,
204
- Aşık Paşa, 205, 206, 268
- Aşıkpâşazâde, 4, 5, 31, 60, 62,
63, 64, 81, 98, 101, 106, 107,
114, 115, 129, 130, 134, 137,
155, 156, 158, 159, 160, 165,
166, 177, 178, 268
- Atabeg Zengi, 49
- Avrupa, 15, 43, 62, 104, 231
- Avşar Türkmenleri, 145, 239
- Avusturya, 232, 247
- Ayasuluğ, 27
- Aydinoğlu Cüneyd Bey, 23,
24, 27, 101, 102, 114, 115,
117, 130, 131, 156, 157, 158,
159, 160, 173, 186, 263, 265,
272
- Aydinoğlu İsa Bey, 12, 116, 182
- Aydinoğlu I. Umur Bey, 73, 87
- Aydinoğlu Hamza Bey, 116,
186
- Aydinoğlu Mustafa Bey, 27,
117
- Azerbaycan, 19, 154, 162, 233
- Baba İshak, 93
- Baba Zünnun, 227, 242
- Bağdat, 18, 198
- Balıkesir, 6
- Balım Sultan, 224
- Balkanlar, 8, 57, 88, 235, 244
- Batı Anadolu, 3, 4, 7, 8, 10, 11,
12, 18, 23, 27, 31, 81, 119,
169, 219, 227, 235, 259, 271,
272, 273
- Batı Anadolu Beylikleri, 7, 8,
11, 12, 23, 27, 119, 169, 219
- Baybars, 2
- Bayburdoğulları, 138
- Bayburt, 36, 254, 255
- Bayburtlu, 15
- Baycu Noyan, 1, 259
- Bayezid Paşa, 23, 115, 159
- Bedevi Araplar, 195
- Bektaşiler, 223, 224
- Berkuk, 15, 17, 86
- Beyoğlu(İstanbul), 202
- Beypazarı, 137, 156
- Beyşehir, 9, 11, 24, 30, 34, 58
- Biga, 7
- Bilecik, 5, 128

- Bilge Kağan, 70, 249
- Bizans, 3, 4, 5, 6, 11, 20, 24, 29, 40, 42, 48, 53, 59, 62, 66, 73, 80, 101, 115, 128, 130, 133, 151, 152, 158, 159, 173, 185, 188, 259, 261, 263, 268
- Bolu, 32, 140, 234
- Bolvadin, 156
- Bosna, 233, 248
- Boşnak, 204
- Bozok, 35, 145, 227, 242
- Bozoklu Celâl, 123
- Bulgar, 197
- Bursa, 7, 13, 15, 18, 24, 55, 62, 80, 96, 100, 105, 119, 132, 133, 134, 148, 167, 168, 170, 210
- Canberdi Gazali, 123
- Candaroğlu İbrahim Bey, 140
- Candaroğlu İsfendiyar Bey, 25, 131, 165
- Candaroğlu İskender, 10
- Candaroğlu İsmail Bey, 31, 121, 182
- Candaroğlu Kasım Bey, 24, 25
- CandaroğluKötürüm Bayezid, 10
- Candaroğlu Süleyman, 10, 11, 13, 169
- Canik, 16, 23, 24, 105
- Celâleddin Muhammed, 94
- Celayirli Şeyh Hasan, 3
- Cenevizliler, 25
- Cengiz Han, 94
- Cevdet Paşa, 145, 236, 237, 238, 239, 268
- Çaldıran, 35, 36, 37, 95, 123, 131, 161, 174
- Çandarlı Halil Paşa, 189
- Çankırı, 25
- Çarşamba, 28
- Çavdar Tatarları, 5, 130, 166
- Çelebi Mehmed, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 80, 96, 105, 106, 108, 115, 117, 132, 134, 135, 147, 165, 167, 170, 171, 172, 187, 196, 213, 260
- Çelikanlı, 235
- Çemişkezeklü, 226
- Çepni, 226, 228
- Çepniler, 2, 228
- Çerkezler, 241
- Çirmen, 122
- Çoban (İlhanlı), 3
- Çorum, 99, 227
- Çorumlu, 13
- Çukurova, 37, 145, 239, 274
- Dadaloğlu, 144, 219, 239, 240, 273
- Darende, 17, 37
- Davudlar, 139
- Dede Kargın, 36
- Deli Hasan, 233
- Demirhan, 6
- Demirtaş(İlhanlı), 3
- Denizli, 2
- Dimetoka, 224
- Divriği, 16, 17, 37

- Diyarbakir, 36, 198
- Doğu Anadolu, 36, 128, 244, 245, 246, 247, 266
- Domaniç, 4, 128
- Dukas, 24, 27, 101, 115, 117, 130, 133, 151, 152, 153, 154, 158, 159, 173, 185, 186, 263, 268
- Dulkadir Bölgesi, 104
- Dulkadirli Beyliği, 17, 34, 35, 82, 122, 123, 124, 273
- Dulkadirliler, 15, 35
- Dulkadirlü, 226
- Dulkadiroğlu, 4, 37, 152,
- Dulkadiroğlu Süleyman Bey, 152, 181, 182
- Dursun Bey, 6
- Ebu Said Bahadır, 3
- Ebussuûd Efendi, 225, 268
- Edirne, 28, 136, 151, 159, 187, 188, 191
- Edremit, 7
- Eflak, 25, 30
- Ege Bölgesi, 4
- Eğrigöz (Emet), 9
- Elbistan, 2, 35, 221, 227
- Enveri, 73, 175, 268
- Erdebil, 225, 242, 243
- Ereğli, 33
- Eretna, 3, 7
- Eretna Devleti, 3
- Ergani, 246
- Ermenek, 2
- Ermeni, 205
- Ertuğrul Gazi, 4, 5, 72, 129
- Erzincan, 17, 36, 43, 103, 178
- Erzurum, 36, 204, 226, 246, 251, 252, 255
- Esad Muhlis Paşa, 203
- Eskişehir, 3, 4, 5, 47, 111, 259, 272
- Esterâbadi, 14, 16, 56, 57, 86, 100, 101, 142, 163, 169, 170, 173, 262
- Evrenos Bey, 6
- Evrenozlar, 184
- Fatih, 12, 31, 32, 33, 34, 60, 62, 65, 67, 68, 74, 78, 98, 102, 121, 122, 125, 135, 140, 142, 161, 184, 187, 189, 191, 194, 208, 220, 260, 272, 275, 276
- Ferec, 17
- Ferhat Paşa, 122, 123
- Fırat, 17, 19, 39, 219, 229, 271
- Firdevsî, 76, 268
- Frenkyazısı, 11, 58
- Gavur Samsun, 25, 165
- Gazi Ahmet Muhtar Paşa, 254
- Gazi Fazıl, 6
- Gedik Ahmed Paşa, 34, 78, 191
- Gediz, 203
- Gelibolu, 73
- Gelibolulu Ali, 30, 64, 65, 73, 74, 75, 83, 97, 109, 110, 114, 115, 125, 126, 131, 140, 141, 142, 149, 155, 263, 268
- Gerede, 234
- Gerger, 37, 246, 271

Germiyan, 3, 5, 27, 81, 128,
 129, 130, 166, 172, 260, 275
 Germiyan Türkmenleri, 2
 Germiyanlılar, 124, 128, 130,
 163
 Germiyanoglu Alişir Bey, 128
 Germiyanogulları, 4, 5, 9
 Gevâle Kalesi, 136
 Gıyaseddin Mesud, 3
 Giresun, 16
 Göde Ahmed, 190
 Göksun, 35, 241
 Göktürk, 50
 Gözleroğlu, 23, 171
 Grekçe Anonim, 184, 185, 192,
 268
 Güney Marmara, 6, 7, 20
 Güneydoğu Anadolu, 36, 220,
 229, 246, 260
 Gürcü, 197
 Gürcüler, 122
 Hacı Bayram-ı Veli, 70
 Hacı Bektaş Veli, 70, 229
 Hacı İlbey, 6
 Hacı Şadgeldi, 56
 Haçlılar, 188
 Haçova, 232
 Hadidî, 61, 73, 80, 82, 130, 131,
 133, 181, 182, 220, 269
 Hafize Sultan, 9
 Halid bin Velid, 48
 Halil Konevi, 88, 269
 Hama, 226
 Hamidili, 26, 153

Hamit, 3
 Hamitoğulları, 9
 Hammer, 211, 272
 Hamza Bey, 26, 27, 159, 160
 Harezm, 162
 Hassa, 107, 238
 Haydar Bey, 29
 Hayreddin Paşa, 88, 93
 Hazar Denizi, 94
 Hristiyanlık, 70
 Hısn-ı Keyfa, 49
 Hısn-ı Mansur, 229
 Hızır Bey, 25, 165
 Hızır Paşa, 219, 230
 Hızır Şah, 12, 23
 Hindistan, 17
 Hint, 253
 Hitler, 46
 Hocendoğlu, 143
 Horasan, 21, 82, 223, 228
 Hüsameddin Temürtaş, 49
 Hüseyin Bey, 9
 Hz. Ali, 86, 202, 223, 228
 Hz. Hüseyin, 127, 133
 Hz. Peygamber, 48, 70, 74, 75,
 76, 86
 Hz. Nuh, 133
 I. Bayezid, 12, 13, 14, 15, 16,
 17, 18, 19, 20, 25, 29, 59, 81,
 100, 118, 119, 120, 130, 133,
 134, 142, 164, 165, 169, 170,
 176, 177, 187, 197, 219
 I. Murad, 6, 8, 9, 10, 11, 55, 56,
 57, 58, 59, 69, 72, 74, 77, 78,

- 86, 88, 89, 95, 118, 142, 175, 194, 260, 261, 262
- II. Abdülhamid, 201, 209, 250, 251
- II. Bayezid, 34, 35, 74, 76, 77, 143, 151, 175, 191, 192, 206, 207, 213, 225, 267
- II. İsmail, 229
- II. Mahmut, 235
- II. Murad, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 60, 62, 64, 65, 66, 67, 74, 80, 108, 115, 117, 136, 137, 148, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 184, 186, 187, 188, 189, 219, 260, 261
- II. Selim, 193, 216, 268
- I. Yakup Bey, 12
- II. Yakup Bey, 23, 24, 27, 142
- III. Mehmed, 75
- III. Murad, 140, 141, 268
- Ilgın, 81
- İslahiye, 237, 238
- İbn Bibi, 71
- İbn-i Batuta, 163
- İbrahim Paşa, 189, 236
- İçil, 143, 168
- İdris-i Bitlisi, 36, 125, 196, 197, 206
- İkdam, 209
- İlhanlılar, 1, 2
- İmadeddin Zengi, 49
- İnalöğlu, 23, 171
- İnegöl, 32, 210
- İpsala, 12
- İpşir Paşa, 198
- İran, 42, 43, 95, 138, 139, 162, 190, 197, 209, 224, 225, 226, 228, 229, 232, 233, 242, 243, 270, 273
- İsa Çelebi 21, 23,
- İshak Bey, 33, 81, 127, 135, 136
- İshak Paşa, 33
- İskenderder Bey (Arnavud), 215
- İskender Bey Türkman, 139
- İstanbul, 40, 66, 74, 75, 121, 189, 200, 202, 214, 216, 228
- İtalya, 41
- İzladi, 30
- Kâbe, 66, 84, 88, 89, 262
- Kadı Burhaneddin Ahmed, 13, 56, 85, 86, 87, 99, 100, 163, 262
- Kadı Burhaneddin Ahmed Devleti, 17, 163, 170
- Kadimi, 199, 200
- Kadirli, 238
- Kafkas, 43, 239, 274
- Kafkaslar, 248
- Kahire, 21, 34, 122
- Kahta, 17, 37
- Kalenderiler, 178, 274
- Kalenderoğlu, 227
- Kaniye, 49
- Kanuni, 36, 74, 123, 132, 193, 210, 225, 229, 231, 273
- Kara Devletşah, 23, 170, 171
- Kara Tatarlar, 20
- Kara Yahya, 23, 171
- Kara Yölük Osman Bey, 16

- Karaağaç, 9
- Karacahisar, 5, 130
- Karacaşehir, 5, 128, 166, 196
- Karahisar-ı sahip, 30
- Karahisar-ı şarki, 16
- Karakoyunlu Devleti, 22
- Karakoyunlu Kara Yusuf, 18
- Karakoyunlular, 31, 128
- Karaman Bey, 34, 78, 83, 99, 120, 175
- Karamani Mehmed Paşa, 191
- Karamanlılar, 13, 22, 24, 26, 56, 107, 110, 111, 113, 134, 138, 150, 151, 163, 188, 264, 275
- Karamanoğlu İsa Bey, 30
- Karamanoğlu I. Mehmet Bey, 84
- Karamanoğlu II. Mehmed Bey, 26, 80, 96, 97, 105, 106, 132, 133, 134, 148
- Karamanoğlu İbrahim Bey, 26, 30, 31, 32, 65, 67, 80, 85, 88, 89, 102, 108, 109, 120, 127, 135, 136, 142, 151, 153, 154, 155, 182, 262, 275
- Karamanoğlu Kasım Bey, 33, 65, 78, 143, 175
- Karamanoğulları, 2, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 18, 24, 26, 27, 29, 30, 31, 33, 53, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 78, 79, 80, 85, 88, 95, 96, 97, 100, 102, 104, 106, 107, 109, 111, 113, 118, 119, 122, 124, 132, 136, 138, 140, 142, 148, 151, 153, 155, 156, 163, 164, 167, 168, 169, 174, 175, 176, 179, 180, 260, 261, 262, 265, 270, 272, 275
- Karasi, 3, 6, 7, 8, 20, 260
- Karayazıcı Abdülhalim, 233
- Kasım Paşa, 187
- Kavala, 236
- Kavalalı Mehmed Ali Paşa, 236
- Kayseri, 3, 16, 18, 30, 35, 139, 145, 163, 206, 236, 239, 268, 273
- Kazabad, 23, 196
- Kemah, 18, 35, 36
- Kemal, 206, 207, 208, 226, 227, 269
- Kemalpaşazâde, 5, 60, 73, 77, 87, 100, 128, 129, 130, 226, 227, 269
- Kılıç Arslan, 125
- Kırım, 145, 233, 236, 239, 274
- Kırkdilim kalesi, 99
- Kırşehir, 167, 229
- Kızıl Ahmed Bey, 32, 140, 141
- Kızılkoca Türkmenleri, 28
- Kiğı, 36
- Kilis, 233
- Kirmasti (M.Kemalpaşa), 6, 24, 96, 148
- Koçi Bey, 198, 269
- Konya, 11, 13, 15, 24, 33, 54, 59, 78, 101, 105, 114, 133, 134, 150, 156, 163, 164, 192, 220, 270
- Koron, 224

- Kosova, 11, 56, 142, 154, 169
 Kozan, 219, 236, 237, 238, 255
 Kozanoğulları, 236, 237
 Kökezoğlu, 78
 Köpekoğlu, 23, 171, 196
 Köse Mihail, 128
 Köseadağ, 1, 226, 259
 Köstendil, 59
 Köyceğiz, 2
 Kubadoğlu, 23, 171
 Kudüs, 66
 Kurd Hasan, 27, 91, 101, 157, 158, 159, 160, 174
 Kurtçu Doğan, 189
 Kuyucu Murad Paşa, 232, 233
 Kuzeydoğu Anadolu, 17 36, 251
 Küçük Alioğlu, 145
 Küçük Mustafa, 26, 27, 65
 Kürt, 195
 Kütahya, 2, 5, 9, 10, 65, 203, 220, 238
 Ladik, 171
 Lârende, 13, 15, 33, 98, 119
 Lehistan, 247
 Lütü Paşa, 63, 79, 108, 131, 149, 227, 269
 Macar, 60, 61, 65, 80, 137, 153
 Macarlar, 29, 30, 60, 62, 64, 66, 136, 153, 261
 Mahmut Paşa, 32
 Malatya, 2, 17, 37, 229
 Malkoçoğulları, 184, 187
 Manisa, 23, 75, 189, 220
 Maraş, 2, 112, 229, 236, 239, 241, 245, 267
 Mardin, 36, 49, 226, 256
 Marmara, 3, 10, 259, 273
 Mecit Paşa, 241
 Medine, 48
 Mehmet Halife, 198
 Mekke, 48, 66, 93
 Memluklu, 2, 15, 17, 32, 34, 35, 68, 82, 86, 112, 138, 143, 275
 Memluklu Devleti, 17
 Menteşe, 3, 23, 82, 118, 178, Menteşe Beyliği, 8, 12, 23, 81, 275
 Mercidabık, 123
 Merzifon, 14
 Hz. Mevlana, 70, 85
 Mevlana Hamza, 29
 Mezid, 23, 171
 Mezid Bey, 30, 187
 Mısır, 8, 12, 33, 36, 37, 41, 112, 124, 209, 236
 Mihailoğlu Mehmed Bey, 115
 Mihaliç (Karacabey), 6
 Mihaloğulları, 184
 Mizan, 209
 Modon, 224
 Moğol, 1, 2, 3, 17, 20, 56, 57, 92, 93, 169, 174, 175, 259
 Moğollar, 1, 3, 93, 94, 209, 274
 Mohaç, 227
 Mora, 31, 32, 140
 Muhammed Harzemşah, 94
 Murad Paşa, 198

Musa Çelebi, 21, 24, 80, 96,
105, 132, 133, 134, 147, 187
Musevilik, 70
Mut, 2
Mutahharten, 15, 17, 177, 178
Müminzâde Hasip, 121
Müneccimbaşı, 56, 73, 74, 151,
152, 153, 154, 269
Müslüman Samsun, 16, 25,
165
Müşrikler, 48
Naima, 49, 198, 199, 269
Nefi, 201, 270
Neşri, 4, 5, 9, 18, 23, 25, 53, 55,
56, 59, 63, 69, 72, 75, 82, 88,
89, 91, 94, 95, 96, 100, 103,
105, 106, 107, 120, 127, 130,
133, 134, 135, 148, 155, 164,
165, 168, 171, 172, 177, 178,
187, 270
Niğbolu, 19, 24, 117
Niğde, 100, 163, 167
Niksar, 16
Nur Ali Halife, 227
Nureddin Sofi, 83
Nusaybin, 49
Ohri, 24, 117
Ordu, 28
Orhan Gazi, 5, 6, 7, 20, 73, 130,
220
Orta Anadolu, XIV, 2, 3, 7, 8,
11, 16, 18, 29, 36, 56, 86, 99,
163, 224, 235, 249, 260, 274
Orta Karadeniz Bölgesi, 13,
20, 23, 28, 171
Ortadoğu, 14

Oruç Bey, 73, 87, 167, 168, 188,
215, 270
Osman Gazi, 5, 72, 77, 129,
130, 166, 175, 259
Osmaniye, 21, 238
Osmanlılar, 1, 5, 6, 7, 8, 9, 10,
11, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 22,
27, 29, 30, 31, 34, 35, 36, 37,
40, 51, 53, 54, 59, 65, 66, 80,
82, 83, 88, 95, 99, 100, 101,
104, 105, 106, 107, 110, 111,
115, 119, 120, 121, 123, 125,
128, 132, 136, 138, 142, 144,
148, 151, 154, 156, 158, 163,
164, 165, 166, 167, 170, 173,
174, 175, 176, 180, 183, 185,
190, 196, 211, 216, 219, 221,
222, 223, 224, 225, 239, 242,
243, 254, 259, 260, 261, 263,
264, 265, 271, 272
Otlukbeli, 22, 34, 94, 140, 191
Oynaşısı, 5
Ördekli, 35
Özbekler, 224
Papa, 31, 41, 122
Papa II. Pius, 31, 122
Paris, 43
Pasinler, 204
Payas, 145
Peçevi, 75, 76, 140, 141, 193,
220, 227, 242, 270
Pınarbaşı, 241
Pir Ahmed, 33, 81, 94, 135
Pir Sultan Abdal, 219, 222,
223, 226, 227, 229, 230, 242,
266, 275
Ramazanoğlu Piri Bey, 37, 124

- Ramazanoğulları Beyliği, 3, 37
- Reyhanlı, 235
- Ridaniye, 123
- Rişvan, 235
- Rodos, 143
- Roma, 93, 122
- Romanya, 204, 274
- Rûhî, 23, 151, 154, 170, 171, 172, 270
- Rum, 66, 73, 170, 171, 197, 245, 246
- Rum Mehmed Paşa, 33
- Rumeli, 7, 8, 10, 11, 14, 15, 22, 24, 30, 32, 53, 55, 56, 61, 62, 63, 65, 66, 73, 77, 80, 88, 96, 104, 105, 114, 115, 117, 122, 132, 185, 186, 187, 191, 194, 196, 198, 204, 212, 214, 221, 224, 233, 235, 244, 245, 248, 251, 260, 261, 272
- Rumkale, 37
- Rumlu, 43, 226
- Rusya, 145, 239, 247
- Safevi Devleti, 43, 103, 104, 138, 190, 195, 223, 224, 226, 227, 228, 229, 230, 243, 274
- Safeviler, 35, 36, 37, 103, 132, 139, 190, 224, 225, 227, 228, 229, 231, 243
- Samagar, 15
- Samsun, 2, 235, 274
- Sapanca, 202
- Sarız, 145, 239, 241
- Saruhan, 3, 12, 23, 26, 81
- Saruhan Beyliği, 12
- Sazlıdere, 159
- Segedin, 64
- Selânik, 21
- Selaniki, 139
- Selçuklu, 1, 3, 4, 42, 71, 93, 125, 129, 130, 139, 205, 209, 221
- Selçuklular, 3, 4, 28, 71, 126, 128, 183, 195, 205, 275
- Seydişehir, 9, 24, 167
- Seyitgazi, 156
- Sırbistan, 30, 31
- Sırp, 11, 29, 53, 59, 60, 61, 63, 80, 137, 197, 216, 261
- Silifke, 2, 34, 81
- Simav, 9
- Sinop, 2, 10, 25, 26, 32, 165
- Sis, 236
- Sivas, 3, 14, 16, 18, 23, 100, 145, 170, 222, 229, 233, 239
- Sokullu Mehmed Paşa, 141, 193, 216, 233
- Söğüt, 4, 128
- Sun-tzu, 49
- Süleyman Bey(Karamanoğlu), 84,
- Süleyman Çelebi, 16, 24, 117, 130, 187
- Süleyman Paşa, 7, 73, 77, 87, 88
- Süleyman Pervane, 2
- Süleyman Şah (Germiyan oğlu), 9
- Sülüneoğlu Koca, 227
- Süruri, 202

Şah Abbas, 190
 Şah Budak, 34
 Şah İsmail, 36, 43, 95, 103, 123, 131, 138, 161, 195, 224, 229, 273
 Şahrüh, 21, 22, 31, 65, 154, 270
 Şam, 123, 133
 Şamlu, 226
 Şarkikarahisar, 23
 Şehabeddin Paşa, 30, 187, 189
 Şehsuvar Bey, 34
 Şehsuvaroğlu Ali Bey, 35, 37 122, 123, 182, 263
 Şehzâde Alâeddin, 30
 Şehzâde Bayezid, 9, 57, 191, 193
 Şehzâde Cem, 191, 192
 Şehzâde Ertuğrul, 14, 100
 Şehzade Mahmud, 243
 Şehzâde Mustafa (Düzmece), 25, 26, 27, 115, 117, 159, 186, 187
 Şemsi Ahmed Paşa, 140, 141, 193
 Şeyh Bedrettin, 223
 Şeyh Cüneyd, 34, 43, 103, 224, 272
 Şeyh Haydar, 43, 103, 224
 Şiiler, 127
 Şikari, 53, 54, 58, 59, 65, 69, 78, 83, 84, 85, 88, 89, 98, 99, 102, 118, 119, 120, 124, 126, 138, 142, 143, 149, 163, 167, 169, 172, 173, 174, 175, 176, 261, 262, 263, 264, 265, 270
 Tabanlı, 235

Taceddinoğlu Alparslan Bey, 28
 Taceddinoğlu Mahmut Çelebi, 14
 Taşanoğlu, 14
 Taşanoğulları, 13
 Taşili, 24, 33
 Tat, 198, 228
 Tavşanlı, 9
 Tebriz, 94, 234
 Teke, 12, 119, 149, 224, 275
 Tekelü, 226
 Tekeoğlu Mustafa Bey, 12
 Tekeoğlu Osman Bey, 26, 148
 Tekeoğulları Beyliği, 26
 Tekfur Kostantin, 53, 59
 Timur, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 25, 28, 31, 82, 87, 100, 116, 133, 170, 172, 177, 178, 195, 219, 260, 270, 275
 Tire, 12
 Tiryaki Hasan Paşa, 49
 Tokat, 13, 14, 16, 23, 27, 28, 115, 123, 227
 Toktamış, 15
 Toroslar, 33
 Tosya, 25
 Trabzon Rum İmparatorluğu, 31, 122
 Tufanbeyli, 241
 Tuğrul Bey, 71
 Tuna, 19, 186, 248
 Turahanlar, 184, 186
 Turgudoğlu Ali Bey, 58

Turgudoğulları, 138

Turgutlu, 15, 226

Turhan Bey, 188

Türkmenistan, 233

Türkmenler, 2, 3, 4, 183, 192,
193, 195, 196, 197, 205, 221,
224, 226, 227, 235, 238, 259,
265, 272

Ulubat, 6, 27, 186

Ulubat Çayı, 115, 187

Urfa, 233

Urum, 223, 250

Ustacalu, 226

Uşak, 2

Uyuz Bey, 33

Uzun Hasan, 32, 34, 94, 140,
161, 246, 271, 272

Uzunyayla, 145, 239

Üveys (Menteşeoğlu), 27

Van, 37

Varna, 188, 189

Varsak, 15, 34, 226

Varsak Türkmenleri, 33, 34

Varsaklar, 138

Veli Halife, 227

Venedik, 29, 247

Venedikliler, 27, 60, 117

Yahudi, 41

Yakup Bey (Akkoyunlu, 190

Yalvaç, 9

Yarcanı, 83

Yavuz Selim, 35, 37, 74, 95,
122, 161, 174, 220, 260

Yemen, 248, 251, 252, 253, 254,
271, 274

Yeşilirmak, 13, 14, 99

Yezid, 133, 163

Yıldırım Bayezid, 100, 117,
118, 161

Yörgüç Paşa, 28

Yörükler, 235, 238, 241, 272

Yunus Emre, 70

Zaganos Paşa, 189

Zamantı, 145, 239

Zülkadıroğulları, 112

Anadolu'da sakin aynı ırka mensup, dini bir, dili bir, aynı devlet geleneğinden gelen Osmanlılar ile beylikler arasında, birbirlerine üstünlük kurmak amacı ile yoğun bir psikolojik mücadele yaşanmıştır. Bu mücadele, Osmanlılar Anadolu Beyliklerini ilhak ettikten sonra da devam etmiş; tarafların birini Osmanlı saray çevresi (Devşirmeler) teşkil ederken, diğerini önce Türkmenler daha sonra da yerleşik Türk köylüsü oluşturmuştur.

Bu çalışmada tarafların psikolojik unsurlar ile birbirlerine üstünlük sağlama, dolayısı ile birbirlerine karşı propaganda yapma çabaları irdelenmektedir. Üstünlük kurma mücadelesi, kendini övme ve karşı tarafı yerme şeklinde cereyan eder. Taraflar, üstünlük adına dindarlık, cesaret, vefa, sadakat, güven, adalet, asalet vs. hususlarda kendilerini överken, kâfirle iş birliği, korkaklık, dinden sapma, sözünde durmama, zulüm vs. konularında karşı tarafı suçlarlar. Bütün bu unsurlar taraflarca propaganda malzemesi yapılmış, sonucunda psikolojik başarı elde edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın konusu, psikolojik mücadele olduğuna göre, doğal olarak malzemesi de söze dayanmaktadır. Bu sebeple, propagandaya dayalı, her türlü söz, hikaye, türkü, şiir, atasözü, destan, deyiş, ağıt, fıkra, kaside vs. bu araştırmanın malzemesini oluşturdu. Bunlar kronikler, divânlar, menakıbnameler, destanlar, gazâvatnameler gibi yazıya geçirilmiş kaynaklar olabildiği gibi hâlâ günümüzde halk ağzında yaşayan sözler de olabilmektedir. Bu kaynakların doğruluğu veya yanlışlığı, bu çalışmanın konusu değildir; önemli olan bu sözlerin ne zaman ve ne amaçla söylenmiş olduğudur.

